

تذکرہ

ریاضُ العارفین

تألیف

آفتابِ ای لکھنوی

بتصحیح

سید حسام الدین راشدی

انرا انتشارت مرکز تحقیقات فارسی لاروپا کراچی

خرداد ۱۳۶۱ خورشید

۱۴۰۲، حجرہ رقم ۱۱

۱۹۸۲ میلاد

**Collection of Prof. Muhammad Iqbal Mujaddidi
Preserved in Punjab University Library.**

**پروفیسر محمد اقبال مجددی کا مجموعہ
پنجاب یونیورسٹی لائبریری میں محفوظ شدہ**

مختصات این کتاب

نام کتاب	: تذکرہ ریاض العارفین، جلد دوم
مؤلف	: آفتاب رائے لکھنوی
تصحیح	: پیر سید حسام الدین راشدی
سخن مدیر	: مدیر مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان
پیش گفتار	: آقای سید عارف نوشاہی
چاپ	: انجمن ترقی اردو پریس، کراچی و جدید اردو ٹایپ پریس، لاہور
ناشر	: مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان
تعداد	: ۱۰۰۰ مجلد
قطع	: ۲۴ x ۱۷ سانتی متر
کاغذ	: ۷۰ گرمی آفست سفید، ساخت پیکچر لیمیٹڈ، لاہور، پاکستان
خطاط	: مولانا عبد العزیز خوشنویس
تاریخ نشر	: خرداد ۱۳۶۱ خورشیدی، ۱۴۰۲ ہجری قمری، ۱۹۸۲ میلادی
محل انتشار	: مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان
بہا	: ۶۰ روپیہ پاکستانی
	: حق چاپ مؤلف و مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان محفوظ است

انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران پاکستان

شماره ۶۳

گنجینه ادب

شماره ۸

سخن مدیر

علم رجال یا سرگذشت نگاری از مهم ترین دانش های است که در اسلام - از آغاز تا کنون - مورد توجه بوده است. و کثیری از مؤلفان و ارباب قلم، در آثار بسیاری که به زبان های مختلف راجع در میان مسلمانان نگاشته اند. زندگی و احوال و افکار و آثار بزرگان را - به تفصیل یا اختصار مورد بحث قرار داده اند، و احیاناً با نقل نمونه های از سخنان منظوم یا منثور ایشان، گلچین های از گلزارهای ادب و بوستان های معرفت فراهم آورده اند.

کتاب های رجال که در عالم اسلام نگارش یافته، یا در ذکر عامه معاریف و مشاهیر است، یا جنبه اختصاصی دارد و در محدوده شهر و اقلیمی خاص یا عصری معین یا طریقت و مذہبی مخصوص یا رشته ای ویژه از علوم و معارف و هنر یا محور گردیده است، نمونه کتاب های رجال خاص، آثاری است که در شرح احوال و اقوال رجال حدیث یا رجال فقه یا رجال طریقت یا رجال سیاست یا رجال ادب و شعر غیر آن نگاشته شده و کتاب حاضر - ریاض العارفین - یکی از آن جمله است. هدف اصلی این کتاب، به دست دادن اجمالی است از احوال و آثار منظوم کسانی که به زبان پارسی شعر سروده اند، و با این همه اطلاعات سودمندی در مورد بسیاری از حکماء عرفا، علمای دین و دیگر طبقات معاریف نیز در آن می توان یافت. و سرگذشت آنان به اعتبار آثاری که به نظم فارسی به جا گذاشته اند (هر چند کم) در این کتاب آمده است.

برای نمونه نگاه کنید به احوال و آثار محقق عظیم نصیر الدین طوسی (ص ۴-۲۸۳) دانشمند شهید شیعه قاضی نور اللہ
 (ص ۳۰۳) فیض کاشانی محدث و مفسر و فقیه بزرگ شیعه (ص ۱۰۸) عبدالرزاق لایسی عالم و متفکر بزرگ شیعه
 (ص ۱۰۷) میر سید علی ہمدانی متفکر بزرگ اسلام و مبلغ و مروج نامی ابن دین شریف در منطقہ شبہ قارہ (ص ۱۱) شیخ
 علی نقی کمرہ ای عالم معروف شیعه در دورہ صفویہ (ص ۲۹۷) رفیع الدین قزوینی واعظ و اخلاق دان عصر
 صفوی (ص ۳۱۳) .

گذشتہ از این با، بہ نکات دیگری ہم در لایہ لای نوشتہ ہا و گزارش ہای این کتاب می توان برخورد
 کہ سخت نکان دہند است، و مصداق کاملی از همان داستان ہا کہ قرآن کریم برای خود مندان عبرت
 آموز شمرده است (برای نمونہ برگردید بہ جلد اول ص ۲۱۰ سرگذشت خمی کہ می نویسد: وی رباعیات
 لسانی را کہ در اظہار حب امیر المؤمنین علیہ السلام است در تبریز کوبہ کومی خواندہ و بہ این گناش زندہ
 در آتش سوختند).

با توجہ بہ آن چہ گفتہ شد، طبع و نشر این اثر از جہات متعدد کاری مفید و درخور اقدام بہ نظر می آید،
 چہ رسد کہ بہ این وسیلہ گامی دیگر نیز در کشف تاثیرات فرہنگ ایران در شبہ قارہ برداشتمی شود، و
 از مطاوی تذکرہ ای کہ یک پارسی نویس شبہ قارہ تألیف کردہ، شرح حال و آثار بسیاری از ہموطنان
 او بہ دست می آید کہ ہمگی بہ زبان فارسی شعری گفتہ اند، و غالباً تحت نفوذ متفکران مسلمان ایران بودہ اند.
 در خانقہ بادرود بہ سید حسام الدین راشدی ایران شناس نامی شبہ قارہ و مصحح بزرگوار این اثر، قلم را
 بہ پڑ و ہشگر جوان آقای سید عارف نوشاہی می دہیم کہ در مقدمہ خود پیرامون ریاض العارفین و مؤلف و مصحح آن
 سخن را ادا کردہ اند.

مدیر مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

پشگفتار

بخش اول تذکرہ "ریاض العارفین" در ۱۳۹۷/۱۹۷۷م منتشر شد بود و استاد راشدی در پشگفتار خود وعده داده بود کہ "در جلد دوم انشاء اللہ بعضی جوشی ہم لازم را، اگر فرصت میسر شد، اضافہ خواہم کرد، اما افسوس کہ این ہملت با وہم نہ رسید۔

الان مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان بمن گفتہ کہ در آغاز بخش دوم این تذکرہ مطالبی بعنوان پشگفتار بنویسیم۔ این کار در گمان من نبوده و نہ لیاقت این را داشتم کہ در بارہ کار کرد تذکرہ نویس بزرگ این روزگار و تاریخ شناس و تاریخ نویس سترگ سادات سید حام الدین راشدی یاد بارہ شخصیت علمی آن نابغہ چیز ی بگویم۔ اما در گذشت غیر منتظرہ مشارالہ ما را دچار این

۱۔ ریاض العارفین ج ۱، صفحہ ہفتم (اردو) و یازدہم (فارسی)۔

امتحان و آزمایش کرده است. شادروان راشدی روش و اثره بررسی و تحقیق و پژوهش را داشت و کتب و متونی را که وی تالیف و تصحیح نموده نشان دهنده مطالعات همه جانبه، توجه عمیق به موضوع و چیرگی کامل بر زبان و بیان آن استاد است. الحق رهبریت کاروان محققان را که وی داشت ماگرد پای آن کاروان هستیم. آنچه که اینجا مینویسم فقط برای ادای دین شادروان راشدی میباشد که بر شخص من و بر مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان میدارد.

در باره "ریاض العارفین"

در سطح عمومی این تذکره و پیژگی ندارد. چون نه تنها اطلاعاتی که در این کتاب آمده کافی نیست بلکه در بعضی موارد از نظر تاریخ نیز اعتبار ندارد و نگارنده کوشش نموده که از روایات گوناگون یک روایت درست تو را انتخاب و عرضه کند. مثلاً سال مرگ مولانا عبدالرحمن جامی (۸۹۸ھ) متفق علییه است اما نگارنده ریاض العارفین "تسعه و تسعین و ثمان مایه" (۸۹۹) آورده است.^۱ و یا در ضمن شرح حال مولوی سلامت اللہ کشفی بدایونی چنین مینویسد: "در یک هزار و نود و هشت متولد، از تلامذه حضرت میرزا محمد حسین قبیل است."^۲ در صورتیکه خودش در احوال قبیل تاریخ مرگش را ۱۲۳۳ھ نوشته است.^۳ (و همین صحیح است) و بعد

۱- ریاض العارفین ۱: ۱۴۷.

۲- ریاض العارفین ۲: ۱۴۱.

۳- ریاض العارفین ۲: ۱۱۹.

این دو تاریخ روشن است. اما در سطح محلی این تذکره امتیازاتی دارد. مانند شرح احوال و نمونہ اشعار شاعران ہم کیش مؤلف (ہندو) و شعرائی ہم شہری او (لکھنؤ) و سراینندگان ہم روزگارش و سخنوران دوست پدروزن نگارندہ (یعنی رتن سنگ زخمی) کہ درجاہای دیگر کتر دیدہ میشود. ما اینجا فرست و آمار این امتیازات را با ذکر شمارہٴ مسلسل تذکرہ میدہیم.

۱- شعرائی ہندو

- جمعاً ۲۴ تن شاعرانہ بدین ترتیب : ۱- انیس خیرآبادی (۲۳۱).
 ۲- برہمن اکبرآبادی (۲۹۳). ۳- بہت بلگرامی (۳۲۱). ۴- بگلوان دہس
 (۳۲۶). ۵- بیغم (۳۴۱). ۶- پروانہ (۳۵۰). ۷- جیپال (۴۶۶). ۸- حشر
 دہلوی (۵۱۳). ۹- دیوانہ دہلوی (۶۴۹). ۱۰- زخمی (۷۵۵). ۱۱- شکری لکھنوی
 (۹۴۸). ۱۲- صبوری لکھنوی (۱۰۴۲). ۱۳- فصیح (۱۴۲۳). ۱۴- فلسفی
 (۱۴۴۹). ۱۵- لطفی بریلوی (۱۶۲۲). ۱۶- مخلص لاہوری (۱۷۲۹). ۱۷-
 مشتاق بریلوی (۱۷۷۸). ۱۸- مشرب (۱۷۸۱). ۱۹- منوہر (۱۸۷۳).
 ۲۰- موجد (۱۸۸۳). ۲۱- نجف (۱۹۶۰). ۲۲- وارستہ سیالکوٹی (۲۰۶۸).
 ۲۳- والی (۲۰۸۲). ۲۴- وجید ہزاری لال (۲۰۹۲).

۲- شعرائی لکھنؤ کہ اصلشان از لکھنؤ بودہ یا مدتی در لکھنؤ اقامت داشتند.

- جمعاً ۳۳ تن شاعرانہ بدین ترتیب : ۱- آرزو کہ در لکھنؤ درگذشتہ (۴).

- ۲۔ باسطلی (۲۵۴)۔ ۳۔ بہار (۳۱۸)۔ ۴۔ جگوان داس (۳۲۶)۔ ۵۔ بیتاب (۳۳۳)۔ ۶۔ تھین (۳۷۲)۔ ۷۔ تسلیم (۳۷۸)۔ ۸۔ حسن (۵۲۹)۔ ۹۔ ذرہ (۶۵۰)۔ ۱۰۔ ذہین (۶۵۶)۔ ۱۱۔ راغب (۶۶۷)۔ ۱۲۔ رافت (۶۶۹)۔ ۱۳۔ رہین (۷۴۵)۔ ۱۴۔ زخمی (۷۵۵)۔ ۱۵۔ ساکن (۷۸۳)۔ ۱۶۔ شر (۹۱۳)۔ ۱۷۔ شکری (۹۴۸)۔ ۱۸۔ شہید (۹۹۵)۔ ۱۹۔ صبوی (۱۰۴۲)۔ ۲۰۔ فصیح (۱۴۲۳)۔ ۲۱۔ قلیل (۱۴۹۷)۔ ۲۲۔ قرین (۱۵۰۹)۔ ۲۳۔ کاشف (۱۵۳۶)۔ ۲۴۔ متین (۱۶۴۱)۔ ۲۵۔ محبت (۱۶۶۱)۔ ۲۶۔ مشرب (۱۷۸۱)۔ ۲۷۔ مصحفی (۱۷۹۵)۔ ۲۸۔ مکین (۱۸۴۳)۔ ۲۹۔ میر (۱۹۰۸)۔ ۳۰۔ نجف (۱۹۶۰)۔ ۳۱۔ واصلی (۲۰۷۰)۔ ۳۲۔ والی (۲۰۸۲)۔ ۳۳۔ وفائی (۲۱۰۲)۔

۳۔ شعرا کی معاصر (کہ درنیمہ دوم قرن سہاھ میں ریستہ اند)۔

- جمعاً ۸ نفر شاعر اند۔ ۱۔ عشقی (۱۲۴۱)۔ ۲۔ فصیح (۱۴۲۳)۔ ۳۔ فلسفی (۱۴۴۹)۔ ۴۔ قرین (۱۵۰۹)۔ ۵۔ مصحفی (۱۷۹۵)۔ ۶۔ مفتون (۱۸۲۸)۔ ۷۔ موجد (۱۸۸۳)۔ ۸۔ نجف (۱۹۶۰)۔

۴۔ دوستان شاگردان پدزن مؤلف (یعنی راجہ رتن سنگ زخمی)

- جمعاً ۹ تن شاعر در این تذکرہ یاد شدہ اند۔ بدین ترتیب : ۱۔ راغب (۶۶۸)۔ ۲۔ فلسفی (۱۴۴۹)۔ ۳۔ لطفی (۱۶۲۲)۔ ۴۔ مشتاق (۱۷۷۸)۔ ۵۔ مکین (۱۸۴۳)۔ ۶۔ موجد (۱۸۸۳)۔ ۷۔ نوا (۲۰۲۵)۔ ۸۔ وحید (۲۰۹۲)۔

منابع ریاض العارفين

شادروان استاد راشدی در پیشگفتار "ریاض العارفين" بخش اول منابع زیر را تذکر داده بود۔ ۱۔ آتشکده (تألیف لطف علی بیگ آذر)۔ ۲۔ انیس العشاق (ظاہر اہمان تألیف رامی)۔ محزن الغرایب (تألیف احمد علی سندیلوی)۔ ۳۔ سرخوش (یعنی تألیف او "کلمات الشعراء")۔ غیر از این چهار منبع، نگارنده "ریاض العارفين" از تقی اوحدی^۱ (مؤلف تذکرہ عرفات العاشقین) و والد داغستانی^۲ (مؤلف تذکرہ ریاض الشعراء) نیز استفادہ کرده بود۔ رویت های خود نگارنده را ہم میتوان جزو منابع این کتاب قرار داد۔ مثلاً او اشعار منت دہلوی را با این کلمات نقل کرده است: "راقم این رسالہ او را دیدہ است"^۳۔

آفتاب رای تنها اکتفا بہ اقتباس و نقل از منابع نکرده بلکہ دربارہ بعضی سرزیندگان اظہار نظر ہم کرده است۔ مثلاً دربارہ میرزا عبد القادر بیدل عظیم آبادی

۱۔ ریاض العارفين ۱: ششم (اردو) و چہارم (فارسی)۔

۲۔ ریاض العارفين ۲: ۲۳۵ احوال منوہر (شمارہ مسلسل ۱۸۷۳)۔

۳۔ ریاض العارفين ۱: ۲۷۷ احوال وحی پترپوری (شمارہ مسلسل ۷۳۴)۔

۴۔ ریاض العارفين ۲: ۲۳۱۔

(م ۱۳۳ھ) که آثار او در شبه قاره پاکستان و ہندو افغانستان بسیار محبوبیت دارد، نگارنده "ریاض العارفین" چنین اظہار میدارد: "اگرچه بعضی از ہندیان نابلد او را از اناظم شعرا می دانند اما نزد اہل زبان چہ بیچ. فارسی او مانند ناصری بدتر از ہندی است!" و راجع بہ ناصر علی سرہندی مینویسند: "پست و بلند در اشعارش اکثر!"

دربارہ نگارندہ

اکثر تذکرہ نویسان شعراء را می بینیم کہ در تذکرہ با اظہار شکستہ نفسی احوال خود راجی آوردند. اما نگارندہ ریاض العارفین این شکستہ نفسی را ہم روانداشت و مطالبی دربارہ خود ننوشتہ است. در مقدمہ ریاض العارفین فقط از دو استاد خود مولانا امام اشرف جانی (مسلمان) و جواہر لعل (ہندو) یاد کردہ است.^۳ مناسبانہ ما تا اکنون مطالب بیشتری راجع بہ مؤلف بدست نیاوردہ ایم.

خویشاوندان نگارندہ

شادروان استاد راشدی در پیشگفتار ریاض العارفین بخش اول

۱- ریاض العارفین ۱: ۱۲۳.

۲- ریاض العارفین ۲: ۴۲.

۳- ریاض العارفین ۱: ۱.

سلسلہ شجرہ نگارندہ را آورده بود! ما اینجا شرح احوال آن افراد را ذکر آنجا نیامده
بود، مینویسیم.

۱- کنوردولت سینک شکری (۱۲۰۰-۱۲۱۸ھ)

او پدر زن نگارنده بود. آفتاب رای احوال او را در "ریاض العارفین" چنین
آورده است:

"شکری یعنی خسر اقم کنوردولت سنگھ ابن راجہ زن سنگھ، کہ مولدش
دارالسلطنت لکھنؤ، روز جمعہ نهم شعبان ہزار و دوصد و ہیجده ہجری
در حدیث سن کہ ہنوز در بہارستان سال ثامن عشرہ کا مزن بود،
از تحصیل علوم عربیہ و حکمت و استعلام و دقائق زبان فارسی فارغ
گردیدہ و در اقسام ریاضی ہمارت کلی ہم رسانیدہ شب روز با فادہ و استفادہ
مہروف بودہ، بحدوت ذہن و اصابت رای و انشاء و نظم دفتر
معروف بودہ است؛^۲ سپس اشعار فارسی او را نقل کردہ است.
محمّد مظفر حسین صبا گوپا موی کہ مولدش نیز لکھنؤ است و تذکرہ "روز روشن"
را چہار سال پیشتر (یعنی در ۱۲۹۶ھ) از نگارش "ریاض العارفین" (در ۱۲۰۰ھ) تا
کردہ بود، در بارہ "شکری" مینویسد:

۱- ریاض العارفین ۱، سوم (اردو) و یازدہم (فارسی).

۲- ریاض العارفین ۱: ۳۵۷.

”شکری، کنور دولت سنگھ لکھنوی فرزند راجہ رتن سنگھ زخمی، ولادت
در شہر لکھنؤ ۱۲۰۰ھ اتفاق افتاده، مردی خلیق و مہذب و ادیب
و مودب و نکتہ سنج و دقیقہ رس، و در علم ریاضی خلف پدر خود بود۔
سپس اشعار او نقل شدہ است۔

۲۔ رتن سنگھ زخمی (۱۱۹۰-۱۲۶۷ھ)

پدر ”شکری“ بود یعنی پدر خسرو نگارندہ ”ریاض العارفین“ از آثار فارسی زخمی
تذکرہ انیس العاشقین، دیوان اشعار، سلطان التواتر و جام گیتی نما در
دست است۔

در ”ریاض العارفین“ شرح احوال او خلی با اختصار آمدہ است؛
”زخمی یعنی راجہ رتن سنگھ صاحب بہادر لکھنوی ابن رامی مالک
رام صاحب ابن راجہ بھگوان داس بہادر، پدر خسرو، کہ ولادتش
در سنہ یکہزار و یکصد و نو دہجری است۔“
در ”صبح گلشن“ چنین آمدہ است:
”زخمی، مہاراجہ رتن سنگھ بہادر کہ از شاہان او و بخطاب فخرالدولہ

۱۔ روز روشن : ۴۲۸ (چاپ تہران) برای احوال او نیز رجوع شود بہ تذکرہ ”صبح
گلشن“ منسوب بہ محمد علی حسن خان، ص ۱۸۹ چاپ بھوپال ۱۲۹۵ھ۔
۲۔ ریاض العارفین ۱ : ۲۸۳۔

دبیر الملک ہمارا جہ رتن سنگھ بہادر ہوشیار جنگ سرفراز بود۔ ایش
 از بریلی رام پورست۔ پدرش رای بانگ رام در سرکار وزیر الملک
 نواب آصف الدولہ بہادر والی ملک اود عمدہ میر آنتہی را انصرام
 مینمود۔ نو پختہ بانگ گنج در لکھنو بنامش الی الان مشہور و زخمی
 در غنہ علی الدین جیدر اولین بادشاہ دار السلطنت لکھنو و ثمرۃ
 الخلافۃ نصیر الدین جیدر بادشاہ دومی بخطاب و خدمت منشی الملوک
 مخاطب و مامور بود و در زمانہ محمد علی شاہ سومین شاہان لکھنو
 بمنصب دیوانی آن ریاست و خطاب ہمارا جی کلاہ گوشہ باسما
 سود و پایان کار در سنہ یکہزار و دو صد و شصت و چہار دین اسلام
 راملت حقہ یافتہ اختیار نمود و بعد سد سال در ۱۲۶۷ ہجری ۱۸۵۱
 آخرت پیود۔ با کثر علوم عربی و فارسی و ترکی و انگریزی و سنسکرت
 آشنائی داشت ...!

دکتر سید علی رضا نقوی در "تذکرہ نویسی فارسی در ہندو پاکستان" در ضمن
 معرفی تذکرہ "انیس العاشقین" شرح حال زخمی را نسبتہ مفصل آوردہ است۔^۲

۱۔ صبح گلشن : ۱۸۹۔

۲۔ تذکرہ نویسی ... : ۵۲۱-۵۲۶۔ چاپ تہران۔ برای شرح حال زخمی نیز
 رجوع شود بہ "فاموس الاعلام" : ۲۴۱۲ و "ریحانۃ الادب" : ۱۱۹۔ فرہنگ سخنوران :
 ۲۴۷۔ ادبیات فارسی ہندوون کا حصہ : ۲۱۴ "انیس العاشقین" : ۲۲۵ "زخمی"۔

و نیز آقای احمد گلپین معانی، در تاریخ تذکرہ ہای فارسی "۷۸:۱"۔

۳۔ رای بانک رام صبوری

پدر زخمی بود۔ آفتاب رای احوال اورا چنین آورده است :
"صبوری یعنی جد حشرم، رای بانک رام صاحب ابن راجہ بھکوان
داس لکھنوی، کہ بعد وفات پدر عالیقدر مدتی صاحب دیوان نواب
مغفور مہرور وزیر الممالک آصف الدولہ بوده اند۔"

در تذکرہ "روز روشن" بدینگونه آمده است :

صبوری، رای بانک رام لکھنوی پدر مہاراجہ رتن سنگھ زخمی ست
و در سرکار والیان او خدمت میر آتش بنامش مسلم بود و آثار توپخانہ
بانک گنج مرتبہ او ہنوز در لکھنو باقیست۔"

آنچہ کہ نگارندہ "صبح گلشن" دربارہ او گفته است ما آنرا در شرح حال زخمی

نقل کردہ ایم۔

سخن ما راجع بہ ریاض العارفین و مؤلف او ہمیں جا پیاپان میرسد۔

۱۔ نواب آصف الدولہ در ۱۱۵ھ درگذشت۔

۲۔ ریاض العارفین ۱ : ۳۸۹۔

۳۔ روز روشن : ۴۷۲۔

کلام نامہ راشدی

مصحح "زبائن العارفین" پیر سید حسام الدین راشدی در ۱۳۲۹ھ / ۱۹۱۱م درده ای واقع در بخش لارکانہ استان سند (پاکستان) چشم بجمان گشود و در ۱۳۵۲ھ / ۱۹۸۲م در فخر کراچی (پاکستان) چشم از جهان بر بست و طبق وصیت خود در گورستان "تاریخی" کنگلی "سند" بجاگ سپرده شد.

استاد راشدی در رشته های تاریخ و تذکره و ادب بزبانهای فارسی و سندی و اردو آثار متعدد باقی گذاشته است. ما اینجا تنها آثار فارسی او را به ترتیب البتائی درج میکنیم. در این فهرست عینا همان عنوان کتاب و مؤلف و مصحح ضبط شده است که روی صفحه عنوان کتاب چاپ شده است!

۱- احوال و آثار ملک الشعراء ابو الفیض فیضی

گردد آورده سید حسام الدین راشدی.

ناشر: سید حسام الدین راشدی، کراچی. بدون تاریخ چاپ و نشر. (پس

از ۱۹۶۸م) - ۱۴۹ (۶+)

همان احوال فیضی (م ۱۰۰۴) که در تذکره شعرا می کشمیر گورد آورده

۱- این فهرست بر مبنای فهرست اسامی کتب استاد راشدی و بنال تکمیل شده است که

در روزنامه جنگ کراچی ۵- آوریل ۱۹۸۲م صفحه ۲ چاپ شده بود.

راشدی، جلد سوم از صفحہ ۱۰۹۸ تا ۱۲۲۲ دوزح شدہ با تعلیقات (دربارہٴ ابو الفضل
علامی) و نمونہ ہای خط و مہر و امضای فیضی بدین صورت مستقلاً منتشر شدہ
است۔

۲۔ تاریخ مظہر شاہجہانی (۱۰۴۴) در بیان احوال ولایت سند از بھکرتابہ محققہ

تالیف یوسف میرک بن ابوالقاسم نمکین بھکری، بتصحیح و مقدمہ و
حواشی سید حسام الدین راشدی، سندھی ادبی بورڈ، جید آباد، ۱۹۶۲ م، ۴+۹۴+
۱۴+۳۸۳ ص. مقدمہ بزبان اردو است و در آخر تعلیقات دارد۔

۳۔ تحفۃ الکرام ۱۱۸۱

تالیف میر علی قانع تتوی (۱۲۰۳ھ) بخش اول از مجلد سوم در تاریخ سند
بانہام و حواشی سید حسام الدین راشدی۔
سندھی ادبی بورڈ، جید آباد، اکتبر ۱۹۷۱ م، ۲۶+۶۲۴+۷۰ ص.
بانضمام عکسها و گراورہا۔
مقدمہ بزبان ہای فارسی و سندھی دربارہٴ تحفۃ الکرام "است و در آخر
تعلیقات دارد۔

۴۔ تذکرہ تکملہ مقالات الشعراء

تالیف مخدوم محمد ابراہیم خلیل تتوی (م ۱۳۱۷ھ) بتصحیح و حواشی سید حسام
الدین

راشدی سندھی ادبی بورڈ، کراچی، ۱۹۵۸م، ۳۶+۹۱۲ ص۔
 تکملہ البیت بر "مقالات الشعراء" تالیف قانع تنوئی (در ۱۱۷۵)۔
 این تکملہ در حدود ۸-۱۳۰۷ھ تالیف شدہ است و حاوی شرح احوال و
 آثار ۸۲ تن شاعر فارسی گوئی سندھ میباشد۔ مصحح در مقدمہ احوال قانع را نو
 و از صفحہ ۶۷۷ تا ۸۲۷ تعلیقات افزوده است۔ در آغاز تقریظ از استاد
 سعید نفیسی دارد۔

۵۔ تذکرہ روضۃ السلاطین و جواہر العجائب (مع دیوان فخری ہروی)

در دورہ شاہ حسن ارغوان و میرزا عیسیٰ ترخان در دارالسلطنت تہ در
 حدود ۹۵۸ و ۹۶۲ نوشتہ شد۔

تالیف سلطان محمد فخری بن محمد امیری ہروی۔ تصحیح و تحشیہ سید حسام الدین
 راشد۔

سندی ادبی بورڈ، حیدرآباد، ۱۹۶۸م، ۷۷+۱۰۸+۳۴۲ ص۔
 مقدمہ (۷۷ ص) بزبان اردو در احوال و شرح آثار فخری است۔ متن
 "روضۃ السلاطین" (۱۰۸ ص) در احوال پادشایان و امرای مسلمان است و
 "جواہر العجائب" مشتمل بر شرح احوال ۳۱ تن زن سخنور عربی و فارسی است۔

۱۰- تذکرہ شعرائے کشمیر (تکملاً تذکرہ شعرائے کشمیر محمد صالح میرزا)

گرد آورده سید حسام الدین راشدی، بخش دوم، صافی تاغیوری.
اقبال اکادمی، کراچی، آبانماہ ۱۳۴۶ خ / ۱۹۶۸ م، ۴ + ۵۱۷ - ۵۳۰ ص
(۳۷ ص عکسها).
این قسمت حاوی شرح احوال و آثار ۴۳ تن شاعر است. (شماره مسلسل
۱۲ تا ۱۷۴).

۱۱- تذکرہ شعرائے کشمیر (تکملاً شعرائے کشمیر محمد صالح میرزا)

گرد آورده سید حسام الدین راشدی بخش سوم، قافی تا میمنت.
اقبال اکادمی، کراچی، آبانماہ ۱۳۴۶ خ / فوریل ۱۹۶۸ م، ۴ + ۴۴ - ۱۰
۱۵۷۸ (۳۹ ص عکسها و گراور با).
در این بخش شرح حال ۶۹ تن شاعر آمده است. (شماره مسلسل
۱۷۵ - ۲۴۲).

۱۲- تذکرہ شعرائے کشمیر (تکملاً تذکرہ شعرائے کشمیر محمد صالح میرزا)

گروه آورده سید حسام الدین راشدی بخش چهارم، نادر تا یوسف.
اقبال اکادمی، کراچی، آبانماہ ۱۳۴۶ خ / ۱۹۶۹ م، ۸ + ۲۷ + ۱۵۷۹ -
۱۹۳۱ (۲۷ ص عکسها) + ۱۲۴ ص.

این بخش حاوی شرح احوال ۳۸ تن شاعر است (شماره مسلسل ۲۴۴-۲۸۲) و سپس از شماره مسلسل ۲۸۳ تا ۳۰۰ تکمیل و تعلیقات و "کشمیر در شعر فارسی" است. و باز از شماره مسلسل ۳۰۱ تا ۳۷۳ تمهید تکمیل است. در آخر فرست اعلام هر چهار بخش آمده است.

۱۳- تذکره مشایخ سیستان

در ۱۹۷۴ م منتشر شده است.
متأسفانه این کتاب بدستم نرسیده است.

۱۴- تذکره مقالات الشعراء

تالیف میر علی بشیر قانع بتوی (م ۱۲۰۳ هـ) حاوی شرح احوال و آثار ۷۱۹ نفر شعرای فارسیگوی سند. با مقدمه و تصحیح و حواشی سید حسام الدین راشدی. سندی ادبی بورد، کراچی، ۱۹۵۷ م، ۴۲ + سی + ۱۱۰۸ ص. بانضمام عکسها. مقدمه بزبان فارسی در شرح احوال و آثار مؤلف است.

۱۵- ترخان نامه (تاریخ سند در زمانه ارغوان و ترخان)

تالیف سید میر محمد بن سید جلال تنوی. در حدود ۱۰۶۵ هـ نوشته شد. بانضمام سید حسام الدین راشدی. سندی ادبی بورد، حیدرآباد، سند، ۱۹۶۵ م، ۴۷ + ۱۱۲ + ۳ ص، بانضمام

شجرہ نامہ ہا۔

مصحح درمقدمہ فارسی منابع تاریخ خاندان ارغوان و ترخان را تذکرہ داده
و نقد بر کتاب "ترخان نامہ" کرده است۔

جواہر العجائب رک: تذکرہ روضۃ السلاطین۔

چنیسر نامہ رک: مثنوی چنیسر نامہ۔

۱۶۔ حدیقۃ الاولیاء

تالیف سید عبدالقادر بن سید ہاشم بن سید محمد تتوی۔ (در سال ۱۰۱۶ھ
نوشتنہ شد)۔ تصحیح و اہتمام سید حسام الدین راشدی۔

سندی ادبی بورڈ، حیدرآباد ۱۹۶۷ء، ۱۰۲ + ۲۶۳ ص۔

در این کتاب شرح احوال اعیان عافت و درویش سند آمدہ
است۔ در آخر (ص ۲۴۳-۲۶۳) رسالہ در شرح حال سید عبدالہادی
معروف بہ جمیل شاہ گرناری تالیف سید عبدالقادر تتوی ضمیمہ شدہ است۔
مصحح در مقدمہ بزبان سندی منابع احوال اولیای سند را بہ تفصیل
گفتہ است۔

۱۷۔ دیوان بیرم خان خاناناں

باہتمام دکتر محمود الحسن صدیقی، سید حسام الدین راشدی، دکتر محمد صابر

THE INSTITUTE OF CENTRAL & WEST ASIAN

۸۳ (۱+۲+۱) ص ۱۸
قسمت فارسی دیوان خانخانان (دم ۵۹۶۸) از ص ۱ تا ۳۹ تصحیح و
تحمیه سید حسام الدین راشدی است.
دیوان فخری هر وی رک : تذکرہ روضۃ السلاطین .
ریاض العارفین رک : تذکرہ ریاض العارفین .

۱۸- مثنویات و قصائد میر علی شیر قانع تہوی المتوفی سنہ ۱۲۰۳ھ

بمقدمہ سید حسام الدین راشدی .
سندی ادبی بورڈ، کراچی، ۱۹۶۱ م، ۴۰ + ۲۳۶ ص .
در این مجموعہ مثنوی (۱- گل از بہار قضا (قضا و قدر) . ۲- قصاب نامہ .
مجت نامہ) . و بیست و ہشت قصیدہ در مدح حضرت رسول اکرم و حضرت علی
و افراد دیگر درج شدہ است . در مقدمہ بزبان سندی راجع بہ این مثنویا و
قصاید بررسی و اظہار نظر شدہ است .

۱۹- مثنوی چنیسیر نامہ

از ادراکی بیگلار، تصحیح و مقدمہ سید حسام الدین راشدی .
سندی ادبی بورڈ، کراچی، ۱۹۵۶ م، ۷۵ + ۱۱۸ ص .
این مثنوی در ۱۰۱۰ھ سرودہ شدہ است . داستان عشقی چنیسیر (مرد)

ولیلی (زن) است. مقدمه مصحح بزبان سندی در شرح احوال و آثار
سراینده است.

۲۰- مثنوی منظر الآثار

از سید شاه جهانگیر ہاشمی کرمانی ہاشمی (م ۱۹۴۶) تصحیح و مقدمه سید
حسام الدین راشدی.

سندی ادبی بورڈ، کراچی، ۱۹۵۷ م، ۶۲ + ۱۸۳ + ۶ ص.
این مثنوی در ۱۹۴۰ء سرودہ شدہ و حاوی مطالب عرفانی و اخلاقی است.
مقدمہ مصحح بزبان فارسی در شرح احوال و آثار سرایندہ میباشند.

۲۱- مثنوی مہر و ماہ (۱۹۰۵ء)

سرودہ جمالی دہلوی. بہ تصحیح و تخریب و مقدمہ سید حسام الدین راشدی.
مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، راولپنڈی، ۱۳۹۴/۱۹۷۴ م
۱۱۴ + ۲۲ (۲۲ ص، عکسها و گراورہا).

این مثنوی در داستان عشقی شاہزادہ ماہ و شاہزادہ خانم مہر میباشند.
در پیشگفتار فارسی مصحح راجع بہ جمالی بہ تفصیل سخن رفتہ است.

منظر الآثار رک: مثنوی منظر الآثار
مقالات الشعراء رک: تذکرہ مقالات الشعراء

۲۲۔ مکلی نامہ

تصنیف سید میر علی شیر قانع تتوی متوفی ۱۲۰۳ھ۔ در سال ۱۱۷۴ھ
نوشتہ شد۔ تبصیح و حواشی سید حسام الدین راشدی۔
سندی ادبی بورڈ، حیدرآباد، ۱۹۶۷م، ۱۶ + ۴۰ + ۹۶ + ۸۸۸ ص۔
بانضمام عکسها و نقشه ها۔
در باره گورستان تاریخی "مکلی" (سند) است۔ مقدمه و حواشی و تعلیقات
بزبان سندی است۔

۲۳۔ منشور الوصیت و دستور الحکومت (در حدود سال ۱۱۶۳ھ نوشتہ شد)

از میان نور محمد خدایار خان والی سند۔ مع ہشت ضمیمہ راجع بدورہ کلہورہ
ونادر شاہ افشار۔ بسعی و اہتمام سید حسام الدین راشدی۔
سندی ادبی بورڈ، حیدرآباد، ۱۹۶۴م، ۳۴ + ۱۷۰ ص بانضمام عکسها۔
توصیہ های اخلاقی و سیاسی نگارندہ است کہ از نظر تاریخ شناسی سند
اہمیت دارد۔ مقدمہ مصحح بزبان سندی است۔
مہر و ماہ رک : مثنوی مہر و ماہ

۲۴۔ ہشت بہشت (۱۰۸۵-۱۱۱۸ھ)

از ملا عبدالحکیم عطا تتوی۔ بمقدمہ سید حسام الدین راشدی۔

سندی ادبی بورد، حیدرآباد، ۱۹۶۳م، ۱۵۹ + ۳۴۸ ص.
 این کتاب مجموعهٔ هشت مثنوی عرفانی است که عطا در بیان سالهای ۱۸۵-
 ۱۱۱۸ هـ سروده و اصلاح کرده است. پیشگفتار استاد راشدی در احوال و آثار
 سراینده و بزبان سندی است.

آثار در دست تالیف و تصحیح:

- ۱- اشعار فارسی بر کتیبه‌های گورستان مکی.
- ۲- انشای عطار (نامه‌های تاریخی روزگار کلهورا).
- ۳- تاریخ رشیدی تالیف میرزا حیدر دولت.
- ۴- تحفة الکرام، تالیف قانع تتوی، جلد سوم بخش دوم و سوم.
- ۵- زیبانگار (مثنوی) از رضائی تتوی.
- ۶- مهر و ماه (مثنوی) از عطا تتوی.
- ۷- نورس بهار (نامه‌های تاریخی).

آثار آماده برای چاپ:

- ۱- خانوادهٔ سادات پورانی. تالیف حسام الدین راشدی.
- ۲- معیار سالکان طریقت تالیف قانع تتوی. در شرح حال عرفاء و شعراء.
- ۳- میرزاغازی ترخان. تالیف راشدی در شرح حال میرزاغازی ترخان.

متوفی ۱۰۲۱ھ و شعرای فارسی که به دربار وی تعلق داشتند .
۴- میرمعصوم بیکری تالیف راشدی . در شرح حال مؤلف "تاریخ سند"

در پایان من از جناب آقای مشفق خواجہ کہ کشف کنندہ نسخہ خطی
"ریاض العارفین" نیز است و از استادان گرامی و دوستان کہ بوسیله آثار زند
راشدی نسبت برحوم خلی حسن ارادت دارند خیلی سپاسگزاری میکنم کہ در
تہیہ این چند کلمہ مرا تشویق و رہنمائی و ہمکاری فرمودند . وہمین طور باید ماہمہ از
مدیر مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان اظہار تشکر کنیم کہ فرمہای چاپ
شدہ جلد دوم "ریاض العارفین" را کہ از چند سال انبار شدہ بود ، سر و سامانی دادند
و بخواسن منتشر کردند .

سید عارف نوشتاری

عضو افتخاری مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

کراچی - پاکستان

۱۸ شعبان ۱۴۰۲ / ۱۱ ژوئن ۱۹۸۲م

ع

۱۱۳۶. قاید

مولدش اصفهان، که در زمان شاه طهماسب ماضی بود. منہ :
به رسوائی ز مجنون، خویشتن را کم نمی بینم. ز خود رسوا تری، امروز در عالم نمی بینم

۱۱۳۷. قایدی

خراسانی، گوید :
دل که می سوزد ز شوق، گر نویسم حال او هر کبوتر کاورد سوی تو، سوزد بال او

۱۳۳۸. عادل

یعنی شاه اسمعیل ثانی، ابن شاه طهماسب، بن شاه اسمعیل ماضی صفوی.
در زمان پدرش بجهت ادعای سلطنت و میل بجانب اهل سنت، مدتی در قلعه
قهقهه محبوس، و بعد از وفات پدر یک سال منتظر ساعت جلوس مانده. و بسیاری
از جوانان سلسله صفویه را بقتل رسانیده در نه صد و پنجاه و هشت (۵۹۵۸)
قبل از آنکه بر تخت سلطنت نشیند، از دست ساقی اجل مسموم شده. منہ :
شادم بخدنگ تو، که ناوک فگنسان را سوی هدف خویش نهانی نظری نیست
چون غنچه، چه دانی تو که در، خلوت نازی کز بهر تو چون باد صبا در بدری نیست

از خنده پنهانی لعل تو، توان یافت
بوی ارباب وفا، از گل ما می آید
گر جان دلم کم شده، او را خبری نیست
کعبه زان رو، بطواف دل ما می آید

۱۱۳۹. عادلی

خراسانی، گوید:

الله! الله! چه بلای است که، چون ماتمیان
من جدا گریه کنان، دیده خونبار جدا

۱۱۴۰. عارف

قمی، راست:

روز وصلی طلبم، همچو شب هجر، دراز
تا کنم شرح ستم ها، که تو، با من کردی

۱۱۴۱. عارف

یعنی ملا محمد علی، یک هزار و یک صد و سیزده (۱۱۱۳ هـ) در هند متولد
و باتفاق والد خودش، که از افاضل طالقان بوده، به طهران رفته بطهرانی
مشهور گشته، و در یک هزار و یک صد و پنجاه و هشت (۱۱۵۸ هـ) بار دوم
به هند آمده در دهلی در گذشت. ازوست:

آن قدر صبح وصال تو نگردید سفید
من و دل، فارغ از کلفت نشستم، آن زمان باهم
که کسی پنبه داغ شب هجران سازد
که مرخیزند و بنشینند دیگر جسم و جان باهم

۱۱۴۲. عارف

که در زمان سلطان حسین میرزا بوده. منه:

گر کشد ناوک خود را ز دلم، قاتل من
حرز آن تا بقیامت نرود از دل من

۱۱۴۳. عارف

استرآبادی، راست:

تا خاک پایت، از نظر اهل درد، رقت
چندان گریست دیده که، دریا بگرد رفت

۱۱۴۴. عارف

لاهیجی کیلانی ، که همعصر تقی اوحدی است . ازوست :
در قتل من خیال دلت ، ای یگانه ! چیست خون مرا که می طلبد ، این بهانه چیست

۱۱۴۵. عارف

بخاری ، که در عهد عبدالله خان بوده . منہ :
ازو یک نامه سوی من ، بصد زاری نمی آید وگر آید ، بغیر از خط بیزاری نمی آید
نمی آید ز روی ناز سویم یار ، ای عارف ! وگر آمد ، چنان آید ، که پنداری نمی آید

۱۱۴۶. عارف

یعنی ابوالحسن کاشی ، که همعصر شاه سلیمان است . منہ :
ز سیر هند مانع می شوم رنگ حنایش را مگر بخت سیاهم سرمه داد او از پایش را

۱۱۴۷. عارف

شیرازی ، در زمان شاه صفی باصفهان آمده . میگفت : خالو زاده مولانا
عرفی ام . ازوست :
خدا از چشم بد ، یارب نگهدارد صفاهان را که هر سو جلوه گر بینم ، سپاه کجکلاهان را

۱۱۴۸. عارف

یعنی ملا عارف لاهوری ، که از معاصرین «سرخوش» بوده . منہ :
نامه شوق مرا ، قاصد بجانان می برد در قفای نامه ، چشمم همچو نقش خاتم است

۱۱۴۹. عارف

از تبارزه عباس آباد اصفهان و از تلامذه میرزا صائب تبریزی است . منہ :
جز سایه بالای تو ، آن سرو روان نیست در روی زمین جز تو مرا ، گر دگری نیست

۱۱۵۰. عارف

یعنی محمد یوسف گزرونی ، که تا عروج دولت نادری با مولویت رندانه
می زیست . منہ :

گردیست ، گرد عارض آن رشک آفتاب یا گرد مه ، ز هاله ، غباری فتاده است

۱۱۵۱. عارفی

یعنی امیر عارفی شیرازی ، اوراست :

بر سنگ ، کز برای توام ، دشمنان زنند بر دارم و به تحفه بر دوستان برم

۱۱۵۲. عاشق

یعنی آقا محمد خیاط اصفهانی ، که در یک هزار و یک صد و یک هجری
(۱۱۰۱ هـ) در اصفهان برحمت ایزدی پیوست . منہ :

دردا که ، تلافی نتوانند جفا را روزی که شناسند بتان ، اهل وفا را

تو مست باده و نظارگان بخود تماشا را در آن محفل ، که می آرد بخاطر ، حسرت ما را

ای سنگدل صیاد من ! تا چند از یاد قفس سر زیر بال خود کشم ، در گوشه گلزار ها

بچشم دیگران بر صید من منگر ، نظر بکشا برم بر بند و بند از بال مرغان دگر بکشا

شب عید است کو پیر مغان شکرانه امشب خرابات مغان را در ، بهنگام سحر بکشا

بهوا گرفته مرغان ، نظرم گهی که افتد بهوس کشایم از هم ، پر و بال ناتوان را

خزان بی مروت این قدر فرصت نداد آخر که بلبل گوید از هجران گل ، یک داستانش را

گوش صیاد ستم پیشه بیگانه ما آشنا نیست بفریاد غریبانه ما

پی تابوت می گفتم بیا کامی تو از یاری نکفتم بر مراد غیر چاک پیرهن بکشا

عشق پنهان ز رقیبان من از لطف آموخت
 دل که شد ما کن کوی تو، چه افتاد آنجا
 بوی جان، بادگر از کوی تو آرد، چه عجب
 بغلط ز دست دادم، سر زلف یار خود را
 در هر چمن که کردم، بنیاد آشیانرا
 ای ناصبور دل، بخدا می سپارمت
 اغیار در کمین تو، و من قرین مرگ
 ترسم و عادی، که مرا با جفای تست
 دستی که، کوتاه از همه جا، کرده روزگار
 از بس بعهده و دوستیت اعتماد نیست
 ترسم ز آتشی که از رشکم بجان زدی
 چون ماه عید، گوشه ابرو نمود، و رفت
 یا رب! نکیریش بمکافات، کان نگار
 براه عشق مرا کار مشکل افتاد است
 حریف رشک نیم لیک، از نوازش غیر
 کس در نبسته است، بر آن در نبسته ایم
 کاش بر جان دادم از دور افگندی نظر
 ناز شیرین رشک فرما خاطر خسرو غیور
 وصالش خواهم، و دانم که این کار
 گر خانه دلم، نه برای تو ساختند
 دانی چرا سپردم جان زو در غم او
 آن که آموخت بخوبان نکه پنهانرا
 که نکرد از من و ز حسرت من، یاد آنجا
 رفته جانهای عزیزان همه بر باد آنجا
 که نیاز بوده بودم، دل بیقرار خود را
 افتاد صلح باهم گلچین و باغبانرا
 از کوی یار می روم و میگذارمت
 جان می سپارم و بخدا می سپارمت
 یار کسان شوی و همان دوست دار تست
 دانم نمی شود که بگردن در آرم
 یار من و یار کسان می شمارمت
 طاقت نیبارم و بخدا وا گذارمت
 شوقم بان اشاره ابرو فزود و رفت
 واقف ز ناصبوری عاشق نبود و رفت
 که اولین قدمم یار در گل افتاده است
 باین خوشم که ترا، رحم در دل افتاده است
 شاید گمان کنند رقیبان که، یار نیست
 آن قدر فرصت که آید بر سرم هیواد نیست
 چاره رنجش بغیر از مردن فرهاد نیست
 نه کار او نه کار آسمان است
 نقش رخ تو، بر در دیوار خانه چیست
 آغاز جور او را، پنداشتم نهایت

یک نفس دل، در درون سینه، فارغبال نیست
 به نیم پریشی او را نواختی و گذشتی
 پرواز طائران چمن، خوش بود، ولی
 نهفته سوی خودم خواند، پاسبان نگذاشت
 گفتمی که دهم ز لطف جامت
 گفتم ز جفا نمی گریزم
 او را چه زنی پرش بسنگی
 جام از کف دشمنان گرفتی
 دور فلک دو رنگ عاشق
 خوشم بچور نه چندانکه مردمان گویند
 چه چشم مست ناز است این که راه هوشیاران زد
 امروز بر زبان همه شرح فراق تست
 تغافل کرد، تا در آرزوی دام او بودم
 بسکه شبها سوز دل، از سینه تابم می برد
 خواب می دیدم که، در چنگ اجل افتاده ام
 دوستی را بود حتی، حق گذاران را چه شد
 آواره دلم، کز پی آن سرو روان بود
 رسید نوبت جان دادن و همی گویم
 تحمل چون توان کردن که بر روی تماشای
 امشب ز وصل شاد نشد خاطر، مگر

حال مرغان قفس را دیده ام این حال نیست
 ز بی خودی، بتو عاشق، هنوز گرم حکایت
 خوشتر ز بال و پر زدن بسمل تو نیست
 برحم آمده بود، آنهم آسان نگذاشت
 آن بنده لطف ناتمامت
 آن روز که می شدم غلامت
 مرغی که نمی پرد ز بامت
 خون دل عاشقان حرامت
 یک بار نمی شود بکامت
 که بی وفای تو از دلبری همین دانست
 چه مزگان دراز است این که بر خنجر گذاران زد
 خوش آنکه این حدیث بگویم غریب بود
 کنون گز گوشه بامش پریدم، دانه میریزد
 گر بمیرم زار، پندارم که خواب می برد
 بخت بد گویا، برون از کوی یازم می برد
 یار میل بی وفای داشت، باران را چه شد
 گفتا دگرم باز نه بینی و چنان بود
 که یار بر سر جور و ستم نخواهد ماند
 در گلزار بر بندند گلچین در چمن باشد
 بی چاره، دگر بره انتظار بود

امید که این سرکشی از ناز نباشد
 غریبان را که نشناستند جز رسم دیار خود
 قفس ما را مبارک منزلی بود
 که مشکل تر از اینم مشکلی بود
 که هر کس حال من بیند دل از مهر تو بردارد
 شاد باش ای دل که ، با صد اعتبارم میکشد
 نیستم آگه که از بهر چه کارم میکشد
 ارباب هوس ، اجر شهیدان تو یابند
 ترسم که صحبت تو مرا بی وفا کند
 که با صد دیده نتواند کسی همچون منت بیند
 گل بی خبر ز ناله مرغ قفس نبود
 دردیست اینکه ، در غم عشقش هوس نبود
 از تو ناز آموزد و انگاه در کارت کند
 اضطراب دل ، شبی از خواب بیدارت کند
 من هم نداده بودم ، با خود قرار دیگر
 مشکل روم ز کویت این بار دیگر
 شکایت ستم او که در دلست هنوز
 آن بیوفا بدوستیم بدگان هنوز
 چنان خورسند بنشینند که پندارند آزادش

با غیر دو روزیست ، تدارکی سرالفت
 ز آئین وفا در کوی آن نا مهربان مانم
 بصیاد آشنا گشتم ، که آنجا
 بگو، آسان دل از جان بر گرفتم
 جفا اندازه دارد سرت گردم نه چندان هم
 اولین صیدم که افتادم بدام کودکی
 کارها در عاشقی کردم ، یکی زانها ، وفاست
 خون همه کس ریزی و ترسم بقیامت
 از بی وفایی تو ز کوی تومی روم
 برویت هر که خواهد گو به بین من فارغم از غم
 خوش آنکه گر بشاخ گلش دسترس نبود
 رشک رقیب میکشدم ، آه ! چون کنم
 کو جفا کیشی که با حسرت کشان یارب کند
 آرزوی او بر انگیزد ز جا روزی ترا
 بامن نکرد آن مه ، جز جور کار دیگر
 رنجیده ام ز خویت اما ز مهر رویت
 بچیرتم که ز رویش مرا خجل دارد
 دشمن بحال من ز غمش گریه میکند
 خوشا مرغی که در کنج قفس با یاد صیادش

اسیری را که سیدانی خواهی رفت از پادش

حرف وفا بر زبان حلقه فرمان یگوش

اول جور توو عمر به پایان نزدیک

آخر عمر من و اول بیماری دل

چو واقف می شدم از گفته ، استغفار میکردم

سگ کوی ترا ، از تاله ، شب بیدار میکردم

که هر کس حلقه بر در زد، گمان یار میکردم

دل ز مهر تو که برداشت ؟ که من بردارم

چاره درد فراق تو ، بگردن کردم

نومید هم نیم که علاج دگر کنم

غنیمت بود پیش از گریه بر خاکی بسر کردم

دارم عجب روز و شبی آن خواب و این بیداریم

مائل شوی سوی وفا یا بی وفا پنداریم

ز کدام درد گویم ؟ بکدام یار گویم ؟

هم صبح ازان کوچه و هم شام گذشتم

دو سه حرف دگر از بهر قیامت دارم

مسلمانی ز چشم کافرش بین

قبای دلربائی در برش بین

همان دست مسم بر خنجرش بین

هزیمت کردگان لشکرش بین

نمیگویم فراموشش بکن ه گاهی بیاد آور

بی گنهم می برد تا بفروشد بهیچ

شوق خدمت ز حد افزون و مرا فرصت کم

فرصتی کو که کنم ، فکر پرستاری دل

خوشامستی که ، بی خود راز خود اظهار میکردم

سزای من که مرگ از آستانت میبرد زارم

نزد یکبار بر در حلقه و اسیدواری بین

کی دل از مهر تو ، ای عهد شکن ! بر دارم

چاره کار خود ، از رشک رقیبان ، به فراق

آن بی وفا طیب ، علاج نمی کند

همه روی زمین را در غمت ، از گریه تر کردم

شب از خیالت در فغان ، روز از غمت در زاریم

از کویت ای نا آشنا ! رقتم بصد حسرت ، مگر

چه حدیث درد پنهان من دلفگار گویم ؟

شاید که شبی یا سحری ، در بکشاید

قصه ها گفتمت از درد دل و سود نه کرد

دل از کف داده مژگان ترش بین

چو گل پیراهن از سودای او چاک

دلش مجروح چون خود جور کیشی

شکسته طره و بر گشته مژگان

کسش محرم نه از شرم نکوی
 بیا عاشق ز تاثیر محبت
 قرب رقیب تابکی؟ سستی عهد یار کو؟
 از مروت دور نبود گر بخاکم بگذری
 واقف نگشته بودم از بی وفائی تو
 خوشم که شوق شکارم نرفت از دل تو
 ز کجائی ای صبا تو؟ بکجا گذار داری؟
 فی راحت و فی ریخ جهان خواهد ماند
 گلزار، به غارت خزان خواهد رفت
 سوزی در دل ز دلفروزی دارم
 مردم گویند! هیچ کس بروز تو مباد
 بکار عاشقی بی یاورش بین
 ترحم در دل کین پرورش بین
 خصمی آسان چه شد؟ بازی روزگار کو؟
 روزگاری، خاک بر سر کرده ام، در کوی تو
 تا روز مرگ، یعنی روز جدائی تو
 هزار بار، پرم بستی و رها کردی
 سر باری تو کردم! چه خبر ز حال داری؟
 خوش باش که نه این و نه آن خواهد ماند
 وین بستن در به باغبان نه خواهد ماند
 رحمی! رحمی! که طرفه سوزی دارم
 می پندارند، بی تو روزی دارم

۱۱۵۳. عاشقی

یعنی جمال الدین ابوالخیر بلخی، که با مولانا هلالی خصوصیت ها داشته
 و تاریخ قوتش «فوت عاشق» است. منہ :
 نه ساینر یید کز چمن خواهد ماند نه حسن بتان سینمن خواهد ماند
 این عالم بی وفا که، من می بینم نه ناز تو، فی نیا زمین خواهد ماند

۱۱۵۴. عاشقی

سیستانی، راست :
 بجزی کز شب هجران، دل خود شاد میکردم
 جفا هائی که بر من کرده بودی، یاد میکردم

۱- رک : قطعه تاریخ در رازی ۳۷۶:۳ - ۵۹۵۷ قرهنگ سخنوران : کمال الدین ص ۳۷۰

زینسان که خاک ، در شب هجرت بسر کنم
مشکل که روز حشر ، سر از خاک بر کنم
تا به او روشن کنم راز نهان خویش را
سوختم چون شمع مغز استخوان خویش را

۱۱۵۵. عاشقی

هندی ، گوید :

سر چشم بارگردم که ، هجوم غمزه او
نفسی نمی گذارد ، که دل آرمیده باشد

۱۱۵۶. عاصی

گوید :

اشکم از چشم تر فرو ریزد
آتشم از جگر فرو ریزد
این چه چشم است ، کس بجای مرشک
پاره های جگر فرو ریزد

۱۱۵۷. عالی

یعنی میرزا ابوالمعالی نیشاپوری ، که از اولاد شیخ فرید الدین عطار
بوده . منہ :

مالیده آستین چو بر آید ، خدای را
ای مدعی بگوی که : عالی است کشتی
بجفایت وفا کنم عمری
عمر اگر میکند وفا بامن
هرگز ز صبا بوی پیامی نشنیدند
حرفی است که گویند خبر باد صبا داشت

۱۱۵۸. عالی

یعنی محمد علی شیرازی که از عالمگیر اورنگ زیب «نعمت خان» و از
شاه عالم بهادر شاه «دانشمند خان» لقب یافته . همچنین اول «حکیم» تخلص میکرده
چون بعضی از یاران نواها برداشتند و آنرا به تصحیف «چکنم» قرار دادند ، باشاره

استاد خودش نواب دانشمند خان «شفیعا» لفظ «عالی» بتخلص گرفت . منہ :

زمردم یارمی پرسد کہ عالی کیست؟ طالع بین!
 کار با طرفہ جفا پیشہ افتاد مرا
 کہ عمرم در محبت رفت و کار آخر رسید اینجا
 کہ نہ یادم کنم و نی رود از یاد مرا
 راست گو، پیش کہ میرفتی؟ و شد راه غلط
 امشب این محفل رنگین، ز حنا بندانست
 نتوان گفت بہشت است، کہ صد چندانست
 چه کنم؟ چه چارہ سازم؟ کہ نگاہدارم او را
 دلم از پیش روان شد، کہ میگدازم او را
 بسکہ خوش حرفی است، میگوید بگوید دیگر چه گفت
 پیش هر کس میکنم ظاہر کہ آن دلبر چه گفت
 امروز بمن گفت بنمای کہ پیا بود
 شوخی کہ ازو هرچہ شنیدم بہ ادا بود
 عنان کار جهان گر بدست من باشد
 ز عاشقی نگذارم جدا شود معشوق
 کاشب هدف نیر تغافل شدہ ام باز
 یا رب! من بیچارہ، ندانستہ چه کردم
 نصیب عشق مادر زاد شد حسن خدا دادش
 بہ بازار وفا سودای من با او درست آمد
 یک پریدن تا سر دیوار، می خواهد دلم
 پیش صیاد من، از بہر خدا ضامن شوند
 بیک شب رقم از یادش مگر خواب فراموشم
 بغیر از حسرتی در دل نماند از صحبت دوشم
 کرد از ناز ادای کہ من از کار شدم
 یافت از طرز نگاہش کہ گرفتار شدم
 هر کہ ز غنچہ دم زند، لب بکشا کہ همچین
 از بر من برو دمی، باز بیا کہ، همچین
 هر کہ بگوید این سخن: عمر دوبارہ چون شود؟

۱۱۵۹. عالی

شاه ابن سلطان تکش کہ در حدود فیروز کوه مغلوب سپاہ اجل گردیدہ .

منه :

پیوسته ، مرا غمش ، مشوش دارد عیش خوش من ، عیش تو خامش دارد
بر آتش چهره ، زلف و جعدت ، گوئی از بهر دلم ، نعل در آتش دارد

۱۱۶۰ = عالی

یعنی میرزا مهدی مشهدی ، که مولد و مدفنش همان ارض اقدس است :
ره دل میرود سالک ، ازان رسوا نمی باشد برون از خویش رفتن را ، صدای پا نمی باشد

۱۱۶۱ = عالی

یعنی ملا علی ابن حاجی زین الدین علی کوهساری^۱، که در فتنه افغانان و
محاصره اصفهان بهمدان رفته از تیغ بیداد رومیان شهید شده . اوراست :

خوبان بفرنگ حسن چون رو آرند کان شهر شہاست
دارم بشا وصی ، نگذارید از کف که خطاست
دل تام جگر گوشه از من آنجا وقتی شیده گم...
گر زنده بیابید عزیزش دارید کز مصر وفاست

۱۱۶۲ = عامل

یعنی (معروف) به عاملای بلخی ، که بخدمت میرزا ظاهر وحید بوده . منه :
خوش میدهد ز جلوه مستانه کام خویش آن سرو دارد آب روان از خرام خویش

۱۱۶۳ = عامی

که از اهالی اصطخر بوده . منه :
داری هوس که غیر برای تو ، جان دهد آه این چه آرزو است مگر مرده ایم ما

۱- اعلی اصفهانی ۱۱۳۶ هـ تذکرة المعاصرین

آن ترک سرخ جامه سوار سمند شد
 سگ کوی، تو به بوی، دل ما می آید
 کرده شرط وفا، ترک جفا باید کرد
 نی گلاب است اینکه بر رخسار سهوش می زند
 آمد آن مه ز سفر جانب سرگشته خویش
 یاران حذر کنید که آتش بلند شد
 سگ او نیم کزو بوی وفا می آید
 شرط این است، بدین شرط، وفا باید کرد
 تا بسوزد عالمی آبی بر آتش می زند
 آمد اینم، عجب از طالع برگشته خویش

۱۱۶۴ = نائشه

سمرقندی، راست :

یا من چو شب وصل تو، بکشاید راز
 یا این همه گر عوض کننم ندهم
 امشب همه ای نعمت جانم شاد
 از عهد بدت، حکایتی می گفتند
 ناگاه هم از شام کند صبح آغاز
 کوتاه شبی از آن، بصد عمر دراز
 بد گویانت که، روز شان، نیک مباد
 وانگاه دلم نیز گواهی می داد

۱۱۶۵ = عباس

شاه عباس ماضی، ابن سلطان محمد خدا بنده، ابن شاه طهماسب، ابن شاه
 اسمعیل صفوی موسوی حسینی که شهریار عادل فاضل بوده. منہ :
 نی زهر شمع و گم، چون بلبل و پروانه داغ
 بیاد قامتی، در پای سروی، گریه سر کردم
 یک چراغ داغ دارد، یک گم خون می کند
 چو، ترکان، تیروتر کش را بخون دیده، تر کردم

۱۱۶۶ = عباس

عباس قلی خان ابن حسن خان شاملو، که بیگر پیگی هرات بوده. منہ :
 زلفش، از کاکل، پریشان خاطر است
 زبردست چون خودی بودن بلاست

۱۱۶۷ = عباسی

عباس قلی خان لژی داغستانی ، که در سال ورود والد داغستانی در
لاهور وفات یافت . منہ :

یک چشم زدن میر گلستان ہوسم شد در پردہ ہر رنگ ، کہ رقم ، قفسم شد

۱۱۶۸ = عباسی

یعنی میر عبدالوہاب معموری اصفہانی ، اوراست :

مکش ، کہ جای ترا در حریم دل کردم بہ خنجر سمت خون خود بچل کردم
زیم آن کہ مبادا سر بچشم کسی زگریہ ، خاک سر کوی دوست ، گل کردم

۱۱۶۹ = عباسی

کہ از سادات و معاصران شاہ عباس ماضی بودہ . منہ :

جز حرف قلم آن بت بد خونمی کند . با من سخن بجز خم ابرو نمی کند
الماس ریزہ در جگر پارہ پارہ ام کار تغافل تو ، جفا جو نمی کند

۱۱۷۰ = عباسی

یعنی علی رضای تبریزی ، کہ شاہ عباس ماضی او را در حسن خط بر میر
عماد ترجیح می نہادہ . منہ :

تا خانہ نشین شدی تو ای در خوش آب پیوستہ مراست از غمت دیدہ پر آب
من خانہ دل خراب کردم ، ز غمت تو خانہ نشین شدی ، و من خانہ خراب

۱۱۷۱ = عبد

عبدالائمہ ابن سید مرحوم میرنجات ، کہ بعد پدر خدمت انشای دیوان

اعلیٰ متعلق بوده. منہ :

رنجیدہ ز من بت نامہربان من حرفی شنیدہ؟ تو مگر از زبان من
خونم حلال باد بدشمن، اگر کند یک حرف در حضور تو خاطر نشان من

۱۱۴۲ = عبد

عبدالباقی کہ در زمان شاہ عباس ماضی بوده. منہ :

ساق! مطاب جانب میخانہ ام، امروز کز خون جگر پر شدہ پیانہ ام امروز

۱۱۴۳ = عبد

عبدالجلیل کہ از سادات بلگرامی بوده، در اوائل جلوس محمد شاہ وفات

یافت. منہ :

از بہر محبت علی ہستی' ماست گلچینی' این بہار تر دستی' ماست
دل ساغر و حب ساقی' کوثر می از میکہد غدیر خم مستی' ماست

۱۱۴۴ = عبد

عبدالحسین گوید :

بہ بزمت گر نمی آیم نہ از اغیار می ترسم زخوی' نازکت می ترسم و بسیار می ترسم

۱۱۴۵ = عبد

میر عبدالحق استر آبادی، راست :

نامت ز رشک پیش کسی چون نمی برم آیا سراغ از کہ کم منزل ترا
شرمسارم ز رفیق شب ہجران، تازی او گریبان مرا دوزد و من پارہ کم

۱۱۴۶ = عبد

دہلوی، فرماید :

رنگ حناست بر کف پای' مبارکت یا خون عاشقی است کہ پامال کردہ

۱۱۷۷ = عید

عبدالحق، که از سادات مرعشیه قزوین بوده. منہ :
رقیب محرم و من دور گرد، شرمت باد ازین تمیز، که کردی میان دشمن و دوست

۱۱۷۸ = عید

عبدالخالق غجدوانی، که از خلفای شیخ نجم الدین کبری^۱ است. منہ :
چون میگذرد عمر، کم آزاری به گر میدهدت دست، نکو کاری به
چون کشته خود بدست خود میدروی نغمی که نکوتر است، اگر کاری به

۱۱۷۹ = عید

عبدالرزاق گیلانی، که پدر حکیم ابوالفتح اکبر شاهی بوده. منہ :

هرشب می عشق خویشتن نوش کم چون بجزر از آتش جنون جوش کم
با خاشی سخن نگویم با آنکه با تنهای دست در آغوش کم

۱۱۸۰ = عید

عبدالصمد، که از جیل عامل و برادر کوچک شیخ بهاء الدین محمد
عاملی است. منہ :

آن شوخ، که خون دلم آسان میریخت خون ها همه، از خنجر مرگان میریخت
معلوم نمی شد، که چه مذهب دارد خون همه کافر و مسلمان میریخت

۱۱۸۱ = عید

عبدالعزیز خان، که از پادشاه زادگان اورنگ زیب و در زمان شاه
سلیمان صفوی پناه بدولت ایران آورده. منہ :

به سنگ رخنه شد از بس گریستم بی تو ز سنگ سخت ترم من که، زبستم بی تو

۱- مرید و خلیفه ابو یوسف همدانی (ریاض العارفین ۱۶۲ و صبا ۴۳۴) -

۱۱۸۲. عید

عبدالعزیز خان سمرقندی ، راست :

برودر کوه و صحرا، لاله رایک یک تماشا کن بماند دل پر خون ما ، یک لاله پیدا کن

۱۱۸۳. عید

میر عبدالعلی یزدی ، که مطائباتش پر مشهور است . منہ :

از سخن نا گفتنت ، صد مدعا فهمیده ام آنچه می خواهی بگو! من از ادا فهمیده ام

۱۱۸۴. عید

خواجہ عبدالقادر یعنی الحافظ ، راست :

اگر من از تو امید وصال می دارم عجب مدار که در هر سری خیالی هست
مباد بادیه چون تشنه جان کند تسلیم ازان چه سود که سرچشمه زلالی هست

۱۱۸۵. عید

عبدالله خان اوزبک ابن سلطان محمود ، برادر زاده شاهی بیگ اوزبک

است ، که سلسله نسبش به چنگیز خان می رسد . منہ :

مبارکباد عید آن درد مندان بیکس و کوزا که فی کس را مبارکباد گویند او، نه کس او را
قسم به ماه جهان سوز خود ، که می سوزم باتشی که سمندر حریف دودی نیست

۱۱۸۶. عید

عبدالله خلف ملا عشرتی ، او راست :

بخانه اش روم و این کم بهانه خویش که مست بودم و کردم خیال خانه خویش

۱۱۸۷. عید

عبدالله غالب ، ابن ابی عبدالله منجمی ثانی ، ابن ابی حفص منجمی ماضی ،

ابن شیخ عبدالله جوری که «طرز الذهب» از کتاب خوشی است. منہ:
 بی تو، نفسی قرار و آرامش نیست بی نام تو، ذات و صفت نامش نیست
 بی چاشنی تو، در جهان کامش نیست بی روئی تو، صبح و موئی تو شامش نیست
 آزار کسی مکن، که آتش باشی شمع دل و نور دیدگانش باشی
 بیمار مکن دلی، که جانش باشی کم سوز دلی، که درمیانش باشی

۱۱۸۸ = عبد

عبدالله میرزا ابن سلطان حایری، راست:
 فراق یک شبه ای دوست! قصد جانم کرد بین که یک شبه هجرت، چه ناتوانم کرد
 بی یار ترم، گر چه وفا دار ترم آزرده ترم، گر چه کم آزار ترم
 با هر که وفا و مردمی بیش کنم سبحان الله! بچشم او خوار ترم

۱۱۸۹ = عبدالمجید

عبدالمجید، که تخلص باسم میکنند:
 جانان اگر بلطف تو، فریاد ما رسد پیدا شود که کوشش ما تا کجا رسد
 عبدالمجید! گنج سعادت، بسعی نیست این کار دولت است کنون تا کرا رسد

۱۱۹۰ = عبد

عبدالوهاب گیلانی، که منجم بوده. منہ:
 ز بی وفائی جانان چنان نبود مرا که دل نهم بخدای و دل نبود مرا

۱۱۹۱ = عبدی

یعنی قاضی عبدالرزاق خراسانی، که در سلطنت اکبری بهند افتاده با قاضی
 مغفور نورالله شومتری داد مصاحبت داده. منہ:
 دیده بر بند و نظر بر رخ منظور انداز سینه بکشائو بدل پرتو از طور انداز

پیش ازین باب غم عشق ندارد عهدی^۱ سینه بشکاف و دل خون شده را دور انداز

۱۱۹۲ = عبیدی

گونابادی ، که اصلش از تون است و در خدمت سلطان ابراهیم میرزای
«جاهی» صفوی بوده. منہ:

خبر پرسم از و ، هر که که بینم محرمانش را ولی از رشک میرم ، گر کسی گوید نشانش را

۱۱۹۳ = عبیدی

که مولدش ابر قوه و در عهد شاه طهماسب ماضی بوده. منہ:

شب بامه دلربا نشستیم تا ماه نشست ما نشستیم
زلفش کردیم طوق گردن تا در گردن ، در بلا نشستیم

۱۱۹۴ = عبیدی

یعنی خواجه عبدالرحیم که از ارباب دفتر اکبری بوده. منہ:

صبا از آن رخ گلرنگ چون نقاب انداخت مرا چو شعله آتش در اضطراب انداخت

۱۱۹۵ = عبیدی

یعنی میر عبدالله ابن شیخ محمد علی «طبعی»^۲ که مولدش استرخان من
اعمال اصفهان است. منہ:

لاله ، از خجالت هم چشمی داغ دل من زین چمن خیمه برون برد بهامون زده است

۱۱۹۶ = عبیدی

زاکانی قزوینی که در زمان سلطان ابو اسحق زبان به هزل کشاده. منہ:

دل در پی عشق دلبرانست هنوز از عمر گذشته در گمانست هنوز

۱- نگارستان سخن و نشتر عشق «عبیدی» تخلص نوشته (ص: ۳۸۷)

۲- رک: صبح گلشن (۲۶۲)

گفتیم بهم که ، ماؤ تو پیر شدیم
 ما پیر شدیم و او جوانست هنوز
 چون کیر همیشه سر نگونت بینم
 آگنده دهن بگه چوکونت بینم
 چون خانه زهر دری بروننت بینم
 چون کس ، که بیض عرق خونت بینم
 جفا مکن که جفا رسم دلربای نیست
 جدا مشو که مرا طاقت جدای نیست
 وفا نمودن و برگشتن و جفا کردن
 طریق یاری و آئین آشنای نیست

۱۱۹۷ = عیدمی

عبیدالله خان (اوزبک) ابن محمد سلطان که نیره شاه بداغ سلطان است
 و با شاه طهاسپ ماضی مکرر جنگ کرده و مولانای هلالی مظلوم را بجرم تشیع
 به شهادت رسانیده. منہ:

اگر قدم نهد آن سرو ناز بر سر من
 سر من و قدم سرو ناز پرور من
 ز خواب ناز بکشا نرگس مستانه خود را
 که گویم پیش تو امشب دمی افسانه خود را
 تا حدیث لعل او بر هر زبان افتاده است
 عاشقان را آتش غیرت بجان افتاده است

۱۱۹۸ = عتابی

یعنی حسن بیگ ، که در مملکت ری نشو و نما یافته بهند افتاده از طاعون
 در لاهور در گذشت. منہ:

سرخوش از باده اغیار ، گنشتی در بزم
 عرقی ریختی از شرم که آیم کردی
 من ز حسرت دور گردد بوالهوس مغرور وصل
 ای محبت خاک بر سر باد تاثیر ترا
 تو در بزم رقیبان باده میخوردی نهان از من
 شدم آگه که از دود دلم بوی کباب آمد

۱۱۹۹ = عتابی

استر آبادی ، راست:

بهر نظاره ، ستاده است جهانی ، به رهش
 من در اندیشه ، که یا رب! بکه افتد نگهش

خواهش از دل ، بیاد دیگران بیرون کنم دہگری ، بی او نمی آید بیادم ، چون کنم

۱۲۰۰. کتابی

ابن میرزا رفیع الدین محمد شہرستانی کہ صدر ممالک ایران بودہ . منہ :
روزی خود می خورد ، هر کہ درین عالم است واسطہ را خوشنماست «سفت کرم داشتن»

۱۲۰۱. کتابی

نجفی ، کہ بخدمت سلطان جلال الدین محمد اکبر بسر برده . ازوست :
ما دل بہ طاق ابروی جانانہ سوختیم قندیل کعبہ را ، بہ صنمخانہ سوختیم
ما رخصت این خون بجل را بتو دادیم گفتیم ، و نوشتیم ، و سچل را بتو دادیم

۱۲۰۲. عشق

کہ خواہر زادہ سادات خان بہادر ذوالفقار جنگ بودہ . منہ :
طاقت عشق ندارد ، دل غم پیشہ ما ظرف این بادہ پرزور نشد ، شیشہ ما

۱۲۰۳. عثمان

یعنی ابوالفضل حاجی عثمان مروزی ، محمد عوفی^۱ او را از خوشن طبعان
خراسان شمرده . ازوست :

معمشوقہ ، کہ عمرش چو غم ، باد دراز امروز تلافی دگر کرد آغاز
بر چشم من ، افکند دسی چشم ، و برفت یعنی کہ ، نکوئی کن و در آب انداز

۱۲۰۴. عجزی

یعنی حسین بیگ تبریزی ، کہ در عہد شاہ عباس ماضی بودہ . ازوست :
حدیث وصل ازان ، بر لب نمی آرم ، کہ میترسم ز بہر کینہ ام کاری ، بدست روزگار افتد

مکن در صیدگاه عشق پای جستجو رنج
 فلک به عمر خود، از هر که یافت آزاری
 که صید این زمین، خود بر سر صیاد می آید
 به دل گرفت و به عهد تو انتقام کشید
 بر در خانه ام، ای غم! چورسی، شرم مکن
 بی حجابانه در آ، خانه من خانه تست

۱۲۰۵. عذری

که در زمان شاه عباس ماضی بوده. منہ:

با آنکه چو عمر بی وفائی دارم همه عمر انتظارت

۱۲۰۶. عذری

یعنی میرزا اسحق بیگ که برادر کوچک حاجی لطف علی بیگ "آذر"،
 بوده. در یک هزار و یکصد و هفتاد و پنج (۱۱۷۵) وفات یافته. منہ:

سر کوی که باشد بی گناهان را پناه آنجا
 بان خلوت که جز من ره نجستی کس فغان اکنون
 ستم باشد که ریزی خون چون من بی گناه آنجا
 بتقریب پیام غیر باید جست راه آنجا
 بر در آنکه نشد دل، شوم شاد آنجا
 شاد سازید پس از مرگ دل زار مرا
 نشد گر کارگر زخمی تو ای بیدادگر مارا
 ز وفا کسی که آرد بسر مزارم او را
 شد باعث دشمنی اغیار
 چه خوش آنکه از پی قتل من زستمگری خبری رسد
 مرغ چمن، که این همه فریاد میکند
 ز جفای او، خدایا! بتو میسپارم او را
 لطفی، که زدوست باورم نیست
 ز پی رساندن آن خبر، دگری پی دگری رسد
 فریاد از تغافل صیاد میکند
 تا که سر کدام یک سوده شود پپای تو
 شد سر عاشقان بسی خاک در سرای تو

129915

تنگ شد از نوگرفتاران بما، جا در قفس
 فسانه از پی خوابش کم بهانه خویش
 کلی بشگفته بود از شاخساری کز چمن رفته
 چو خواهم نامه ات بر بال مرغ نامه بر بندم
 غمی کز رشک غیرم بود در دل روز وصل او
 نه گردد تا دلت خون چون دل من
 چه باشد در حریم پادشاهی حال درویشان
 بسته بودیم لب از حرف جفایت ز وفا
 تا نیاریم حدیثی ز جفایت بمیان
 آن مه که چو من بچهره گردی دارد
 دردی دارد که رنگ زرد دارد

یاد ایامیکه، ما بودیم تنها در قفس
 باین بهانه مگر گویمش فسانه خویش
 نرفت است از چمن مرغی باین حسرت که من رفته
 نخست از رشک، مرغ نامه بر را بال و پر بندم
 شب هجران نمی بردش کز از یادم چه می کردم
 نمی باشد که چون شد خون دل من
 که فکر محرمانش نیست جز محرومی انسان
 سخنی گفتمی و ما را بزبان آوردی
 بمیان حرف وفای دگران آوردی
 رنگ زردی و آه سردی دارد
 پیداست ز رنگ او، که دردی دارد

۱۲۰۷. عراقی

یعنی شیخ فخرالدین ابراهیم ابن شهریار همدانی، که از مریدان شیخ
 شهابالدین سهروردی بوده و در عهد سلطان محمد خدا بنده در ششم ذی قعدة
 شش صد و هشتاد و هشت (۵۶۸۸ هـ) در دمشق وفات یافت. منہ:

نخستین باده که، اندر جام کردند
 بعالم، هر کجا درد و غمی بود
 چو خود کردند راز خویشتن فاش
 غمت هر لحظه جانی خواهد از من
 مرا گوی که فردا روز وصل است
 بامید و صالت می برم جان

ز چشم مست ساقی، وام کردند
 بهم کردند، و عشقش نام کردند
 عراقی را، چرا بیدنام کردند
 چه انصاف است چندین جان که دارد؟
 امید زیستن چندان که دارد؟
 وگرنه طاقت هجران که دارد؟

عراقی طالب درد است، آن هم برای آنکه در مانش تو باشی
 افسوس که ایام جوانی بگذشت سرمایه عیش جاودانی بگذشت
 تشنه، بکنار جوی، چندان ختم کز جوی من، آب زندگانی بگذشت

۱۲۰۷ = عرب

اصفهانی راست:

در عشق تو رو بوادی غم دارم در دست غمت دیده پرغم دارم
 بنشسته بخاکستر گاشن شب و روز چون ماتمیان همیشه ماتم دارم

۱۲۰۸ = عرب

یعنی میر عرب شاه رضوی گوید:

بنوعی از تغافل های او نومید شد قاصد که از شرمندگی گرد پیام من نمیگردد

۱۲۰۹ = عرب

میرزا مشهدی، که در خدمت همراه میرزا شاه عباس ماضی بسر میکرده:
 حیوان پرستی جان من، من اسپ و اشتر نیستم پیشت ندارم عزتی، فهمیده ام! خیر نیستم

۱۲۱۰ = عرشی

یعنی میرزا طهماسب قلی بیگ که اولاً «عهدی» تخلص میکرده و رضیع دختر
 اسمعیل مرزا ابن شاه طهماسب ماضی است. گویند: میرزا را پسری بوده است
 کریمه منظر که همیشه با او می بود روزی میرزا در مشاعره می آمد و غزلی
 که مطلعش این است:

تخم دیگر بکف آریم و کاریم، ز تو کانه کشتیم، ز خجلت نتوان کرد درو
 می خواند، و همین که از خواندن فارغ می شود «طریقی» حاضر بود گفت
 مولانا شعرا اشعار در حق پسران دیگران میگویند و تو این مطلع برای پسر
 خودت خوب گفته، جزا ک الله خیرا. ازوست:

آنکس که زیر تیغ ، برویش نظاره کرد
 غیر پیغام تو می آرد کجا ماند حیات
 هر لحظه ای صبا ز چه گردی بگرد من
 گری تو زنده ایم بما جائی طعنه نیست
 از تو آموخته این شیوه خیال تو مگر
 با من چرا مضائقه از جور میکنی
 هر چند غیر لاف محبت از ندبرت
 خوش آن کسی که اگر نایدش پیام زیار

زان پیشتر که کشته شود ، خونبها گرفت
 کس بدشمن چون سپارد شربت بیمار را
 دانسته مگر به کجا می فرستمت
 بوی ترا ز باد صبا می توان شمید
 که نباید بدلم تا جگرم خون نکند
 چیزی نخواستم که در آب و گل تو نیست
 ما را امیدها بدل بدگان تست
 دهد قرار که بر قاصد اعتماد نکرد

۱۲۱۲. عرضی

از سخنوران لاهیجان بوده. منہ:

دل از غم فرقت تو خون خواهد شد
 نا رفته هنوز حالم این است، به بین
 خواب از دل و دیده ام برون خواهد شد
 آندم که روی، ز دیده خون خواهد شد

۱۲۱۳. عرفان

سید اصفهانی ، و در زمان شاه عباس ثانی بوده. منہ:

جمعی ز نشاط و عیش با هم یاراند
 دنیا، بمیان حرصه، شطرنج است
 قومی بهوای حسن ماتم دارند
 اجزای همنند جنگ با هم دارند

۱۲۱۴. عرفی

قدیرای اصفهانی ، که در زمان شاه سلیمان بوده. منہ:

ز شرم از گل رویش شراره می ریزد
 ز آفتاب قیامت ستاره می ریزد

۱۲۱۵ - عرفی

یعنی میرزا جمال الدین سید محمد شیرازی، که بر شاهزاده سلیم - که آخرها بجهانگیر موسوم گشته - عاشق شده بهند آمده و در عین جوانی تسع و تسعون و تسع ماته (۹۹۹) مسموم شده درگذشت. نخستین جسدش را در لاهور مدفون ساختند لیکن برکت این شعر خودش که :

بکاش مژ، از هند تا نجف بروم اگر بهند بخاکم کنی و گر به تبار
بعد از سی سال میر طاهر اصفهانی، بگمان یکی از اقربای خودش که در پهلوی
مولانا آسوده بود، استخوانش را به نجف اشرف برده در جوار آن آستان عرش
نشان بخاک سپرد، چنانچه مولانا رونقی (همدانی) تاریخ این واقعه :

«بکاش مژ از گور تا نجف آمد»

یافته. ازوست :

ادب کی میگذارد، تا بیوسم آستانش را	گرفتم اینکه شب در خواب کردم پاسباش را
که غمخوران، بمرگ من، تسلی می دهند او را	چنان مرگ رقیب آزرده کرد آن طفل بد خورا
طفل نادانم و اول سبق است	عشق میگویم و میگیرم زار
شرمت نیامد از دل امیدوار دوست	عرفی بحال نزع رسیدی، و به شدی
بیم چو خداوند کسی بنده نواز است	خوننابه حسرت چکد، از هر مژ، هر دم
کان مغیبه مست است، در صومعه باز است	یا رب! تو نگهدار دل خلوتیان را
آگه ز بی زبانی من، این سوال چیست	گفتی: ز جور کیست دلت خون و گریه چیست
لطف فرمودی، برو! این پای را رفتار نیست	میروی با غیر و میگفتی بیا عرفی توهم
از لب، نام تو هنگام دعا، نشنیده است	خیرتم بین که برآورنده حاجات، هنوز
که، شیوه های ترا، باهم آشنای نیست	ازان، بیدرد دگر، هر زمان گرفتارم

- بر لوح مزارم بنویسید پس از مرگ
 گر بمیرم بنا چهره بمن روز وصال
 مگو وفا بکنند دوست عاقبت عرفی
 بهر که عرضه کنم درد خویش ، می بینم
 چنان رقصید عرفی بر در میخانه، کز حسرت
 به لحد چگونه زین غم، دلم آرمیده باشد
 چو برد پیام قاصد، کنم این خیال و کریم
 چو بود ملول و گیرد ز برم کناره، سوزم
 بناله نرم نسازم دلت، ازان ترسم
 نه ز مهر آمدیم بر سر بالین دم نزع
 بدر دوست، چگویم به چه عنوان رقم
 عمری گذشت و گفت و شنو با تو رو نداد
 از مردن دشوار منست، آن مژه پریم
 نازک دلی مباد، که رحم آیدت بمن
 خوش آن ساعت که میرفتی و طاقت می رمیداز من
 بذوق کشتن من، غرق خون گشتی و میدانی
 عرفی! اگر بگریه میسر شدی وصال
 در گله دوستان هست حلاوت بسی
 عرفی دم نزع است و همان مستی تو
 فرداست که دوست، نقد فردوس بکف
- فریاد ز محرومی دیدار دگر هیچ
 حسرت روی تو حیف است که از دل برود
 نمی شود بوی آشنا، وفا چه کند
 که من غریقم و او برکنار می گذرد
 مسلمان گفت: کابین کافر چه استادانه میرقصد
 که لبی چنان بمرگم چو توی گزیده باشد
 که برش حکایت من بکجا رسیده باشد
 که بشومی من آیا، چه سخن شنیده باشد
 که ناله دگری، در دل تو کار کند
 حیف آید که گذاری بدلم حسرت خویش
 همه شوق آمده بودم همه حرمان رقم
 ای بی نصیب گوشم و ای بی نوا لبم
 ای جان بلب آمده، کن یک دو نگه کم
 زودت بکش، نگاه باین چشم تر مکن
 تغافل از تو می بارید و حسرت می چکیداز من
 که بمنون اند فردای قیامت صد شهید از من
 صد سال میتوان به تمنا گریستن
 گر گله نشنوی خود گله کن از کسی
 آخر به چه مایه بار بر بستی تو
 جویای متاع است، و تهی دستی تو

۱۲۱۶: هریان

اسمش بابا طاهر دیوانه است از همدان وفرزانه ایست همه دان و بزبان
راجی بوزن حاجی دو بیٹی بسیار خوب گفته. ازوست:

مگر شیر و پلنگی، ای دل! ای دل!	بما دائم بچنگی، ای دل! ای دل!
اگر دستم فتی خونت و ریژم	بوینم تا چه رنگی، ای دل! ای دل!
نه کت نازنده چشمون سرمه سائی	نه کت نازنده بالا دل ربائی
نه کت مشکینه گیسو در قفائی	بمو و اجی که سر گردان چرائی

۱۲۱۷: عزیز الدین

شروانی، که معاصر «خاقانی» است. او راست:

دوشم، که فلک دید بکوی تو، فتاده	گفتا که: درین روز بکوی که فگندت
گفتم که: دوچشم خوش او! گفت که: هیهات!	مستان خراب، اند برو تا بکشندت

۱۲۱۸: عزت

که مولدش یکی از بلوکات دارالسلطنت کیتو بوده. ازوست:

نکھت روضه رضوان و پیام تو یکی است	دم جان بخش مسیحاؤ کلام تو یکی است
بنشین کز سر ما شور قیامت برخاست	فتنه برخاستن و طرز خرام تو یکی است
هر که احوال مرا دید گرفتار تو شد	سینه چاک من و حلقه دام تو یکی است
کی زدست تو برد جان بسلامت عزت	دست بردن به سر تیغ و سلام تو یکی است

۱۲۱۹: عزت

یعنی خواجه باقر بخاری، که معاصر شاه سلیمان بوده. سنه:

عشق است نهالی، که شهادت، ثمر اوست	غلی است محبت، که دل زار، بر اوست
-----------------------------------	----------------------------------

۱۲۲۰. عزت

یعنی شیخ عبدالعزیز^۱ که استاد عالمگیر پادشاه بوده. منہ:
صدای بر نمی خیزد که بسمل شد ز نجیرش مگر زد آن شکارافکن بسنگ سرمه شمشیرش

۱۲۲۱. عزتی

یعنی میرزا جانی قزوینی، که بعضی او را شیرازی جمعی تبریزی دانند
در دفتر خانه شاه عباس ماضی بوده. ازوست:

شادیم از رهائی مرغان هم نفس شاید یکی به باغ رساند دعائی ما
از بسکه چشم یارتم، از روزگار نیست هرگز بمطلبی، دلم امیدوار نیست
فی صبر، فی قرار، نه امید وصل یار چون من، کسی بکام دل روزگار نیست
پرشان ساز زلف مشکبو و جلوه سرکن دو عالم را خلاص از انتظار روز محشرکن
دل دامن تو در نفس باز، پس گرفت کام تمام عمر، دران یک نفس گرفت
دور از انصاف است، برق آشیان ما شدن مشت خاشاکی، بصد منت فراهم کرده ایم

۱۲۲۲. عزتی^۲

مشهدی، که همعصر تقی اوحدی بوده. منہ:
از خون جگر چهره گاهی شستیم رخسار بخون چنانکه خواهی شستیم
چندان بگریستیم دور از رخ تو کز مردمک دیده سیاهی شستیم^۳
چشم ز غمت خون جگر می ریزد پیوسته سرشک چون شرر می ریزد
هرساغر مٹی که، خورده ام با توشبی دل بی رخت، از دیده تر می ریزد

۱- اکبرآبادی متوفی ۱۰۸۹ هـ (صدیق ۲۹۳)

۲- رازی (تهران، ج ۲، ص ۲۳۰) میر عزمی ضبط کرده است

۳- علی حسن ابن شاعر را و تحت عزتی و غیر از عزتی مشهدی نوشته است (ص ۲۸۲)

۱۲۲۳ = عزمی

مشهدی، گوید:

در نامه که، شرح فراق تومی کنم گر صد هزار سال نویسم تمام نیست

۱۲۲۴ = عزمی

یعنی مرزا محمد مومن فیروز آبادی شیرازی راست:

مرا نخواهد، اما ز رشک اینکه، بهار کند امیر مرا دیگری رها نکنند
 روزگار سفله عاجز بود در آزار من شاد شد چون دید در دست گریبان مرا
 رخ بر افروز بجا کم قدمی رنجه نما چه شد انکار که شمعی بمزاری بردی
 شوخی که مباح داندم خون خوردن آمد چو پس از هزار عذر آوردن
 بنشست زمانی و دلم باخود برد گویا آمد، برای آتش بردن

۱۲۲۵ = عزیز

میر عزیز (الله قزوینی ابهری) که در عهد شاه طهماسب ماضی بخدمت

میرزا شرف جهان قزوینی بسرمی برد. ازوست:

باز از تازه گلی سینه نگار است مرا خار خار عجیبی، در دل زار است مرا
 بزم ترتیب دهی باده چو بنیاد کنی چشم دارم که، ز محرومی من یاد کنی
 شب که از کوی تو آشفته و بیتاب روم خود بخود درد دلی گویم و در خواب روم

۱- نصرآبادی (۲۷۸) عزتی ثبت کرده و صدیق حسن (۲۹۷) عزتی دارد

۲- علی حسن، ص ۳۸۴

۱۲۲۶ = عزیزی

تبریزی، راست:

غریب مردم و از من نکرد یاد کسی
خوشم بروز غریبی و بیکی مردن
به بیکی و غریبی من، مباد کسی
که نه غمین شود از مردم، نه شاد کسی

۱۲۲۷ = عزیزی

دیگر، گوید:

جا کرد غمش در دل بی کینه ما
غیر از غم دوست، در دلم چیزی نیست
گل گل شده از داغ غمش سینه ما
داغ غم اوست نقد گنجینه ما
به یار من، سخن از حال زار من، مکنید
بدین بهانه تکلم بیار من مکنید

۱۲۲۸ = عزیزی

قزوینی گفته و صاحب تصانیف است. ازوست:

تن سیمین چو شد او را زچاک پیرهن پیدا
من در باغ خوبی شد ز برگ یاسمن پیدا

۱۲۲۹ = عزیزی

عزیز الدین نسفی، که در بخارا بر پسر یکی از امرای سلطان جلال الدین
محمد عاشق شد و بعد کشته شدن آن جوان، از بیداد سپاه چنگیز خان، در ابرقوه
آمده شش صد و شصت و یک (۶۶۱ هـ) وفات یافت. او راست:

کس ز کف ایام چو من خوار مباد
نی روز، نه روزگار، و نی یار، و نه دل
مخت زده غریب و غمخوار مباد
کافر بچنین درد گرفتار مباد

۱- شاید عزیزی سیفی که دیوان و مثنویات دارد (علی حسن ۲۸۴)

۱۲۳۰. عزیز الدین

محمود کاشی، کہ (دوست) شیخ عبدالصمد اصفہانی بودہ. منہ:
 دل گفت مرا علم لدنی ہوس است تعلیم کن اگر ترا دسترس است
 گفتم کہ: الف! گفت: دگر؟ گفتم: ہیچ درخانہ اگر کس است یک حرف بس است

۱۲۳۱. سجدی

یعنی عبدالعزیز ابن منصور مروزی، کہ بہ غزنین رسیدہ مقبول امین الدولہ
 محمود غزنوی گردیدہ. اوست:

از شرب مدام و لاف مشرب، توبہ در عشق بتنان سیم غبنب، توبہ
 در دل ہوس گناہ، کبر لب توبہ زین توبہ نادرست، یا رب! توبہ!!

۱۲۳۲. سکری

یعنی محمد سکری میرزا ابن سلطان ظہیر الدین بابر گورگانی کہ با برادر
 بزرگ یعنی سلطان ہمایون جنگ کردہ بزیارت بیت اللہ رفتہ درگذشت. ازوست:
 چنین کہ خوی گرفتم باشنائی تو ہلاک می کندم عاقبت، جدائی تو
 چنان بیخود شدم از دوری آن گلزار امشب کہ ہردم گریہ ہا رو میدہد بی اختیار امشب

۱۲۳۳. سکری

کہ برادر نورالدین قمی «اکسیر» تخلص است. منہ:
 شاہی کہ بہ کربلا ظفریاب نشد گردون براد او بہریاب نشد
 گردید چو تشنگی برو مستولی حیرت دارم چرا فلک آب نشد

۱۲۳۴. عشرت

یعنی قاضی محمد رضای بروجردی، کہ اکابر آستان قبلی از راہ ظرافت او را

قاضی میگفته اند و الا قاضی نبوده. مننه:

من آن شوخ طیناز را می شناسم قیامت گه ناز را می شناسم

۱۲۳۵. عشق

یعنی آقا علی، که از اکابر قریه فروشان من محلات ورنوسفاداران که
قریه از قرای اصفهان و شاگرد حکیم شفای است. مننه:

کو حریفی؟ که کند سیر قارم در عشق پا کپازم بخدا پاک بری می خواهم

۱۲۳۶. عشق

میر یزدی، گوید:

مقصده کاخ و صفه و دیوان نگاشتن	کاشانه های سربفلک بر فراشتن
گلهای رنگ رنگ و درختان میوه دار	در باغ و بوستان ز سر شوق کاشتن
دانی که چیست تا بمراد دل اندر آن	یک لحظه دوستی بتوان شاد داشتن
ورنه چگونه مردم عاقل بنا کنند	از خاک خانه که نباید گذاشتن
دوستان! در بوستان چون گلچیدن کنید	اول از یاران دور افتاده، یاد من کنید

۱۲۳۷. عشق

یعنی میرزا زین الدین حاجی، که هفت ساله بهند آمده بود. از وست:
دی میگذشت یار و رقیب از قفا رسید گویا که عمر می رود و مرگ در قفا است

۱۲۳۸. عشق

یعنی مولوی جعفر علی، که مولدش نگینه یکی از بلوکات دهلی. اصلش
از سادات نجف اشرف است، از تلامذه میرزا شرف الدین علی خان «وفای قمی»
بوده اند و دختر میرزا بعقد خود داشته اند. و پدر حرم، علم طب و صرف و نحو

را از ایشان یاد گرفته بود. منہ:

همه نشنیدنی، شنیدی عشق نشنیدنی، شنیدنی ما را
 • •
 مزن بخلقه آن زلف تابدار انگشت مده زبی خردی، در دهان مار انگشت

۱۲۳۹. عشقی

یعنی میرزا عبدالله اصفهانی ابن میرزا محمد شفیع مستوفی، که والد میرزا داؤد مستوفی است و در زمان شاه سلیمان وفات یافته. منہ:

آرزو بچندین رنگ از دلم کند پرواز آشیان طاؤس است این دلی که من دارم

۱۲۴۰. عشقی

کاشی، راست:

ریز خون من و تهمت زده کن مردم را تا دگر بر سر کوی تو کسی کم گذرد
 • •
 شادم گیه دامنم مگ کوی تو میکشد این شادی دگر که بسوی تو میکشد
 • •
 همدیان، با توز یاری، غم من می گویند من درین غم که، چرا با تو سخن می گویند

۱۲۴۱. عشقی

یعنی مولوی غلام حضرت ابن قاضی غلام نبی بریلوی، که از تلامذه حضرت مغفور و مبرور میرزا محمد حسین «قتیل» است. منہ:

حال دل افسرده، چگویم که نهان به کرد آنچه غم هجر تو، نا کرده بیان به
 • •
 برمن دل شده بیداد رواداری های نه محبت، نه مروت، نه وفاداری های
 • •
 دگر بکوچه آن یار نیوفا آورد دل سخن بشنو بر من این بلا آورد
 • •
 قبای سرخ تو پوشیدی و چگویم من که سر برون ز گریبان چه فتنها آورد

سهل است اگر از جور توام خون رود از دل
 دل زارم دمی کز جور آن جانانه می نالد
 ندارد هیچکس طاقت که بیند زاری عشقی
 نازکی بین، که زدم بوسه بزویش، در خواب
 زبر لعل لب تو هست دعای مرگم
 بهر فریب خلق خدا، آمدی چرا
 خوردن قسم چه سود به رفع کدورت
 این نیست که الفت به کسی یار نداری
 مشکل که مرا شوق تو بیرون رود از دل
 چه جای آشنا بر حال او بیگانه می نالد
 چد گویم من، که آن مسکین چه بیتابانه می نالد
 عارض آن بت طناز کبود است هنوز
 غلط است اینکه بمسجد به نماز آمده
 بر نعش من بدیده گریان، برو! برو!!
 ظالم نه کافری نه مسلمان، برو! برو!!
 داری به رقیبان، بمن زار نداری

۱۲۲۲ - عشقی

یعنی خواجه جلال الدین ابن خواجه قطب الدین سمرقندی، که خواجه
 رشیدالدین وطواط او را تربیت کرده. ازوست:
 ای رخ همچو ماه تو آیه رحمت خدا
 جام زعکس روی تو جام جم و جهان نما
 یارم بکشد اگرچه جیچون گرید
 نی غلطم که، چون کشد خون گرید

۱۲۲۳ - عشقی

خوافی، که خواهر (زاده) مولانای «خاکی» است. منته:
 اشکی که برویم از غمت غلطید است
 از گوش بدر کنش که بدنامی تست
 در گوش کشیده کر مروارید است
 آن را بر خم تمام عالم دید است
 کمان ابروی فکر من زار بلاکش کن
 فگن در سینه ام تیری و پیکانش در آتش کن

۱- این بیست بنام حاکمی (زن) خوافی ثبت است. رک (صبا ۱۶۳)

۱۲۴۴. عصمت

یعنی خواجه عصمت‌الله ابن خواجه مسعود بخاری ، که نسبش به حضرت جعفر طیار ابن ابی طالب می‌رسد. و عاشق و استاد و ندیم سلطان خلیل ابن میران شاه گورگانی بوده و در هشت صد و چهل (۵۸۴) وفات یافت. ازوست :

دل کبابی است کز و شور برانگیخته اند

بطلب گاری ترسا بچینه باده فروش
کافری عشق گری زلف چوزنار بدوش
ای مه نوخم ابروی ترا حلقه بگوش
سنگ بر شیشه تقوی زن و پیمانہ بنوش
سخن اینست اگر برسخم داری گوش
در تف باده عشق آمده در جوش و خروش
بی مٹی و جام و صراحی همه در نوشا نوش
خواستم تا سخنی پرسم ازو، گفت: خموش!
وین نه مسجد که، درو بیخبر آئی به خروش
از دم صبح اجل تا بقیامت مدهوش
دین و دانش بیکی جرعه چو عصمت بفروش

سرخوش از کوی خرابات گذر کردم دوش
پیشم آمد بسر کوچہ ، پری رخساری
گفتم: این کوی چه کوی است و ترا خانه کجاست
گفت: تسبیح بخاک افکن و زنار به بند
بعد از آن پیش من آه تا بتو گویم سخنی
زود دیوانه و سرمست دویدم ز پیش
بی دف و ساق و مطرب همه در رقص و سماع
چون سر رشته ناموس برفت از دستم
این نه کعبه است که، بی پاؤ سر آئی بطواف
این خرابات مغان است و دران مستانند
گر ترا هست درین شیوه سر پکرنگی

یکبار فراموش مکن جانب ما را

دلبر اگر بر او بود، دلبران یکی است

سخن اول ز پریشانی ما می گذرد
که شوم خاک دران ره که صبا می گذرد

ای آنکه بر انداخته رسم جفا را

امروز شاه انجمن دلبران، یکی است

هر کجا قصه آن زلف دو تا می گذرد
می دهد باد صبا بوی تو آن بخت کجاست

۱۲۴۵. عصمت

که دختر قاضی سمرقندی بوده. ازوست:

مگور سوانی عشق از مردم عالم غمی دارد

که عاشق کشتن و رسوا شدن هم عالمی دارد

تا فکند است مرا بخت بد از یار جدا غم جدا میکشد و چرخ متمکار جدا

۱۲۴۶. هجری

تبریزی، که معاصر شاه عباس است. او راست:

آمد بهار، و گل شد، و نوروز هم گذشت گرد سرت نگشتم، و امروز هم گذشت

۱۲۴۷. هجری

قاضی عطا الله طهرانی، راست:

گشتم از چشم او چو جیم دوتا برهن از میم او جهان شد میم
چشمهایش چنانکه یوسف گفت: «ان ربی کمیمد کن عظیم»

۱۲۴۸. هجری

یعنی نعیمای بلخی. او راست:

آن گشته خجل، آب حیات از دهنش سرو از قدو، ماه از رخ، میم از بدنت
صاحب نظری کجاست تا در نکرد صد یوسف در چاه ته پرهنت

۱۲۴۹. هجری

عطا الله رازی، که قاضی و همعصر شاه طهماسب ماضی بوده. منته:
زکارهای جهان عاشقی خوش است مرا و گرنه، کار درین کارخانه، بسیار است

۱۲۵۰. هجری

یعنی ابوظالب فریدالدین محمد، ابن ابراهیم «عطار» نیشاپوری، که در
فتنه چنگیزی در نیشاپور اسیر و مقتول شد. یکی او را بهزار دینار می خرید
شیخ گفت: مرا باین قدر فروش که زیان تست، بعد از آن پیره زنی مشت گاهی
بقیمتش آورده زبان بخرداری کشاد، شیخ گفت: اکنون باید فروخت که بیش
ازین نمی ارزم! آن مغول غضب ناک شده آن مست باده عرفان را در عمر صد و

چهار سالگی شربت شهادت چشائید. گویند: ولادتش در زمان سلطان سنجر در شهر شعبان رجب پانصد و سیزده (۵۵۱۳) و وفاتش در شش صد و بست و هفت (۵۶۲۷) اتفاق افتاده. ازوست :

شوقم بتو، از حد بیان بیرون است
وز حال دل خویش، خبر می ندهم
گفتم: دل و جان در سر کارت کردم
گفت: تو که باشی؟ که کنی! یا کنی!

وز هر چه قلم شرح دهد، افزون است
در خدمت تست دل، تو دانی چون است
هر چیز که داشتم، نثارت کردم
آن من بودم که، بیقرارت کردم!

۱۲۵۱. عطاردی

یعنی عبدالرحمن ابن محمد که مداح سلطان محمود غزنوی است. ازوست:

شد یار و مرا بیوسه خوشنود نکرد
آن آتش افروخته جز دود نکرد
پرسش ننمود نیز پدرود نکرد
از عشق بتان هیچ کسی سود نکرد

۱۲۵۲. عطائی

یعنی عبدالکریم جونپوری، راست:

دل شکستی و رفتی خلاف شرط محبت
باحتیاط روا کنون که آبگینه شکستی

۱۲۵۳. عظیم

نیشاپوری، که پسر ملا «قیدی» و برادرزاده ملا «نظیری» است. ازوست:

قاصد آمد گفتمش: آن ماه سیمین بر چه گفت؟
گفت: دیگر پا ز حد خویش مگذارد برون
گفت: سر را بایده از خاک ره، کمتر شمرد
گفت: جسم لاغرش را از غضب خواهیم سوخت
گفت: خاکستر چه گردد خواهش بر باد داد
گفت: در محشر بیکدم زنده اش خواهیم کرد

گفت: باهجرم بسازو گفتمش: دیگر چه گفت؟
گفتمش: جمع است از ما خاطر، دیگر چه گفت؟
گفتمش: کمتر شمردم زین، تن لاغر چه گفت؟
گفتمش: من سوختم، درباب خاکستر چه گفت؟
گفتمش: بر باد رقم، در حق محشر چه گفت؟
گفتمش: من زنده گردیدم، ز خیر و شر چه گفت؟

گفت: خیر و شر نه باشد عاشقان را در حساب
گفت: با ما بر لب کوثر نشیند عاقبت
گفت دیگر بگذرد در خاطرش یاد عظیم
گفتهش: اینهم حسابی، از لب کوثر چه گفت؟
گفتهش: گر عاقبت این است، ازین بهتر چه گفت؟
گفتهش: دیگر بگو، گفتا: مگو دیگر چه گفت؟

۱۲۵۴. عظیم

یعنی علی عظیم پسر ناصر علی سرهندی. او راست:

بغارت رفت، یا خون گشت، یا محو تماشا شد
خداوندا! چه پیش آمد دل دیوانه ما را
هر قدم فتنه دیگر خیزد
رفنه ام بر سر راهی که می‌رس

۱۲۵۵. ضنی

اسفرائینی، که از کنیزان شیخ «آذری» است. از اوست:

قامت سرو که در آب نمودار شده است
کرد دعوی بقدر یار نگونسار شده است

۱۲۵۶. علاء

یعنی سید علاء الدین خراسانی که بهند آمده در شهر استادی کرده. از اوست:

نشاط باده پرستان، به انتها نرسید
هنوز ساقی ما، باده در سبو دارد
فدایم آن گل خندان چه رنگ و بو دارد
که مرغ هر چمنی گفتگوی او دارد

۱۲۵۷. علاء

میر علا بزدی، که از شاگردان ملا «وحشی» بوده. منہ:

آئم که نکرد فرق مسجد نه کنشت
کارم همه ناپسند فعلم همه زشت
با این همه جرم و رو سیاهی، دارم
از غایت رحمت تو، امید بهشت

۱- مصنف کتاب «ما مقیا»

۱۲۵۸. علاء الدین

ابن احمد ابن محمد سمنانی، که در شب جمعه بست و دوم رجب هفت صد و سی و شش هجری (۵۳۶) بعمر هفتاد سالگی درگذشت و مطاعتش به شیخ محی الدین ابن عربی و معارضاتش با کمال الدین عبدالرزاق مشهور است. منہ:

صد خانه اگر بطاعت آباد کنی به زان نبود که، خاطری شاد کنی
گر بنده کنی ز لطف آزادی را به زانکه، هزار بنده آزاد کنی

۱۲۵۹. علاء الدین

یعنی امام بیرجندی، راست:

ای آنکه بزلف شام و از رخ سحری چون شام و سحر کرده بسی پرده دری
می طعنه زنی بمفلسی ها مارا ما مفلس از انیم که تو سیمبری

۱۲۶۰. علاء الدین

(حسن) دهلوی، که از مریدان نظام الدین اولیاء و مصنف کتاب «فوائد الفوائد» است. او راست:

مرا نسیم تو باید، صبا کجاست که نیست کجاست زلف که بشک خطا کجاست که نیست

۱۲۶۱. علائی

قمی آشتیانی، که قاضی آنجا و مخترع بازی گنجفہ و تاش است. او راست:

مقاش در دل و درد دلم را زان نمی داند که بادل در میان ننهاده ام رازنهانش را
دیروز پریشانی خود را بتو گفتیم امروز پریشان تر از انیم، که توان گفت
ترا دیدم رسید این مژده از باد سحرگامی که دارد بعد ازین شبهای هجران روی کوتاهی
درمان پذیر نیست دل مبتلای ما خیز ای طیب! دست بدار از دواي ما

یاران برای خود همه با او سخن کنند
 کس نیست تا کند سخنی از برای ما
 خون شد دل خدنگ تو، تا از تو، دور شد
 او نیز رفته رفته به پهلوئی ما نشست

۱۲۶۲. علانی

یعنی میر سید علی^۱ همدانی، که در ششم ذی‌الهیجه هفت صد و هشتاد و شش هجری (۵۷۸۶ هـ) در گیلان وفات یافته. ازوست:

غمنا کم، و از در تو، با غم نروم
 جز شاد و امیدوار و خرم نروم
 از در که همچو تو کریمی، هرگز
 نومید کسی نرفت، من هم نروم

۱۲۶۳. علاجی

که از جراحان زمان شاه عباس ماضی بوده. منہ:
 خاموش نشین ای دل سرگشته، که این درد
 از دست کسی نیست که، فریاد توان کرد

۱۲۶۴. علم

یعنی سید مرتضی اصفهانی، و از احقادی میر سید محمد صاحب کتاب «مدارک» است. منہ:

کم نمی‌گردد ز دریا آنچه بردارد محاب
 چشم من، تاسی توانی گریه کن، دریاست دل

۱۲۶۵. علمی

در اواخر زمان سلطان حسین میرزا بوده. منہ:
 مجلسی خواهم که باشد گفتگوی غم درو
 تا غم خود باز گویم لحظه من هم درو

۱۲۶۶. علمی

یعنی شاه علی قلندر^۲ که هم‌عصر شاه طهماسب ماضی است:
 من مست وید حال این چنین یا رب چه خواهد گفتم
 گر پاک دامانی، بدین آلوده دامان بگذرد

۱- تخلص علی داشت (صبا ۴۶۹)
 ۲- علی تخلص داشت (علی حسن ۲۹۳)

۱۲۶۷. علمی

قزوینی، که در یک هزار و بست و پنج (۱۰۲۵ هـ) وفات یافته. منہ:
 با ناله ها، موم را سودای* است در آتش جحیم را ماوای* است
 برسینه ماست هر کجا کوه غمی است در دیده ماست هر کجا دریای* است

۱۲۶۸. علوی

یعنی خواجه علی قلی فراهانی. او راست:
 ترسم که نشیند بدلت گرد ملالی کین سوخته از رهگذرت گرد نشین است
 شهید عشق ترا برگزید از ان عشقت که روز حشر شکایت ازو نمی آید

۱۲۶۹. علوی

یعنی محمد طاهر کاشی، که همعصر شاه سلیمان است. منہ:
 مستم و چون شیشه سی، دل ز تنهای پراست همچو ساغر همدسی کو؟ تا دلی خالی کنم

۱۲۷۰. علوی

معمدالملک میرزا محمد هاشم شیرازی، که در یک هزار و یک صد و یازده
 (۱۱۱۱ هـ) از راه بندر سورت بهند آمده بحضور اورنگ زیب عالمگیر بمناصب عالیہ
 سرفراز شده، و با قهرمان ایران بوطن رفته باز بهند برگشته در دهلی درگذشت.
 منہ:

ز صاف شعلہ حل کرده پر سازید جامم را بجوش آرد مگر در مغرتن سودای خامم را

۱۲۷۱. علی

یعنی ناصر علی سرهندی، که معاصر اورنگ زیب عالمگیر است و پست و
 بلند در اشعارش اکثر. آخرها در یک هزار و یک صد و هشت (۱۱۰۸ هـ) در

دهلی در گذشت. تاریخ وفاتش : «آه علی بعالم معنی رفت» یافته. منہ :

صندلی چونک بتی می آید
 ای علی درد سری پیدا کن
 کلک قضا، نمونه حسن تو، ماه ساخت
 چون کرد با رخ تو مقابل، سیاه ساخت
 بطاعت کوش اگر عشق بلا انگیز میخواست
 متاعی جمع کن شاید که غارتگر شود پیدا
 آشیان گم کرده چون من، گرفتارش مباد
 سخت بیرحم است، می ترسم که آزادم کند
 چنان تقریر حال دل کنم پیش سیه چشمی
 که گردد شمع خاموش از نگاه سرمد آلودش

۱۲۴۲. عالی

یعنی محمد علی بیگ اصفهانی که جد ایشان علی قلی بیگ فرنگی در دولت
 سلاطین صفویہ مسلمان شده. منہ :

هر بلبل در گلشنی نالد بیاد یار خود بلبل ز گل نالان و من نالان ز گل رخسار خود

۱۲۴۳. عالی

(ابوالقاسم علی) ابن حسین باخرزی راست :

برگردن خویش بسته عقد گهر و از گوش بیاویخته حلقه زر
 گوی 'غم عشق جلوه کرد ای دلبر ز اشک و رخ من بگردن و گوش تودرا

۱۲۴۴. عالی

یعنی بابا علی شاه ابدال، که مولوی جامی را کمال اعتقاد با ایشان بوده.

منہ :

من رند بی سروپا ز غم تو غم ندارم ز غم تو آن چنانم که غم توهم ندارم

۱۲۷۵. علی

خراسانی بوده. منہ:

بعالم از جفایت هر کرا بینم غمی دارد جفا تا کی توان کردن وفاهم عالمی دارد

۱۲۷۶. علی

که در هفت صد و هشتاد (۸۰۷) در شیراز وفات یافته. منہ:

از سرعشق، بی خبری حال ما پرس ما غرقه گشته ایم و تو دریا ندیده

۱۲۷۷. علی

که از فضلا بوده. منہ:

جانانه رسم خشمگین است که نیست با ما نه همین بر سرکین است که نیست
جان می طلبد سخن دران نیست، که هست زر می طلبد، سخن درین است، که نیست

۱۲۷۸. علی

یعنی خواجه حافظ علی ولد مولانا نورالدین محمد جرجانی. اوراست:

هنگام سحر که نرگس و لاله بشگفت مرغ سحری ناله کنان، خوش می گفت
می نوش که، بی نشه بسی خواهی بود برخیز که، در خاک بسی خواهی خفت

۱۲۷۹. علی

از منشیان استرآبادی بوده. منہ:

عنقریب است که، از ما اثری باقی نیست شیشه افتاده و می ریخته و ساقی نیست

۱۲۸۰. علی

یعنی علی یکپای قزوینی، که در عهد شاه طهماسب ماضی بوده. منہ:

اظهار درد دل بر دلدار چون کنم ترسم زخوی ناز کش، اظهار چون کنم؟

۱۲۸۱. علی

یعنی میرزا علی اکبر بدخشانی ، که در خدمت اکبر بادشاه بسر میکرده .
منه :

گرمونس و همدمی ، دمی داشتمی زو چاره مرهمی همی داشتمی
در آتش عشق سوختمی سر تا پا در دیده اگر ، نمی نمی داشتمی

۱۲۸۲. علی

یعنی مولانا علی گل استرآبادی، راست :

ای شوخ، ستم ، بر دل افکار، بد است بسیار ستم مکن که، بسیار بد است
آزار دل سوخته آزار بس است آه دل عشاق گرفتار بد است

۱۲۸۳. علی

یعنی علی بیگ رشتی، که از سلاطین بوده. منه :

بی دینم ، اگر طالب رضوان باشم من بعد اگر در پی ایمان باشم
شد دشمن جان من مسلمانی و من کافر باشم اگر ، مسلمان باشم

۱۲۸۴. علی

یعنی آقا بنده علی ابن خواجه عبدالصمد گیلانی ، که در زمان شاه سلیمان
بوده. منه :

امید بر دم شمشیر قاتل است مرا خدا نصیب کند ، آنچه در دل است مرا

۱۲۸۵. علی

یعنی ملا علی شیرازی، که با حکیم «رکنا» مصاحب بوده. منه :

نشد که از سر ما فتنه ، دست بردارد بهر زمین که رسیدیم ، آسمان پیدا است

۱۲۸۶۔ علی

علی رضا کہ از سادات توی سرکان، و در زمان شاه سلیمان بودہ^۱ منہ :
 یا رخ بنا کز تو فراموش کنند یا لب بکشا کہ ، جملہ خاموش کنند
 یا رخصت آنکہ، ہرچہ گوشم بشنید فریاد کم کہ عالمی گوش کنند

۱۲۸۷۔ علی

علی رضا کلپایگانی، راست :
 گل میکند ز چہرہ غم یار جانیم طرح بہار ریختہ رنگ خزانیم
 ای بیوفای باہمہ کس ، مہربان من من مستحق این ہمہ نامہربانیم

۱۲۸۸۔ علی

علی قلی بیگ ذوالقدر، کہ در عہد شاہ طہماسپ ماضی بودہ و «ذوالقدر»
 عبارت از تیر اندازی است کہ ہرگہ خطا نکند۔ منہ :
 من از نیزہ بازی چہ اندوختم چرا نی نوازی نیاسوختم

۱۲۸۹۔ علی

علی قلی بیگ ترکہاں ابن سلطان خلیفہ و از امرای جہانگیری است۔ منہ :
 خیال شمع رویش، دشمن آسایش من شد چراغ در نظر دارم، ازان خوابم نمی آید
 بسیار ملولیم از این عمر، ندانیم ۔ کاسایش ما در دم تیغ کہ نہفتہ است

۱۲۹۰۔ عہاد

عہادالدین لر، گویند: روزی با خواجہ شمس الدین محمد صاحبہ یوان شطرنج
 می باخت، خواجہ از روی مطائبہ مکرر میگفتہ: ای کون زنت فراخ! ای

۱- بسیر ہندوستان آمدہ (صبا ۴۷۳)

کون زنت فراخ! عماد در بدیبه میگوید :

هر چند سخن های چو در میگوئی خوشدار که با عادلر میگوئی
عیب تو همین است که، اندر شطرنج ای کون زنت فراخ ، پر میگوئی

۱۲۹۱ = عماد

یعنی عمادالدین مشهور به عماد فقیه کرمانی ، که در هفت صد و هفتاد و سه (۵۷۳هـ) وفات یافته:

گر با تو شبی در آغوش توان کرد بیداد تو سهل است فراموش توان کرد
برگرفتی ز میان عهد وفا، شرمت باد ● گر زما شرم نداری ز خدا شرمت باد
غنچه دهان من بیا تنگدلی من بین ● بی تو هنوز زنده ام ، سنگدلی من بین
مرغ هر دل، که ز بند غمت آزاد شود ● سالها یاد کند عهد گرفتاری را
امید بلبل بیدل ز گل وفاداری است ● دمی وفا نکند شاهی که، بازاری است
میان ماؤتو، چیزی و رای یاری هست ● هزار سابقه، بیرون ز دوستداری هست

۱۲۹۲ = عماد

یعنی میر عمادالدین شیرازی ، که معاصر شاه اسمعیل ماضی صفوی است.

منه:

گفتم: ای مه! با رقیب روسیه کمتر نشین زیر لب خندید و گفت: او نیز میگوید همین
نه جوهر است دران تیغ پیچ و تاب زده ● که بهر کشتن من نقشها بر آب زده

۱۲۹۳ = عماد

یعنی میر عماد قزوینی ، که خوشنویس مشهور است و خط نستعلیق او رونق

خط دلبران شکسته . گویند : شاه عباس ماضی هفتاد تومان بجهت میر فرستاد و تکلیف تحریر «شاه نامه» نمود و بعد یک سال کسی فرستاد که اگر «شاهنامه» تمام شده باشد بیارد . میر هفتاد بیت که از اول «شاهنامه» نوشته بود مرسول و پیغام کرد که : وجه سرکار زیاده برین کفایت نکرد . شاه را این معنی ناخوش آمد آن ورق را واپس فرستاده مطالبه زر نمود . میر آن ایات را مقروض کرده هر بیتی بیک هزار تومان فروخته آن وجه را تسلیم محفل شاهی می نماید و این معنی باعث مزید کدورت خاطر اقدس میگردد و بعد چندی دم صبح که میر برای غسل جمعه بسوی حمام میرود مقصود بیگ باشاره سلطانی بزخم کارد کارش تمام می کند . ازوست :

جان از من و بوسه از تو بستان و بده
شیرین سخنی است نیست دشنام تو تلخ
زین داد و ستد، مشو پشیمان و بده
گرد لب شیرین بگردان و بده

۱۲۹۳ = عمادی

یعنی حکیم عماد الدین غزنوی، که مداح علاء الدوله دیلمی بوده و اکثری او را پسر حکیم «مختاری» و بعضی با عمادی شهر یاری یکی دانسته . والله اعلم بالصواب :

دردی که مرا ازان رخ نیکوست بین
ای دشمن ! اگر بکام خویشم خواهی
وین خسته دلم که بسته اوست بین
بر خیز و بیاد کرده دوست بین

چون چهره کشود صبح کافور عذار
گفتم که : بیار بوسه ! گفتا : که بگیر
شبد نوش لب ز خواب نوشین بیدار
گفتم که : بگیر باده ! گفتا : که بیار

۱۲۹۵ = عمادی

شهر یاری^۱ که مداح طغرل ابن ارسلان سلجوقی و ممدوح سید «حسن» غزنوی و حکیم اوحداالدین «انوری» است . منہ :

چه کرده ام که ، سزائی منست هجرانت
چه گفته ام که ، بخون منست فرمانت

۱ - قصبه شهریار مضاف شهر ری بود (صبا ۴۷۵)

مهر تو، ز سینه رفتنی نیست با درد تو، دیده خفتنی نیست
حالی که مرا ز عشق توهست دانستی است، گفتنی نیست
خاکی و ترا مشک ختن دانستم خاری و ترا گل چمن دانستم
دردا که، من ام که تو می دانستی افسوس، تو آن نه که من دانستم

۱۲۹۶. حماد الدین

زوزنی، که معاصر سلطان سنجر است. منہ:
شگفته چون گل نو روز روز عید آن ماه به بند خانه خرامید بامداد پگاه
ز جای جسته و سوبش دویده بر پایش چه بوسها نزد م، لا اله الا الله!

۱۲۹۷. حماد الدین

احمد کاتب اسفرائینی، که در عهد سلطان سکندر بوده. منہ:
دانی که فلک، بقای دهرت ندهد یک شربت آب، چز قهرت ندهد
معشوقه بی وفا است دنیا، هشدار! تا در قدح جلاب، زهرت ندهد

۱۲۹۸. عماره

یعنی سلطان ابو منصور عماره ابن محمد مروزی، که از مهندسان زمان
سلطان سنجر بوده. منہ:
اندر غزل خویش نهان خواهم گشتن تا بر لب تو بوسه زخم چو نش خوانی

۱۲۹۹. عمر

یعنی تاج الدین عمر ابن مسعود ابن احمد، که مداح قلیچ طمغاج خان بود. منہ:
ای باد سحر که شده عنبر بار دایم که همی روی بسوی دلدار
در طره او دلی است مارا، زنهار کان سوخته را زما پرسی بسیار

۱۳۰۰ = عمیق بخار

یعنی استاد شهاب‌الدین بخاری، از اکابر سخنوران که از رعایت یافتگان سلطان سنجر است:

هر دیده عاشق است ، خوابش ندهید	هر دل که در آتش است، آتش ندهید
دل از بر من رسید ، از بهر خدا	گر آید و در زند ، جوابش ندهید
آن سبزه که بر عارض تو خاسته شد	تا ظن نبری که حسن تو کاسته شد
در باغ رخت ، بهر تماشای دلم	گل بود ، بسبزه نیز آراسته شد
رفتیم ز خدمت تو ، دل خون کرده	دل خون شده از دودیده بیرون کرده
قد چو الف بعشق ، چون نون کرده	خاک ره پشت موزه ، گلگون کرده

۱۳۰۱ = عنایت

یعنی میرزا عنایت‌الله ابن میرزا محمد ابراهیم قاضی اصفهانی. او راست:

به گل، چگونه رسد دست من، درین گاشن	ز کوتاهی، چو بد امان باغبان نرسید
دی شب من ناامید از یاری ها	یاد آمد از عهد وفاداری ها
تا روز نشسته گریه میکردم زاز	گوشش که نشنید یا رب! آن زاری ها

۱۳۰۲ = عنصری

یعنی ابوالقاسم حسن بلخی، که مداح یمین الدوله سلطان محمود غزنوی است و از جمله شعرای سبعه آن عهد که، یکی حکیم عضائیری رازی، دوم حکیم اسدی طوسی، سوم حکیم منوچهری بلخی، چهارم حکیم عنصری، پنجم حکیم عسجدی هروی، ششم حکیم فرخی، هفتم مولانا دقیقی است. مولانا عنصری «ملک الشعراء» بوده. شبی سلطان در عالم مستی ایاز را که، چینی الاصل بود، پیریدن دوزلف دلپندش که هر یکی دام بلا و صیاد دلها بوده، مامور ساخت و آن مه جبین همان وقت

آن دو کمند عنبرین را برید و پپای سلطان انداخت، آن وقت سلطان را خواب مستی فرو گرفت امان چون نسیم صبح بدماغش آشنا شد سر از خواب بر آورده دیده که ایاز زلف ندارد و بعد از استفسار، که سرگذشت شبانه بگوشش رسید، غضب بر او مستولی شد و بهر کس که میپرسید عریبه آغاز میکرد، هیچکس یارای آن نداشت که بخدمت او رود تا حکیم عنصری نظر اختصاص، شرف اندوز شد. سلطان فرمود: حال مرا دیدی که چه کردم و بدست خود تار جان خود را گسستم، آخر هیچ نمیگوئی! عنصری در بدیهه این رباعی را بعز عرض رسانیده:

کی جیب سر زلف بتی کاستن است کی جانی بغم نشستن و خاستن است
وقت طرب و نشاطومی خواستن است کاراستن سبزه ز پیراستن است

سلطان را بغایت خوش آمد سه بار دهان او را با جواهر رنگین لبا لب کرده ازان اندوه رهائی یافت.

الغرض عنصری در غزنین بوده تا در زمان سلطان ابراهیم بن مسعود در شهر احدی و ثلاثین و اربعه ماته (۵۳۱ هـ) در غزنین وفات یافت. ازوست:

شناها! ادبی کن فلک بدخو را کافت نرساند آن، رخ نیکو را
گر گوی غلط رفت، بچوگانش زن گراسپ خطا کرد، بمن بخش او را
ای شب نکنی زیاد پر خاش، که دوش راز دل من مکن چنان فاش، که دوش
دیدم چه دراز بود دوشینه، شب هان ای شبی وصل! آنچنان باش، که دوش

۱۳۰۳. عنوان

یعنی چلی محمد رضای تبریزی، که مرزا طاهر نصرآبادی او را دیده است. منته:

شرم وصل اشب زبان را مانع گفتار بود ورنه بر لب شکوه ها آماده اظهار بود
بیا که بی تو ز سرمایه حیات مرا بدیده ماند نگاهی و بر زبان سخنی

۱۳۰۴ = عهدی

جنابدی، راست:

زان پیش که ، قاصد خط آن سیمبر آرد
 عار از من دیوانه ، سگ یار ندارد

ازان با محرمان پیوسته در مجلس سخن گوید
 بر زبان دارم شبی هجران بی تسکین دل

آمد رمضان نه صاف داریم نه درد
 در خانه ما ز خوردنی چیزی نیست

جان صرف کسی شد که ، ز جانان خبر آرد
 ای من ، سگ یاری که ز من عار ندارد

که نمی ترسد کسی با او حدیث درد من گوید
 گفتگوهای که ، روز وصل با من کرده

وز چهره من گرسنگی رنگ برد
 ای روزه! برو، ورنه ترا خواهم خورد

۱۳۰۵ = عهدی

ساؤجی ، که برادر کوچک «مقصدی» و از مردم ساؤجی است. مننه:

دم آخر است بنشین ، که رخ تو سیر بینم
 مگر اظهار رنجش کرده عهدی ز جور او

اگر از دشمنانم تیغ برکش، قصد دشمن کن
 دامن بمیان بر زده یکدست ز خاکم

رفته رفته از کفم آن زلف شبگون می رود
 بان لطافت گردن ، نگر که آب حیات برتر پیرهنش هر که دید عریان شد

خرم زمانی کز کوی آن ماه
 یاران همدم آرند و گویند:

به چه اندیشه ام از خاطر ما شاد روی

که امید یک، مماشنا ، بهمین نگاه دارم
 که دوری میکند امروز نزدیکان او از من

وگر از دوستانم ، چاره درد دل من کن
 پیداست هنوز از من خاکی اثری هست

دوستان رحمی که کار از دست بیرون می رود
 بلند گشت ز فوازه گریبانش

چه کرد خانه خرابی ، که کرد عریانش
 تا بوت ما را با ناله و آه

الحمد لله ! الحمد لله !!
 چه بخاطر گذرانم که تو از یاد روی

۱۳۰۶. عیدی

قلندر خراسانی، گوید:

رفتم به میخانه پرهیز شکستم ما توبه بیک ساغر لبریز شکستم

۱۳۰۷. عیدی

که از شعرای قراگولی بوده. منہ:

کلکون تن من، که جام می می نوشد	در کشتن اهل دل، بجان می کوشد
حالا نه بدین لباس او جلوه گر است	عمریست که خون میکند و می نوشد

۱۳۰۸. عیاری

استرآبادی، راست:

دی که پیش آمد، براه آن دلبر رعنا مرا من ز شرم، او را ندیدم او ز استغنا مرا

۱۳۰۹. عیانی

یزدی) پسر مولانا «رفیعی» بوده. منہ:

تا هجر تو با جان من زار در آویخت	دل رفت و بدامان دعای سحر آویخت
فصاد چو زد نیشترم، در رگ مژگان	آتش زرگم سر زد و در نیشتر آویخت

۱۳۱۰. عیدی

از حکمای ورامین و در عهد شاه عباس ماضی بوده. منہ:

آراسته شد ز حال روی تو ز تو	پرداخته حسن آرزوی تو ز تو
چون نافه، بخون نشسته موی تو ز تو	چون غنچه، برون نرفت بوی تو ز تو

۱۳۱۱. عیدی

قاضی مروزی، و همعصر شاه طهاسپ ماضی بوده. منہ:

تا خاست ز سوز عشق دیوانگیم	پرهیز کند شعله ز همخانگیم
دارم پرو بال شعله، و می ترسم	بر شمع رسد آفت پروانگیم

۱۳۱۲. عیسی

یعنی قاضی مسیح الدین ساؤجی ، که در عهد سلطنت حسن بیگ ترکان نظر بحسن خدمت پدرش خواجه شکرالله مستوفی دیوان بشرف تعلیم شاهزاده عالیقدر سلطان یعقوب مشرف و دلش تیر عشق شاهزاده را هدف شد. بعد چندی که این راز گل کرد و بر زبانها افتاد ، ارباب عناد بحضرت شاهی رسانید ، چون حال دامن پاکش معلوم حضرت شاهی بود و بر مراتب اعتبار افزوده و تا جناب قاضی گوی سبقت از اقران ربوده و امر صداقت نیز باو باز گشت و رفته رفته دور زمان سلطان یعقوب، وزیر اعظم و وکیل مطلق گشته. بروز جمعه هشت صد و نود و شش (۸۹۶ هـ) از دست صوفی خلیل- که امیر امرای سلطان یعقوب بود- شهید شد. دیوانش تقریباً هزار بیت خواهد بود اما هر شعری عاشقانه و بیشتر بسطان یعقوب مخاطب است. ازوست:

آرزوی دل مشتاق بسوی تو مرا	میکشد هر دم و ره نیست بکوی تو مرا
راهم درون باغ تو ، دربان نمی دهد	گلگشت راه بهانه کن و پیش در بیا
مفرست پیش من خبر خویش کامدم	من میروم ز خویش تو پیش از خبر بیا
هرگز نبود از تو گمان جفا مرا	دیگر بکس نماند امید وفا مرا
میرم برای یاری کز ، بهر او، توان مرد	جانم فدای نامش ، نامش نمی توان برد
آهی که بر آید دم مرگ از دل چاکم	ابری شود و گریه کند بر سر خاکم
چه شد یا رب! که امشب درد من تسکین نمی یابد	ز بیخوابی ، سرم میگردد و بالین نمی یابد
نبود بفکر او خبر از خویشتن مرا	یاران خبر دهید ز احوال من مرا
شبی که آن مه بی مهر همنشین من است	ستاره وار بسی دیده در کمین من است
سویخ خبر برید که: عیسی هلاک شد	او را به مهربانی من ، آزمون کنید

ندارم بر زبان نامش ولی چون درد دل گویم
چو نتوانم ازو جستن و فای از بیم خوی او

۱۳۱۳ = عیسی

لنگ راست:

ز هشیاران عالم هر کرا منعم غمی دارد
دلا دیوانه شو دیوانگی هم عالمی دارد

۱۳۱۴ = عیسی

که از سادات یزد و شاگردان «وحشی» بوده. مننه:

دور خط و زمان مکافات میرسد
ای سنگدل! حساب تغافل نگاهدار

● دل گشت اسیر طفل عالم سوزی
کز خشم نه بیند سوی مردم دیگر

● در مکتب بیداد جفا آموزی
چشمش بغلط گر بمن افتد روزی

● شوخی که بگوشش نرسد حرف دلم
از غایت کینه که با من دارد

● پر کرده ز خوناب جگر طرف دلم
غم نیز بصرفه می کشد سخت دلم

۱۳۱۵ = عیسی

ملا عیسی حصاری، که اول «محبّتی» تخلص میکرده و پاشاره اکبر پادشاه
برخلاف آن، عیسی قراردادده. ازوست:

زمین عدم شود از در کتابت وصلش
بخشک ساختن صفحه خاک بر دارند

۱۳۱۶ = عین القضاة

یعنی ابو الفضائل محمد بن عبدالله ابن میر محمد میانجی همدانی، ابوالقاسم
وزیر بمقتضای عداوتی که با او داشت در پانصد و سی و سه (۵۳۳ هـ) اتهام دعوی
الوهیت برگردنش بسته پوستش برکنده بر در مدرسه خودش آویخت و بعد سه روز
نمش او را در بوریای نفت آسود پیچیده در آتش سوخت. مننه:

تا با دل من، عشق تو، آمیخته شد
از خنجر آبدار آتش بارت

صد فتنه و آشوب، برانگیخته شد
تا چشم زدم، خون دلم ریخته شد

غ

۱۳۱۷ - غازی

قلندر اصفهانی، در اواخر عهد شاه طهماسب صفوی بوده. منہ:

جزایٰ یک شب هجران اگر دهد ایزد
سویٰ بهشت برم کافر و مسلمان را

زمانه چو نتو متمگار ما بدست آورد
عجب که یگدل آسوده در جهان دارد

نام لیلی بسر تربت مجنون مبرید
بگذارید که دیوانه قراری گیرد

مرا گویند بیدردان، بزن دستی بد امانش
مرا می بود اگر دستی، گریبان پاره می کردم

روز جزا اگر تو نباشی برابرم
کاری کنم که دود ز محشر بر آورم

بر آسمان نگاه کشندت برای چیست
شوق مکن که خون ملایک کسی نریخت

تمام دردم، و پیش تو شکوه سرنکنم
تمام آتشم، و در دلت اثر نکنم

محبتم که فراموش کرده از من
وفا شدم که بگرد دلت گذر نکنم

قسم بخاک درت میخورم که چون غازی
اگر غبار شوم از درت سفر نکنم

۱۳۱۸ - غازی

یعنی خواجه معین الدین ماورالنهری، که معاصر اورنگ زیب عالمگیر بوده. منہ:

شکوه اهل جهان جمله ز اغیار بود
دل ما هر چه کشید از ممت یار کشید

در دلت هم اثری مهر و وفا پیدا شد
که دلم سوی تو این مرتبه بسیار کشید

۱۳۱۹. خافل، خافلای

(محمد تقی طالقانی) که در عهد شاه عباس ثانی صفوی وفات یافته. منته:

ز شوق نامه نویسم ز رشک پاره کنم دلی که نیست تسلی، باو چه چاره کنم
 زمن بی خائمان نیست همچونی درین عالم بان سرکشتگی سنگ فلاخن خانه دارد

۱۳۲۰. غالب

یعنی غالب علی خان اصفهانی، که در عنفوان جوانی بهند آمده در مصاحبت نواب سرفراز خان پیگاری بنگاله مدتی پسر برده، و در اواسط دولت نادری بایران رفت. ازوست:

انسرده دلی گشت ز بس عام درین شهر دیوانه برای رود و طفل برای
 بلبل از گل نکشد آنچه کشیدم ز تو من گل به بلبل نکند آنچه تو کردی با من

۱۳۲۱. غباری

مخلص شاعری گوید:

کاشکی افزون شود هر لحظه استغنائی او تا ز سر بیرون کند اهل هوس سودای او
 گل سرشکم، ازین گونه پائمال مساز شکوفه جگر است این گیاه خود رونوست

۱۳۲۲. غباری

کرمانی را است:

ز روزگار وضالت دمی نکردم باد که پاره جگرم در کنار ناله گریخت

اینطور نیز مشهور است: دیوانه برای رود و طفل برای - یاران! مگر این شهر شاه سنگ ندارد.

۱۳۲۳ - غروری

یعنی میر برهان کاشی، که بهند (سند) افتاده در (آنجا) در گذشت! اوست:
 بگذار که پنهان بود این درد جگر سوز انکار که گفتیم و دلی چند شکستیم
 دور از تو چو پیران قدمی میکشم از ضعف وانجا که توی، طفلم و رفتار ندانم
 مگر نیافته بار نظاره رویش که سوی دیده نگه شرمسار می آمد

۱۳۲۴ - غروری

سبزواری، که در اواخر عهد سلطان حسین میرزا بوده. منته:
 غریب و مردم و از من نکرد یاد کسی به بیکی و غریبی من، مباد کسی
 خوشم بغربت، از اندوه بیکی مردن که نه غمین شود از مردنم نه شاد کسی
 چو باد بوی تو آورد جان بر افشاندم چو من نداد بیوی تو جان بیاد کسی

۱۳۲۵ - غریب

یعنی شاه غریب میرزای، مشهور است که از اولاد سلطان حسین میرزا
 بوده. منته:

گشتم خراب و شیفته خرد مالگی فدس نهالگی و چه نازک نهالگی
 شیرینی شکر لبکی شوخ چشمکی مهر و یکی برو بکس از مشکی خالگی

۱۳۲۶ - غریب

خراسانی، که در زمان سلطنت هایون وارد هند بوده. منته:
 دل ز چاک مینه میخواست که بیند روی دوست مرهم ای همدم منده بر سینه افکار ما
 ای غریبی! التفات او بغیر آزار ماست چند خواهد بود یارت، در پی آزار ما

۱۳۲۷. فریبی

مولانا غریبی ماورالنهری. راست:

براه عشق تو هرگز بمنزلی نرسیدم
 که درد عشق ترا پیشتر رسیده ندیدم
 سرم چون گوی غلطان باد، در میدان مه روی
 که دل را گوی، گویا می زند از زلف چو گانی

۱۳۲۸. غزالی

مولانا غزالی مشهدی، که در زمان شاه طهاسپ صفوی بهند آمده در خدمت سلطان جلال الدین محمد اکبر می بوده تا در نهصد و هشتاد (۸۹۰ هـ) در آگره وفات یافته. منہ:

از بزم جهان باده گساران همه رفتند
 ما با که نشستیم که یاران همه رفتند
 نی کوهکن بی سرو پا ماند، نه بجنون
 از گوی جنون، سلسله داران همه رفتند
 بستر شده در کوی تو خاکستر امشب
 با سوخته از آتش دل بستم امشب
 جان دادم و فارغ شدم از محنت هجران
 یعنی که ز شبهای دگر بهترم امشب
 حسن شهرت، عشق رسوای، تقاضا می کند
 جرم معشوق و گناه عاشق بیچاره نیست
 عرق نشسته به گلبرگ سایه پرور او
 آهی زدیم و عرصه هامون بگرد رفت
 چشمت، که بجنون ریزی عشاق، سری داشت
 کس را نه بیم روز غم، جز سایه در پهلوی خود
 می کشت یکی را و نظر بر دیگری داشت
 بیاغ سبزه نوخیز دلنواز آمد
 آن هم چو بیم سوی او گرداند از من روی خود
 عجب پریچ و تاب افتاده زلف همچو زنجیرش
 عجب خطی ز حریفان رفته باز آمد
 مگر دست قضا لرزیده در هنگام تحریرش

من بویرانه غم مرده و طفلان هر سو
 استخوان در تن من نیست هر پهلوی
 سنگ در دست، که دیوانه کی آید بیرون
 دارم پنجه غم قصد دل از هر سوی
 طاعت همه فسق و کعبه دیر است ترا
 خوشباش که، عاقبت بخیر است ترا
 گر دل بحق است و ساکن بتکده

۱۳۲۹. غزالی

هروی، که شاگرد حیدر کچچہ پز است آخرها بهند آمده و خود را به مولانا
 غزالی مشهدی شهرت داده. منہ :

از سگان سر کوی تو بسی منفعلم
 او در اندیشه، که چون خون غزالی ریزد
 که بهم صحبتی همچو منی ساخته اند
 غم از هر جا که در آید فتد در جستجوی من
 شهری که خراب است ز سلطان، بکه گویم
 معموره دل شده ز تو ویران، بکه گویم
 چنان رفتم که از یاد تو رقم
 دل پر خون ز بیداد تو رقم
 که من از محنت آباد تو رقم
 شب غم جان زتن میرفت و میگفت
 جان من! جان مرا، چاره نکردی رقی
 چاره این دل صدپاره نکردی رقی

۱۳۳۰. غزالی

حکیم غزالی مروزی. گوید:
 آزار مکن پیشه و بازار مکن تیز
 کاین تیزی بازار تو بسیار بماند

۱۳۳۱. غزنوی

یعنی میر محمد جان «خان کلان» که از امرای بزرگ اکبر بوده. منہ:
 در جوانی حاصل عمرم به نادانی گذشت
 ای جوان جز تخم نومیدی نکشتی در جهان
 آنچه باقی بود آنهم در پشیمانی گذشت
 موسم پیری رسید و وقت دهقانی گذشت

۱۳۳۲. قضائری

ابو یزید محمد رازی، که از ندمای سلطان محمود است. اوراست:

با مذهب شوخ و شنگش داریم کیش سر زلف مشک رنگش داریم
مائیم و دلی و نیم جانی ز غمش وان نیز برای صلح و جنگش داریم

۱۳۳۳. غضنفر

مولانا شجاع الدین، که اصلش قریه کله جار من قرای دارالمومنین (قم) است. منہ:

که دل دهم، گهی جان، آن طفل تندخورا هر دم دهند چیزی، طفل بهانه جو را
امروز هر که بود، ز ما سرگران گذشت دوشت ز ما مگر کله بر زبان گذشت
باز بکوچه هوس طفل مذاق مدعی بی ادبانه می رود سیلی روزگار کو
یار و رقیب را بهم اینهمه الفت از چه شد شرم رقیب بر طرف، تنیدی خوی یار کو
گفتی که: مرا وصل میسر شود به صبر دانسته که صبر میسر نمی شود
میشوم گستاخ هر که مهربانی می کند او بمن کم لطفی از بسیاری می کند
هنوز آغاز عشق است اینکه راز خود نهان دارم کند چون نازگار خود اثر معلوم خواهد شد
من بیدل و در دل ترا قصد دل آزاری هنوز آندل که وقتی داشتم دارم تو پنداری هنوز
بهر قتل من که میگوید که: خشم آلوده باش میکشد صد چون مرا، عشقت تو رو آسوده باش
کشیدم تیرش از دل تا برآید جان بفرمانش ولی چون عمر باقی ماند، در دل باید پیکانش
نه صبر بی تو ازین بیشتر، توان کردن نه غیر صبر، علاج دگر توان کردن
دلم بر آتش و چشم پر آب شد هر دو دوخانه وقف تو کردم خراب شد هر دو

هر شعر که در کهنه کتابی دیدند بردند برادرانه قسمت کردند
وحشی و برادرش چه خلوت کردند در ملک سخن ترک خصومت کردند

۱۳۳۴. غلام

نامش ملا سعید بوده دیگر نمی دانم:

نه غلام خویشتم خوانده ماه رخساری سیاه بختی من، کرد عاقبت، کاری

۱۳۳۵. غنی

یعنی پسر عبدالغنی تفرشی، که از معاصرین شاه عباس ماضی بوده. منہ:

نداشتیم سرو برگ ناز عطاران علاج درد سر خود، بترک سر کردیم

بکشود سپیده دم حجاب از طرفی برداشت نگار من نقاب از طرفی
گر نیست قیامت از چه روگشت پدید صبح از طرفی و آفتاب از طرفی

۱۳۳۶. غنی

یعنی محمد ظاهر کشمیری، که از تلامذۀ شیخ محسن «فانی» و معاصر میرزا

«صائب» تبریزی و محمد علی «باهر» این مصرعه معاً:

که: آگاهی سوی دارالبقا از دار فانی شد (۱۰۷۹ هـ)

تاریخ وفاتش گفته. منہ:

قاصد چه احتیاج که طومار اشتیاق چون باز شد. رسد ز درازی بکوی دوست

تکمه نبود که سراز جیب برون آورد است جامه ات کوی ز پیراهن یوسف برداشت

حسن سبزی بخط سبز مرا کرد اسیر دام هم رنگ زمین بود گرفتار شدم

عذر در راه وفا پیش نخواهد رفتن بر سر عذر میا بر سر رفتار بیا

حلقه در نگر و روزن دیوار به بین چشم بر راه تو دارد در و دیوار بیا

نمی کند بمن ناتوان نگه، آن شوخ ز بیم آنکه نگویند، ناتوان من است

۱۳۳۷. فنی

یعنی غنی بیگ همدانی، که سلطان جلال الدین بیهتی او را هلاک نمود.
ازوست:

چنانکه راحت پروانه، سوختن باشد شب مصیبت من، روز عیش من باشد

۱۳۳۸. فنی

یعنی حکیم عبدالغنی تفرشی، که برادر آقا محمد صادق است و با شیخ محمد
علی «حزین» لاهیجی خصوصیت ها داشته:

یکبار اگر رخ خود آن دلربا به بیند عاشق اگر نگردد از چشم ما به بیند

عمری بره وفا نشستم عبث دل جز تو بدیگری نه بستیم عبث
در پیش تو قدر هر سگی بیش از ماست با این همه استخوان شکستیم عبث

۱۳۳۹. فنی

(کنجاهی) لاهوری، که مثنوی «عزیز و شاهد» شاهد کمال اوست. از
انجاست:

برآمد از در مکتب خروشم که من سیپاره دل می فروشم
بگوش شاهد آمد ناله من بغل پرورده تبخاله من
بگفتا: بیشتر آ! پیش رفتم تکلف برطرف از خویش رفتم
گرفت از دستم گردش برافشاند پس آنکه سوره اخلاص برخواند
بگفتا: قیمتش؟ گفتم: نگاهی! بگفتا: کمترک! گفتم: که گاهی!

۱۳۴۰. غواص

یزدی، که در عهد شاه طهماسب صفوی بوده. ازوست:

گر نه هر دم ز سرکوی توام اشک برد عاشقی ها کم آنجا که فلک رشک برد

از منی چو عرق بر گل رخسار فروریخت خون از دل صد عاشق بیچاره فرو ریخت

۱۳۳۱- غیاث

نقشبندی یزدی، که گویند: های چند ساله در بام خانه او مدتی آشیان

داشته. ازوست:

بی چاره کسی که شهر یزدش وطن است بی چاره تر آنکه نقشبندیش فن است
زین هر دو بتر کسی که، اهل سخن است ناچار کسی که هر سه دارد، چو من است

۱۳۳۲- غیاث

سبزواری، راست:

ای صبا! کان باغ عارض را تماشا کرده مضطرب می بینمت گویا گلی وا کرده

۱۳۳۳- غیاث

میر غیاث یزدی، که از شاگردان مولانا مومن حسین است:

مرا ربنده خیالات چنانکه پنداری نشسته ام نبود راز در میان دارم

۱۳۳۴- غیاث

یعنی میر غیاث الدین ابن میر برهان ابرقوهی. او راست:

در سرم باز آتشی از عشق آن دلبر گرفت باز عشقی گرمی دیرینه ام از سر گرفت

۱۳۳۵- غیاث

مولانا غیاث مشهدی گوید:

خوبان که ز جام حسن مستند همه هر عهد که بستند شکستند همه
با عاشق خویش آشنائی نکنند بیگانه و بیگانه پرستند همه

۱۳۳۶- میر غیاث الدین

منصور ابن میر صدرالدین محمد دشتکی شیرازی، که پدر و پسر هر دو از

اعاظم فضلا بوده. منہ:

گر تم کہ خود مرگ لذت ندارد نہ کس را خلاصی دهد جاودانی
اگر قلتبان نیست از قلتبانان وگر قلتبانست از قلتبانی

۱۳۳۷. خیاب

حلوای شیرازی ، کہ در زمان شاه عباس بجهت کوری دیدہ ظاہر شبی
از بام افتاد. اوراست:

ہمراہ نعشم بیا تا بسر تربتم با تو غنیمت بود یک دو سہ گام دگر
بضبط گریہ عاجز مانده ام یارب چہ حالت این کہ آتش می نہفتم در دل اکنون آب نتوانم
چو مرگم شد یقینت لطفها کردی دهند آری مریض مردنی را آنچه در دل آرزو باشد
این راہ، سربکوی کہ دارد، کہ ہر قدم نقش قدم چو طائر بسمل بخون تپید
بہر نوع کہ دانی محرم بزم وصالم کن وگر طاقت نماند ای ہمنشین فکری بحالی کن
دیدم بخواب خوش کہ ، بمن داد ساغری تعبیر قتل ماست کہ پیمانہ پر شدہ است
خوشم بشورش محشر کہ ، کس نخواہد دید کہ گرد من، ز کدام آستانہ برخیزد
از درش دور فتادیم نماند آری دولتی را کہ بود چشم جهانی در پی
چہ شد آن کار کہ آرائش زلفی کردی گریہ باز کن از کار پریشانی چند
نالہ من گوش کن ورنہ بدہ رخصتم چشم براہ منست حلقہ دام دگر
ہر تار زلف جانان باشد شب درازی کو آنکسی کہ میگفت یکشب ہزار شب نیست

۱۳۳۸. خیرت

یعنی میرزا محمد جعفر اصفہانی. اوراست:

افسوس کہ ، تا ہوی گلی بود ، بہ گلشن صیاد نہ آویخت بگلبن، نفس ما

خواندی زهر سویت و راندی زکین مرا
 برای خاطر بیگانه یارا!
 من در قفس ز جور اسیری، ترانه منج
 شنیده ام که غم را کسی بجانان گفت
 دلم ز کوتاهی روز وصل آگه بود
 فراق، صبر و سکون خواهد، و یقین دارم
 ای آنکه بدیدار جبال تو خوشم
 گیرم که بناخوشیم از در اندازی
 بودی باسان و زدی بر زمین مرا
 خطا کردی که کشتی آشنا را
 صیاد را گن که گلستانم آرزوست
 چگونه گفت غمی را که باز نتوان گفت
 که قصه شب هجران بروز هجران گفت
 که من نه طاقت آن و نه تاب این دارم
 یکبار نشد دل از وصال تو خوشم
 این را چه کنی که با خیال تو خوشم

۱۳۴۹. غیرتی

یعنی پهلوان شرف شیرازی. ازوست:
 می بری از حد جفا، باغیر می ترسم که، او
 رفته رفته یابد آخر، ذوق بیداد مرا
 ترسم که بیخودانه شبی گریه سر دهم
 تیغ اثر، بدست دعای سحر دهم
 بمرگ غیرهم راضی نیم زان رو که میدانم
 اجل زهر هلاک از خنجر جلاد من دارد

۱۳۵۰. غیوری

یعنی شاه وردی بیگ خان ابن علی بیگ خان ذوالقدر. او راست:
 بر سر کوی محبت لاف رسوای زدم
 پشت پا بر طمطراق عقل شیدای زدم

ف

۱۳۵۱. فاخر

یعنی ملا نصیر بہبہانی، کہ در خدمت خان زمان خان حاکم کوه کیلویہ
و در زمان شاہ سلیمان صفوی بسر می بردہ. منہ :

باز از شراب غیر بر افروختی چرا مارا بآتش دگری سوختی چرا
دردش سری برخنہ این خانہ میکشد ای ہمنشین! شگاف دلم دوختی چرا

۱۳۵۲. فارسی

(میرزا محمد فارسی) کہ سرخوش این شعر از نوشتہ:
غنچہ مان بہر گلی سر بگریبان دارم از دل خون شدہ راہی بگلستان دارم

۱۳۵۳. فارسی

یعنی ملا ضیاء الدین خجندی (۶۲۳-۶۱۰ھ) کہ سلسلہ نسبش بہ سلمان
فارسی رضی اللہ عنہ می رسد و در عہد سلطان محمد ایلدگر مدتی متکفل امور شرعیہ
بخارا بودہ. ازوست :

عمریست یار با من اگر جز جفا نکرد عذرش پذیر، عمر چو با کم وفا نکرد
گفتا: بہای بوسہ من صد ہزار جان این ہم ز لطف اوست کہ چندان بہان نکرد

۱۳۵۴. فارغ

یعنی حمیدالدین ابن امیر سعدالدین قزوینی. منہ:
در وفای وعدہ چون کوشد چو می داند کہ من می شوم راضی کہ بازم وعدہ دیگر دہد

۱- فارغی ولد امیر سعد الملک متخلص بہ سابلی (آذر، ص ۲۳۲)

۱۳۵۵. فارغ

یعنی علامه چاپی بیگ تبریزی (بن میرزا علی بیگ) که در شیراز از ملا میرزا جان تحصیل علوم کرده، در عهد اکبری بهند آمده. و گویند که: رساله در رد انبیا علیهم السلام نوشته در همان هفته بمرض (آبله) سوراخ سوراخ شده درگذشت. ازوست:

ترا در دیده جا کردم که از مردم نهان باشی	چه دانستم که آنجا هم میان مردمان باشی
در عهد شوخی تو به دلها قرار نیست	یک جان آرمیده، درین روزگار نیست
هر کس که جان سپرد، حیات ابد گرفت	از هیچ کشته، قاتل ما شرمسار نیست
تو تا بچند خوری خون خلق و من تا کی	اثر ز ناله دلهای ناتوان دزدم
خدا در سینه من آه سوزان را نگهدارد	ز آسیبش دل بیرحم جانان را نگهدارد

۱۳۵۶. فارغ

سبزواری، گوید:

چنان دور از تو دل رامی فریبده هر زمان یادت	که آگاهی نباشد هرگزش کوی زبیدادت
بصد منزل فتاده دور از خاک درت فارغ	زدور افتادها یکبار یادی کن چه افتادت
مانده ام از یار دور و ناصبور افتاده ام	من کجاؤ او کجا بسیار دور افتاده ام

۱۳۵۷. فارغی

میر فارغی شیرازی، که چندی «فایقی» تخلص میکرده. او راست:	
ای چشم جهان بین مرا، نور از تو	ایام، مرا ساخته مهجور از تو
دوی تو کرده است بیمار مرا	نزدیک بگردن شده ام، دور از تو
مگرد ای مدعی، گرد در و دیوار بار من	که راه آشنای، از در و دیوار نکشاید

بشرطی فارغی در خدمت آن بت کمر بستند

که تا روز قیامت از میان زنار نکشاید

نه بظاهرت محبت نه وفای غایبانه

تو بگو، دل حزینم ز چه غرق خون نباشد

۱۳۵۸. فارغی

یعنی شیخ ابوالوجد، که عم شیخ زین الدین خوانی است. (و پسر شیخ وجیه الدین بوده) منہ:

بنیاد زمن کن، چو کشی شیفتگان را

تا کشته تیغ تو نه بینم دگران را

اغیار دوش پیش تو بودند فارغی

از دور خوش بر آتش حرمان سپند بود

۱۳۵۹. فارغی

یعنی محمد صالح مرعشی. او راست:

بر غیر افکند نظری را که، عاشقان

در دل بصد هزار نیاز، آرزو کنند

۱۳۶۰. فارغی

هروی گوید:

عشق تو دگر عربده با جان که دارد

دست سمت تار گریبان که دارد

گر بار نشد فارغی از حال تو، آگاه

او آگهی از حال پریشان که دارد

۱۳۶۱. فاضل

یعنی ملا محمد ابن میرا محمد باقر (فایض مازندرانی). او راست:

کف تو، خواستم از خون من، شود رنگین

هزار حیف که تر دستی جفا نگذاشت

۱۳۶۲. فاطمه

خرسانی راست:

آراسته باغ و بلبلان هم شده مست

یاران همه از نشاط گل باده پرست

اسباب فراغت همه درهم زده است
بشتاب که جز تو هر چه می باید هست
ای از تو وفا و مهربانی نایاب
بی عیش تو، لذت جوانی نایاب
وصل تو حیات جاودانی لیکن
یابنده آب زندگانی نایاب

۱۳۶۳ = فانی

یعنی امیر علی شیر نظام الدوله والدین، که در زبان ترکی «نوائی» و در فارسی «فانی» تخلص میکنند و در زمان سلطان حسین میرزا گورگانی بوده. اوراست :
ای شب غم، چند روز از روی یارم میکشی
زنده میدارم ترا بهر چه زارم میکشی
او بمسجد شده و غیرت این می کشدم
پیش من گرچه عیان است که در خانه کیست
خیال طاعت شب میکنم، بروز بسی
دلم بدست تو مرغیست در کف طفلی
که بی کشد نه گذارد نه سازدش قفسی
ایکه گفتم بر یزید و آل او لعنت مکن
زانکه شاید حق تعالی کرده باشد رحمتش
آنچه با آل نبی او کرد، اگر بخشد خدای
هم ببخشاید ترا گر کرده باشی لعنتش

۱۳۶۴ = فانی

یعنی خواجه محمد ابن محمود دهمدار (شیرازی) مدتی از ندمای عبدالرحیم خانخانان بوده. منہ:

در باغ چومیل چیدن گل کردم
بلبل نگران بود، تغافل کردم
کردند حریفان همه، دامن پر گل
من سینه پر از ناله بلبل کردم

۱۳۶۵ = فانی

کرمانی، گوید:
پروانه هر شمع که گشتیم چوفانی
سوزیم و لب آلوده اظهار نباشد

۱۳۶۶ = فانی

یعنی مولانا علی کاتب. منہ:

چو زما نشان نمائد، بجز این غمی نباشد که، چگونه باز جویدغم او، نشان ما را
هر چند دلم شکسته داری، بستیز از تو بشکستگی نیارم پرهیز
با من دل تو، چو سنگ با شیشه بچنگ با تو دل من، چو موم با آتش تیز

۱۳۶۷. فانی

یعنی شیخ محسن کشمیری، که در عهد شاهجهانی صدارت اله آباد داشته
و بعد عزل در کشمیر رفته پا بدامن انزوا کشیده و کتاب «دبستان مذاهب»
منسوب باوست و آخرها در هزار و هشتاد (۸۰. ۱۰۰ هـ) در گذشت. منہ:
می نهم برسینه هر شب، از تو داغ تازه میکنم این خانه روشن، از چراغ تازه
نمی آید برون از جام فانی مگر با دختر رز کدخدا شد

۱۳۶۸. فائز

یعنی میر نصیر (فایض)، که مولدش ابهر یکی از بلوکات اصفهان است و
تخلص از میرزا «صائب» تبریزی یافته. منہ:
کو طوطی شکرشکن؟ تا میر گفتارش کند گوید چو طفل نو سخن حرفی و تکرارش کند

۱۳۶۹. فائز

میر فایض، که در عهد جهانگیری در گجرات^۱ بسر می برد. منہ:
به جستجوی تو هر دم ز ناامیدی دل نفس نفس بنشینم زمان زمان بدوم

۱۳۷۰. فائز

(میرزا علاء الدین محمد شهرستانی فایز) که از طرف مادر دختر زاده شاه

۱- شاید فایض نطنزی باشد که در عهد جهانگیری خفیه نویس گجرات بوده (صبا ۴۰۵)

عباس ماضی و از طرف پدر خلف میرزا رفیع صدر ممالک است و تخلص از میرزا «صائب» تبریری یافته. منہ:

بچشم کم نمی گردد نگاه از روی زیبایش که دارد دامن نظاره را مژگان گیرایش

۱۳۴۱. فائض

گیلانی، که مدتی ساکن هندوستان بوده. منہ:

چون مرغ پا شکسته، زمانی هزار بار آزاد کرد عشق مرا و دگر گرفت

۱۳۴۲. فائض

یعنی ملا محمد باقر که مولدش قصبه بارفروش من اعمال مازندران است.

منہ:

ماه من! لطف کن از خانه برون آی دمی که بجان آمدم، از منت درباری چند

۱۳۴۳. فائق

یعنی امینا، که مولدش اصفهان و همعصر شاه سلیمان بوده. منہ:

تا خیال لب او شمع شب تار منست خواب شیرین نمک دیده بیدار منست

۱۳۴۴. فتاوی

که همعصر امیر علی شیراست. منہ:

من ژولیده مو، با عقل اگر بیگانگی دارم که از عشق پری روی سر دیوانگی دارم

۱۳۴۵. فنی

که مولدش اصفهان است و نویسنده عشور بندر عباسی بوده. منہ:

آنرا که بخویش یارش میدانم با دشمن خود برابرش می دانم

از بسکه بدار برادرانم، دیدم بد هر که کند برادرش میدانم

۱۳۷۶. فتح

فتح علی خان ابن القاص میرزا، که از امرای شاه سلیمان صفوی و در
یکهزار و یکصد و سی و چهار (۱۱۳۴ هـ) در شیراز وفات یافته.

هر که بکوی آن بت بدست می روم چون گل، گرفته سر، بکف دست می روم
بایم نمی رود اگر سر رود چو شمع گرمی روم ز کوی تو، از دست می روم

۱۳۷۷. فتحی

اصفهان، که با سلاطین ماعدیه همعصر است. ازوست:

پیوستن دوستان بسی آسان است دشوار گسستن است و احزان است
شهرینی وصل را، نخواهم هرگز از غایت تلخی که، در هجران است

۱۳۷۸. فتحی

یعنی میرزا ابوالفتح جنابندی. او راست:

ابروان تو طیبیان دل افکارانند هر دو پیوسته ازان بر سر بیمارانند

۱۳۷۹. فتحی

یعنی حکیم علی ابن محمد غزنوی. او راست:

تسلیم ز راه عشق جان یافتن است معشوق لطیف را نهان یافتن است
این را گم کن، اگر تو، آن می طلبی کین گم کردن ز بهر آن یافتن است

۱۳۸۰. فتحی

اندجانی (مرغینانی) که ازندمای با بر مرزا بوده. ازوست:

با اهل درد نیست بتان را ترحمی بیدرد مردم اند، چه بیدرد مردم اند؟

۱۳۸۱۔ فتوحی

اصفہانی ، کہ در دکن آمدہ در یکہزار و ہست و یک (۵۱۰۲۱) بوطن
برگشت:

دیوانگیم، ز جام بیهوشی تست فریاد کنان دلم، ز خاموشی تست
ایوب کجاست، تا ازو وام کم صبری کہ، برابر فراموشی تست

۱۳۸۲۔ فتوت

یعنی فتوت حسین خان ، کہ اصلش از کشامره و مسکنش (در عہد محمد
شاہ) دہلی بودہ . منہ :

فتوت بر ستمگاری دلیرش تو خود کردی، گناہ دیگری نیست
صد بار لب از شوق مکیدیم ترا یک عمر در آغوش کشیدیم ترا
اکنون از ناز رو ز ما می پوشی بردار ز رخ، نقاب دیدیم ترا

۱۳۸۳۔ فتوی

یعنی حکیم اثیرالدین مروزی، کہ باحکیم «انوری» مشاعرات کردہ. منہ:

بازی گیرم اندر آغوشت تاکی آرم بچنگ چون دوشت
ہرگز آیا بخواب خواہم دید یک شب دیگر اندر آغوشت

۱۳۸۴۔ فخر

یعنی فخرالدین محمد رزخالی کہ مولدش سرخص است و محمد عوفی او را
در نیشاپور دیدہ. منہ:

زان می ترسم کہ از رہ بدمازی و ز غایت نامردمی و طنازی
این سگ صفتان کنند، ای آہو چشم ناگاہ ترا صید، ز روبہ بازی

۱۳۸۵. فخر

یعنی فخرالدین اصفهانی گوید:

رقم به طبیب و گفتمش بیمارم — برمن نگرست
از اول شب تا به سحر بیدارم — درمانم چیست
نبضم چو طبیب دیدگفت از سر لطف — گریان گریان
جز عشق نداری مرضی پندارم — گویار تو کیست

۱۳۸۶. فخرالدوله والدین

فتح الله مستوفی، که برادر بزرگ خواجه حمدالله مستوفیست:

صد گره باز دران زلف معبر زده عالمی را چو سر زلف بهم بر زده

۱۳۸۷. فخرالدین

اسعد گرگانی، که مثنوی «ویس و رامین» گفته. ازوست:

مرا مادر دعا کرد است گوی که از تو دور باد، آرانچه جوی

۱۳۸۸. فخرالدین

مولانا، خطاط هروی، که در خدمت مرتضی قلی خان شاملو می بوده.

ازوست:

هزار بار قسم خورد ام که نام ترا بلب نیاورم اما قسم بنام تو بود
خار ترم که تازه ز باغم دروده اند محروم بوستانم و مردود آتشم

۱۳۸۹. فخر رازی

یعنی امام المتکلمین فخرالدین ابو عبدالله محمد بن عمر بن الحسین القرشی

التیمی البکری الرازی، که در پانصد و چهل و چهار (۵۵۴۴) متولد و در

شش صد و شش (۵۶۰۶) متوفی گردیده و روز وفاتش یوم میلاد خواجه

نصیرالدین طوسی علیه الرحمة دانسته اند. ازوست:

هر جا که زمهرت اثری افتاد است سودا زده بر رهگذری افتاد است
در کوی تو، کی توان رسیدن، کانجا هر جا که نهی پای، سری افتاد است

۱۳۹۰. فخری

کاشی، که مهاجراتش مولانا «وحشی» بافتی مشهور است. منہ:

تو ساده لوحی دل بین که، بر سر راهی نکرده وعده رسانده بانتظار مرا
مرا هجر آنقدر آزار کرد است که از وصل توام بیزار کرد است
اگر نا خوانده در بزمش روم از حیلہ آن بدخو کسی او را طلب نا کرده برخیزد که می آیم
سوی خودم چه خوانی از من چه عار داری بگذار تا بمیرم با من چه کار داری

۱۳۹۱. فخری

بغدادی، راست:

مهربان بودی از اول که بمن یار شدی چه شد، ای دوست! که اینگونه ستمگار شدی
اولت آنهمه اظهار عنایت ز چه بود و آخر از بهر چه برگشته و دل آزار شدی

۱۳۹۲. فخری

یعنی کاشفی ابن مولانا حسین واعظ کاشفی راست:

کو بخت که، بیگه به من، مست در آید زلفش کشم و شب، بسر و بست در آید
در هر نگامی دیده ام صد بار ازو آزارها دیگر نگاهش میکنم با آنکه دیدم بارها

۱۳۹۳. فخری

هندی بنارسی، راست:

با تو هر خسته دلی را که، چو من کار افتاد می توان گفت که، کارش بخدا افتاده است

هر آنکه صورت او دید دل ز جان برداشت
چه صورتی است کزو دل نمیتوان برداشت
برفت بار و ز باران خویش یاد نکرد
بخیر باد بما، گرچه خیر یاد! نکرد

۱۳۹۳- فدائی

یعنی میر عابدالدین استرآبادی، او راست:
بربسته شوخ شاطر من لنگ نیلگون
نیلوفری، پپای گل کرده سر نگون

۱۳۹۵- فدائی

یعنی معروف به شیخ زاده لاهجی، (خلف شیخ محمد شمس الدین^۱) که از
اکابر طبقه نور بخشی است و در شیراز متولد شده، و در زمان شاه اسمعیل صفوی
اعتبار بسیار یافته. منہ:

وہ کز تو غم خویش نہفتن نتوانم
وز بیم رقیبان بتو گفتن نتوانم
شوخی دل و دین برد بغارت ز فدائی
وین طرفہ کہ، میدانم و گفتن نتوانم
طالع نگرای شوخ کہ چون در سخن آئی
بیخود شوم از شوق و شنفتن نتوانم
گر چشم کشایم بہ جہال تو خوش است
ور دیدہ بہ بندم بہ خیال تو خوش است
هیچ از تو بجز فراق تو ناخوش نیست
وان نیز بامید وصال تو خوش است
در جستن آن نگار با حیلہ و جنگ
گشتیم سراپای چنان با دل تنگ
شدہ دست ز کار و پا فتاد از رفتار
این بسکہ بسرزدیم و آن بسکہ بہ سنگ
ہر گاہ کہ دل بوصل شادان کردیم
دبیدیم کہ خاطرت پریشان کردیم
ناچار شدیم و خو بہ ہجران کردیم
برخود دشوار و بر تو آسان کردیم
باز آئی کہ در سوز و گدازم بینی
بیداری شبہای دزائم بینی
نی نی غلطم کہ خود فراق تو مرا
کی زندہ گذارد کہ تو بازم بینی

۱۳۹۶- فراقی (ابوالبرکة)

یعنی قاضی ابوالبرکة سمرقندی، کہ در میان او و امیر علی شیر مناظرات

۱- شارح گلشن راز یعنی مفاتیح الاعجاز (۵۸۷۷) -

واقع شده. منہ:

منم درین چمن از بلبلان هزار یکی ولی بزاری من نیست از هزار یکی
 از حسرت مئی، ساقی ما، کشت بسی را دورست که پروای کسی نیست کسی را
 تب غم دارد و درد سر هجران بر سر آمده جان بلب و نامده جانان بر سر
 بامن این بیداد ها کان نامسلمان میکند کافرتم گر هیچکس در کافرستان میکند

۱۳۹۷ - فراقی

یعنی خواجه ابوالبرکت، که مولدش فراه است و در خدمت هایون
 پادشاه می بوده. ازوست:

هر چند که شهره گشته بدنای من ز اندازه گذشته بی سرانجامی من
 پنهان کنم از رقیب حال دل خویش ترسم که شود شاد ز ناکامی من

۱۳۹۸ - فرج الله ، مولانا

شوستری، که معاصر تقی اوحدی است. منہ:

مغان که دانه انگور آب می سازند ستاره می شکنند آفتاب می سازند
 شکر هجران چون نگویم زانکه شبها تا بروز با خیال یار در یک پیرهن خوابیده ام
 عشق پیش از اجلم کشت و بگردن گذاشت شاد از آنم که مرا دوست بدشمن گذاشت
 ای صبر، بارک الله! رحمت بیاری تو در دشت هجر ما را بگذاشتی و رفتی

۱۳۹۹ - فرخی

یعنی حکیم ابوالحسن علی بن جولوغ که جمله شعرای سلطان محمود است

بعضی او را ترمذی و جمعی سیستانی دانسته اند، لیکن دولت شاه سمرقندی او را ترمذی نوشته. بعد از استیصال امیرخلف ناچار خدمت دهقانی اختیار کرده هر ساله دو بست خروار گندم میگرفته. چون متاهل شد مرسوم مذکور کفایت با و نمیکرده لهذا این حال را به جناب دهقان گفت و جواب یافت که بیش ازین نیست. به این شرط زن خواستن یعنی چه؟ حکیم ساکت و مضطرب شد تا شنید که امیر نصر بن ناصر (چغانی) که حاکم بلخ است، در تربیت ارباب استعداد می کوشد. لاجرم از سیستان متوجه بلخ شد. وقتی رسید که ایام بهار بود و امیر نصر بصحرای ازمنزها ت بلخ بیازدید اسپان خود رفته بود و کرها را داغ بر کفل می سوخت. حکیم عمید را که امیرالامرای امیر (ابوالمظفر) نصر (چغانی) بوده، دید و قصیده که در مدح امیر نصر گفته بود گذرایند، او را واسطه مهات خود خواست. امیر عمید نظر بجفت وضع ظاهر و عدم معرفت بحال آن شاعر ماهویان اشعار بلند و ایات دل پسند از و باور نداشته امتحاناً گفته که: امیر ما در داغ گاه است و با امرا به سیر بهار و شرب باده خوشگوار مشغول و قریب خیمه گاه دمن آتشی برافروخته و میر آخر آن اسپان تازی نژاد را بداغ سلطانی نشان میکنند، هرگاه قصیده باین مضمون بگوی ترا فردا با خود بخدمت امیر می برم ز متمنیات تو مقرون بانجاح است. فرخی آن شب قصیده بهان مضمون که بآن مامور شده گفته و امیر عمید را گذرانیده بسیار، مستحسن افتاد. تا امیر عمید او را با خود برده حالش بحضور امیر نصر عرضی کرد. امیر نصر بعد استماع قصیده حکم فرمود که: خود رفته هر قدر که مادیان و کره تواند جدا کند. فرخی هر چند دویده از عهده آن بر نمی آید، آخرالامر چندانکه توانست دویده، دویده در خرابه که قریب بان وادی بوده، مادیان را جمع کرده خود بر در خرابه افتاده از هوش رفت. چون این مراتب را به امیر عرض کردند بعد از خنده بسیار حکم کرد که: جمعی رفته پاس اسپان او را نگهدارند تا مولانا به هوش باز آمد حساب کردند چهل اسپ جدا کرده. مقرر شد که آن چهل اسپ بایراق و اسباب در خور آن

به مولانا دادند. بعد چندی مولانا بخدمت سلطان محمود رفت، اعتبار تمام یافت و فی الواقع غرضی حکیم شاعر خوش سخن و استاد و مقبول از باب این فن است. کتابی در صنایع شعری موسوم به «ترجمان البلاغة» تالیف نموده، آخرها در پانصد و چهل و هفت (۵۷۴هـ) وفات یافت. ازوست:

بحق آنکه مرا هیچکس بجای تو نیست
چه غم ترا که، ترا هر کسی بجای منست

جفا مکن که مرا طاقت جفای تو نیست
مراست غم، که مرا هیچکس بجای تو نیست

لطفی اگر کنی بنگاهی چه می شود

خشنود اگر شوم ز تو گاهی چه می شود

تاکی بود این شوخی و تاکی بود این جنگ

زین شوخی و زین جنگ بگردد دل ما تنگ

دیدی چگونه ما را بگذاشتی و رفتی
بس عهدها که کردم بس وعدهها که کردی

بی موجبی دل از ما برداشتی و رفتی
وان ماجرا نرفته اندکاشتی و رفتی

۱۲۰۰ = فرخی

کابلی، که از اطبای رستم میرزا بوده. منته به صد خبرداشت ز تو یاد بمن، لیک نبود آن دماغ که، پرسم: ز کجا می آئی؟

۱۲۰۱ = فردوسی

یعنی حکیم ابوالقاسم بن حسن بن اسحق بن شرف شاه طوسی، که باغبان چهارباغ موسوم «بفردوس» بوده و ازین جهت «فردوسی» تخلص میکرده. در هر عالم شعر خوب و سخن مرغوب دارد. چنانچه از مثنوی «شاهنامه» می توان یافت حقا که بطرزی که او آشنا است دیگری را از فصیحی روزگار و بلغای عالی مقدار دست نداده، ازینجاست که پهلوانان عرصه سخنوری چون «نظامی» و «سعدی» و «انوری» سراز ربنه شاگردیش نه پیچیده اند، بلکه پایه سخن را در بیان مراتب استادیش بکجا رسانیده اند.

المختصر حکیم بعد از تحصیل علوم و تکمیل نفس و آداب و رسوم همواره بمطالعه کتاب رفت و در کنار جوی که آبش به طوس می آمد مسکن داشتی و بتاشای آن آب حظی برداشتی، اما در هنگام وفور سیل که بند را آب می برد آن جوی دلجو خشک و حکیم ملول و دل تنگ میشد و پیوسته تماشای آن داشت که این بند که بخاک و خاشاک می بندند، کاش بگچ و سنگ بسته شدی تا آبش نمی برد. و درین اثناء حکیم از ظلم حاکم طوس غربت اختیار کرد و به تظلم قصد غزنین به آستان دولت سلطان محمود کرد و در که، در کنار شهر غزنین واقع بود، فرود آمد. و قضا را مولانا عنصری ملک الشعرا با فرخی و عسجدی که از شاگردان او بوده اند، فرصتی جسته در آن باغ مشغول صحبت بودند. فردوسی بعد از اطلاع بکمال مجلس ایشان حاضر شد چون وضع او بطریق روستایان بود آن سه نفر استنباط زهد خشکی از او کرده گفتند: بتدبیر دفع این زاهد خشک بایسد کرد. ملک الشعراء عنصری نظر بقضای طینت، ایشان را منع کرد و گفت: با هر کس دلیری نشاید کرد اولاً امتحان او به شعر کنیم اگر از اهل حال باشد چشم ما روشن نشسته باشد و الا عذر می توان کرد. پس عنصری بحکیم گفت: ای برادر ما سه کس از شاعران سلطانی و در مجلس شعر غیر شاعر را مدخلی نیست، ما هر یک مصرعی می گویم اگر مصرعه چهارم را تو گفتی با هم صحبتی خواهیم داشت و الا برخود و بر ما مجلس تنگ مگردان. پس هر یک مصرع گفتند اول عسجدی گفت: «چون هارض تو ماه نباشد روشن» عنصری گفت: «مانند رخت گل نبود در گلشن» فرخی گفت: «مژگانت همی گذر کند از جوشن» فردوسی گفت: «مانند سنان گیو در چنگ پشن» یاران از حسن مقال او متعجب گشته، عنصری گفت، خوب گفتی مگر تو از توارنج سلاطین عجم آگاهی؟ گفت: بلی! پس از آن درمیانه فرخی و عسجدی و فردوسی گفتگوی چند گذشته که از فردوسی صرفه نبردند و فردوسی از مجلس ایشان دل گران برخاسته روانه شهر شد. اتفاقاً سلطان را ندیمی بود ماهک نام، در آن حالت بفردوسی برخورده، و او را

بعد مکالمه، فصیح و دانشمند یافته صحبت او را در دل گرفت و توی خانه خودش در آورد و از سرگذشت او آگاهی یافت. فرصت می جست که او را بخدمت سلطان برد لیکن مجال عرض نمی یافت تا آنکه عنصری چند بیت در مقدمه حرب رستم و مهراب گفته و سلطان ازو محظوظ شده، این معنی را ماهک شبانه بفردوسی گفت و فردوسی باندک زمانی داستان رستم و اسفندیار را چنانکه در «شاهنامه» مسطو است - موزون نموده تفویض ماهک کرد و او بخدمت سلطان رسانید. سلطان بغایت خوشوقت گردیده فرمود که: این لالی آبدار از صدف خاطر کدام دریا دل خیره بوده است، ماهک عرض کرد که: شخصی از طوس که مسقط الراس اوست، بواسطه عداوت حاکم آنجا وارد این آستانه شده و بحکم سابقه معرفت ازلی بنده را باوا احساس دوستی مستحکم افتاده. چون حکایت تکلیف نظم «شاهنامه» را از من شنید این داستان بر من خواند که بخدمت سلطان عرضه ده. هرچه زودتر احضار فردوسی فرمان رفت و بعد از استسعاد به سعادت خدمت، فردوسی به نظم «شاهنامه» مامور گردید و در پهلوی قصر سلطانی جا گرفت، و بجز از ایاز و یک دو نفر خدمه دیگری را بخدمت او راه نبوده. هر داستان که تمام می شد ایاز بعرض سلطان میرسانید. سلطان بخواجه حسن میمندی می فرمود که: هر هزار بیت که گفته شود هزار دینار طلا باو بدهد! و درین مدت که خواجه می فرستاد اما فردوسی قبول نمی کرد که میخواست که یکجا گرفته صرف بند طوس - که همیشه در نظر داشت خواهد کرد تا آنکه کتاب را تمام کرد. اختلاف درین روایت بسیار است که باعث برتبدیل طلا به نقره کدام نجیل شده و صورت اختلاف آن در دیباچه شاهنامه مذکور است و در تذکره ها نیز مسطور. بالجمله فردوسی در حمام بوده که ایاز شصت هزار درم نقره بنظر او رساند. حکیم نخستین نظر بوعده طلا خوشنود شد و آخر الامر که نقره دریافت بسیار اندوهناک گردیده. ثلث آنرا به ایاز بخشید و ثلثی به حامی نثار کرده ثلث دیگر را بفقاعی درب حمام داده و جام شربتی نوشیده به ایاز گفت: آنچه دیدی به سلطان بازگو! و خودش برقت و مخفی شد.

چون این مطلب گوش زد سلطانی شد بسیار متغیر گردیده از حاسدش بازخواست میکنند که : باین خستی که از شا سرزد خود را هدف تیر طعن شعرا ساختم ! ایشان عرضه دادند که قطع نظر از کمیت و کیفیت زر لازم بود که او عنایت سلطانی را سعادت دو جهانی دانسته قبول کند، چون رافضی است بمقتضای مذهب خود کار کرده گفتارش بر کردارش گواهی می دهد چنانکه گفت :

چه گفت آن خداوند تنزیل وحی خداوند امر و خداوند نهی
که من شهر علم و علیم دراست درست این سخن قول پیغمبر است
گواهی دهم این سخن را ازوست تو گوی دو گوشم بر آواز اوست

سلطان بعد از استماع این مطلب غائبانه او را تهدید عظیم کرده فرمود که : اگر بدستی می آید او را زیر پای پیلان میکشم ! ایاز نظر باخلاص نهانی حکیم را ازین واقع آگه و زاد و راحله آماده کرد تا فردوسی از غزنین برآمد. آورده اند که فردوسی در وقت مرگ کتاب «شاهنامه» را به بهانه از کتاب دار گرفت، شعری چند که در هجو سلطان گفته بود در انجا ثبت و قرار نموده روی به هرات نهاد. روزی بنظر سلطان گذشت. و این چند بیت از آن هجو است که نوشته می شود :

ایا شاه محمود کشور کشای ز من گر نترسی بترس از خدای
که بی دین و بی کیش خواندی مرا منم شیر نر، میش خواندی مرا
مرا سهم دادی که در پای پیل تنت را بسازم چو دریای نیل
نترسم که دارم ز روشندلی بدل مهر آل نبی و ولی
اگر در کف پای پیلیم کنی تن ناتوان همچو نیلم کنی
برین زاده ام و هم بر این بگذرم ثنا گوی پیغمبر و حیدرم
کنیزی به از شهریار چنین که کیشی ندارد نه آیین و دین
بسی ریخ بردم درین سال می عجم زنده کردم بدین پارسی
جهان کرده ام از سخن چون بهشت کزین پیش تخم سخن کس نه کشت
بسی تاجداران و گردن کشان که دارم یکایک از ایشان نشان
همه مرده از روزگار دراز شد از گفت من نام شان زنده باز
یکی بندگی کردم ای شهریار که ماند ز تو در جهان یادگار

نه اینگونه دادی مرا تو نویبد
 بد اندیش را روز نیکی مباد
 پداهش نه بد شاه را دستگاه
 اگر شاه را شاه بودی پدر
 وگر مادر شاه بانو بدی
 چو اندر تبارش بزرگی نبود
 پرستار زاده نید بکار
 به می سال بردم به «شهنامه» ریخ
 مرا زین جهان بی نیازی دهد
 به پاداش من گنج را برکشاد
 ز بد اصل چشم بهی داشتن
 سر نا سزایان بر افراشتن
 سر رشته خویش گم کردن است
 درختی که تلخ است ویرا سرشت
 و از جوی خلدش بهنگام آب
 سر انجام گوهر بکار آورد
 ز بد گوهران بد نباشد عجب
 ز ناپاک زاده ندارید امید
 بزرگی سراسر بگفتار نیست

نه این بودم از شاه گیتی امید
 سخنهای نیکم به بد کرد یاد
 وگر نه مرا بر بر نشاندی به گاه
 بپر بر نهادی مرا تاج زر
 مراسم و زر تابه زانو بدی
 نیارست نام بزرگان شنود
 اگرچه بود زاده شهریار
 که شاهم بیخشد به پاداش گنج
 میان یلان سرفرازی دهد
 بمن جزبهای فقاعی نداد
 بود خاک در دیده انپاشتن
 و زایشان امید بهی داشتن
 بچیب اندرون مار پروردن است
 گرش بر نشانی بیاغ بهشت
 به بیخ انگبین ریزی و شهد ناب
 همان میوه تلخ بار آورد
 نشاید سیاهی ستردن ز شب
 که زنگی به شستن نگردد سپید
 که صد گفته چون نیم کردار نیست

آمدم برین که، چون فردوسی از غزنین گریخته به هرات رسید، در آنجا چندی
 متواری بوده تا خاطر از جانب فرستادگان سلطان محمود که بطلب او آمده بودند
 و مراجعت کردند جمع کرده به طوس رفت و از آنجا به طبرستان نزد شهریار
 داراب، که از اولاد کیقباد پسر انوشیروان بود، رسید و بعد از انعقاد صحبت، هجو
 سلطان محمود را خوانده گفت که: «شاهنامه» را بنام تو می‌کنم که حکایت نیاگان
 تست تو بهر جهت احمی! شهریار او را بنواخت گفت: ای استاد! صاحبان اغراض
 سلطانی را برین خست و اسساک داشته و این خار بخل را در گلستان دولت
 او کاشته اند. محمود پادشاه بزرگ است، کتاب را بنام او رها کن و هجو او را

یمن ده تا بشویم و در برابر آن خدمتی تمام بتو کنم و روز دیگر صد هزار درم بفردوسی فرستاده گفت: هر یک بیت او را به هزار درم خریدم، میدانم که هر چه زود تر سلطان جوئیای حال تو خواهد بود، رضای ترا خواهد جست. فردوسی قبول کرده از انتقام سلطان محمود در گذشت و ایبات را به شهریار فرستاد تا پاک شستند. سلطان بعد اطلاع ازین مقدمه شهریار را منت ها داشت. آورده اند که: روزی سلطان یکی از امرای دولت مراسله شرطیه در باب مصالحه می نوشت از منشی پرسید که: در تهدید ایشان چه خواهی نوشت؟ گفت: اشعار استاد ابوالقاسم فردوسی! سلطان را حقوق صحبت چندین ساله فردوسی بخاطر آمده فرموده: این بیچاره از دولت ما منقطع نشود و شصت هزار مثقال طلا باخلعتی شاهانه بجهت فردوسی بطوس فرستاد. فضا را روزی که طایر روح پرفتوحش بفردوس برین پرواز کرده بود، جنازه را بمقبره می بردند. فرستاده سلطان، که حکم نوشداروی سهرابی داشت، در رسید. از استاد دختری یا خواهری مانده بود انعام سلطان را باو عرض کردند قبول بکرد و گفت: فردوسی بیوسته عزم بستن بندی، که سابقاً مذکور شد، داشت اکنون تمشیت ابن امر اولی است. چون این مراتب بعرض سلطان رسید فرمان صادر شد که حسب تمنای فردوسی و وارثانش آن وجه را صرف ساختن بنسب مذکور کنند و آنچه از آن زیاده مانده بود رباظی فی سبیل الله ساختند. حکیم در شهور چهار صد و یازده (۱۱۰۳) وفات یافته و در طوس مدفون گردید. گویند: شیخ ابوالقاسم گورگانی، که یکی از علمای آن عصر بود، بعد از فوت فردوسی نماز براو نکرد که عمر عزیز خود را در مدح مجوس صرف نموده است. همان شب او را در خواب دید که در عرصات جنان هم صحبت حور و غلمان است. ازو سوال کرد که: این مرتبه را از کجا یافتی؟ بدانکه تمام عمر در راه باطل شتافنی! گفت: باین یک بیت که در توحید گفته ام:

جهان را باندی و پستی توی ندانم چه؟ هر چه هستی توی
 شیخ از خواب برجسته و نیم شب بزیارت مزار کثیر الانوار فردوسی رفته

بر سر خاکش از روح پاکش معذرت طلبید، من کلامه:

گر دل دهم از تو شکایت کنمی	دانی که شکایت بچه غایت کنمی
گر پرده دری نباشد اندر حق تو	آنها که تو کرده روایت کنمی
تا چند نهی بردل خود غصه و درد	تا جمع کنی سیم سفید و زر زرد
زان پیش که گردد نفس گرم تو سرد	با دوست بخور که دشمنت خواهد خورد
دوش از سر لطف و بنده پروردن خویش	بنمود طریق مردمی کردن خویش
جرم همه عفو کرد و دستم بگرفت	خندان خندان فگند در گردن خویش

در یوسف زلیخا گفته:

بدنبال چشمش یکی خال کرد که چشم خودش هم بدنبال بود

۱۴۰۲ = فردی

تبریزی، که در زمان شاه طهماسب ماضی صفوی بوده. منه:

قاصد بنام من، غم خود گفت پیش او	من شادمان که درد دلم را شنیده است
نا دیده ما زیار وفای میروم	و ز هم رسد جفا ز جفای میروم

۱۴۰۳ = فردی

اردبیلی، که در زمان شاه طهماسب ماضی بوده. منه:

آماده است بهر دلم باز در غمش	دردی که حسرت ابدی در کنار اوست
ترسم که بوی درد تو یابند قدسیان	امشب که بیتو ناله ام از آسمان گذشت

۱۴۰۴ = فردی

مشهدی، که در آخر زمان شاه عباس ماضی بوده. ازوست:

۱- این عبارت و شرح حال از آذر گرفته شده است (۹۷-۹۲)

ما و دل، هر یک مرادی از خدا می خواستیم او ترا میخواست، ما درد ترا می خواستیم

۱۴۰۵. فرقتی

یعنی خواجه غیاث «مکتوب خان» سبزواری، که از ملازمان اکبری و جهانگیری^۱ بوده. منہ:

از ضعف ز بار پیرهن، می اقم در پای خود، از باد سخن می اقم
اول بزمین سایه، ز من می افتاد و اکنون بزمین ز سایه، من می اقم

۱۴۰۶. فرصت

یعنی محمد بیگ، که در زمان شاه عباس و شاه سلیمان صفوی توبچی باشی بوده. منہ:

صبح شد صبح، که اسباب تمنا بخشند می بمن، خنده به گل، گریه بمینا بخشند

۱۴۰۷. فرقتی

یعنی ابو تراب بیگ ابن میرزا علی خان انجدانی (جوشقانی)، که در کاشان نشو و نما یافته مشهور به کاشی شده و وزیر مقصود بیگ ناظر بیوتات شاه عباس ماضی بوده و اول «کامی» و آخرها «فرقتی» تخلص میکرده. در هزار و بست و شش (۵۱۰۲۶) در گذشت^۲ ازوست:

سیاه بختی، ازین بیشتر نمی باشد که مجلس دگران روشن از چراغ منست
هر که می چیند گلی از باغ، بر سر میزند مرغ روح بلبل گد سزش پر میزند
زیتابی بسی، شب گرد کویت تا سحر گشتم سحر گه، چون دعای بی اثر، نومید بر گشتم
بسی شب از هجوم آرزو در کنج تنهائی ترا حاضر تصور کردم و برگرد سر گشتم
بدعوی گاه محشر بر سر منشور رسوائی میان ماؤ مجنون، گفتگو بسیار خواهد شد

۱- رک : خاطرات مطری ص ۶۰ صبا عنایت الله شیرازی ثبت کرده ص ۵۱۹

۲- از آذر گرفته شده است (۲۳۹)

اثر زبیم تو گرد دعا نمی گردد

باز کارم به جگر کاوی مژگان افتاد

بهرزه، من گله، از ناله سحر دارم

نوبت خنده ام از لب، بگریبان افتاد

۱۴۰۸. فروغ

یعنی میرزا محمد علی ابن میرزا محمد رضا اصفهانی که در یک هزار و یکصد و چهل هجری (۱۱۳۰ هـ) متولد شده و سلسله نسبش به خلیفه سلطان می‌رسد. ازوست:

زیبتابی فرستم نامه سویش، ورنه می دانم

بدردی در شکنج دام می نالم ز بیدادش

نمی آیم کنون هرگز بیادش، یاد ایامی

نه پیغامی فرستادی نه مکتوبی رقم کردی

بود بر سر زدن کارم؛ ز احوالم چه میپرسی

در چمن دیروز فارغبال میگشتم فروغ

با شمع، شب از عشق، حدیثی بمیان بود

بزم لبریز شد، از ناز تو چندانکه، نماند

که، بر عنوان چوبیند مهر من، از عار نکشاید

که هر کس بشنود گوید: چه بیدرد است بیادش

که می پنداشتم، هرگز نخواهم رفت از یادش

بخاطر باشدت گر ما فراموش یکقلم کردی

ز دست خود در آزارم، ز احوالم چه میپرسی

وہ چه دانستم که خواهم بود فردا در قفس

می گفتم و می سوختم و اشک روان بود

آنقدر جا که، کس از خویش تواند رفتن

۱۴۰۹. فروغی

عطار قزوینی، که در هندوستان آمده بجواهر فروشی میگذراینده. اوراست:

بچه مشغول کنم دیده و دل را که، مدام

نشان بیکسیم بس همین که، چون مردم

دل ترا می طلبد دیده ترا می خواهد

بسان شمع، کسی بر هزار من نگرست

۱- پدرش در هند بود و خود نیز به هند رسید (صبا ۵۲۱)

۱۴۱۰. فریب

رمال کرمانی، که در عهد شاه عباس ماضی بوده. منہ:

زمان زمان دلم از آہ آتشین سوزد کسی که از تو شود دور، این چنین سوزد
چنان ز سوز جگر اشک حسرتم گرم است که گر بدیده کشم دست، آستین سوزد

۱۴۱۱. فریبی

افشار کرمانی، راست:

جذبہ عشق نگہ کن کہ، سخن در دل او نقش نا بسته، هنوز از دل خود، می شنوم

۱۴۱۲. فریبی

یعنی زمانای زرکش اصفهانی، که معاصر شاه عباس ثانی بوده. منہ:

سر بہ دنبال دل در بدر خود داریم هر زمان چشم براه خبر خود داریم
آنچه از دامن رسوائی خود، مانده بجا آستینی است کہ بر چشم تر خود داریم

۱۴۱۳. فرید

یعنی خواجہ فریدالدین کاتب (فخر الکتاب شیرازی) کہ مداح سلطان
سنجر و شاگرد «حکیم انوری» است. منہ:

سابہ یا رب! گشته از قدش نمایان، بر زمین یا سید بختی چو بن در پای او افتاده است

۱۴۱۴. فرید

یعنی فریدالدین علی منجم شعرای سنجری کہ محمد عوفی او را دیدہ
است، منہ:

۱- رک: عوفی ۱: ۱۵۲ صبا ۵۲۳-۵۲۶

راه دل من آن بت دلخواه زند
چاهبست که چاه زخمش می خوانند
از دزد عجب نبود اگر راه زند
زلفش ره دل بر سر آن چاه زند

۱۴۱۵. فریدالدین

اردستانی ، که مداح اتابک معبد بن زنگی بوده و بعضی او را فرزند محمد
همگر دانسته اند . منہ :

گهی که بر دلت از دیگری غباری هست
کدام دل، که باو زخمی از خدنگ تو نیست
مگر بخاطرت آید که خاکساری هست
تو صلح گر نکنی، کس حریف جنگ تو نیست
عجب که سر به نیاز کسی فرود آرد
چنین که آئینه آورد بر سر نازش

۱۴۱۶. شیخ فرید

شکر گنج که مرشد نظام الدین اولیا است و مولد و مدفنش خاک
هندوستان . ازوست :

بر سحر که بر درت سر می زم
همچو مرغ نیم بسمل بر درت
بر طریق دومغان در می زم
در میان خاک و خون پر می زم

۱۴۱۷. فریدون

که از سادات مشهد بوده . منہ :

بگو شم جا ندارد جز حدیث عاشقی هرگز
خوشم با اشک سرخ و رنگ زرد خویشتن، یعنی
چه جای طعنه ، ای ناصح! اگر بند تو نشنودم
بهر رنگی که می دارد مرا عشق تو ، خرمندم

۱۴۱۸. فریدون

که از ملایان شیراز و شاگرد اخوند رجب علی اصفهانی بوده . منہ :
گرفت عرصه عالم فسانه که ندارم
لبالب است جهان از ترانه که ندارم

۱۴۱۹. فزونی

یعنی میر محمود الله سبزواری ، که معاصر تقی اوحدی است . ازوست :
 چون غلامیست که گم کرده خط آزادی آنکه بی داغ تو در عرصه محشر گردد
 چند از تپیدن دل اندوهگین خویش خجالت برم ز پهلوی پهلونشین خویش

۱۴۲۰. فزونی

یعنی میر محمود استرآبادی، که همعصر فزونی سبزواری بوده . منہ :
 از ضعف ، بر رخ تو نگام نمی رسد وز دل بلب ، ز بیم تو آهم نمی رسد

۱۴۲۱. فسونی

یعنی ملا محمود تبریزی، که معاصر سلطان محمد اکبر و سلطان جهانگیر
 است . منہ :

آه آن زمان که بر سر من این خبر رسد	من کز نوید آمدنش بی خبر شوم
گر می کشی که از تو شکایت نمی کنم	دانسته ام که بر سر خشم و بهانه
رفت آسائش از آن دل که، تپیدن دانست	خواب راحت شد از آن دیده که دیدن دانست
وگر نه در پی محزونی زلیخا نیست	کم التفانی یوسف غرور معشوفیست
که در عشق ، این گنه بخشیدنی نیست	دلت آزرده ام ، می بایدم کشت
کز پی ریختن خون ، نفس بکشایند	میرم از حسرت ذوق دل آن مرغ اسیر
شاید شب ما ، هم سحری داشته باشد	عشق است ، دلا ! این همه نومید چرای
ندید حال مرا ، وقت بیقراری حیف	باو چو می رسم ، آسوده می شوم از درد
چه کند بهتر ازین با تو وفاداری من	بتو رشک است بتان را ، ز گرفتاری من
این نه حرفیست که گوئی و شکر خند کنی	مردم از غم سخن از رفتن خود چند کنی
که دلش باز بازار که خرمنند کنی	کشته غیر از تو دل آزرده و من دریا بم

از دست جفائی تو اگر بگریزم
بر خاک ره که آفتم ، ار به نشینم
دردم مردن ، اگر بر سر بالین آید
آن قدر حوصله دارم که سلامش نکنم
دور از تو بکوچه خاک بر سر زیزم
برگرد سر که گرگم ؟ ار بر خیزم

۱۴۲۲ - فسونی

یعنی میرزا امام قلی بیگ ، که در سنه ۱۰۰۲ (۱۰۰۲) در خدمت اله وردی
خان زرگرباشی شاه عباس ماضی می بوده . منہ :

بقصد آنکه شاید دردش باشی بتقریبی
سالها از گریه ام رفت و چومی خیزم هنوز
درد دل غم عشق تا ترا پیدا شد
قربان شکستگی رنگ تو شوم
چو بینم آشنای بیخودش برگرد سرگردم
لختی از دل باجگر می افتداز دامن هنوز
درد دگری در دل ما پیدا شد
مهری که نبودت از کجا پیدا شد

۱۴۲۳ - فصیح

یعنی پندت بدیا دهر ، که اصلش از براهمه و من لدش دارالسلطنت لکهنشو
است ، و خودش از دوستان پدر خسرو راقم است . ازوست :

نشاند دامن خودرا چو یار می خیزد
کجا شراب زدی یا که ہم پیاله شدی
نزدیک بمرگ است فصیح از غم دوری
ز خاک فتنه دروگان غبار می خیزد
که از نگاه تو بر دم خار می خیزد
آرید بیالین وی آن رشک پری را

۱۴۲۴ - فصیح

یعنی جمیلہ خانم اصفهانی ، که در عصر شاه عباس بوده . ازوست :

دیگر نه ز غم از جنون خواهم خفت
زین گونه که بشب نه گشت خواب مرا
روزی که بخوان وصل مهان گشتم
زان چشمه حیوان چو کشیدم آبی
نی زین دل غلطیده بخون خواهم خفت
در گور بجزیرتم که چون خواهم خفت
شومنده ز انتظار هجران گشتم
از زندگی خویش پشیمان گشتم

۱۴۲۵. فصیحی

تبریزی که تخلص با منم نمی کند، و در زمان شاه ظهاسب ماضی بوده. منه :

از سوز محبت، چه عبر اهل هوس را
 کردم بدایع عاشقی، ای دل نشان ترا
 سخت خسرو را ز دل آمد که آید بر زبان
 نگذریم از یار گر باید همه از جان گذشت
 ای فصیحی خانه بی معشوق زندان می شود
 ترک تو نکیرم اگرم بهر تو سوزند
 دی قاصد یار آمد و مژگان تری داشت
 آن بود دل جمع که در دست بتان بود
 نقش پائی به سر کوی تو دیدم، مردم
 جذبۀ عشق بحدیست میان من و یار
 بقدر طاقت خود، بر دلی غمی دارد
 مای تو دیده، از مژه خس پوش کرده ایم
 دل بی قرار چندان، شده گرم جستجویش
 بر سر کوئی تو فالان، از پی داد، آمدیم
 تر نجم، بامنت گر نیست میل همی کردن
 ای دل، از آن دهان طمع خام می کنی
 غم رسوائی خود این قدر نیست که تو
 بقتلم گر شتابی کرده باشی
 شهیدان تو بیرون از حساب اند
 دلا! نیکت نکرد آن حمزه بسمل

این آتش عشق است، نسوزد همه کس را
 کز من چو کم شنوی نشناسم بان ترا
 آن سخنها کز برای کشتن فرهاد بست
 جان چه باشد کز برای یار، از آن نتوان گذشت
 این سخن را بر در هر خانه می باید نوشت
 چون شمع، سرم تا دم مردن، بتو گرم است
 از یار مگر بهر بلا کم خبری داشت
 صد پاره و هر پاره آن را دگری داشت
 که چرا غیر من، آنجا دگری می آید
 که اگر من نه روم، او بطلب می آید
 دل من است که، اندوه، عالمی دارد
 تا رخنۀ نظاره، فراسوش کرده ایم
 که بچشم اگر در آید، نفتد نظر برویش
 نالها کردیم و نشنیدی، بفریاد آمدیم
 بود رسم بتان، دل بردن و پهلوتی کردن
 خود را برای هیچ چه بدنام می کنی
 طعن خلقی ز برائی چو من می شنوی
 چه لطف بی حسابی کرده باشی
 تو هم با خود حسابی کرده باشی
 مبادا اضطرابی کرده باشی

۱۴۲۶. فصیحی

هروی، که ازندمای مجلس سلطان سنجر بوده. منہ :

در چشم من اشک چیست سیل غم او در تن دل و جان کنید خیل غم او
دوش آمده بود شادی، در دل من گفتم : چه کسی؟ گفت : طفیل غم او

۱۴۲۷. فصیحی

هروی، که از انصار و مهاجر شاه عباس ماضی بوده. منہ :

ترا چه جرم که حکم غرور حسن این است که وعده هائی تو از صد یکی وفا نشود
لبی کز نازکی بار تبسم بر نمی تابد بخون غلطم که امروزش بدشنام آشنا کردم
تو عهد شکن خوانی و من بسکه ضعیفم یک عهد بصد سال شکستن نتوانم
گر لذت داغ جگر اینست فصیحی صد حیف که گر، بر سر مویت جگری نیست

۱۴۲۸. مولانا فضل

که برادرزاده مولانا خلیلی بوده. ازوست :

برغم من ممانید رحم بر اغیار یار من خوشم یاری که یاری می دهد از اعتبار من

۱۴۲۹. فضلی

تخلص شاعر بوده. ازوست :

قوت گفتار هر گاهی که دارم، یار نیست یار را هر گه که دیدم، قوت گفتار نیست
گفتمش: دور از تو کاری من بگردن می کشد! گفت: مردن در طریق عشق دورازکار نیست

۱۴۳۰. فضلی

یعنی میر فضل الله موسوی راست :

قربان دل بی خبر از درد تو کردم کز هیچ طرف بونی وفائی نشنید است

شہید تیغ ترا خون بها بروز جزا
ماز کوی تو بخواری و ملامت رفتیم
● همین بس است که گوی ستم رسیده هست
● دل و جان را بتو دادیم و سلامت رفتیم

۱۴۳۱. فضلی

قزوبنی، که بعضی او را جربادقانی و بعضی هر دو را معتقدند و بعضی جدا جدا دانسته اند! منہ از منہا:

دل در برم طپید مگر یار می رسد
تای از خوئی تو دل بار جفا بردارد
● یا نامہ ز جانب دلدار می رسد
● آنقدر جور بما کن که خدا بردارد
● تعلیم ناز چند دہی چشم مست را
● فضلی چه بکار خویش حیران شدہ
● مانند مزار بی کسان بر سر رہ
● دل آنقدر بپر کہ توانی نگاہ داشت
● فرداست کہ چون گل ز گلستان شدہ
● تا او نگری بخاک یکسان شدہ

۱۴۳۲. فضولی

بغدادی، کہ در نهمصد و ہفتاد و شش (۵۹۷۶) در کربلائی معلی وفات یافتہ. ازوست:

تا در دلت اندیشہ بیداد نیاید
یار مارا بہ ازین زار و حزین، می خواهد
● ہرگز ز من دل شدہ ات یاد نیاید
● بہ ازین چیست کہ مارا بہ ازین پی خواهد
● باز خونبار است مژگانم، نمیدانم چرا
● اضطرابی نیست در جانم، نمیدانم چرا

۱۴۳۳. فطرت

یعنی مرزا معز موسوی خان ابن میرزا فخرای قمی موسوی، کہ چون ہمراہ مادرش یعنی دختر میر محمد زمان مشہدی بیشتر در مشہد مقدس سکونت می داشتہ بمشہدی مشہر شدہ، و در زمان اورنگ زیب عالمگیر بخدمت دیوانی تن یعنی استیفای ممالک محروسہ مامور گشتہ در یک ہزار و یک صد و یک (۱۱۰۱) ہ

۱- رک: نورالحسن، ۷۷-۷۶

وفات یافته. گاهی «فطرت» و گاهی «معیز» و گاهی «موسوی» و گاهی «موسوی خان»
تخلص کرده. ازوست:

می کنی بدنام ای قاصد چرا خوب مرا
مطلبش درس فراموشی مکرر کردن است
جز ترک عشق با تو متمگار چاره نیست
از نوازش های آن بدخو، همین مارابس است
از تن سرم جدا کن و از من جدا مباش
نوید کشتم دادی و مردم ز انتظار آخر
پیش قاصد چون دلا آغاز بی صبری کند
کجا رفت آنکه لطفی در لباس نازمی کردی

صد جواب از پاره کردن داد مکتوب می
گر بخاطر بگذرانند بعد ایامی مرا
آخر دل است، جان من! این سنگ چاره نیست
کز دریدن نامه سر بسته ما او شود
بی رحم باش جان کسی، بی وفا مباش
تو کردی وعده نلمهربانی و من وفا کردم
نامه را پرواز رنگم کاغذ ابری کند
بتقریب دریدن نامه ام را باز می کردی

۱۳۳۴. فغان

دهلوی، که برادر رضاعی حضرت احمد شاه است. ازوست:
نالان مشوز سوزش داغ درون فغان دل را برای سوز و گداز آفریده اند

۱۳۳۵. بابا فغانی

شیرازی، که از شرب مدام و عشق جوانان گل اندام رنجها دیده بخرامان
آمد، اما شعرای عصر سلطان حسین میرزا در طرز دل پسند خودش بیگانه یافته
به عراق رفت و بخدمت یعقوب که بطرز سعدی شیرازی مانوس بوده رنگ
مصاحبت ریخت و آخرها تائب از مناهی شده وارد مشهد مقدس و از هانجا به قزوین
روضه رضوان شده. ازوست:

وصالم هست اما رخصت بوس و کنارم نه
وقت گم تمام باه و فغان گذشت
گم در خوابگاه و خار در پیراهن امیت امشب
چون بگذرد خزان که چهارم چنان گذشت

خوددانی و خدای کسی در دل تو نیست
 بخاطری که تویی، دیگران فراموش اند
 نشان خون نشان در چشم می بینم اما دل نمی بینم
 این ترک مست، بین که چه بیداد می کند
 دارد بیدست جام و مرا یاد می کند
 بصد خون جگر پیمانه را آشنا کردن
 که نتوان در دل بی مهر او، یک ذره جا کردن
 چه دانستم که روزی خواهم آنرا توتیا کردن
 همان دشنام خواهد داد من خواهم دعا کردن
 اگر ممکن شدی از گریه، تغییر قضا کردن
 گهر می ریزم و سنگ ملامت بار می آرد
 دست ترا گرفته بناصح نمود می
 ولی فریاد از آن ساعت که یک یک یاد می آید
 ز هر که می شنوم آه سرد می آید
 چمنی بر سر خونین کفنی ساخته اند
 بوالفضولان، صنم و برهنی ساخته اند
 شکایتی که از او داشتم تمام شنیدید
 عیان نگشت که خود رانی من کدام شنیدید
 به کجا روم ندانم که دلم قرار گیرد
 آه از ملایکش کفن ناز دوختند
 نهادم روی بر روی گل و از خویشتن رفتم
 باین بهانه مگر آرست بخانه خویش
 فغانی کردلی داری تو باش اینجا و من رفتم

خواهی بمهر باشی بجا، خواه کینه و روز
 میبدان تو، از ذکر غیر، خاموش اند
 نه دل خون نشان در چشم بی حاصل نمی بینم
 می خورده، خنده بر من ناشاد می کند
 دارم چنان امید که پنداری، این زمان
 چه باشد عاشقی خود را به غم ها مبتلا کردن
 چه حاصل زین همه افسانه مهر و وفا، یا ربا
 ز گرد راه خوبان می فشاندم دامن تقوی
 اگر صد سال آتم چون گدایان بر سر راهش
 بجای قطره گوهر در کنارم ریختی دیده
 مرشک لعل من حاصل گل آزار می آرد
 رشک آیدم و گرنه نقابت کشود می
 فراموشم شود چندان گزو بیداد می آید
 چه شد که از همه جا بوئی درد می آید
 گلرخان بر سر خاکم چمنی ساخته اند
 درحقیقت، نسب عاشق و معشوق یکی است
 سحر، فغان من آن مه، ز طرف بام، شنید
 زبان دشمنی و سود دوستی گفتم
 نه قرار دل بر من نه بزلف یار گیرد
 آلوده شراب فغانی به خاک رفت
 بیویت صبحدم گریان بگلگشت چمن رفتم
 به بستر آتم (و) مردن کنم بهانه خویش
 دلی می باید و صبری که دارد تاب دیدارش

برغم من کشد بر دیگران شمشیر، ازین غافل
 هر جا که باشی درگذر از حال زارم بی خبر
 ای رقیب آندم که در کف تیغ پیدادش دهی
 که در روز جزا خواهند خون صد شهید از من
 آهی بر آرم از جگر، تا غافل از من بگذری
 از من سرگشته بهر امتحان یادش دهی

۱۴۳۶ = فغفور

از سادات لاهجان است، اکثر خطوط را می نوشته. تا در ایران رفته «رسمی»
 تخلص کرده بعلمت شرکت «رسمی یزدی» متردد شده در هند آمده «فغفور» تخلص
 گرفت. مداح سلطان پرویز خلف جهانگیر پادشاه و از حکماء حاذق آن عصر بوده،
 در عقد انامل رساله مختصری تصنیف کرده و صله نمایان یافته. در یک هزار و سی
 (۱۰۳۰ هـ) فوت شده. اوراست:

بسوئی کوئی تو آیم چنان ز خانه خویش
 روز محشر چون بر آرم نام که اینک قاتلم
 متاع دوستی نادر متاعیست
 هست دل همدرد من از صحبتش پا می کشم
 گمان رفتن جان شد مرا یقین که تو رقی
 بر روئی همچو گل، چه نشانی گلاب را
 فلک امشب بکام رند درد آشام می گردد
 ندارد روز ما، در طالع خود، بخت خورشیدی
 بر تو همه شب همچو شب گل گذرد
 زان طره باشفتگیم عمر گذشت
 که مرغ از قفس آید باشیانه خویش
 شور بر خیزد که تهمت بر مسیحا بسته
 چه حاصل چون بدشمن می فروشم
 درد من چون درد تنهاییست تنها می کشم
 نعوذ بالله اگر جان رود چنین که تو رقی
 شبم چه حاجت است گل آفتاب را
 عسس گو خواب راحت کن که امشب جام می گردد
 به بخت ما غریبان، روز محشر شام می گردد
 بر من همه روز روز بلبیل گذرد
 چون آب که در سایه سنبل گذرد

۱۴۳۷ = فقری

تبریزی، در زمان شاه طهماسب ماضی بوده. منہ:
 امید دل، بتو هر روز می شود افزون ز بسکه در دل امید وار می گذری

۱۳۳۸. فقیر

یعنی میر شمس الدین دهلوی، که اکثری او را از بنی عباس شمرده اند. در یک هزار و یک صد و پانزده (۱۱۱۵ هـ) متولد و در سفر زیارت عتبات عالیات متوجه گشته. ازوست :

ازان زمان که ز آغوش رفت یار مرا
گذشت دلبرم از پیش و ما خبر نشدم
بیاد روی تو صبر از دلم کناره کند
کم التفاق او می کشد مرا ای کاش
رود بخانه اغیار و از دل آزاری
چشم که گشته خانه مردم سیاه ازو
از دور، فقیر! آن سر خوبان، چو مرا دید
در ابروان تو از خشم و ناز، چین پیدا است
دل دوش گدائی سر راهی شد و برخاست
روز وصل از بیم هجران توام، گریان گذشت
ز آمد آمد قاصد فقیر از خویشتن رقم
نیستم آگه، ز تاراج تو بر یاران چه رفت
دوش از کوچه ما، یار بصد ناز گذشت
از کف ریود مصرع واله مرا فقیر
مرغ را تلخ بما حسرت دیدار تو کرد
دران محفل که ماه من نقاب از چهره برگیرد
اگر بر آستانش جا کنم از خانه برنایم

بغیر پاره دل، نیست در کنار مرا
ربود بسکه ز خود ذوق انتظار مرا
بجیرم، چو در آئی ز در، چه کار کند
بوعده های درو غم امید وار کند
مرا مقیم سر راه انتظار کند
دارد سونی رقیب نگاهی که آه ازو
گفتا: بمن این را سروکار است به بینید
کمان کینه، بزه کرده جبین پیدا است
دریوزه گزینم بنگاهی شد و برخاست
آه عید آمد پس از عمری، و در باران گذشت
چه خواهم کرد اگر دلدار گردد ناگهان پیدا
این قدر از خود خبر دارم که دل در سینه نیست
همچو کاکل، بقضا داشت پریشانی چند
بامن دلی نمانده و او را گمان که، هست
ورنه جان دادن ما این همه دشوار نبود
بشمع انجمن کی صحبت پروانه در گیرد
دگر گیرم سر راهش رود راه دگر گیرد

اگر از پرده بر نمی آئی می کشد کار من به رسوائی
ظاهرا سوخته باز دل شیدائی میرسد بوئی کبابم بمشام از جائی

۱۳۳۹. فقیر

یعنی میر نوازش علی ابن میر عظمت الله «بی خبر» بلگرامی که در هزار
و صد و شصت و هفت (۱۱۶۷ هـ) وفات یافت. ازوست:

که دارد رجنون چون غنچه سامانی که من دارم چه شد وقف دریدن جیب و دامانی که من دارم

۱۳۴۰. فکرت

یعنی میر غیاث الدین منصور، که هم عصر شاه سلیمان و از اولاد علامه
مشهور میرزا غیاث الدین منصور دشتکی فارسی است. ازوست:

نمی ماند سیاهی در دوات دیده آهورا اگر دیباچه بنویسم بیاض گردن او را
همچو من نیکس شهیدی هیچ کافه ردیده است صبح محشر هم دمید و خون من خوابیده است

۱۳۴۱. فکری

استرآبادی راست:

عید است و هر کسی به سہی شاد و خرم است بر خلق عید و بر من غمدیده ماتم است

۱۳۴۲. فکری

یعنی سید میر محمد جامه باف شهیدی، که در زمان سلطان جلال الدین
اکبر به هند آمده «میر رباعی» شهرت یافته در نهمصد و هفتاد و سه (۹۷۳ هـ)
بعالم بقا شتافت. منہ:

تا کی جگر ز غصه خواهد شد روز و شبم اندوه نزون خواهد شد
روزم بخيال اينکه، تا شب چه شود؟ شب در غم آنکه، روز چون خواهد شد

جانم بلب از لعل خموش تو رسید
گوش تو شنیدم که دردی دارد
و ز لعل خموش باده نوش تو رسید
درد دل من مگر بگوش تو رسید

۱۲۲۳. فکری

یعنی محمد رضا بیگ ابن شیخی بیگ اصفهانی، که در پیرانه سری معشوقه خود را برداشته به دکن آمد و در آنجا به یک هزار و دو (۲۰۰۰ هـ) درگذشت. ازوست:

تو همزانی غیر و من ز غیرت
ز سنگین رقتن تاہوتم از کوئی تو می ترسم
پنهان نتوان داشت ز ما صحبت دوشین
زان دہان تنگ فکری آرزوی بوسہ چیست
بخون دیدہ تا زانو نشستہ
کہ یابد مدعی رازی کہ در دل داشتہ عمری
تا جنبش مژگان تو در سینہ خبر بود
آرزو خوبست در جانی کہ گنجد آرزو

۱۲۲۴. فکری

دماوندی راست:

غم خود را، چو با آن نرگس مستانه می گویم
رود در خواب، پندارد کہ من افسانہ می گویم

۱۲۲۵. فکری

رازی، کہ معاصر شاہ طہاسب ماضی بودہ. منہ:

رخت گل گل شد از می ترک میر باغ دلستان کن
می گویم دلم را خون مکن جانم سگاہ از غم
بگیر آئینہ در دست و نماشای گلستان کن
دل و جانم فدایت! ہرچہ میخواہد دلت، آن کن!

۱۲۲۶. فکری

یعنی میر علی، کہ برادر «قدسی سبزواری» است. منہ:

بلبلی دی در قفس می مردومی نالید زار
کای دریغ ایام! عمرم در گرفتاری گذشت

۱- علی حسن: کربلائی، ص ۳۱۹

۱۳۳۷. فکری

اردوبادی، که معاصر مولانا محتشم بوده. منہ :

سپہر خاصیت چشم فتنہ جوی تو دارد زمانہ در پٹی آزار ماست خوی تو دارد

۱۳۳۸. فکری

یعنی قاصی احمد سبزواری، که از کثرت سکونت اسفرائین اسفرائینی

مشهور شده. معاصر شاه طہاسپ ماضی صفوی است. منہ :

در امتحان مدعی ضائع مکن بیداد را	بکدم تغافل بس بود این عشق بی بنیاد را
شبہا فکری بیش ازین درد سر مردم مده	گیرم، شنید آن سنگدل، تاثیر کو فریاد را
بجز رقیب کہ در آرزوی مرگ من است	کسی ز حال من ناتوان خبر نگرفت
غمت تا با دلم ہم خانگی کرد	دلم از بی گان بیگانگی کرد
ز افسونش بہ جنگ آورده بودم	دل بی طہاقتم دیوانگی کرد
بلند اقبالی خسرو بلا شد	و گرنہ کوهکن مردانگی کرد
بہر جا شمع من مجلس نشین شد	فرشته دعوی پروانگی کرد
باین خوشم کہ سخنہائی غیر، در حق من	چو آہ و نالہ من، در دل تو بی اثر است
زین پیش گریہ را اثری بود در دلش	چندان گریستم کہ دران ہم اثر نماند
برقم یار خود کردم بہ زاری پاسباش را	مرا کو آنقدر یارا کہ بوسم آستانش را
یاری کجا کہ از پی دفع ملال من	پهلوی من نشیند و گرید بحال من
یک لحظہ، تسلی دہ این دیدہ تر باش	گو دیدہ بدخواہ پر از خون جگر باش
شاید کہ بود ساخته کار شب ہجران	ای گریہ! مددگار دعائی سحری باش
مستانہ برون آمدہ پروائی کہ دارد	گو خانہ صد خاک نشین، زیر وزیر باش
آمد ز سفر روشنی چشم فکری	ای مدعی! از رشک بہیانی سفر باش
ای فدایت جان من! اکنون غم من میخوری	از غم عشق تو، کار من ز غمخواری گذشت

کی دایم گمان که بافسون مدعی
 دل دامن وصل تو دگر میگیرد
 قربان سرت شوم نگاهی، که هنوز
 ز تو طاقت جدائی دل من دگر ندارد
 ای همنشین غمی ز دلم چون نمی ببری
 یکدم غنیمت است، فکری! وصال دوست
 چنین بیزم تو خود خوار کرده ام خود را
 فکری هیچ دمسازی ندارم، یاد ایامی

بامن وفای و مهر تو این رنگ بر کند
 افسرده نشد عشق ز سر میگیرد
 گرم است فتیله، زود در میگیرد
 زمن آنکه صبر جوید ز دلم خبر ندارد
 باری فزون مکن به ملامت غم دگر
 تا برسر از فراق چه آید ترا دگر
 ز بسکه از بی هر کس فتاده آمده ام
 که، شبها باسگان کوئی تو فریاد می کردم

۱۳۴۹. فلسفی

یعنی منو لال بریلوی، که از قبیله کایسته و دوستان پدر خسرم است:
 آن زلف گیره که دل در گره اوست افگند چها بر سر من دام بلا را

۱۳۵۰. فلکی

یعنی نجم الدین محمد شروانی، که در اوائل حال بر منجم زاده عاشق
 و بسبب صفات عاشقانه با حضرت معشوق در تحصیل علم نجوم موافق و آخرها
 با حکیم خاقانی در خدمت میر ابوالعلی گنجوی تحصیل مراتب نظم کرده بمداحی
 منوچهر شروان شاه بسر برده. ازوست:

شب نباشد که فراق تو دلم خون نکند
 هر کجا حسن بود عشق مرا وصف کنند
 گرچه لعلت بوفا وعده بسی داد مرا
 آرزوی تو مرا رنج دل افزون نکند
 هیچ عاقل صفت لیلی و مجنون نکند
 نکند وعده وفا تا جگرم خون نکند

۱۳۵۱. فنائی

یعنی شیخ احمد خلخالی، که از احفاد شیخ ابو یزید خلخالی و تلامذه میر

غیاث الدین منصور دشتکی شیرازی است. منته :

افتاده بپازلف سن مائی تو از چیست دیوانه نم سلسله در پائی تو از چیست
ای فنائی باوجود یار، می مردی بشوق حیرتی دارم که چون اکنون تحمل میکنی

۱۲۵۲. فنائی

سبزواری، که چندی در قزوین مکنی داشته. ازوست :

دامن کشید از من آن شوخ سرو قامت وین حیرتم بدل ماند، تا دامن قیامت

۱۲۵۳. فنائی

یعنی مرزا علی اصغر سید رضوی مشهدی تخلص می کرده و در عهد دولت

اکبری به هند آمده. ازوست :

غبارم کن خدایا در رهی کان مه گذردارد مگر دامن کشان روزی مرا از خاک بردارد
هر شب کم اندیشه تا دل ز تو برگیرم چون صبح شود روشن مهر تو ز سر گیرم
در ناوک مژگان تو، هر کس که نظر کرد دانسته که حال دل صد پاره من جست
بمیزان نظر حسن ترا با ساه منجیدم میان این و آن فرق از زمین تا آسمان دیدم
نمی دانم چسان گویم بشمع خویش، سوز دل که کردم میزتم سوئی رقیبان می شود مائل
گر جان طلبی ز من، فدا خواهم کرد دشنام اگر دهی، دعا خواهم کرد
هرگز بجا از تو نگردانم روئی هر چند جفا کنی، وفا خواهم کرد

۱۲۵۴. فنائی

اصلش از خوارزم و اسمش پهلوان محمود و مشهور به پرمائی ولی است.

قوت جسمانی و روحانی او جهانگیر و در عهد جوانی خود بی نظیر بوده. واله

داغستانی او را در حرف القاف «قبائی تخلص» نوشته، والله اعلم بالصواب. الغرض وفات ایشان در هفت صد و بست و دو (۵۷۲۲) واقع شده :

با ثبوت پیل، مور می باید بود	با مالک دو کون، عور می باید بود
این طرفه نگر که عیب هر آدمی	می باید دید و کور می باید بود
از دفتر عشق راز میخوان و مگوی	مرکب پی این قافله می ران و مگوی
خواهی که دل و دین سلامت گذری	می بین و مکن ظاهر و می دان و مگوی
گر بر سر نفس خود امیری، مردی	ور بر دگری تکیه نگیری، مردی
مردی نبود فتاده را، پائی زدن	گردست ز پا فتاده گیری، مردی

۱۴۵۵. فنائی

یعنی آقا شاهی، که در زمان شاه طهاسب ماضی بوده، منہ :

چنین که دور فتادم ز یار جانی، خویش	چه ذوق باشد از عمر جاودانی، خویش
نکرد یاد من آن ماه سهربان، عمر بست	مگر که گشت پشیمان ز همزبانی، خویش

۱۴۵۶. فنائی

یعنی میر کمال الدین حسین هروی، که معاصر ابوالغازی سلطان حسین مرزا بوده. منہ :

مسلمانان ندارد درد من جز مرگ، درمانی	که تیری خورده ام از کیش طفل نا مسلماتی
باز دل از جام او زهر جفا می کشد	آه دل از دست دوست باز چه می کشد
دستم نمی رسد که در آرم بگردنت	دست من شکسته مسکین دامنست

۱۴۵۷. فوجی

یعنی ملا مقیم ابن ملا قیدی نیشاپوری، که در زمان سلطان شاه جهان

بودہ . منہ :

خویش را چند آنکہ می جویم نمی یایم سراغ • آرزوئی ، من نمی دانم کجا دارد مرا
جہانی مختصر خواهم کہ در وی • ہمہ جانی من و جانی تو باشد

۱۲۵۸ - فوزی

کہ برادرزادہ شیخ بہاء الدین محمد است و مدت ہا شیخ الاسلام ہرات
بودہ ، ہاجا درگذشت . منہ :

ز شرم وعدہ خلاق مکن کنار از من • نہ آمدن ز تو و ذوق انتظار از من
وفائی وعدہ ہمین بس کہ ، در دلت گذرد • کہ آن اسیر بلاکش ، در انتظار من است

۱۲۵۹ - فہمی

یعنی میر شمس الدین محمد کرمانی ، کہ در زمان سلطان محمد صفوی صدر
ممالک محروسہ بودہ . ازوست :

افسوس کہ ہمدمان مونس رفتند • یاران موافق و مہندس رفتند
آنانکہ بہم نشستہ بودیم ، ہان • ہریک بہ بہانہ ز مجلس رفتند
این بغبچہ کو شد؟ آتش افروز گشت • آتش زدہ در خرمن صد حور سرشت
چون ہمہ کشان برای آنشکدہ اش • رضوان ہمہ شاخ طوبی آرد بہ بہشت

۱۲۶۰ - فہمی

آشتی ، کہ تاجری بودہ . ازوست :

کہ بر احوال زار من نگریست • کہ بر احوال زار من نہ گریست

۱۲۶۱ - فہمی

کاشی ، کہ از کرپاس فروشان کہ «مرگ عقب کشان» تاریخ وفات او

گفته، منہ :

بر همچومنی جلوہ گری ہائی تو حیف است
 گرچہ رام دل بی صبر و قرارم نشدی
 کشیدہ ام دوسہ جام از شراب بی شرمی
 مرا شبی است کہ چون طرہ تو دلگیراست
 رخ ترا نگرم یا خرام را بینم
 با یاد تو شب، صلح وفا ہی کردم
 ہردم بسرانگشت تخیل گری
 بگزار مرا تا بہ تمنہائی تو میرم
 سر راہی نگرتم کہ دچارم نشدی
 خدا کند کہ دو چارم شود باین گرمی
 کہ طفل یک شبہ تا صبح میرسد پیراست
 کدام را بگزارم کدام را بینم
 لاجول ز جنگ و ماجرا می کردم
 از گوشہ ابروئی تو وا می کردم

۱۳۶۲. فیاض

یعنی عبدالرزاق لاهیجی، کہ بہ قمی مشہور شدہ، و از مہین تلامذہ ملا
 صدرای شیرازی است، و از تالیفاتش کتاب «گوہر مراد» مشہورہ منہ :

تو بہر کوچہ خرامان و من از رشک ہلاک
 حنائی پای تو شد، خون من حلال تو باشد
 قتل ہمہ کن حرام بر خویش
 نمی خواہم کہ بونی پیرہن از کوئی یار آید
 کہ می تواند کز کوئی یار برخیزد
 بن دارد نظر اما بہ تمکین
 کہ نہ بست است کسی چشم تماشای را
 بہائی خون من این بس کہ پائمال تو باشد
 تا خون منت حلال باشد
 گرتم دیدہ روشن کرد بیرون ت چہ کار آید
 نشستہ ایم کہ از ما غبار برخیزد
 چنان دارد کہ پنداری ندارد

۱۳۶۳. فیروز

یعنی سلطان فیروز شاہ دہلوی. اوراست :
 خرم آن روز کہ از یار پیامی برسد تا دل غمزہ یک لحظہ بکامی برسد

۱۴۶۴ = فیض

کاشی راست :

ای جمله بیکسان عالم را کس
من بیکسم و کسی ندارم جز تو

یک جو کرمت ممام عالم را بس
از لطف بفریاد من بیکس رس

۱۴۶۵ = فیض

یعنی علی، اوراست :

بلند مرتبه زین خاک آستان شده ام
شرح جفای دوست نه بهر شکایت است

غبار کوئی توام گر برآسمان شده ام
مقصود ذکر اوست دگرها حکایت است

۱۴۶۶ = فیض

یعنی محسن کاشی، که به اخوند فیض و شهور و بمصاهرت تلمذ ملا سبزواری
اختصاص داشته :

ازان ز صحبت یاران کشیده دامانم
با من بودی منت نمی دانستم

که صحبت دگری می کشد گریبانم
تا من بودی منت نمی دانستم

رقم چو من از میان تو گشتی پیدا
بامن بودی منت نمی دانستم

۱۴۶۷ = فیضان

یعنی آقا محمد ابراهیم ابن آقا محمد حسین تاجی، که از معاصرین «سرخوش»
بوده. ازوست :

ستم فهمد زبان غمزه خونخوار قاتل را
میان ماؤ نازش ترجمه تیغ دودم باشد

۱۳۶۸. فیضی

یعنی ابوالفیض فیاضی ابن شیخ مبارک ناگوری، که نسبتش بقاضی حمیدالدین ناگوری میرسد! شیخ ابوالفضل منشی برادر کوچک اوست، و وفاتش در یک هزار و چار (۴۰۰هـ) در لاهور اتفاق افتاده. مبنه:

تو ای کپوتر بام حرم! چه میدانی	تپیدن دل مرغان رشته بر پا را
آه از دروغ وعده من کز بی فریب	فردائی حشر طالب فردائی دیگر است
دلی مادر کف طفلی است که از بی خبری	بلبلش مرده بکنج قفس افتاده است
مپرس ره که ز سرهای رهروان حرم	نشانه‌هاست که منزل بمنزل افتاده است
همیشه دست به سر میزنی چه شد فیضی	مگر ز دست تو کاری دگر نمی آید
بناله، شهره عشق است عندلیب، ارنه	نفس گداخته مرغان، درین چمن هستند
گردیر دیرمی نگرم بر رخت، مریخ	خود را بدوری تو بد آموز میکنم
از زیر آن دو زلف زنگندان ساده بین	یک گونی در میان دو چوگان فتاده بین
خوش آن زمان که یکی بود خانه من و تو	نبود راه جدای میانه من و تو
خوئی عتاب آموز را باسهر پیوندی مده	هم عشوه را ارشاد کن هم غمزه را بندی مده
تای ز بادام توت عمرم به تلخی بگذرد	آن پسته لب بسته را راه شکر خنده مده
گفتم که: گمانست گمانی که تو داری	گفتا که: یقین است گمانی که توداری

۱۳۶۹. فیضی

تربتی، که در عهد اکبر بادشاه بهند آمده بافیضی مشاعرات کرده:
از من جدا شدی به گمانم چنین نبود ای نور دیده! از تو مرا چشم این نبود

موئی شده ام فی خط مشکین رقم او
 ناصح افسانه بخوان برمن دیوانه دگر
 شمع راز آتش پروانه خبر نیست که هست
 چشمی تو بغمزه حسن را داد دهد
 با یار تو چون زیر زمین جانی کنم
 زاهد تو ز مستی نگر پستی ما
 ما مست محبتیم تو مست غرور
 کو بخت که آیم بزبان قلم لو
 که ازین پیش ندارم سر افسانه دگر
 آتش شمع دگر آتش پروانه دگر
 کیسوی تو قدر مشک بر باد دهد
 از سلطنت روئی زمین یاد دهد
 حرف ره نیستی شده هستی ما
 فرق است زمستی تو با مستی ما

ق

۱۴۴۰. قاتلان

بیگ که قورچی پاشی سلاطین صفویہ بودہ. ازوست :
درنگ چیست؟ اگر با من از سر جنگ است یا کہ شیشہ ما نیز، عاشق سنگ است

۱۴۴۱. قابوس

یعنی شمس الدین ابوالمعالی، چون چشم صاحب ابن عباد بخط خوش او
افتاده گفتمی کہ : هذا خط قابوس ! بالجمله سلسلہ نسبش بدارغیس می رسد کہ
در زمان کیخسرو والی گیلانات بودہ. منہ :

شش چیز در آن زلف تو دارد مسکن بیچ وگرہ ویند و خم و تاب و شکن
شش چیز دگر در دل من کرد وطن عشق وغم و محنت و الم ورنج و حزن

۱۴۴۲. قادر

یعنی وزیر خان دهلوی ابن طاهر محمد خان مشہدی، کہ تاریخ وفاتش
(شہید کربلا محشور باد) یافتہ :

دل را چہ دہی بپہودہ قادر بہ نکویان زین چشم سیاہان نبود چشم وفائی

۱۳۴۳. قادری

پانی پتی، راست :

جہاں چہست ماتم سرانی درو نشستہ درو ماتم روبرو
جگر پارہ چند برخوان او جگر خوارہ چند مہان او

۱۳۴۴. قادری

یعنی سلطان دارا شکوہ ابن شاہجہان بادشاہ ہندوستان، کہ آخرها بدست
سلطان اورنگ زیب عالمگیر گرفتار شدہ بقتل رسید. ازوست :

خاطر نقاش، در تصویر حسنش، جمع بود چون بزلف اورمید آخر پریشانی کشید
ہمہ چیزی تو خوب لیک، این ید کہ تو بسیار دیر می آئی

۱۳۴۵. قاسم

یعنی ملا قاسم علی طوسی قصہ خوان. ازوست :

چوتوئی نبود ہرگز بوقاؤ مہربانی بتو ہیچکس نماند توبہ ہیچکس نمانی

۱۳۴۶. قاسم

یعنی علامہ زمان میرزا گونا بادی، کہ بامولانای علی قوشنجی محاضرات
و مباحثات کردہ، مداح شاہ اسمعیل صفوی است. اوراست :

اتاقہ بہ فرق شہ کامیاب چومد الف برسر آفتاب
نہان در زرہ شاہ فرخندہ فر چو در حلقہ دیدہ نور بصر

۱۳۴۷. قاسم

یعنی قاسم درویش اصفہانی کہ با امیر نجم وزیر شاہ اسمعیل می بودہ :

شب می خوردن از فردا بانہیش کہ این شب را عجیب روزست درہیش

۱۳۷۸. قاسم

مازندرانی. گوید:

مکن ای همشین معنی از پی درمان دردی من که من این درد را کردم بسعی خویشتن پیدا

۱۳۷۹. قاسم

یعنی میرزا سراج الدین راست:

آمدی، می خواستم عرض تمنائی کنم شوق چندان شد هجوم آور که، گویائی نماند

۱۳۸۰. قاسم

یعنی میرزا قاسم ابن میرزا مراد دکنی، که از امرای جهانگیری بوده:

بلنتی نگه از دیدن تو بر میگشت که هر دو چشم بقربان یکدگر میگشت
دل و دماغ ز وصلت چو شاد می کردم سرم بگرد دل و دین بگرد سر میگشت

۱۳۸۱. قاسم

یعنی معین الدین علی معروف به شاه قاسم انوار تبریزی، که در فوت

شیخ صدر الدین صفوی اردبیلی به ریاضت و مجاهدات مشغول می بوده و آخرها
در هشت صد و سی و هفت هجری (۸۳۷ هـ) در بلده جام جام فنا کشیده. اوراست:

ره بیابان است و شب تاریک و پایم در گل است عشق بیماری غریب و مشکل اندر مشکل است

سربلندی بین که دایم بر سرم نمودانی اوست قسمت هر کس بقدر همت والائی اوست

لن ترانی میرسد از طور، موسی را جواب این همه فریاد مشتاقان ز استغنائی اوست

میان مجلس رندان حدیث فردا نیست بیار باده که حال زمانه پیدا نیست

گیسوی تو هر چند کمندی ز بلا بود خوش سلسله بود که در گردن ما بود

سوال وصل بظاهر نمی توانم کرد که در طریق ادب خاشی مت حسن سوال

ای قدم نهناده هرگز از دل تنگم برون حیرتی دارم که چون در هر دلی جا کرده

۱۳۸۲. قاسم

یعنی قاسم خان که از امرای جهانگیری و هم دامن آن سلطان بوده :
 بعد ازین در عوض اشک دل آید بیرون آب چون کم شود از چشمه گل آید بیرون
 عشق آمد پی دل بردن و در مینه نیافت دزد از خانه مفلس خجمل آید بیرون
 مردم ز رشک چند به بینم که جام می لب بر لب ت گذارد و قالب تھی کند
 بر زبان باده نوشان، پیچتاب افکنده زلف را گویا به مستی، در شراب افکنده

۱۳۸۳. قاسم

یعنی ملا محمد قاسم «دیوانه» مشهدی، که او را از تلامذه میرزا صائب تبریزی گفته اند. منہ :

گر دلم سوخته آتش سهجوری شد نامه ات داغ مرا مرهم کافوری شد
 نمی دایم که از ذوق کد مین داغ می سوزم بان پروانه می مانم که افتد در چراغانی
 زمانی دست بر دل نه چو با دلدار بنشستی که شوخی می کشاید خود بخود بند قبایش را

۱۳۸۴. قاسمی

یعنی مولانا محمد الدین که با مولانا ولی دشت بیاضی مشاعرات کرده :

شد ماعد نازنینش چون نال قلم در آستینش
 شد چهره و پشت آن سمن بر چون رشته در زبانی تما سر

۱۳۸۵. قاسمی

یعنی میرزا قاسم جنابدی که «شاهنامه شاه طهماسب صفوی» گفته. اوراست :
 گر باندازه عشق است جنون عاشق را آرزو مند تورا سوا تر ازین می بایست

۱۴۸۶. قاسمی

اردستانی ، که تھی اوحدی او را دیده است. ازوست :

خوش آن غضب که همان لحظه بیگناهی من
 برچین بساط تازه که، سودائی دیگر است
 دل را نمازد تاب جفائی تو، بیش ازین
 رحمی که تاب درد گرفتاریم نماند
 از بس وفا نمودم و دیدم جفا ز یار
 هزار لطف اگر هر زمان کنی بامن
 چرا ستم نمانی ، ترا که مقدر است
 فی ز سیریا بود دوری، ازین خاک درم
 در بزم تو این خواریم امروز سزا بود
 چه طرف بسته ام از لطف و مهربانی تو
 خوش آنکه باغیار چو طرح سخن انداخت
 دی چهره بر افروخته از سرزنش غیر
 به مجلس تو پی دفع بدگمانی غیر
 شود عیان و در آئی به عذر خواهی من
 دل باز ده که صید دل آرائی دیگر است
 موقوف یک تغافل بیجائی دیگر است
 دیگر دل و دماغ وفاداریم نماند
 با هیچ آفریده صبر یاریم نماند
 نظر بهر که کنی چشم من بر آن باشد
 بیک کرشمه تلافی صد جفا کردن
 صبر را می آزمایم ، شوق را می پرورم
 تا باز بجائی نروم تا طلبیده
 که باشدم گله اکنون ز سر گرانی تو
 خندید و نهان گوشه چشمی بمن انداخت
 از خانه برون آمد آتش بمن انداخت
 دلم بسوئی تو چشم بدیگران باشد

۱۴۸۷. قاسمی

یعنی شیخ ابوالقاسم گازرونی، ابن شیخ ابو حامد که از مهین تلامذہ میرزا

جان بوده. منہ :

در وفائی دگران وہ کہ چه ثابت قدم
 آنکہ بیان مرا بر سر بیان بشکست
 تو قاصدا نفرستی و نامہ ننوشتی
 ازین طرف کہ منم راه کاروان بازاست

ز جور کردی با من هر آنچه خواست دلم
 ز اجرائی وجودم هر پکی درد دگر دارد
 حکایت لب او پیش من بیان مکنید
 بیرون نیامد زان دهن الا بشیرینی سخن
 ای آنکه پندم می دهی خاموش کین دست تھی
 زبان شکوه نداریم ورثه می گفتیم
 من از طعم دهانش بی نصیبم این قدر دلم
 شب که برخاست پی رفتن و دامان بشکست
 جنون کجاست که برهم ز نیم سلسله را
 درون خانه چشم تو مردمان هستند
 درین منزل مگر آن آفت جانها گذر دارد
 زمعجزهائی عشق است اینکه شبها بر سر کویش
 ای صد گزند نخل ترا از هوای باغ
 بگلشن میرود ای باد آنجا مزدگانی بر
 شبی بهشت برین را بخواب می دیدم
 بروز وصل تو تعبیر رفت خواب مرا

۱۳۸۸. قاسمی

یعنی خواجہ ابوالقاسم. اوراست :

کل بیباغ از خویش را نسبت بان رخسار کرد کی تواند این سخن جز در پس حیواری کرد

۱۴۸۹. قاضی

یعنی قاضی راضی ابن قاضی مسعود رازی، که مدتی بخدمت اکبر بادشاه
می بوده. منہ:

ای خوش آن شبها که، تا روزم سخن بایار بود
چشم من گاهی بخواب نواز، گهه بیدار بود
بسکه شب در چشم پر خون و دل ریشم گذشت
جامه گلگون دیدمش امروز گر پیشم گذشت
در خرد سالی این همه آشوب می کنی
فریاد ازان زمان که تو مجلس نشین شوی
خالیست ز اندیشه عشقت دلم امروز
رحم آر بحال دل بی حاصلم امروز

۱۴۹۰. قاضی

یعنی قاضی عبدالله رازی. (خلف قاضی مسعود) راست:

دو روز شد که وفا میکنند، می دادم
که تا چه مصلحت، آن شوخ بی وفا دیده
سارا به دوائی درد دل، کاری نیست
درد از تو دل از تو و درمان از تست

۱۴۹۱. قائمیت

گیلانی، بسیار طویل القامت بوده. ازوست:

بسیار اگر نظر برخت می کنم، مریخ
بسیار هم گذشت که رویت ندیده ام

۱۴۹۲. قانعی

بکمر دوزی معیشت میکرده. منہ:

یارم ز غمزه تیر، وز ابرو کبان کشید
از دست دوست آنچه رمد میتوان کشید

۱۳۹۳. قائم

یعنی محمد قائم چاند پوری ، که بزبان هندی اشعار بسیار دارد. منہ :
شاید ای قائم کسی ناگہ بداد ما رسد دست دل گیریم و ہرجا داد و پیدادی کنیم

۱۳۹۴. شیخ قمری

بغدادی، اوراست :

عشق آمد، و خاک محنتم برسر ریخت خون دررگ وریشہ دلم سوخت چنان
وز برق بلا بخرمنم ، اخگر ریخت کز دیدہ بجائی اشک خاکستر ریخت
عشق آمد و آتشی بجانم افروخت پروانہ صفت سوز و گدازم آموخت
خاکستر من اگر بہ دوزخ ریزند دوزخ داند، چگونہ می باید سوخت

۱۳۹۵. قبول

یعنی عبدالغنی بیگ بدخشانی ، کہ مولدشہ کشمیر است، و از تلامذہ
میرزا داراب «جو یا» بود. منہ :

کعبہ را گر پیش مردم احترام دیگر است پیش ما میخانہ ہم بیت الحرام دیگر است
از جہان مجنون پرید و روح در ویرانہ کرد کم کند عاقل چنین کاری کہ این دیوانہ کرد
بر دم از جفائی او ، ای کاش در مقام سبزه گوید باش
جہان گم می کنم خود را چو آئی در سرای من کہ یابی جائی من خالی و بنشیننی بجائی من

۱۳۹۶. قتلی

بخاری، از ندمای عبدالعزیز خان بودہ. منہ :

سرگشتہ، چو گرداب روم، در طلب دوست تا خاق ندانند کہ رو سوئی کہہ دارم

۱۳۹۷ - قتیل

یعنی میرزا محمد حسین دهلوی، که اصل ایشان از قبیله کھتری بهنداری است، و وارسته سیالکوٹی جد ماجد ایشان بوده، و خود آن حضرت اکثر در دارالسلطنت لکھنؤ زندگی میکرد تا ہمدردین شہر روز شنبہ بست و سوم صفر ہزار و دو صد و سی و سد ہجری (۱۲۳۳ھ) وفات یافتہ. از کلام ایشان است:

دی رقیب در نماز آن سرو سیم اندام بود

ز غرفہ جلوہ آن روی آتشین پیدا است
ز ابروان کج و طرہ شکستہ تو

دوش میرفتی و خلقی گفت بامن ای قتیل

جز اینکہ در کف خود رنگی از حنا داری

ندیدہ کسی بجهان رفتنی بدین آئین

خوش آنکہ چون نہد دامن و کسی در حشر

قتیل خون جہانی حلال قاتل تست

بر زمین می تپد از زخم خدنگ تو قتیل

دوش در آئینہ از عکس خودش پیش آمد

دی بہ باران خود آن خسرو خوبان فرمود

بد بلائی است کہ رسوای جہانم کرد است

چنان مرغ دلم از کوئی او مایوس می آید

او دل گرفت از من واپس نمی دہد

سرت کردم چہ پرسی؟ ہر دم از بارو دیار من

تو خود فرما، دیار من کدام؟ و کیست یار من

بر زبان اللہ اکبر! زیر لب دشنام بود

تجلی کہ بعرش است بر زمین پیدا است

درستی قلم صورت آفرین پیدا است

راست گو این حور جنت بود یا یار تو بود

نوشتہ بنا گر بخون ما داری

ز دیدہ رفتی و در دل هنوز جا داری

بگوید آن بت کافر: ہمین خدا داری

چہ سادہ کہ از و چشم خونبہا داری

سرش از دوش جدا کن کہ قراری گیرد

ہر چہ بر جانم از آن کافر بدکیش آمد

چون قتیل ادب آئین خطا کیش آمد

این سبہ نامہ کہ در صورت درویش آمد

کہ از پروازش آواز کف افسوس می آید

وا حسرتا کہ داد دلم کس نمی دہد

تو خود فرما، دیار من کدام؟ و کیست یار من

خدائی عادل اگر داد بیکسان می داد
 ندیده اگر آئینه، اضطراب از چیست
 رسید سادگی از رو، دمیده سبزه خط
 نفس تا کی ز سوز سینه ام بیرون چو دود آید
 غیر دانست بمن باز سری پیدا کرد
 نه آن شکوه جنون شب نه آه و زاری بود
 فراغ از درد هجرانست امشب
 وعده بخواب میکنی، گر بکنم ترا طلب
 بی تو بیمار ترا وقت رحیل جانست
 کسی خود را اسیر درد داری تا کجا دارد
 تبسم کردی و کویت ز خونم رشک گلشن شد
 نگرداند خدا محتاج چیزی هیچ مفلس را
 چه جوانی تو؟ که به این همه کفر و بیداد
 بر نفس بیخودی و آه کشیدن چه ضرور
 بر نعش قتیل آمد و فرمود به یاران
 نه دشمنی سر نعشم نه آشنائی هست
 می روی در راه و می گوید قضا
 در ایجادت خدا صنعت گری کرد
 کن بر سر تابوتم یک جلوه به رعنائی
 اجل چرا ره آن کوچه ام نشان می داد
 گل شگفته اش نرگست پر آب از چیست
 بیار باده بما خور کنون حجاب از چیست
 گرش آبیست در خنجر بگویندش که زود آید
 ناله از بی اثری ها اثری پیدا کرد
 بجائی تار گریبان نفس شاری بود
 نوید رفتن جانست امشب
 ای که بوعده صادق، خواب من از خدا طلب
 نفسی ماند و آن هم نفسی مهان است
 نهادم برگو خنجر که همت کارها دارد
 لب لعل سیه پوش از می، در ماتم من شد
 اجل رو تافت از من چون مرا طاقتم بردن شد
 خاق خوانند ترا یوسف ثانی امروز
 این قدر جان کسی آئینه دیدن چه ضرور
 از پهلوی این خسته برون خنجرم آید
 غریب واقعه و طرفه ماجرائی هست
 باعث بدناسی ما میبرود
 ز صاب آدمی پیدا پری کرد
 ای در لب لعل تو اعجاز مسیحائی

چند از دیده، شب هجر کم خونباری
 صد بار بلب جان حزین آمد و برگشت
 رشکم نگزارد بقیامت که، به بینم
 چرا رنجانده از تهمت قلم، دل خود را
 کس از یاران نه بر حال نظر کرد
 اجل را غالباً مرگ آمد، ای وائی
 شود تا شسته بر خون آستینش
 بکوبش رزق موری چند بودم
 بهر چه، قتیل! این همه فریاد، مگر نیست
 ای که خوردی قسم بکشتن من
 تیغ و خنجر تو را چه می باید
 یاد آر بروی تو غریبی نظری داشت
 شد کشته قتیل دل و دین داده از دور
 چگونه روز کند کس شب جدائی را
 خداوندا بخون ناحق من
 بسکه شرمش زمن بی سرو سامان آید
 صد رهم بیتو بلب، جان چو نفس، آمدورفت
 چون درد نداری تب بیمار چه دانی
 خاموش توو نام وفا بهر چه اسرار
 با جام شراب و شب ماه است ترا کار
 در بزم نهادی بگلوئی دگری تیغ
 ناصح به قتیل از چه نصیحت به فروشی
 قتیلت را کسی کشت است من دارم گمان بر تو
 خواب درگور اجل بهتر ازین بیداری
 یا رب! که گرفته است گریبان قضا را
 در روی تو کافر نگران چشم خدا را
 بر افکن پرده از روی شناسم قاتل خود را
 چو جان، بیمار قدیم از تن سفر کرد
 که بیمار غمت شب را سحر کرد
 گذر بر نعش من با چشم تو کرد
 عیث مدفون مرا جانی دگر کرد
 یاری، به ازین کافر بی دین که، تو داری
 جور تو بر من از کرم کم نیست
 جنبش لب دم قسم کم نیست
 در رهگذرت مست غباری گذری داشت
 دیدم که بران نعش جوانی نظری داشت
 خدا سیاه کند روشی آشنائی را
 بده عمر دراز آن بیوفا را
 مرگ پنهان به لباس شب هجران آمد
 تو چه دانی چه بلا؟ بر سر کس آمدورفت
 عاشق چو نه قدر من زار چه دانی
 رسم و ره یاری تو ستمگار چه دانی
 حال دل فالان بشب تار چه دانی
 جاری شدن خون پس دیوار چه دانی
 نادان الم حسرت دیدار چه دانی
 نه زین قصه گر واقف، چرا پوشیده رو را

۱۴۹۸. قدرتی

از مردم یزد است، به هند آمده در هزار و بست و چهار (۵۱۰۲۴) در
آگره فوت شد. منہ :

در بزم خاص بودن ما چون ضرور نیست هرگز دل شکسته عاشق صبور نیست
ایوب نیستیم که از صبر دم زنیم گر در بروئی ما بکشایند دور نیست

۱۴۹۹. قدرتی

شیرازی، که به هند آمده در نهمصد و هشتاد و نه هجری (۵۹۸۹) وفات
یافته. منہ :

شب شد و سر تنگ غمت را ببر کشم چون مرغ پر شکسته سری زیر پر کشم
به هر نگاه تو، صد خون اگر کم دعوی زمانه با همه خصمی، گواه من باشد

۱۵۰۰. قدسی

یعنی محمد جان که به هند افتاده از سلطان شاهجهان لقب «ملک الشعراء»
در یک هزار و پنجاه و پنج (۵۱۰۵۵) وفات یافته. ازوست :

بازم نشسته تومرزه در دل نگاه کیست روزم سیاه کرده چشم سیاه کیست
دل دادن و سخن نشنیدن گناه من دل بردن و نگاه نه کردن گناه کیست
با این قدر بیالین می نهی قدسی مترس! هیچ کست مهربان نخواهد گفت
بیگانه آشنا نما تو بیگانه نمائی آشنا من
منکه شمع محفل قریم، سراپا سوختم حال بیرون ماندگان بزم، یارب! چون گذشت
دارم دلی! اما چه دل؟ صد گونه حرمان در بغل چشمی و نم در آستین، اشکی و طوفان در بغل
می آید آن رشک پری، از درسگاه دلبری چشم حیا بر پشت پا، جزو گلستان در بغل

گویند که : دستش ز حنا کلگون شد • فی فی ز حنا نیست ، بگویم چون شد
چون شانه بزاف خویش دستی میکرد • ناخن بدلم زد و کفش پر خون شد
ساق بصبوچی نفسی پیشتر از صبح • برخیز که تا صبح شدن تاب ندارم

۱۵۰۱. قدسی

یعنی امیر حسن کربلائی ، که مولدش سبزوار است. اوراست :
نه خاطرت المی دیده ، فی دلت ستمی • بدین صفت که تویی درد دل چه دانی چیست
نگذری بر تربت قدسی باین بی عزتی • گر بدانی کو شهید غمزه خونخوار کیست

۱۵۰۲. قدسی

یعنی حکیم مصطفی گیلانی ، که تقی اوحدی او را دیده است. اوراست :
عشق گفتیم و نهادیم درین راه قدم • گو : برو! بر سر دعوی محبت سر ما

۱۵۰۳. قدیمی

نقاش گیلانی راست :
دیده ام روئی و عاشق شده جانی عجیبی • رخ نمود است مرا باز بلائی عجیبی
چاره در عشق تو جان دادم از درد غم است • طرفه دردی است دلم را و دوائی عجیبی

۱۵۰۴. قراری

یعنی ملا نورالدین ابن مولانا عبدالرزاق گیلانی، که در خدمت خان احمد
خان گیلانی می بوده. منہ :
مردم از نومیدی و شادم که نومید از تو ساخت • تلخی جان کندم امیدواران ترا
شب خیال تو بغموشی دل آمده بود • شکر الله که درو غیر ترا یار نبود

مگر از خانه برون بود که شب در کویش
ازان چون صید ناوک خورده از پیشت گریزام
من از جفاش ترسم ، ولی ازان ترسم
چه تهمت بر اجل بندم ز چشمت خورده ام تیری
نالہ من گر اثری داشتی
ایکه بمن از همه دشمن تر است
پرخون دلی است مارا صد پاره از جدائی
با تو بر غم من آنها که بگاشن کردند
نه تو اضعی که روزی ز تو دیده بودم اکنون
ز یکدم با تو بودن کی تسلی می شود از تو
بفرصت کرد هر کس عرض مطلب پیش یار من
شورش روز جزا از شغل او یارم نداشت
گر چه در خوابست چشم زهره پابوس نیست
کو هم نفسی؟ که این قدر کار کند
گر باعث آشنائی من نشود
هیچ ذوقم ز نگاه در و دیوار نبود
که شاید شغل صیدم فارغت از دیگران دارد
که عمر من بیجا کردنش وفا نکند
که آنم می کشد گر بعد صد سال دگر میرم
یار ز حالم خبری داشتی
کاش ز من دوست تری داشتی
ما حاصلی که دیدم ، این بود ز آشنائی
یارب از کوئی تو آواره تر از من کردند
ز تغافلت درنجم که هنوز شرمسارم
ترا با خویشتن می خواهم و بسیار می خواهم
قیامت هم گذشت و انتظار فرصتی دارم
شد قیامت آخر و گرم است بازارم هنوز
پاسبان غمزه می گوید که بیدارم هنوز
از سخنی بمجلسی یار کند
از درد دل منش خبردار کند

۱۵۰۵. قرانی

از مشهد مقدس بوده :

گرچه بجنون، ز غم عشق، دل پرخون داشت

لیک، جانی که مرا هست، کجا بجنون داشت

۱۵۰۶ - قربان

یعنی عبدالرزاق مولدش بریلی راست :

بمحفلی که ، بجانان سر سخن دارم زبان بحرف ، و نظر سوئی انجمن دارم
ز سوز آتش هجران ، تم بزبر زمین شراره ایست که پیچیده در کفن دارم

۱۵۰۷ - قریبی

دماوندی ، که معاصر تقی اوحدی است. منہ :

خنده بی دردی است بر احوال زار عندلیب هیچ عاشق را الهی یار هر جائی مباد
می فرستم برو قاصد و میگوید رشک سببی ساز خدایا ! که بمنزل نرسد
گر بمکتب دیگر از تو دورم بنشیند ای وای که سخت ناصبورم بنشیند
دیدن نتوان مرا بنمادیدن تو جز آنکه بیایند و بگورم بنشیند

۱۵۰۸ - قریب

یعنی حبیب الله ابن میرزا رجب علی طهرانی ، که مولدش اصفهان است
و وفاتش در یک هزار و یک صد و هشتاد و چار (۱۸۴۱ هـ) اوراست :

شنیدی روز و شب فریاد مارا ز بیدردی نمدادی داد مارا
بما شد مهر بان آن ماه ، و مبارا ز بی سهری گردون می تپد دل
آه از غم تیره غم اندوز فراق فریاد ز روز از جانسوز فراق
رحمی رحمی که بیش ازین نیست مرا تاب شب هجر و طاقت روز فراق

۱۵۰۹ - قرین

یعنی حکیم نثار علی لکهنوی ، که از تلامذه میرزا فاخر مکین است. منہ :

تیغ در کف چو بخون ریختن آئی بیرون اول از غمزده گان تو قرین بر خیزد

به هنگام وداع آن جفاکار مرا دستی بدل دستی بسر بود
توان دل از طرب و عیش این جهان برداشت ولی دل از غم جانان نمی توان برداشت
برای آنکه درآید بزم یار قرین چه جورها که شب از دست پاسبان برداشت

۱۵۱۰ = قسمت

یعنی ملا علی نقی قمی، که بدست چپ خوب می نوشته. منہ :
بخون غلطیدن دارم هوس امروز میخوام که شوخی ها کند تکلیف دیدنهای پنهانش

۱۵۱۱ = قسمت

یعنی ملا محمد قاسم مشهدی، که در زمان شاه سلیمان صفوی بوده. منہ :
چه مانع است که، با غیر صد سخن داری به پیش ما چورسی، مهر بردهن داری

۱۵۱۲ = قسمتی

یعنی میرزا محمد علی استرآبادی بوده که در کاکته آمده درگذشت. منہ :
کاری مکن از سر کویت سفر کنم هر جا رسم زدست غمت شکوه سر کنم
آهی بر آرم از دل، و بنیاد حسن را چون خانه وفائی تو، زیر و زبر کنم
غم، همدم سینه بلا پرور ماست خون در دل آرزو، ز چشم تر ماست
با غیر اگر حریف مائی! خوش باش کالوش بجائی باده، در ساغر ماست

۱۵۱۳ = قسمی

یعنی میرزا قاسم بیگ ابن افشار، که از تلامذه مولانا وحشی است. گویند:
معشوقی داشته سبجانی نام که چون با پری چهره عقدش بستند، میرزا در شب
زفاف، در حضور عروس هوس بوس و کنار با معشوق میکند. جوان را عرق
حمیت بحرکت آمده که خنجر بقصد میرزا می کشد و میرزا بکمال نیاز سرپیش

می کند، و آن جوان محابا نکرده مهم میرزا بانجام می رساند و دم صبح بقصاص
کشته خویش هان بلاها می بیند. منہ :

نه بخانه دل قرار و نه بکوئی بسار گیرد
با کم از کشته شدن نیست ازان می ترسم
می روم رقص کنان از پی محمل ، اما
قسمتی این صبر و شکیبی که بان می سازی
خدا به شکوه ، زبان من آشنا نکند
مراسم بخت نکوئی که بیوفا طلب است
قسمی گذشت یار و نکردی شکابتی
آزرده می شود چو برد نام من کسی
ای خاک بر سرم که بحسرت قرار یافت

چکم مگر بمبرم که دلم قرار گیرد
که هنوزم رمقی باشد و قاتل برود
آه ازان دم که بمانم من و محمل برود
می نمایم بتو چون یک دوسه منزل برود
من و شکایت آن بیوفا ، خدا نکند
نمی شود که ترا نیز بیوفا بکنند
ای خانمان خراب! زیانت که بسته بود؟
زهار نام من بر خود کام من مبر
امید واری که بلطف تو داشتم

۱۵۱۴. قطب

یعنی خواجه قطب الدین بختیار اوشی کاکي ، که از مشاهیر و مریدان
خواجه معین الدین چشتی است. منہ :

ای بگرد شمع رویت عالمی پروانه
من بچندین آشنای میخورم خون جگر
و ز لب شربین تو، شوربست در هر خانه
آشنا را حال اینست وانی بر بیگانه

۱۵۱۵. قطب

یعنی ملا قطب الدین راست :

زلف پرپیچ ترا امروز تابی دیگر است
در خم هر پیچ تابش آفتابی دیگر است

۱۵۱۶. قطب الدین

خسرو شاه که از بقیه آل مظفر بوده. منہ :

حیرانم و از حد شده حیرانی من ز اندازه بیرون بی سر و سامانی من
چند آنکه بحال خویش در می نگرم جمع آمده اسباب پریشانی من

۱۵۱۷. قطران

که حکیم نامدار بوده و بعضی او را ترمذی و بعضی تبریزی و جمعی
استاد حکیم انوری گفته اند. منہ :

خیال روز فراق کسی ، بروز وصال مرا گذاخته در روز غم بسان هلال
حرام کردم بر خویشتن وصال حرام حلال کردم و بر خویشتن فراق حلال

۱۵۱۸. قلیچ

یعنی قلیچ الله پسر قلیچ محمد خان «لامعی» تخلص. اوراست :

نیست جز دردت دوانی این دل افکار را عاقبت تنگ است از عشقت دل بیمار را

۱۵۱۹. قمری

یعنی مولانا سراج الدین که اکثری او را آملی و بعضی خوارزمی و بعضی
جرجانی و بعضی دیلمی و بعضی ماورالنهری دانسته اند. ظاهرا از تلامذه امام
فخر رازی و مداح سلطان غیاث الدین ملک شاه خوارزم شاهی و معاصر سلیمان
ساؤجی است. ازوست :

ای آب روان سرو برآورده تست وی سرو چمن ، چمن سرا پرده تست
ای غنچه! عروس باغ پرورده تست ای باد صبا! این همه آورده تست
آنها که مه و مهر همی خوانندت انصاف بده نکو نمی دانندت

تو جان منی ولیک می ترسم از آنکه روزی ز من دل شده بستانندت

۱۵۲۰. قوام الدین

حسین شیرازی ، که از معاصرین تقی اوحدی بوده . اوراست :

یا جان ، خیال روئی نکویت ، بدر نرفت سر رفت در غم توؤ عشقت ز سر نرفت
تا روز خلق ، تیره نگردد ز آه ما طومار شکوه تو ، به شبها نوشته ایم

۱۵۲۱. قوام الدین

نقیب که از سادات اصفهان و در عهد شاه اسمعیل صفوی بوده . منہ :

روز اگر باهمنشینان ، غم ز دل بیرون کنم شب که ، غیر از غم ندارم همنشینی ، چون کنم

۱۵۲۲. قوامی

یعنی امیر بدرالدین الرازی که مدوحش قوام الملک غزالیست :

بخطش رقعه دیدم نوشته که خط بندگی با آن توان داد
عتابش را نمی دانم چه گویم و لیکن پیش عذرش جان توان داد

۱۵۲۳. قوامی

که محمد عوفی او را دیده است . منہ :

آختر بکند فلک شمار من و تو باز اندازد بجمله کار من و تو
هم پیش من و پیش تو آید روزی کرد از من و تو کردگار من و تو

۱۵۲۴. قوسی

شومتری، که در فن تاریخ بسیار مهارت داشته. ازوست :

اگر کام تو برمی آید از نا کامی قوسی
 نه بیند کام دل گر غیر نا کامی بود کارش
 با آنکه صبر از دل و خوابم ز دیده برد
 بامن هنوز عشق ترا داوری بجا است
 چه حالت است ندانم که درد مند ترا
 ز شکوه لب پرو یارانی لب کشودن نیست
 دل در سر کار بی سرانجامی رفت
 ناموس بگرد سر بدناسی رفت
 خرم دل غیرگر تو صد کام گرفت
 مسکین دل قوسی که بنا کامی رفت

۱۵۲۵. قوسی

طوسی ، که کمان گری می کرده. ازوست :

جانی که تونی نیست صبارا گذر، آجا . از من که تواند که رساند خیر آجا

۱۵۲۶. قوسی

تبریزی ، که از تلامذه آنا حسین خوانساری بوده. اوراست :

هیچ معشوقی وفا با عاشق شیدا نکرد
 گل بصد ناخن گره از کار بلبل وا نکرد
 داغ فرزندی ، کند فرزند دیگر را عزیز
 تنگ تر گیرد ز مجنون در بغل صحرا مرا

۱۵۲۷. قیدی

شیرازی ، که معاصر شاه طهاسپ صفوی بوده و آخرها به هند آمده احرام

طواف کعبه بست و در نه صد و نود و دو (۵۹۹۲) درگذشت. منہ :

ز بیم دشمنم ای رقیب! فارغ باش
 گو بمرم من و غیری بوداعش برسد
 جز عهد دل آزاری، عشاق که بستی
 غریب کوئی تو چندان دل صبور ندارد
 تو گرچه غایبی از من همیشه پیش دو چشم
 متاع شکوه بسیار است عاشق، راهبان مهتر
 عتابش را اگر اینست لذت با گرفتاران
 کتون که بوالهوسان را مراد بخش شدی
 ز بی زبانی خود خوشدلیم که روز وداع
 ز گردون بر سرم گرمگ بارد آنچنان نبود
 ای که بد نیست بمن با همه بدگوئی غیر
 چو برت زبان ندارم بگذار تا بگیرم
 از طالع واژون من بی صبر و قرار
 گویند که: بخت عاشقان در خواب است
 که مهر او به دلم جانی کین کس نگذاشت
 ساربان گرم حدی باش که محمل برود
 یک عهد نه بستی که هاندم نه شکستی
 گر از تو پرسش حالی کنی قصور ندارد
 خیال تست ولی لذتی حضور ندارد
 که جز در روز بازار قیامت، بار نکشاید
 زبان مجرمان هرگز به استغفار نکشاید
 مراد خاطر قیدی بده که منت نیست
 شکایت تو نی آورد بر زبان رقم
 که از سنگین دلی نامهربانی دورم اندازد
 غیر تاثیر محبت چه تواند بودن
 که تپی بگریه سازم دل پر شکایت از تو
 روزی دارم سیاه تراز شب تار
 از خفته، کس این قدر نه بیند آزار

۱۵۲۸ = قیدی

کرمانی، که معاصر شاه سلیمان صفوی است. منہ :
 می ریخت دوش خون اسیران خویش را
 طالع مدد نه کرد که نوبت بما رسد
 هر گاه که بود با تو جنگ من و دل
 دل پیش از من به صلح می شد سایل
 این بار ز ریخت تو ای مهر گسل
 ما برگشتیم و بر نمی گردد دل

۱۵۲۹. قیصری

که مولدش قریه توی سرکان من توابع همدان است و در یک هزار
و بست و دو هجری (۱۰۲۲ هـ) در گجرات وفات یافته. منہ:

از وصل تو کس چو بنده مسجور مباد کس چون من زار زنده در گور مباد

من دامن و ریخ دوری از خاک درت جز چشم بد از تو هیچ کس دور مباد

ک

۱۵۳۰. کاتب

یعنی میر علی ، که از خوشنویسان زمان سلطان حسین میرزا بوده . منہ :
ای گل کہ چنین در بغلت تنگ گرفته کز خون دلش پیرھنت رنگ گرفته

۱۵۳۱. کاتب

یعنی یوسف شاه ہروی ، کہ خطاط مشہور و معاصر امیر علی شیر امت :
از سزہ خنجر مدہ غمزہ خونریز را شانہ مزن ہر طرف زلف دل آویز را

۱۵۳۲. کاتبی

یعنی مولانا شہاب ترشیزی ، کہ میان او و "شیخ آذری" مناظرات و
مشاعرات واقع شدہ . منہ :

چو ہردہ از رخ چہون آفتاب برداری بجان و دل کنت مشتری خریداری
غلام غمزہ خونریز چشم جادوات جہان بہ شعبدہ بازی فلک بخونخواری

۱۵۳۳. کاتبی

که از اکابر درویشان (و معاصر) ملک معزالدین کرت بوده. منہ:
 ای برسمن از مشک بعمدا زده خالی مسکین دل من گشت زخالی تو بجالی
 ای از بر من آنکه همانان خبرت نیست کز مویہ چو موئی شدم از ناله چو نالی

۱۵۳۴. کاتبی

یعنی محمد بن عبدالله نیشاپوری، که در هشت صد و سی و هشت
 (۵۸۳۸) وفات یافته. منہ:

کاش میرم چو زنی تیر من بیجان را کز تن مرده نه آرند برون پیکان را
 تا نگرده دیگری عاشق، مرا صد پاره ساز بهر عبرت، بر سر راهی فگن، صد پاره را
 دارم همان که، او بمن ناتوان خوش است این قصه گرچه نیست یقین، هم گمان خوش است
 باز آمد آن پری رخ و دیوانه می کشد دیوانه هر که می شود امروز عاقل است
 پری رخی بشکر خنده قتل مردم کرد چو گفتمش: که مرا هم بکش! تبسم کرد
 مرا فراق تو روز هزار بار کشد فراق چون تو گلی این چنین هزار کشد
 آن کس که مرا کشت بجزور و مستمی چند گش از پی تا بوم آید قدمی چند
 حدیث تیغ تو جانی که در میان آرند ز ذوق تشنه لبان آب در دهان آرند
 دلا! چنین که بتان بهر خون کمر بستند مرا کشند و ترا نیز در میان آرند
 دلا! جان باختن دعوی مکن چند آنکه، یار آید شود معلوم کاری هر کسی، چون وقت کار آید
 نشستم بر سر ره، تا عنان مرکبش گیرم ولی خواهد شد از دستم عنان چون آن سوار آید
 تیری که افگنی اگر از دل خطا رود جان تیر را نشان کنی از قفا رود
 مارا بیه هم دیگر نتواند رقیب دید چندان کناره گیر که او از میان رود

روز وداع یار دل از عمر کنده ام
 این سی کشد مرا که ، چنین روز زنده ام

●
 برخار چو روز او دلم را هست بازاری
 که دارد کاتبی این روز بازاری که من دارم

●
 گفتم : که بگذران ز دلم تیر غمزه ! گفت :
 این خود گذشت ، لیک مگویی دگر چنین

●
 بسوئی آن پری ، قاصد نهان خواهم فرستادن
 صبا بسیار رفت ، این بار جان خواهم فرستادن

●
 گویند راز عشق نهفتن نمی توان
 این خود حکایتی است که گفتن نمیتوان

●
 خنجر عشق خون من ریخت به خاکپائی تو
 رانی تو بود کشتم کشته شوم برائی تو

●
 سحر چنان ز کجا می رسی شراب زده
 که تاب عارضت آتش در آفتاب زده

●
 جانم رسید برب در آرزوی یاری
 ای مرگ ! ره بگردان کا اینجا نماند کاری

۱۵۳۵. کاتب

یزدی ، که گاه «کاسبی» هم تخلص میکرده و ولادتش در نهند و سی
 (۵۹۳۰ هـ) و وفاتش در الف (۱۰۰۰ هـ) واقع شده. منہ :

چون مه چارده از گوشه بامش دیدم
 نگران بود بجائی و تماش دیدم

●
 وی جانب صحرا خواند آن ترک پسر مارا
 مشکل که کسی بیند در شهر دگر مارا

●
 ترسم که کند محنت هجر تو هلاکم
 جانی که تو هرگز نبری راه بخاکم

۱۵۳۶. کاشف

یعنی میر کاشف علی لکهنوی. منہ :

من نتوانم که پیشت آیم تو نیز مگر نمی توانی

۱۵۳۷. کاشفی

یعنی آقا اسمعیل ، که معمار باشی شاه عباس بوده . ازوست :
 هر جلوه که آن قد دل آرا دارد در صفحهٔ سینه چون الف جا دارد
 آویخت زلف مشکبودر چپ و راست این مصرع رنگین چه طرفها دارد

۱۵۳۸. کاشفی

یعنی شریفنا پسر «شمسانی» شیرازی ، که برادر کوچک «منصف» شیرازی
 است که بطهرانی مشهور شده . منہ :
 چشم یعقوب بره چشم زلیخا درپی نکبت مصر درین بادیه سرگردانست

۱۵۳۹. کاشفی

بدخشانی ، که در هزاروسی و سه (۳۳۰۰) وارد هندوستان بوده . منہ :
 زبسکه نواز ترا بانیا از من جنگ است میان ماؤ تو صحبت چو شیشه و سنگ است

۱۵۴۰. کاشفی

یعنی مولانا حسن کاشی ، که از معاصرین سلطان خدا بنده و شیخ جلال الدین
 هزار جریبی است . منہ :

السلام ای سایه ات خورشید رب العالمین آسمان تمکین... آفتاب داد و دین
 مفتی بر چار دفتر خواجه هر هشت خلد داور هرشش جهت عازم (؟) امیرالمومنین
 عالم علم لدنی شهسوار لو کشف ناصر دین ... پیغمبر امام المتقین
 مقصد تنزیل بلغ مظهر اسرار غیب مطلع شاید مقطع جبل المتین

۱۵۲۱. کاشی

تخلص شخصی بوده، و امیر علی شیر این شعر از وی نقل کرده. منہ :
ای دل بغمش کی سرو سودائی تو دارم پروائی خودم نیست چه پروائی تو دارم

۱۵۲۲. کاظم

ابن آقا صادق صدیقی که از شاگردان سعید خان طبیب است. منہ :
یک ناله مستانه ز جای نه شنیدم ویران شود آن شهر که میخانه ندارد

۱۵۲۳. کاظمی

تبریزی است که بکاشی مشهور است و در اصفهان روضه خوانی میکرده.
منہ :

باکم ز تنگ نیست که مستم گرفته اند داغم ازین که شیشه ز دستم گرفته اند
این مرغ دل که در قفس سینه من است آخر مرا بخانه صیاد می برد

۱۵۲۴. کاظمی

حکیم، که در زمان اکبری وارد هند بوده. ازوست :
هر چند سیر کردیم و جانی چو دل ندیدیم باصد جهان کدورت باز این خرابه جائیست

۱۵۲۵. کافر

یعنی حاجی محمد طاهر بخاری راست :

نو شتم نامه سویت نهانی که غیر از ساربانش، کس نداند
میان ساؤ تو رمزیت پنهان کسی داند که اشتر می چراند

۱۵۴۶. کافرک

که اسمش را بعضی جمال الدین محمد و نزد بعضی شمس الدین است ،
از مردم غزنین و ندمائی معتبر طغان شاه بوده. منہ :

آنچه سرمای بخیل خوجه کند همه وی درون دسه نکند
از بخیلی که هست ، کیرش را بکس زن درون ، همه نکند

۱۵۴۷. کافری

یعنی مرزا محمود شیرازی ، که در یک هزار و ده (۱۰۰۰) در گذشت. منہ :

از چهره عاشقانه ام زر بیارد وز چشم ترم همیشه آذر بیارد
در آتش عشق تو چنان بنشینم کز ابر محنت سمندر بیارد

۱۵۴۸. کافی

یعنی ملا ظفر همدانی ، که در عهد ملک شاه از انکابر شعرا بوده. منہ :

این شوخ سواران که دل خلق ستانند گوئی ز که رادند و بخوبی بکه مانند
ترک انده اصل اندر شک نیست ولیکن از خوبی و زیبائی مانند بتانند
مشکین خط و شربن سخن و غالیه زلف اند سیمین بر و زرین کمر و موئی میان اند

۱۵۴۹. کافی

اردو بادی ، که منشی شاه طهماسب ماضی صفوی بوده. منہ :
برد سودائی تو صبر از دل سودائی من گشت بی صبرئی من موجب رسوائی من

۱۵۵۰. کافی

اردبیلی ، که در زمان شاه سلیمان بوده. ازوست :
در دیاری که تویی بودیم آنجا کافی است آرزو هائی دگر غایت نا انصافی است

۱۵۵۱. گاگانی

قزوینی (متوفی ۵۹۸۰ هـ) ، که از شعرای زمان شاه طهماسب ماضی صفوی بوده. منہ:

وعدہ قلم بفردا آن پری پیکر دهد	باز می ترسم که فردا وعدہ دیگر دهد
بوالہوس را زور از سروا شود رسوائی عشق	تہمت آلودی کہ گیرد سجنہ زودش سردہد
چون کم بی طاقی سویم کم اندازد نگاہ	ہر کہ بدمستی کند ساقی تیش کمتر دہد
ہر کس ز صحبت تو نصیبی برسد بقدر	من نیز بی نصیب نیم اشک می برم
دل کہ شد صید تو، مرغ قفس دیگر نیست	ہر زمان بسر دست کس دیگر نیست
رفتند بیک دیدنت اہل نظر از ہوش	مردن بہ اسیران تو دشوار نباشد
در حق خود از تو صد سخن می شنوم	دشنام همی دہی و من می شنوم
این سرو سخنہانہ توام می گوئی	من این ہمہ زان لب و دہن می شنوم

۱۵۵۲. گامران

مرزا کہ برادر کوچک ہمایون بادشاہ است آخرالامر قلندرانہ بکعبہ رفتہ در نہصد و شصت و چہار (۵۹۶۴ ہ) در منا فوت شد. منہ :

چشم بر راہ تو دارم شد ایامی چند	وقت آن شد کہ نہی جانب ما گمی چند
بہر صید دل ما دانہ خالی تو بس است	ہر دم از زلف من بر سر آن داسی چند

۱۵۵۳. گامران

کہ برادر میرزا داراب جو یا است. منہ :

بی طالعی نگر کہ بگوش توره نیافت با آنکہ نالہائی من از آسمان گذشت

۱۵۵۴. کامل

یعنی قوام الدین عبداللہ پسر نظام الدین طباطبائی جہرمی، تقی اوحدی او را

دیده است. ازوست :

سدار گرمی بازار ما ، بغمزه تست گهی که چشم تو خفته است ، بخت ما خفته است

۱۵۵۵. گامی

یعنی ملک سعید، که مدتی در شیراز بوده. ازوست :

یا رب بدلم راز نهانی گفتی اسرار لقمانی جاودانی گفتی

با هستی خود مگر کفایت طلبید موسی که جواب "لن ترانی" گفتی

۱۵۵۶. گامی

از مردم سبزواری ، که شاگرد مولانا جامی بوده. منہ :

آن روز یاد باد که باور نداشتم گر بیدلی شکایتی از روزگار کرد

سوئی گلشن رقم از کوئی توام آمد بیاد روئی گل دیدم گلی روئی توام آمد بیاد

یک جیب نماند نماند نماند تا بوئی تو همری صباشد

۱۵۵۷. گامی

اصفہانی ، که شکل مهیب غریب داشت. اوراست :

نه ازستی است مائل هرطرف قد چوشمشادش گران میکنند از بیار دلها سرو آزادش

بخون ترسم شود آلوده، ای گل دامننت! ورنه چو مرغ نیم بسمل دست و پای می تواندزد

۱۵۵۸. گامی

که لاهجانی بوده. منہ :

دلہانی امیران شده فرش حرم او ای اشک! روان شو که نسوزد قدم او

۱۵۵۹. گاهی

یعنی نجم الدین محمد ابوالقاسم اصفهانی، که در ترکستان متولد و در کابل نشو و نما یافته به کابل معروف و معشوقی مولانای جامی مشهور است. و آخرها که به هند آمده در نهصد و هشتاد و سه (۵۹۸۳) در گذشت. منہ :

بزن برسینه من خنجری چند	ز رحمت بر دلم بکشا دری چند
وفا باید دلا از نازنینان	مسلمانی مخواه از کافری چند
خواهم که چرخ، زاب و گل من، سبو کند	چون بشکند سفال سرکوی رو کند
چون سایه همرم تو بهر جا روان شوی	شاید که رفته رفته بما سهربان شوی
نه ترکم است عیان بر سر مزار مرا	سفید شد برهت چشم انتظار مرا

۱۵۶۰. میر گریبی

خوانی که در مشهد مقدس اکثر می بوده. منہ :
 هجران طلب مباش دلا ! خون نکرده اول بدرد یکدومه روز استحان خویش

۱۵۶۱. کشفی

یعنی مولوی سلامت الله بدایونی، که در یک هزار و نود و هشت (۵۱۰۹۸) متولد، از تلامذه حضرت میرزا محمد حسین قتیل است. منہ :

تا شانه دران زلف معنبر زده باز	کار دل آشفته بهم بر زده باز
خونش بجلت باد که برگشتن کشفی	دامن بکمر دست به خنجری زده باز
هر دم از خشم چو سویم نگرانی امروز	می شناسم که از آن دگرانی امروز
در غمت کار بفردا مکشد میدانی	می روم ! می روم ! از عالم فانی امروز
جان من از سر بالین من زار مرو	وقت آنست که با من گذرانی امروز

از تو امید وفا ای شوخ بی پروا غلط
چون نویسم نامه سویت شود از اضطراب
ای پند فروشان چه ضرور این همه غوغا
فگندم سبجه از کف دل بزلف یار می بندم
حامل تا کجا از حد فزون شد جور و بیدادش
یک دم نبود در شب هجر تو قرارم
امروز عتاب تو بمن بی سبب است این
طول شب هجر تو کم از روز جزا نیست
بهر جان من ، رقیب تازه پیدا کرده
گذشت وعده شام از چه شد درنگ امشب
همیشه ناز بخود بودت از غلامی من
بگو بگو بمن از حال خویش ای کشفی
در دیده ام از بهر تو در سینه دمی چند
ای کافر بد کیش ، بگو کیش که داری؟
مرا بی دیدن روتی تو تاب آید ، نمی آید
مصلحت کشتن کشفی است تو هم میدانی
گذشت عهد جوانی و پیر شد کشفی
امروز تو ای بدخو همبزم رقیبانی
تا چند خود آزاری ای شوخ وفا دشمن

بی وفائی ها صحیح و آشنائی ها غلط
سربسر مضمون غلط، املا غلط، انشا غلط
خاشاک غم یار بافسون رود از دل
اگر آنست طفل برهن ز نثار می بندم
چو کشفی باش اینجا من ازین در، بار می بندم
سوزن بچگر می خلدم یا نفس است این
محو دگری باشد و بر من غضب است این
یارب سحری نیست ندانم چه شب است این
نیست بیجا بودن آئینه بر زانویی تو
بیا که بی گو نفس برمنست تنگ امشب
چه دیده که ز نام من است تنگ امشب
چه شد؟ چه شد؟ که ز رویت پرید رنگ امشب
وقت است اگر رنجبه نمائی قدمی چند
ویران شده از دست تو دیر و حرمی چند
ترا خود چهره بیرون از نقاب آید، نمی آید
زنده در کوئی خود این بی سروپا را مگذار
خراب شیوه طفلان مهوش است هنوز
بودیم گهی ما هم ، از هم نفساں تو
تنگ است نفس امشب بر منتظران تو

۱۵۶۲۔ کفشگر

گازرونی است :

بیا ای بت مایه زندگی • کہہ دارم سری برخط بندی
خرامان کن آن سرو سیمین بناز • شبی بیا ضعیفان مسکین بساز

۱۵۶۳۔ خواجہ گلان

ماورالنہری ، را کہ از جانب سلطان بابر پیگری بیگی بوده . منہ :
کند اظهار رنجش آن نا سہربان بامن • ولی دانم کہ دارد گوشه خاطر نہان بامن
از دیدن گل مرا غرضی ، روئی تو بود • وز قامت سرو قید دلجوی تو بود

۱۵۶۴۔ خواجہ گلان

ازوست :

منع بیتابی و بی طاقتی و جامہ دری • تا تواند چہ قدر کرد کہ زنجیر کند

۱۵۶۵۔ کلامی

یعنی صدرالدین محمد کہ از علمای مشہور لارست . ازوست :
ہر دم بروز وصلش یاد آورم شب ہجر • تا گریہ های شادی راہ نظر نہ بندد

۱۵۶۶۔ کلامی

یعنی مصلح الدین لاری، کہ در تہتہ باشاہ حسن ارغون بسر می کردہ .
منہ :

چہ سبزہ است کزان روی آتشین برخاست • کہ دید سبزہ کہ ز آتش این چنین برخاست
شب فراق تو ، از خون دیدہ دامام • چنان پراست کہ نتوانم از زمین برخاست

از سیر چمن مراد من ، کوی تو بود یعنی که همیشه خاطر من ، سوی تو بود

۱۵۶۷. کلبی

بهارلو ، که در عهد جهانگیری به هند آمده . منہ :

حریفان! جمله مرغ نامہ بر دارید یا قاصد منم، کز بیکسی، مکتوب خود برباد می بندم

۱۵۶۸. کلبی

یعنی کلبی بیگ ذوالقدر که معاصر سلطان جهانگیر است . منہ :

من کیستم از قید دو عالم فردی عتقا منشی بلند همت مردی

شوریده خود سری بیابان گردی لبریز محبتی سراپا دردی

۱۵۶۹. کلبی

یعنی کلب علی تبریزی ، که در یک هزار و دو (۱۰۰۲ هـ) در گذشت . منہ :

لطف برغم مدعیان بود غالباً . کامروز آلتفات تو در دل اثر نداشت

۱۵۷۰. میر کلنگ

راست :

رقیب از دشمنی گرتهمتی بست از زبان من ازو باور مکن جانان که دارد قصد جان من

چنان گرمم چو شمع از ذوق لعل آتشین روی . که نتوانم نهنن هر چه آید بر زبان من

۱۵۷۱. کلیم

یعنی میرزا ابو طالب که بعضی او را همسانی و بعضی کاشی دانند، و

آخرها که به هند آمده از سلطان شاه جهان بعد وفات حاجی محمد جان قدسی لقب

«ملک الشعراء» یافته در یک هزار و شصت و دو (۱۰۶۲ هـ) وفات یافته :

ای مست ناز گر همه باید بخاک ریخت یک بار ساغر از کف ما می توان گرفت

کس واقف حیرانی من نیست درین بزم
 در کنارت نامۀ اغیار و یادم کردہ
 بد نامی حیات دوروزی نبود بیش
 یک روز صرف بستن دل شد، باین و آن
 از ہاں بزم کہ جز من دگری راہ نداشت
 سبک پنی قاصدی خواہم کہ چون غم نامہ مارا
 ای خوش آندم کہ دلت از سرکین بر خیزد
 کلیم از دست بیداد کہ نا لیم
 میہ تا کرد چشمت روز من خود ہم کشید آخر
 خندہ بر بخت زخم یا بہ وفاداری دوست
 راہزن را نبود باک ز فریاد جرس
 شوقم ز بسکہ ساختہ امیدوار تو
 قمری ریختہ بالم، بہ پناہی کہ روم
 بنالام دل صد مرغ می کشید آنجا

کاجا کہ توئی، دیدہ بغیری نگران نیست
 تا بدانم بعد ازین قدر خرامش کاریت
 آنہم کلیم، با تو بگویم چسان گذشت
 روز دگر، بکندن دل زین و زان گذشت
 بایدم رفت کہ بہر دگران جا باشد
 بدست او دہد کاغذ ہنوز از گریہ تر باشد
 بنشین و ز ابروئی تو چین بر خیزد
 بکشت مساکذار لشکر افتاد
 مکافات عمل را در لباس سرمہ دید آخر
 گریہ بر خویش کنم یا بہ گرفتاری دل
 ترک یغما نکنند غم-زہ ات از زاری دل
 بی وعدہ، انتظار بہر رہگذر کشم
 تا بکی سرکشی ای سرو خرامان از من
 مرا برائی چہ از دام خود رہا کردی

۱۵۷۲. کمال

کہ در یک ہزار و چہار ہجری (۱۰۰۴ھ) فوت شدہ. ازوست:

ہنوز بوالہوس، از کوئی یار آگہ نیست
 کند غیر از زبان من نصیحت آن جفا جو را
 کہ رشک بر من و براعتبار من دارد
 چون مرا دشمن خود می شمری نیکو نیست
 بآن تقریب می خواہد بمن دشمن کند اورا
 کہ کسی این ہمہ غافل بود از دشمن خویش

۱۵۷۳. کمال

گیلانی گوید :

بر لب بام از فغان من پند کام آمدی بر لب آمد جان من تا بر لب بام آمدی

۱۵۷۴. کمال

یعنی کمال الدین مسعود خجندی، که توقتمش خان و بسیاری از طائفه
جلایر معتقد او بوده اند، معاصر خواجه حافظ شیرازی است، و در هشت صد و
سه هجری (۸۰۳ هـ) وفات یافته. ازوست :

ای رخت و آیه صنع و دست لطف خدای بخدایت بکسان آن لب و لطفی بنهای

شد ز نظارگیان خانۀ همسایه خراب مه من با تو که فرمود که بر بام آئی

یار گفت از غیر ما، پوشان نظر، گفتم بچشم وانگهی دزدیده در ما مینگر گفتم بچشم

گفت اگر گردی شبی از روی چون ماهم جدا تا سحر گاهان ستاره می شمر گفتم بچشم

گفت اگر گردد لب خشک از دم سوزان گهی باز می سازش چو شمع از دیده تر گفتم بچشم

گفت اگر بر آستام آب خواهی زد ز اشک هم بمزگان بر لب آن خاک در گفتم بچشم

گفت اگر سر در بیابان غم خواهی نهاد تشنگان را مزده از ما بر گفتم بچشم

ای روشنی از روی تو چشم نگران را ای روشنی چشم مبادا دگران را

منع کمال از عاشقی جان برادر تا بکی پند پدر مانع نشد رسوای مادر زاد را

بفرشتگان رحمت برم این شکایت از تو که مرا حبیب کشت و بزار من نیاید

بزن به تیغم و پیش از هلاک من گنه خود بگردن دگری نه که من گواه تو کردم

گر یار مرا با من مسکین نظری نیست مارا گله از بخت خود است از دگری نیست

اندیشه ز سر نیست که شد در سر کارش اندیشه از آن است که ، باماش سری نیست

هر گل که ز خاک من بروید
 عاشق شود ار کسی بیوید
 کرا سوخت بعشقت که جانم نسوخت
 مرا سوختی هر کرا سوختی
 صبر در دل مرا و رحم او را
 هر دو از یکدگر محال تر است
 ای باعث ناله و فغانم که تویی
 وی راحت دل مونس جانم که تویی
 اکنون که دمی می میرم آمده
 چندان بنشین که من بدانم که تویی
 بیمار ترا کس نتواند که دوا کرد
 هم درد تو خوشتر که علاج دل ما کرد
 خوشنودم ازان غمزه دلجوی که شوخی
 هر وعده که کردی بجفا جمله وفا کرد
 مارا گلی از روی تو چیدن نگذارند
 چیدن چه بحال است که دیدن نگذارند
 ای وای بران صید که خونش دم بسمل
 بر خاک بریزند و تپیدن نگذارند
 گفتم شنود مژده دشنام تو گوشم
 آن نیز شنیدم که شنیدن نگذارند

۱۵۴۵. کمال

یعنی استاد کمال الدین حمید بخاری، که از معاصرین حکیم انوری وندمای سلطان منجر بوده. منسه:

روئی و سوی او همیدارد رنگ و بوی خویش هم منور آب و آتش هم معطر باد و خاک

۱۵۴۶. کمال

یعنی کمال الدین زیاد اصفهانی. اوراست:

بجان و دل ترا باشم چه باشد گر مرا باشی
 زبان پادشاهی را ستم کردن سبب باشد
 ز جان و دل جدا باشم چو از جسم جدا باشی
 مکن بر من ستم هرگز چو خواهی شادما باشی

۱۵۴۷. کمال

یعنی کمال الدین. اوراست:

ای دل ! مطلب ، یار وفادار که نیست
گر نیست چو می بگذرد انکار که هست
درد و رصا بجوی غمخوار که نیست
در هست چو می نماید انکار که نیست

۱۵۷۸. کمال

یعنی کمال الدین زنجانی، که مداح خواجہ شمس الدین صاحب دیوان و خواجہ
نصیر الدین بوده. اوراست :

ای مهر طلعت زده آتش در آفتاب
از رخ حجاب سنبل شبرنگ بر فغن
خندید شمع روی تو صدره فتا باب
تا بر رخ افگند ز حیا معجر آفتاب

۱۵۷۹. کمال

یعنی ملک کمال کوتہ پای. ازوست :

نانی بھر من بجانہ ای شور انگیز
تا بنشیننی خوئی بدت گوید خیز
کارم همه با تو غم کشیدن باشد
دارم بفراق تو دل خون شدہ
وانگاہ کہ آئی بہ ہزاران پرهیز
نا آمدہ بہتری تو چون دولت تیز
وصلم ہمراہ نا رسیدن باشد
چون قطرہ کہ موقوف چکیدن باشد

۱۵۸۰. کمال

یعنی میر کمال الدین کاشی. اوراست :

بی درد دلی راہ بدرمان نتوان یافت
تا چشم تو جادو بود و زلف تو کافر
جان تا ندهی صحبت جانان نتوان یافت
در روی زمین هیچ مسلمان نتوان یافت

۱۵۸۱. کمال

یعنی کمال الدین محمد کہ از اکابر بلدہ فسا بوده :

با جلوہ تو سدرہ و طوبی بیاد رفت
دیدیم قامت کہ قیامت بیاد رفت

۱۵۸۲. کمال الدین

طهرانی که مغول بوده. منہ :

آہ از دیدن او گریه تر آورد مرا آخر این گریه بلائی بسر آورد مرا

۱۵۸۳. کمال الدین

محمد ابن غیاث الدین محمد فارسی شیرازی، که معاصر سلطان ابراهیم میرزا

بوده و گاهی «ابن غیاث» و گاهی «کمال» تخلص می کرده. منہ :

روئی تو دیدم شبی در آئینه جام جام سی بدست و من از پای فتادم

۱۵۸۴. کمال

یعنی خلاق المعانی کمال الدین اسمعیل ابن جمال الدین عبدالرزاق اصفهانی

که مداح خاندان صاعدیه بوده و از فتنه او کتای قا آن پسر چنگیز خان بقتل
رسیده. ازوست :

دل خون شده و شرط جان گدازی اینست	در حضرت تو کمینه بازی اینست
با این همه هیچ دم نمی آرم زد	شاید که ترا بنده نوازی اینست
چو اندازد بمن تیری کم دردیده پنهانش	بدان ، تا اوز پی آن تیر ، تیری دیگر اندازد
گر بر کم دل از تو و بردارم از تو مهر	آن مهر بر که افگم و آن دل کجا برم
رخصت آهی بده که تا ، دل تنگم	یک نفس ، امشب باین بهانه بر آرد
هر شبی از مرشک من دامن خاک تر شود	شاد شوم اگر ترا از غم من خبر شود
دروغ بود که ، من از غمت صبور شدم	خلاف بود که ، از خدمتت نفور شدم
دراز دیدم در تو ، زبان نزدیکان	برای مصلحتی یک دو روز دور شدم

در چشم نیم خواب تو چون روز روشن است
 بر چرخ میرسید خروش از دل کمال
 دوش بگذشتم و دشنام همی داد مرا
 چنان خوبروئی باین دل ربانی
 مرا مصلحت نیست لیکن همان به
 شد دیده، بعشق رهنمون دل من
 ز نهار اگر دلم نماند دوری
 هر دم بجفا بچور آهنگ کنی
 تو سنگ زنی بر سر و من شکر کنم
 آن نالها که من ز غمت دوش کرده ام
 او را بوعده هائی تو خاموش کرده ام
 خدمتش کردم و پنداشت که من نشنیدم
 در بغت نیاید بهر کس نمائی
 که در پرده باشی و بیرون نیائی
 تا کرد پر از غصه دورن دل من
 از دیده طلب کنید خون دل من
 تا چون دهن خویش دلم تنگ کنی
 من بوسه زخم بر لب و تو جنگ کنی

۱۵۸۵ - سید کمال

کچکولی بلخی، که امیر علی شیر او را صاحب پانصد هزار شعر می داند.

ازوست:

ای روشنی از ماه رخت دیده جان را
 بر خاک نشانید قدت سرو روان را

۱۵۸۶ - کمالی

نیشاپوری راست:

خوش آن دیدن که چشم از چشم سویم و امیکردی
 هلاکم ساخت ذوق آن او هنگام رنجیدن
 خوش آن مردن که چون می مردم از جور ت بیالیم
 نمر تا نیم کشت و ناز و استغنا نمی کردی
 که میگفتی: جدائی می کنم! اما نمی کردی
 بنوعی منفعل بودی که سر بالا نمی کردی

۱۵۸۷ - کمگو

یعنی عبدالرحیم کشمیری، که از تلامذه محمد افضل سرخوش بوده. منہ:

گرفت زخم دلم در دهان خدنگ ترا
 بلذتی که، مکد طفل شیر خوار انگشت

۱۵۸۸. گوثری

یعنی میر عقیل همدانی، که معاصر شاه عباس ماضی است. اوراست :
 سیه چشانش از مژگان خونریز بدست غمزه داده دشمنه تیز
 بگلگشت گلستان رایش افتاد • بخدمت آسمان بر پایش افتاد
 ز بس کز عکس گل شد خاک رنگین غاط میکرد هر دم دست گلچین

۱۵۸۹. گوگب

یعنی میرزا مهدی ابن میرزا یوسف تبریزی. اوراست :
 خبردار آن زمان گشتم که سی غلطید دل درخون نه تیغی آشکارا بود نی دستی نه بازوی

۱۵۹۰. گوگبی

بخاری، که فن موسیقی نیک می دانسته. منہ :
 گر یار شبی با دگران سیر کند و ز کوئی صلاح رو سوئی دیر کند
 غم نیست دلا که یاری مهرو وفاست با ما چه وفا کرد که با غیر کند

۱۵۹۱. گوگبی

یعنی قباد بیگ قزوینی، که در زمان سلطان جهانگیر به هند آمده عالمی را
 گرفتار زندان عشق خودش ساخته درگذشت. منہ :
 چو در کنج قفس میرم بسوزیدم اگر روزی بامداد صبا خاکسترم راه چمن گیرد

۱۵۹۲. کوهساری

طبری، که معاصران سلجوق است. منہ :
 نی روز وصال زار تو خرمی نی تیره شبی ز هجر تو بیغمی

نه بر گره وعده تو محکمی کس چون تو ندیده بی وفا آدمی

۱۵۹۳. کیچک میرزا

که بعد مراجعت از حجاز این رباعی به مولوی جامی نوشته. منہ :
 عمری بصلاح می ستودم خود را در شیوہ زهد می نمودم خود را
 چون عشق آمد کدام زهد و چه صلاح المنته لله آزمودم خود را

۱۵۹۴. گینخسرو

کرخی ، که از امرای شاه سلیمان بوده. ازوست :
 پیش رویش، سوختم آخر دل دیوانه را چون نگهدارد کسی؟ از سوختن پروانه را

۱۵۹۵. کیکاؤس

یعنی (عنصر المعالی) امیر کیکاؤس بن اسکندر بن قابوس (بن وشمگیر) که
 مدتھا با سلطان محمود و سلطان مسعود بن سلطان محمود بسر کرده. منہ :
 تا دور شدی شدستم ای روی چو ماه اندیشه فزون، و صبر کم، حال تباه
 تن چون نی، و برچو نیل، و رخساره چو کاه انگشت بلب، گوش بدر، چشم براه

گ

۱۵۹۶- گبری

یعنی محمد قاسم کاشی، که ظاهراً از اولاد اهلی شیرازی بوده. منہ :

بوئی تو ز گلزار وفا می شنوم	آشفتگی تو از صبا می شنوم
می گریم و، در اشک رخت می بینم	می نالم و آواز ترا می شنوم
پنهان ز تو بر گرد درت می گردم	گرد دم دل بیدادگرت می گردم
رنجیده ام و در طلبت می مردم	بیزارم و بر گرد سرت می گردم
دوش از تب عشق جان من می نالید	دل در بر ناتوان من می نالید
بی ناله، نبود هیچ جا، در بدنم	تا مغز در استخوان من می نالید

۱۵۹۷- گرامی

یعنی محمد قلی بیگ، که از ادراک بروجرد بوده. منہ :

شب چوروم بکونی او، روززیم مدعی	همچو فلک نهان کنم ابله هائی پائی را
بی رحم چندان شدی که شمشیر ستم	بر فرق شهیدان تو خون می گرید
یار می آید و هنگام نثار است مرا	باش ای کاش گرامی بتو کار است مرا
دل بی تو، بصرای جنون، می گرید	وز ابر بهار هم فزون، می درید

۱۵۹۸ = گرامی

یعنی ابوالقاسم بیگ اصفهانی، که از عنفوان شباب به هند افتاده درگذشت.

منه :

کی مهر بافسانه و افسون رود از دل عشق تو محال است که بیرون رود از دل

۱۵۹۹ = گرامی

تبریزی ابن مولانا سهوی خوشنویس، که «رجعتی» مشهور است. اوراست :

چو تیر غمزه، نگارم بقصد جان انداخت مرا بهستی خود باز در گان انداخت

۱۶۰۰ = گرامی

دهلوی (پسر) عبدالغنی بیگ قبول، که معاصر علی قلی خان «واله

داغستانی» است. منه :

خون عشاق به آن گردن سیمین باشد چون بیاضی که درو معنی رنگین باشد

۱۶۰۱ = گربه

یعنی ملا مومن اصفهانی، که معاصر شاه سلیمان صفوی است. منه :

زان هجر تو بر وصل گزیدیم که دیگر با گربه سگ کوئی ترا جنگ نباشد

۱۶۰۲ = گرگانی

اوحده الدین گرگانی یعنی جرجانی. اوراست :

بتی که رونق سه برد روی رخشانش ز بسکه تنگ شکر ریخت لعل خندانش
بطرف آن لب چون نوش خط او خضر است نشسته برطرف جوی آب حیوانش
میان آن رخ و خورشید فرق نتوان کرد چو سر بر آورد از مشرق گریبانش

۱۶۰۳. گلبدن

بیگم راست :

هر پری روئی که او با عاشق خود یار نیست تو یقین می‌دان که هیچ از عمر برخوردار نیست

۱۶۰۴. گلخنی

قمی که از خواهرزاده بابا «شهیدی قمی» و از ندمای سلطان حسین میرزا بود، و با محمد مومن میرزا ابن سلطان حسین میرزا عشقی داشته. منہ :

شب به تنگ از ناله ام خلقی که این فریاد کیست زان میان یک کس نمی‌پرمد که، از بیداد کیست؟
 گر چه نگفتم که ز بزم برون کنند دیدن بسوئی غیر کم از گفتنی نبود
 ای مردگان! ز خاک یکی سر بدر کنید بر حال زنده بتر از خود نظر کنید
 هر چند که آزرده، شب از کوئی تو آیم پیش از همه، چون صبح شود سوئی تو آیم
 آم که بعالم ز من افتاده تری نیست آزار دل من شده چندان هنری نیست

۱۶۰۵. گلرخ

بیگم هندی راست :

هیچکه آن سروکل رخسار، بی اغیار نیست راست بود است اینکه در عالم، گلی بیمار نیست

۱۶۰۶. گلشن

یعنی سعدالله دهلوی، که در هزار و صد و چهل (۱۱۴۰ هـ) وفات یافته. منہ :

بدقت می‌توان فهمید معنی هانی ناز او که شرح حکمت العین است مژگان دراز او
 کشم شهید تیغ تغافل کشیدنت جانم ز دست برد غزالان ندیدنت

۱۶۰۷. گلشنی

شیرازی، که در عهد جهانگیری در هندوستان بوده. منہ :
علاج درد محبت نمی توان کردن مریض عشق اگر به شود بتر گردد

۱۶۰۸. گنا پیگم

دهلوی، که دختر علی قلی خان «واله داغستانی» و زوجهٔ اعتماد الدوله
غازی الدین خان بهادر بوده. اوراست :
تاکشیدی از نزاکت سرمهٔ دنباله را شد عصائی آبنوسی چشم بیمار ترا

ل

۱۶۰۹. لامع

(میرزا انور پسر نصیرای ہمدانی) کہ سرخوش این شعر ازو نوشتہ :
گذشتی بر مزارم ، شورشی انداختی رفتی کف خاک مرا صحرای محشر ساختی رفتی

۱۶۱۰. لذتی

یعنی حسین بیگ ہمدانی، کہ در ہزار و چہل و چہار ہجری (۱۰۴۴ . ۵۱)
درگذشت. اورامت :

مرا ز بستر ہجران سر جدائی نیست بجز خیال تو با غیر آشنائی نیست
پیغام لذتی بلب و دست می برد آن گریہ ہا کہ بر سر پیمانہ کردہ ایم

۱۶۱۱. لذتی

یعنی ملا مہدی، کہ امتداد شیخ فیضی فیاضی بودہ . منہ :
مگر در عشق ، تاثیر جنون افسانہ میخیزد کہ شب باہر کہ بنشینم، سحر دیوانہ میخیزد
بصدخون جگر پروردہ ام این دل کہ، شد دشمن چہ سازم؟ چون کنم بادشمنی، کز خانہ میخیزد

۱۶۱۶ = لسانی

شیرازی ، که مدتی در تبریز بسر کرده تبریزی مشهور شده و «شرف تبریزی» از تلامذه اوست. ازوست :

دوش آمد بر سرم ، از ناله ام رنجید و رفت
 آه ازان پریش که دیر آمد موئی بیمار خویش
 جز ناله انیس دل بیمار کسی نیست
 ای همنفسان ! آتشم ، از من بگریزید
 بدستی عاشق از سنگ ملامت، خانه می سازد
 نه آرزوی دلم یار دل نواز دهد
 یک روز گلی نشگفت از روی کسی مارا
 چشم و دل ما هر جا انگشت نما کردند
 آن پسردی با پسر میرفت و می گفتند خلق:
 امروز پریشان تر از انا که توان گفت
 بیدادگری پنجه فرو برده بخونم
 یار ما خوب است، و اما رسم و آئینش بدست
 مصلحت بیند برای کشتن من با رقیب
 کیسه غیر، زمکتوب تو چون غنچه، پر است
 تو نخل حسنی ، و جز بار فتنه ، بار تو نیست
 هزار میوه ز بستان آرزو چیدم
 گرم بجور و جفا می کشی نمی رنجم
 عذرها گفتم که شاید بشنود ، نشنید و رفت
 مرده بودم، حال من از دیگری پرسید و رفت
 آن هم نفسی هست ز ضعف و نفسی نیست
 هر کس که بمن دوست شود، دشمن خویش است
 بدیگر دست ، تا بر سر زند ، ویرانه می سازد
 نه دل بدست کسی داده ام که باز دهد
 یک شب گریه نکشود از موی کسی مارا
 هر روز به رهوائی در کوی کسی مارا
 خون ما چون شیر مادر باد ، فرزند ترا
 وز درد جدائی نتوانم که توان گفت
 نگرفت حریفی رگ جانم که توان گفت
 بابدان نیک است و بانیکان بد است اینش بدست
 مصلحت خوب است اما مصلحت بینش بدست
 من دل تنگ ، بیک حرف لسانی ، مشتاق
 چه ناز و فتنه ، که در نخل فتنه بار تو نیست
 یکی بلدت پیکار آب دار تو نیست
 که مست حسنی و اینها با اختیار تو نیست

- خاک درت بچشمه حیوان برابر است
شب بیک جرعه دلم شاد نکردی و گذشت
نالۀ تیشه، بگوش دل شیرین می گفت
- بیداد گرا! مهر وفائی تو کدام است
گیرم که شدی مست، میان تیز کشودی
همچو گل چاک مکن جامه که، از لطف بدن
چه فریاد است یا رب کز من دیوانه میخیزد
بدور چشم مستش کرده ام صد کیفیتی حاصل
جمعیتی وصال، پریشانی آورد
- تو کز سوز محبت بی نصیبی چاره خود کن
گرفتم با دل چون شیشه راه عشق رسوائی
ز فیض باده باهم آب و آتش آتشی کردن
طوطیا شد سر فرهاد ز بی مهری چرخ
از سفر آن شوخ راه، با آب و تاب آورده ایم
چند چون گل ز دمی بباد صبا کردن
این پسر شیشه ناموس بتان می شکند
در مقامی که مر از پانشناسی، عیب است
- شدیم سیر ز بار غمی تو، رحمی کن
نه با تو دست هوس در کمر توان کردن
نه از پی تو، توان آمدن ز بیم رقیب
بیا که گریه من آنقدر زمین نگذاشت
- مردن بر آستان تو باجان برابر است
باده خوردی و مرا یاد نکردی و گذشت
که گذر بر سر فرهاد نکردی و گذشت
- عشقش همه درد ست دوائی تو کدام است
دستی که کشد بند قبائی تو کدام است
می توان یافت که در دل چه حنا بست مرا
که از فریاد من، صد یارب! از هر خانه میخیزد
که در هشیاری از من نالۀ مستانه میخیزد
- گلهائی بوسه، داغ پریشانی آورد
که من پروانه ام خود را با آتش می توانم زد
ندانستم که در کوی ملامت سنگ می بارد
هنوز از غمزه خونریز ساقی جنگ می بارد
- همچنان سنگ ملامت بسرش می بارد
ماه بیرون برده ایم و آفتاب آورده ایم
باده خوردن همه جاؤ همه جا افتادن
مست برخاستن از جاؤ بجا افتادن
بمراد دل هر بی سرو پا افتادن
- نه ما، که رحم نکردیم بر جوانی خویش
نه آرزوی تو از دل بدر توان کردن
نه بی تو، رو به دیار دگر توان کردن
که در فراق تو خاکی بسر توان کردن

پائی مگان کوئی تو آزار می کشد ز نهار شیشہ دل ما بر زمین مزن
 گر بمیرم این سخن بر گور من می باید نوشت غیر ہمدم بلکه همزانو نشان بی نصیب
 در انتظار تو مرغی کہ بر سرم گذرد ز جا جہم کہ مگر نامہ رسید از تو
 مست ناز من! بدیدار کہ خواہی خورد ناز خون مشتاقان کہ همچون می بہ ساغر کردہ
 زین سرکشی کہ با من بیچارہ می کنی آخر کمند شوق مرا پارہ می کنی

۱۶۱۲ = لسانی

کاشی، کہ پر «مولانا نسائی» مقدم بودہ . منہ :
 خویان مکشید از کف ما طرہ پرخم تا سلسلہ ماؤ شا نگساید از ہم

۱۶۱۳ = لطف اللہ

کہ در زمان صاحبقران امیر تیمور گورگان داد پسخنوری می دادہ و روزی
 در ہفت صد و ہشتاد و شش ہجری (۷۸۶ھ) سر بسجده گذاشتہ و این رباعی گفتہ
 خواندہ در گذشت . منہ :

دی شب ، ز سر صدق و صفائی دل من در میکدہ آن روح فزائی دل من
 جامی بمن آورد کہ، بستان و بنوش! گفتم بخورم! گفت: برائی دل من!

۱۶۱۵ = لطف اللہ

کہ قاضی بخاری و مدرس مدرسہ عبدالعزیز خان بودہ . اوراست :
 عید است چرا کشتہ جانان نشود کس صد حیف کہ عید آید و قربان نشود کس

۱۶۱۶ = لطف علی خان

عم «والہ داغستانی» و بیگر بیکی فارس بودہ و در غرہ رمضان المبارک

هزار و یک صد و سی و پنج هجری (۱۱۳۷ھ) بحکم محمود مذموم مقتول شده.
ازوست :

خانه جانم ز غم کردی خراب خوب کردی! خانه ات آباد باد!!

۱۶۱۷. لطفی

یعنی مولانا السعد الحق رازی که از طبقه سادات نور بخش مہین تلامذہ
ملا جلال دوانی است، آخرها بشیراز رفته و بر محمود نام مغنی پسری دل از دست
داده جفاها کشیده و چون بوطن برگشت سالک مسالک ترک و تجرید بود تا
در گذشت. اوراست :

تا کسی پی نبرد کو بشم همنفس است روز در رهگذرش بینم و گویم چه کس است
وقت رقتن دست چون برطرف دامن میزند دامن باشد که او بر آتش من میزند

۱۶۱۸. لطفی

رومی راست :

ز سوز سینه فریاد، از دل ناشاد بر خیزد بلی در خانه کاتش فتد، از باد بر خیزد

۱۶۱۹. لطفی

مشهدی گوید :

شد چو مہان من آن شمع افروز امشب کاش تا صبح قیامت نشود روز امشب

۱۶۲۰. لطفی

موزن الملک ابن عرفی تبریزی که از ندمائی جهانگیری بوده. اوراست :
ہمین نہ کام من از روزگار تلخ شدہ است کہ زندگانیم از ہجر یار تلخ شدہ است
ز روزگار بود تلخکامی' ہمہ کس ز تلخکامی من روزگار تلخ شدہ است

۱۶۲۱. لطفی

شیرازی راست :

من از حیا نتوانم که بر رخت بینم
تو را خیال که مستغنی از جمال تو ام
معمل دل پر درد خویش را نازم
که از جفائی تو بیرحم در شکایت نیست

۱۶۲۲. لطفی

یعنی پرکاش داس بریلوی ، که اصلش از براهمه کشمیر و از تلامذه
جناب راجه صاحب مغفور است. منہ :
مرو از بر من نا شکیب دیگر جا
بهر کسی که درین معامله رود بسرت قسم (کذا)
هوا ابر است و دل بی صبر یار شرمگین دارم
مکن ساقی به ساغرمی که دشمن در کمین دارم
یقینم شد که از درد دل زارم خبر دارد
که هر دم بهر من تدبیر آزار دگر دارد

۱۶۲۳. لطیفی

جونپوری ، که معاصر تقی اوحدی بوده. منہ :

ابروان مژه و چشم سیاهش نگرند
می برد دل ز نگاهی بنگاهش نگرند
مست بیرون شده از خانه بدست دل و جان
زلف شوریده برخسار چو ماهش نگرند

۱۶۲۴. لوند

که ظاهراً از سادات بوده. منہ :

رخش را ماه گفتم شهری از گفتار من پر شد
زدندانش سخن گفتم دهان من پر از در شد

م

۱۶۲۵. مانعی

ازوست :

مارا خیال ابروی او، چون هلال کرد گشتم چنان ضعیف که ، نتوان خیال کرد

۱۶۲۶. مانعی

کاسه گر مشهدی، که آخرها بخدمت محمد مومن میرزا ابن سلطان حسین
میرزا بایقرا مشرف، و در زمان شاه اسمعیل صفوی متوفی گشته. منہ :

میخندہ نمکین یار در مقابل ما	چگونه تازه نگردد جراحت دل ما
شب عیش و کامرانی ، بگذشت روزها شد	چه شبی تو ای شب غم که ، ترا سحر نباشد
کسی که بهر تو میرد چرا غمش باشد	که چون تو سرو قد نخل ماتمش باشد
حدیث درد من گر کمس نکفت افسانہ کمتر	وگر من ہم نباشم در جهان دیوانہ کمتر
مردم بزبان کنند فریاد	فریاد ز بی زبانی من
مرا بظلم بکشتی طریق داد این بود	ز پادشاهی حسن توام ، مراد این بود
بر کاکلت زن گره ، ای سرو ناز من !	کوته مساز رشتہ عمر دراز من

۱- صبا : محسن میرزا

چه شد که از مژه در خوشاب می ریزی
 هزار دیده براه تو اشک ریزان است
 ستاره بهر چه بر آفتاب می ریزی
 تو اشک همچو سحاب از چه باب می ریزی
 تیغ کین بر کش و بشکاف دل افکارم
 تا به بینی که چه از دست تو بر دل دارم
 گرنشینم با تو رشک آید مرا از خوبشتم
 با تو می خواهم که بنشینم جدا از خوبشتم

۱۶۲۷. دانی

شیرازی، که بخدمات حضوری سلطان حیدر صفوی سرفراز بوده و آخرها
 بتحریک امیر نجم ثانی مقتول و در سرخاب تبریز مدفون شده. ازوست:
 گل را که وفا نبود، بوی تو دارد
 عمری که نماند بکسی، خوی تو دارد
 مانی شبی که بی او، باید بروز کردن
 آن شب مباد هرگز، آن روز من نه بینم
 آن که، بی یادش دمی از غم نه آساید، منم!
 آن که، در عالم بیاد او نمی آید، منم!

۱۶۲۸. ماهر

یعنی میرزا علی قلی دامغانی. اوراست:
 از غنچه لعلش هوس بوسه نمودم
 خندید چو گل گفت زیاد از دهن تست

۱۶۲۹. ماهر

یعنی میرزا محمد علی که اصلش از هنود بوده، و در عهد جهانگیری
 بدست میرزا جعفر معانی مسلمان شد. در ایام هزار و هشتاد و نه (۱۰۸۹ هـ) در
 گذشت. منہ:
 سینه مجروح و جگر زخمی و دل چاک کند
 کز چه با غمزه آن کافر بیباک کند
 چشم چگونه دیدن رویت هوس کند
 نظاره بر چراغ تو کار نفس کند

۱۶۳۰. ماهر

که مولدش بلده رشت بوده. اوراست :

عمریست که در محفل هجران تو، چون شمع می سوزم و یک حرف نیاید بزبانم

۱۶۳۱. ماهی

مشهور بماهی آفاق که خواهر محمد علی «انصاری» تخلص است. ازوست :

من اگر توبه زمی کرده ام، ای سرو سهی ! تو خودی توبه نکردی که، مرا می ندهی !
آه ازان زلفی که، دارد رشته جان تاب ازو وی ازان لعلی که، هر دم میخورم خونتاب ازو

۱۶۳۲. مائل

یعنی قلیچ بیگ خان شاملو که از اقربائی علی قلی خان ایشک آکاسی شاه

عباس ماضی و خودش معروف به «شیخ الاسلام رازی» بوده. منہ :

نوا در گوش محزون، بانگ نوح است شکر در کام غمگین زهر مار است
نسیم صبح بر مجروح، نیش است حریر جامه بر بیمار بار است
کهر در چشم محنت دیده، سنگ است سخن در پائی ره گم کرده خار است

۱۶۳۳. مائل

یعنی اسمعیل بیگ طهرانی. ازوست :

جز خون دل که ریخت جدای بجام ما • گر بی تو خورده ایم شرابی، حرام ما
قصاب پسر لببت چو خندان بینم در خنده چو کاردت بدندان بینم
ترسم که مرا زنده گذاری کاندست آلوده بخون گوسفندان بینم

۱۶۳۴. مائل

مشهدی، که از ملامتیه صفویه بوده. منہ :

از موج خیز کس که جهان را گرفته است نه قبه به شهر بماند چو یک: حباب (کذا)
راه دراز کس، به نهایت نمی رسد گر صد هزار سال زند کیر ما طناب

۱۶۳۵. مائل

یعنی قطب الدین خان دهلوی، که در عهد عالمگیری در هزار و یکصد
و هشت (۱۱۰۸ هـ) درگذشت. ازوست :

بزم ما برهم ز سنگ محتسب کی می شود شیشه ما چون عنب گر بشکند می می شود

۱۶۳۶. مائل

که مولدش نیریز، و معاصر شاه طهماسب صفوی بوده. منہ :

ای کار جهانی شده از کار تو مشکل مشکل که رود نقش سخنهای تو از دل
هستند ز بیداد تو خلقی همه در داد تا چند به بیداد بود طبع تو مائل

۱۶۳۷. مائل

که حالش معلوم نه شد، اما این شعر ازوست :

رخ نمودی و مرا بی سر و سامان کردی آفرین باد عجب کار نمایان کردی

۱۶۳۸. مبارک

راست :

زمان زمان ز فراق تو زار می گریم کم چو یاد تو، بی اختیار می گریم

۱۶۳۹. مبارک

دیگر گوید:

گر ز گیسو، کمند خواهی کرد ای بسا دل که بند خواهی کرد

۱۶۴۰. سپید مبارک شاه

مرورودی راست:

دست مبارک بر کشاد و روی عروس بهار بر سر آن چشم ابر کرد ز لولو نثار
 سر عاری گل کرد صبا پاره گفت بلبل بیچاره را چند دهی انتظار

۱۶۴۱. متین

یعنی میرزا عبدالرضا اصفهانی، که خود را از اولاد مالک اشتر نجفی و از شاگردان «میر نجات» می گفته، و در عهد دولت نواب غفران مآب صفدر جنگ بهادر وارد دارالسلطنت لکهنئو بوده. منہ:

جان عیسی می دهد می پاکبازان را متین می توان روح القدس گفت این فرنگی زاده را
 می کند هر چند تسخیری پری زاد آدمی من بقربان پری زاد که تسخیرم کند
 همه را روز جزا با تو سوال است و جواب نتوان با تو سخن گفت قیامت اینست
 بخت آنم گو که با این ناز معشوقیهائی عشق از در آید یار و غافل در بغل گیرد مرا

۱۶۴۲. مجازی

(لاهیجی) گوید:

گفتش نیک ساقها داری خاطرش رنجه شد ز گفتن من
 سخنی پاک و صاف می گویم گر غلط گفته ام بگردن من

۱۶۴۳ = مجد

یعنی مجد الدین همگر شیرازی، که نسبش را به نوشیروان بن کیقباد رسانیده اند، و مداح اتابک اعظم سعد بن ابی بکر زنگی و خواجه شمس الدین محمد صاحب دیوان جود:

چو عکس روی تو پرتو بر آسمان انداخت	جهان ز زحمت تاریکی شب، ایمن شد
گردن نهاده ام به قضا، زانکه عشق را	روا مدار که با این همه امید، مرا
افگند مرا گردش دهر از کویت	نی روئی تو دیدم میسر باشد
هر چند که شد تیزی بازوئی تو مست	این کین تو، چون سرین سیمین تو سخت
می آمد و دزدیده بما نگریست	با شیوه خویشتن خوش می آمد
افسانه شهر قصه مشکل ماست	بر مانکند رحم اگر دل، دل تست
درد تو ز دل، ز داغ هجران نه رود	تا دل باشد، مهر تو در دل باشد
در عشق تو کس تاب ندارد جز من	با دشمن و با دوست بدت میگویم

زمانه را بد و خورشید در گمان انداخت
چو آفتاب رخت سایه بر زمان انداخت
خون دو صد هزار به از من بگردن است
زدور در تو، بحسرت نظاره باید کرد
جائی که صبا نیارد آنجا بویت
نی روئی کسی، که دیده باشد رویت
هرگز نشوم، بمهر درکار تو مست
وی عهد تو، همچو بند شلوار تو مست
می رفت دگر بار قضا می نگریست
یا از سر مرحمت بما می نگریست
دیوانه دهر این دل بی حاصل ماست
وز تو نشود سیر اگر دل، دل ماست
نقش تو ز پیش چشم، آسان نه رود
تا جان نرود مهر تو از جان نه رود
در شور کسی تخم نه کارد جز من
تا هیچ کسست دوست ندارد جز من

مارا نبود دلی که کار آید ازو جز ناله، که هر دسی هزار آید ازو
چندان گریم که کوچہ ہا گردد گل فی روید و نالہائی زار آید ازو

۱۶۴۴۔ قاضی مجد الدین

کہ مولدش قصبہ نساء است۔ منہ :

تا چند ہوائی روئی چون ماہ کنی تا کی طلب مرتبہ و جاہ کنی
ای پای دراز کردہ بر فرش امل وقت است کہ دست از ہمہ کوتاہ کنی
خواہی کہ میان خلق قاضی باشی باقی باشی گہی کہ ماضی باشی
با خلق خدا حکم چنان کن کہ، اگر آن با تو کند کسی، تو راضی باشی

۱۶۴۵۔ مجد الدین

ابن ضیاء الدین سرخکتی کہ از اکابر حکماء بودہ، و محمد عوفی خواہر
زادہ اوست۔ منہ :

ای ! چون دل لالہ، چشم خونخوار ترا چون دوز جہان دل ستمگارہ ترا
باشد کہ مرا بچا کری بپذیری آخر نبود ز چاکری چارہ ترا

۱۶۴۶۔ مجد الدین

شرف ابو سعید ابن مویسہ الدین ابوالفتح بغدادی کہ در سبع ستہ ماتہ
(۵۶۰ھ) و یا قبل عشرہ و ستہ ماتہ گذشتہ۔ اوراست :

از شبنم عشق خاک آدم گل شد صد فتنہ و شور در جہان حاصل شد
سر نشتر عشق در رگ روح زدند یک قطرہ فرو چکید و نامش دل شد
شمعی است رخ خوب تو پروانہ منم دل خویش غم تو گشت برو بیگانہ منم
زنجیر سر زلف تو، در گردن تست بر گردن بندہ بندہ کہ دیوانہ منم

۱۶۴۷. قاضی مجدالدین

که مولدش قصبه دزفول از مضافات شومتر بوده. منہ :

رنگم گاهی ز رخ و اشکم بینی است سرگشتگم بعالم از بی وطنی است
جا بر سر خوان دهرم از بی دهنی است این تیر که دیده ایم از بی کفنی است

۱۶۴۸. مجدالدین

جربادقانی راست :

قدت چو قدم بر سر آفاق نهاد خاک قدست چرخ بر اطباق نهاد
آنی که رواق چرخ تا صدر تو دید دعوی بزرگی همه بر خاک نهاد

۱۶۴۹. مجدالدین خوافی

که کتاب «روضۃ الخلد» و شرح منظوم «جواهر اللغه» جارالله علامه از

تصنیفات اوست. ازوست :

بجنون بزبان حال دایم در دشت لیلی! گویان بگرد وادی می گشت
می گشت همیشه بر زبانش لیلی لیلی! می گفت تا زبانش می گشت
پیوسته بیاد لعل شیرین، فرهاد میکرد ز تلخکامی خود فریاد
جان داد نیافت کام دل از شیرین شیرین! میگفت و جان به تلخی میداد

۱۶۵۰. مجدوب

یعنی میرزا محمد تبریزی که مشنوی چند دارد. از انجاست :

آتشی اندر نیستانی فتاد سوخت چون عشقی که در جانی فتاد
شعله چون مشغول کار خویش شد هر فی شمع مزار خویش شد

گفت با آتش کہ: این آشوب چیست؟ از شکست دل ترا مطلوب چیست؟

گفت: آتش بی سبب نفروختیم دعوی بی معنیت را سوختیم

آنکہ میگوئی نیم با صد نمود همچنان در بند خود بودی کہ بود

۱۶۵۱. مجلسی

هروی، کہ اول «تعزیتی» تخلص کرده. اوراست:

هر زمان گردی، ز کوئی دوست سر بر میکنند تا، کدام افتاده آنجا، خاک بر سر میکنند

۱۶۵۲. مجلسی

اصفہانی، کہ شاگرد مولانا محتشم کاشی بوده. منہ:

از جاودان خویش چه دزدی نگاه را سرده بعشوه آن دو بلائی سیاه را

بیداد کن مترس کہ چشمت بروز حشر بندد بیک نگہ لب صد داد خواه را

۱۶۵۳. مجنون

یعنی درویش مجنون سمرقندی. اوراست:

هیچکس با من مجنون نشود همخانہ کہ جنون منش آخر بکنند دیوانہ

۱۶۵۴. مجنون

چپ نویس مشہدی راست:

بوعظ میروم و زار زار می گریم باین بہانہ ز ہجران یار می گریم

روزم از فرقت رویت چو شب غم گذرد شیم از ہجر تو تا روز بمانم گذرد

۱۶۵۵ = مجنون

که پسر مولانا کمال الدین «رفیعی» است. منہ :
بیوفا بودی ز اول من ترا نشناختم حیف اوقاتی که در کوی تو ضایع ساختم

۱۶۵۶ = مجنون

که از دیار یزد بوده. منہ :
چشم یوسف را خبر از گاه گاه غمزه نیست ناز میداند چه با جان زلیخا میکند

۱۶۵۷ = مجید

یعنی درویش مجید طالقانی، که در عهد دولت نواب خدا بیامرز صفدر جنگ
بهند آمده، و آخرها باصفهان رفته در یک هزار و یک صد و هشتاد و پنج (۱۱۸۵ هـ)
در گذشت. منہ :

نشد یکره گذار افتد براهی آن جفا جو را	●	که از هر سو نگیرد داد خواهی دامن او را
ظلم است که بیرون کنیم از قفس اکنون	●	کز جور تو ام ریخته شد بال و پر آجا
پرسید کسی دوش ز بزم خبر از من	●	پنداشت که من داشتم از خود خبر آنجا
بر بام حرم نمی نشینند	●	مرغی که پرد ز طرف بامت
جز دام تو جانی دیگرم نیست	●	خاجت به شکستن پریم نیست
چنان گذر بر بیگانگان ز من کایشان	●	گان کنند، ترا با من آشنای نیست
به گفت : خاکی ترا بر در نباشد	●	که از خون شهیدی تر نباشد
بمحرر داوربها با تو دارم	●	اگر شور از تو در محشر نباشد
مصلحت نیست کنون بودن مجنون در دشت	●	هست حسب الرقم عشق بیابان از من

۱- بعض جا (دنبال) دیده شد

نه آدمی است کسی کو ترا پری داند پری کی این همه شوخی و دلبری داند
گر خوانیم بکویت باور ندارم از تو آن دل کجاؤ این رحم آن پا کجا و آن کو

۱۶۵۸ = مجید

مولدش در هزار و هشتاد و هشت (۱۰۸۸ هـ) دزفول از مضافات شومستر
است، و آخرها در دهلی بخدمت نواب ابو المنصور خان صفدر جنگ سر می
برده. منہ :

شبی که یاد تو، ای شوخ ماه پاره کنم ز اشک، روئی زمین را پر از ستاره کنم
بان رسیده که از دست تو خطی در گل درین بهار گریبان خویش پاره کنم

۱۶۵۹ = مجیر

یعنی مجیرالدین بیلقانی که افضل الدین خاقانی او را بفرزندی برداشته بود،
و آخرها از مقربان حضرت اتابک محمد شاه با اثیر اخستگی معارضات نموده، در
پانصد و شصت و هشت هجری (۵۶۸ هـ) درگذشت. از وصت :

خفته خوش، چو بخت من همه شب تو چه دانی که چیست بیداری
دل بعشق تو، دل ز جان برداشت جان هم امید از جهان برداشت
گفته سایه از تو بردارم سایه از خاک چون توان برداشت
ای کرد صبح صادق از مشک وام کرده روئی چو آفتاب صد صبح شام کرده
خون حرام مارا بر خود حلال دیده وصل حلال خود را بر ما حرام کرده
زان روز که چشم من برویت نگریست نگنشت شبی که در غمت خون نگریست
بشتاب که! بی تو دل نمی داند ساخت دریاب که! جان بی تو نمیداند زیست
گل صبحدم از شاخ بر آشفتم و بریخت با باد صبا حکایتی گفتم و بریخت

بدعهدی عمر بین که یک هفته ز شاخ گل سر زد و غنچه کرد و بشگفت و بریخت
در کوئی توام سینّه پر شور افکند از روئی توام دور بد آموز افکند
امید نبودم که بدین روز افتم شبهائی غم تو ام بدین روز افکند

۱۶۶۰ = محب

یعنی مرزا محمد قلی خان که در عهد نواب خدایا مرزد شجاع الدوله روضه
خوانی میکرده. ازوست :

قاصد مهربان من باز بگو سلام او جان بلب رسیده را شاد کن از پیام او
آمده از ره کرم یار به پرسش محب شکر خدا که کرد کار گریه صبح و شام او

۱۶۶۱ = محبت

یعنی محبت خان بریلوی ابن حافظ الملک رحمت خان بهادر که عمری
در دارالسلطنت لکهنشو بسر برده در (۱۲۲۳ هـ) درگذشت. منه :

ترک آن رشک حور نتوان کرد گر رود جان قصور نتوان کرد

گر کشش من اثری داشتی بیمار بسویم گذری داشتی
زیستی بی تو اگر مثل تو مادر گیتی پسری داشتی

دور از تو من ز غیر جفائی که میکشم آگه نه ازین که برای که می کشم

۱۶۶۲ = محبتی

لاری (میر احمد) ؛ که از شعرای زمان سلطان یعقوب ترکمان و شاه
طهاسب ماضی است. مننه :

چون من از رشک نمیرم که ، چو آیم بر تو برسی اول زمن سوخته ، حال دگران را

من کیم از برای تو، خانه بیاد داده از سر خود گذشته در پی دل فتاده

دل ز کفم ربود و رفت از پی جان دیگری طرف کله شکسته بند فیما کشاده

۱۶۶۳. محبتی

شیرازی، گوید:

آمیزش ناز با عنایت ز کجاست وین عربده با من خرابت ز کجاست
من در همه عمر خواب نادیده بچشم تو چشم منی این همه خوابت ز کجا است

۱۶۶۴. محترم

یعنی امیر هاشم قصه گو، که مدت ها در خدمت خانخانان بسر کرده.

ازوست:

در آفرینش تو قدسیان درین غلط اند که آفریده کدام آفریدگار کدام
ترحم میکنی آزار می یابم من آن صیدم که گر تاخیر در بسمل کنی مردار میگردد

۱۶۶۵. محتشم

کاشی، که مداح شاه اسمعیل و شاه طهماسب ماضی است و دیوانی مسمی «حلاله»، و دیوانی مسمی «نعل عشاق» دارد و مرثیه خوانی در ماتم جناب سیدالشهداء حضرت حسین بن حضرت علی علیهما السلام نیز گفته. در نه صد و نود و شش (۵۹۹۶) عازم خلد برین گردیده. منه:

شوم هلاک چوغیری خورد خدنگ ترا که دامن آشتی در قفاست جنگ ترا
رو ای صبا تو بان سرو چاکدامن گو که: از برای تو کشتند بیگناهی را
شوق درون بسوی دری میکشد مرا من خود نمی دوم دگری میکشد مرا
عجب گیرنده داسی بود در عاشق ربای ها نگاه آشنای یار پیش آشنای ها

حسن روز افزون نگرکان خسرو زرین رکاب
 چون گرفتم دامنش مردم به ناکامی که بود
 هزار ناله جانسوز کرده ام امشب
 کدام سرور سنبل نهاده بند بیپایت
 درین کز دل بدی با من سگی نیست
 هم از غالب حربی هائی حسن است
 هر چند خون عاشق صادق حلال نیست
 مکنده مهر، چنان پاره کن که، گر روزی
 یک روز با تو بودن و با غیر دیدنت
 بعزت ناسزد شد هر که ناید مدتی سویت
 چو غافل از اجل صیدی سوئی صیاد می آید
 بگویشم مژده وصل از در و دیوار می آید
 سپند آتش شوقم که هر دم هاتف دیگر
 آخر ای پیمان گسل یاران بیاران این کنند
 دلی دارم که از تنگی دران جز غم نمی گنجد
 ملامت کو که گهی همچو من از روزیت بیند
 خنگ آن نسیم بشارتی که ز غایت از نظری رسد
 شب محتشم شده بی خبر مگر آفتاب جهان سپر
 مهربان بیاری هوای دل ستانم می کند
 آنکه نامش بر زبان، خوشتر ز نام یار بود
 دی هلالی بود، امشب بدر، امروز آفتاب
 دست لرزان، دل تپان، من مضمحل، او در حجاب
 عجب شبی بغمت روز کرده ام امشب
 که برده دل ز تو ای دلبران شهر فدایت
 که خوبان یک زبان بادل یکی نیست
 که یک عالم حریف کودکی نیست
 در خون من گرفت بر آن خرد سال نیست
 شوی ز کرده پشیمان، بهم توانی بست
 با صد هزار سال جدائی برابر است
 باین امید من هم چند روزی رقتم از کویت
 نخستین رفتن مخویشم بان کو یاد می آید
 دلم هم می تپد البته کاشمب یار می آید
 بگویشم می رسد کان آتشین رخسار می آید
 دوستان بیموجبی با دوستان این کنند
 غمی دارم ز دلتنگی که در عالم نمی گنجد
 شبی کاش آید و از روزن چشم منت بیند
 پس از انتظار تمام تر خبری به بی خبری رسد
 بدرآید از طرف دگر که شب ترا بسری رسد
 بهترین دوستانان قصد جانم می کند
 از دو نام بوالعجب کوتاه زبانم میکند

رونی نائسته چو ماهش نگرید چشم بی سرمه سیاهش نگرید
نگهش با من و چشمش با غیر غلط انداز نگاهش نگرید
عذر خواهی کندم بعد از قتل عذر بدتر ز گناهش نگرید

صحیفه که دران شرح بهر یار نویسم ز گریه شسته شود گر هزار بار نویسم

ز بسکه مهر تو با این و آن یقین دارم بدوستی تو با کائنات کین دارم
بدور گردی من از غرور می خندد حریف سخت کفانی که در کمین دارم
تو واقف خود و من واقف نگاه رقیب تو پاس خرمن و من پاس خوشه چین دارم

بصلح یار در هر انجمن خوانند اغیارم وگرچشم از تو می پوشم بگردن میرسد کارم
اگر می بینمت با غیر غیرت می کشد زارم فتد تا بر زبانها کز نظر افتاده یارم

تو خود آن نیستی کز بهر همچون من سیه بختی نمای ترک اغیار و ز یکرنگی شوی یارم
مراهم نیست آن بی غیرتی شاید تو هم دانی که چون بینم ترا با دیگری نادیده انگارم
بمن چندان گنه از بدگانی میدهد نسبت که من هم در گان افتاده پندارم گنه گارم

چو او می دید سویم رو سوی اغیار میکردم حذر کردن ازو خاطر نشان یار میکردم

کسی کز بیم من در صحبت او لال بود اکنون زبان کرده است پیدا دارد آهنگ نصیحت هم

تو کشیده تیغ مرا هوس که ز قید جان برهائیز بمراد دل نرسی اگر به مراد دل نه رسائیز

خوش آن ساعت که خندان پیشت ای سیمین بدن میرم

تو باشی بر سر بالین من گریبان و من میرم

بسکه همیشه در غمت فکر محال می کنم هجر ترا ز بی خودی وصل خیال می کنم

ز لطف و مهر او، در خنده های گریه آلودم نمی یابم که مقبولم، نمی یابم که مردودم
ز جرمم در لذت یا بسلمم کن، تا یکی داری در آب و آتش از امید بود و بیم تا بودم

چون نمودی رخ بمن یک لحظه بدخوی مکن شربت دیدار شیرین به ، ترش روی مکن

اگر خواهی دعای من کنی بر مدعای من
اگر عمرم نماند است ای، پسر! بادا بقای تو
مدعی در مجلسم جا میدهد پهلوی تو
از صفای که گهی بنواز در پهلوی خویش
شبه ز روز گرفتار تر بمشغله تو
آنچه در آئینه روی تو من می بینم
دلا از وی بریدی خاطرت آسود پنداری
نهمزبانی که من زمانی با و شپارم غمی که دارم

نه نیک خواهی که گاه گاهی ز من پرسد غم که داری

هر گل که به باغ آمد می بویم و میگویم
رو ای صبا! بر آن سرو بوستان که تو دانی
چو شرح حال پرسد ز مجرمان به اشارت
پس از نیاز باو عرض کن چنانکه نرنجد
اگر بخنده لب کام بخش خود نکشاید
اگر بگوشه ابرو گره زند به کرشمه
برای خاطر غیرم بصد جفا کشتی
چو من هلاک شوم از طبیب شهر پیرس
در پای تو میرم من تو بوئی کسی داری
زمین بیوس بخدمت دران زمان که تو دانی
بگو که قاصدم از جانب فلان که تو دانی
حکایتی ز زبانم بان زبان که تو دانی
ازو به گریه و زاری طلب کن آن که تو دانی
گره کشای و آن کارکن چنان که تو دانی
بین برائی که؟ ای بی وفا! مرا کشتی
که درد گشت مرا یا تو بی وفا کشتی

۱۶۶۶ . محرم

یعنی میر حسین شاه که از اکابر فرقه چغتائی بوده . منہ :

سپل اشک من، ز کوی یار، برد اغیار را بوده است آری اثر ها گریه بسیار را

۱۶۶۷. محرم

یعنی قلی خان بیگ که باتفاق تقی اوحدی بھند آمدہ در یک ہزار و دو
(۱۰۰۲ھ) درگذشت. منہ :

زانگوئہ غریبانہ بہ زندان تو مردیم کایام نشد آگہ و تقدیر ندانست
زخمی نیافت دل ز تو، گر چاک سینہ ام آغوش باز، از پی زخم دگر نکرد
کاری مکن کہ بادل پرشکوه، روز حشر آتش بجای خاک ز دستش بسر کنم

۱۶۶۸. محرمی

کہ در زمان سلطان حسین میرزا بودہ . منہ :
بی رخت روز و شبم در الم و غم گذرد بی الم، بر من مسکین، نفسی کم گذرد

۱۶۶۹. محروم

یعنی ابو تراب پسر کوچک ابن قاضی مسعود راضی کہ معاصر شاہ عباس
ماضی است. منہ :

فگندی خویش را ای دل! اگر در دام رسوائی چہ محتہا کہ خواهی دید در ایام رسوائی
دل مارا بہ جفا یا بہ وفا نتوان برد تا جفا خاص نباشد دل ما نتوان برد

۱۶۷۰. محزون

یعنی مولانا محمد حسین خطاط تبریزی ابن ملا عنایت اللہ شیخ الاسلام. منہ :
بجز یاری زما ای شوخ بی پروا نمی آید بتو آنها کہ مردم گفته انداز ما نمی آید
چنان از حرف بد گو بدگان گردید یار من کہ هرگز سوئی محنت خانہام تنها نمی آید
من بودم دوش و آن بت بندہ نواز از من ہمہ لایہ بود و از وی ہمہ ناز

شب رفت و حدیث ما پایان نہ رسید شب را چه گنہ قصہ ما بود دراز

۱۶۷۱ = محسن

یعنی ملا محسن، کہ خواہرزادہ مولانا ضیاء الدین کاشی است و بخدمت
شاه عباس ثانی بسیار محترم بودہ. منہ :

ازان بہ صحبت یاران کشیدہ دامانم کہ صحبتی دگری می کشد گریبانم

۱۶۷۲ = محسن

لاری است :

برہنہ پای منہ بر زمین، کہ از ہر سو برہگزار تو، دلہا چو ازگر افتاد است

۱۶۷۳ = محسن

شیرازی، کہ با مولانا «صہوحی» خصوصیت ہا داشتہ. منہ :
خیال بوسہ، بر آن گردن بلند، مہند لبی کہ میرسد آنجا، لبی گریبان است

۱۶۷۴ = محشر

یعنی شیخ اکرام اللہ بدایونی، کہ در ہزار و دو صد و ہفدہ ہجری (۱۲۱۷ھ)
وفات یافت. منہ :

بجان او کہ ، بلب جان رسیدہ هیچ نگفت	فغان کہ یار فغانم شنیدہ ، هیچ نگفت
برم رسید گریبان دریدہ هیچ نگفت	درید یار مگر نامہ ام کہ ، نامہ برم
لبش رقیب بدنہان گزیدہ هیچ نگفت	چو من بزمی لب بوسہش، دہد دشنام
کہ گشت بسمل و در خون تپیدہ هیچ نگفت	بہ بی زبانی محشر متمگرا رحمی

۱۶۷۵ = سید محمد

کہ از سادات نجف اشرف بودہ. منہ :
ای یاد تو ام سلسلہ جنبان جنون دور از تو و بزم تو، مگو چونم چون

چون شمع ستاده تا بزانو در اشک چون جام نشسته تا بگردن در خون

۱۶۷۶. هیرزا محمد

ابن شمس الدین سلطان، که از سادات کسکن من توابع سبزوار است و معاصر شاه طهماسب ماضی است. منہ :

چو روئیداد غایتی دارد	بی وفائی نهایی دارد
شہسوارا کشیده دار عنان	دردمندی شکایتی دارد
فریاد از آن نرگس مستی که تو داری	داد از دل بیگانه پرستی که تو داری
ترسم کہ یکی ز اهل وفا زنده نماند	در کشتن این طائفہ دستی کہ تو داری

۱۶۷۷. هیرزا محمد

کہ از سلسلہ نصیریان تبریز بوده، اما «آذر» او را کرمانی میداند آخرها از اکابر نادری بوده کہ بحکم آن قهر خدا، در دهلی مقتول شد. منہ :

از تغافل و ز تبسمی می کشد مرا زنده میکند ناله میکنم طعنه می زند، گریه میکنم خنده میزند

۱۶۷۸. محمد

یعنی حجة الاسلام امام ابو حامدی غزالی کہ در پانصد و پنج (۵۰۵) وفات یافته. منہ :

با جامہ نمازی بسر کردیم	و ز خاک خرابات تیمم کردیم
شاید کہ درین میکدها دریابم	آن یار کہ در صومعها گم کردیم

۱۶۷۹. محمد

یعنی سید محمد بن ناصر علوی غزنوی کہ برادر بزرگ سید حسن غزنوی بوده. منہ :

ای بیک - حمله گرفته مملکت روی زمین ز آسمان بر دست و تیغت، آفرین بادا آفرین!

۱۶۸۰ = محمد

یعنی شمس الدین محمد کاتب بلخی، که مداح عین الملک و همعصر محمد
عوفی بوده. منہ :

ای لب لعلت مزاج آب حیوان یافته بر جهان دلبری حسن تو فرمان ساخته

۱۶۸۱ = محمد

ابن بدیع که مولدش بلده نساء است، و در عهد عباد الدین زنگی از اصحاب
دیوان بوده. منہ :

چون رایحه مشک و چو بوئی سمن آمد هر باد که از ساحل جیحون بمن آمد

۱۶۸۲ = محمد حسین

میرزا که برادر محمد مومن میرزا شهید است. منہ :
چو رخسار تو، از نوشیدن می، لاله گون گردد درون من صراحی وار تالب غرق خون گردد
مه من بی گل رویت دلم خون گشته چون لاله جگر هم از غم هجران شده پرکاله پرکاله

۱۶۸۳ = محمد

خراسانی راست :
یک چند ز دوستان جدا خواهم بود با محنت و درد مبتلا خواهم بود
تا یار بسازد آشنائی خویشم بیگانه ز خویش و آشنا خواهم بود

۱۶۸۴ = محمد

رستم‌داری، که معاصر شاه طهماسب ماضی است. منہ :
باد از طرف تو، لاله گون می آید و ز خاک در تو، بوی خون می آید

در جلوۀ که تو از دل، هر ذره صد چشمۀ خورشید برون می آید

۱۶۸۵. محمد رازی

به کجرات آمده برباد رفته درگذشت. منہ :

بیا ای گفت مطلع آفتاب که خون می رود بی تو جام شراب

۱۶۸۶. محمد رازی

که بمصاحبت شاه طہاسپ سرفرازی داشته. منہ :

در صحبت رندان دوسہ روزم گذر افتاد خالی ز ریا بود مرا نیز در افتاد

در روئی دو جوان تازه گشتند امیر با نالہ کرنائی و با بانگ نفیر

القصہ ، بصد ننگ و ملامت ، زندگی را آن بر سر کون نهاد و این بر سر کبر

۱۶۸۷. محمد

ملا ، که برادر کوچک مولانا عبدالرحمن جامی است. منہ :

این باده کہ من بیتو بلب می آرم نی از پی شادی و طرب می آرم

زلف سیه تو، روز من کرده سیاه روز سیه خویش به شب می آرم

۱۶۸۸. محمد

یعنی سید محمد گجراتی، کہ از طبقہ صوفیہ بودہ. منہ :

در میکده زن بانگ توکت علیک با مغبچہ در سرود گو تبت الیک

با کفش و عصا راه خرابات میوئی رو ، الق عصا ، بشنو و فاخلع لغلیک

۱۶۸۹. محمد

سمرقندی گوید :

ما سیه بختیم و بد روئیم و اختر سوخته شمع مقصودی بعمر خود شبی نفروخته

۱۶۹۰. محمد

یعنی سید محمد پرده دار بلخی. اوراست :
عیسی کلام من که دم از من دریغ داشت بیمار او شدم قدم از من دریغ داشت

۱۶۹۱. محمد

که ظاهرا حافظ قرآن بوده. منہ :
مریض عشق را نازم که از بهر علاج، اورا مسیح از بر سر بالین رود بیمار می آید

۱۶۹۲. محمد

حاجی از دوستان تقی اوحدی. ازوست :
ای بسا توبه که از توبه دیرینه من خوبرویان بشکستند بیک چشم زدن

۱۶۹۳. محمد

حسن، که از سادات رضوی مشهد مقدس است. منہ :
حرف محبت که جهانی ازان پراست زان نشنوی که گوش تو این داستان پراست
نخواهم مهربان با خویشان در چشم اغیارش که می ترسم که غیری بیند و گردد گرفتارش

۱۶۹۴. محمد

حکیم شیرازی که حکیم صدرای مسیح الزمان پسر اوست. ازوست :
ای لطف تو مایه طربناکی ما فیض تو روان بخش تن خاکی ما
گر عفو کنی گناه ما، با کی نیست چون عفو تو شد باعث بیبکی ما

۱۶۹۵. محمد جان بیگ

ابن رستم خان داغستانی، که در خدمت شاه عباس ماضی بسیار تقرب داشته. منہ :

چین ابرو خط آزادی است مجنون ترا
 ناز بیجا باطل سحر است افسون ترا
 دو دل گردیده ام در اختیار لطف و بیدادش
 من و نازش که در معنی همین باشد همان باشد

۱۶۹۶. محمد رضا

که از اطبائی مشہد مقدس بوده :

در معصیت عمر تبه می گذرد
 روزم چو شب تیره سیه می گذرد
 اما به همین خوشم که در حضرت دوست
 نامم بوسیله گنه می گذرد

۱۶۹۷. محمد سلطان

که برادر کوچک امین سلطان تر کبان است. منہ :

بریز خون مرا ساق، و به ساغر کن
 چه می شود توهم از خون ما لبی تر کن
 دستی که در پیاله حسنت شراب کرد
 دردی که ماند در قدحی آفتاب کرد

۱۶۹۸. محمد صوفی

مازندرانی، که در عهد جهانگیر در سرحد هند رسیده وفات یافته :

ترا دیدم قرار از دست من رفت
 عزمان اختیار از دست من رفت
 تو ای آه سحرگاہی دل
 بکن کاری که کار از دست من رفت

۱۶۹۹. محمد

کاشی، گوید :

زمن دزدیده رمزی داشتی با غیر، در مجلس
 غرض گر زان اشارت رفتن من بود برخیزم

ای دیده گرت خون بخواب تنهائی ز نهار بروئی غیر در نکشائی
معشوق بهر جا که رود معشوق است عاشق نه بود آنکه بود هرجائی

۱۴۰۰. محمد علی

ابن مولانا عباس تبریزی، که برادر مولانا حسین خوشنویس است. منہ :
تسلی از ندهد یاد بی وفائی تو چگونه صبر کنم در غم جدائی تو
از غنچه لبش اثر خنده ظاهر است هرچند از حجاب، تبسم نمی کند

۱۴۰۱. محمد علی

خان ابن مهر علی بیگ امیر شکار باشی ابن الخاص میرزا ابن الدار خان
که پدر والہ داغستانی در یک هزار و یک صد و بست و هشت هجری (۱۱۲۸ هـ)
در بلده نخب جوان بمرض استسقا در گذشت. منہ :
جان تاب ز زلف تابداری دارد دل داغ ز لاله عذاری دارد
تن حسرت تیغ آبداری دارد سر هم سر فتراک سواری دارد

۱۴۰۲. محمد

قطب شاه که فرمان فرمای گلکنده دکن بوده. منہ :
من غم عالم دارم عاشقی کار منست بادشاهی کشور عشقم خدا یار منست

۱۴۰۳. محمد حسین

رازی، که بهند آمده در یک هزار و بست (۱۰۲۰ هـ) درگذشت. منہ :
ای چرخ زبون گیر زبونم کردی رنگین چو سر انگشت بخونم کردی
از دائره عقل بروم کردی بازیچه روزگار دوئم کردی

۱۴۰۴. محمد

مسلك مشهدی، كه جواب مكاتیب اورنگ زیب عالمگیر نیک نوشته.
منه :

بجرم عشق مرا كشته، چه خواهی گفت؟ جواب خون شهیدان كه، بیگناهانند!

۱۴۰۵. محمد مصطفی

كه از شعرای هندوستان بوده. منه :
بیک وفا كه نكردی ز منتم كشتی خوشا جفا كه درو منت نمی باشد

۱۴۰۶. محمد مکی

راست :

ترسم كه شاد كسی دشمن فزون شود ورنه فغان كنم كه دل خلق خون شود

۱۴۰۷. محمد هادی

كه در زمان شاه طهاسب ماضی بوده. منه :
چو خواهم از سر كویت دمی كناره كنم • بدانهای سر شك خود استخاره كنم
حدیث خود بتقریب پیام دیگری گویم • كه خواهد گوش كردن گربنام دیگری گویم
بسته لب از حدیث عشق، خاموشی بین • گفتگویم رفته از خاطر، فراموشی بین

۱۴۰۸. محمود

یعنی شیخ محمود شبستری تبریزی، كه صاحب مثنوی «گلشن راز» و
«كنزالحقائق» است، و مدتی به ابراهیم نامی از اقربائی شیخ اسمعیل عشقبازی

باخته و رساله «شاهدیه» بنام او ساخته. در هفت صد و هشت هجری (۵۷۰۸) درگذشت. ازوست :

جز آتش عشق ، در دلم سوز مباد جز عارض او شمع شب افروز مباد
روزی که دلم شاد نباشد به غمش در گردش ایام من آن روز مباد

۱۷۰۹. محمود

که از سادات گیلان بوده در عهد اکبری بهند آمده. منہ :
هنگامه من ز کینه برهم زده رخت هوسم به نیل ماتم زده
در نوبت هرکس زده فال سرور جز نوبت من که، قرعه غم زده

۱۷۱۰. محمود

که مشهور بنواجه محمود حسینی است. منہ :
تونازنین و نازکی خلقی برویت مبتلا هرچند بیجا ناز تو بیچاره خلقی در بلا

۱۷۱۱. محمود

یعنی نجم الدین محمود ابن علامه رکن الدین بن ابی عبدالله حسین مشهور به «صاحب اللوح» است که در محاربه شاه شجاع و شاه منصور کشته شد. ازوست :
گفتم بصلاح کوشم و مستوری وز یار جفا پیشه گزینم دوری
چنانم نچنین قصه چو راضی گردد بیچاره دلم می دهد دستوری

۱۷۱۲. محمود

که قاضی قزوین بوده. منہ :
شمع من پرتو به بزم دیگران می افکند وه که این گرمی مرا آتش بجان می افکند

۱۷۱۳. محمود

رازی راست :

آنم که غم ترا بجان می خواهم پیوسته لبیت شکر نشان می خواهم
تا دوره خوبی تو برسر نداید بندی بر پائی آسمان می خواهم

۱۷۱۴. محمود

برلاس گوید :

ما جام می گرفته بمیخانه می رویم بیان شکسته برسر پیمانہ می رویم

۱۷۱۵. محمود

بیگ حلوائی راست :

من داده بودم صبر را در عشق او باخود قرار چون دیدم آن روئی نکو صبر و قرار از دست رفت
بگرفته بودم دا منش، تا داد خود خواهم ازو بی هوش گشتم از شغف، دامان یار از دست رفت

۱۷۱۶. محمود خواجہ

کہ همعصر شاه طہاسب ماضی است. منہ :

از من میفکن پرده برخسار نکارا بکشائی تقاب از خود و بنہائی خدا را

۱۷۱۷. ملک محمود

ابن ملک شاه ہندی. اوراست :

رقی و نقش روئی تو از دل نمی رود باز آ کہ صورتت ز مقابل نمی رود

۱۷۱۸ = محمود

یعقوب، گوید:

طعنه چه زنی بعشق سارا بس پیر که عاشق جوان است

۱۷۱۹ = محوی

یعنی مولانا عبدالعلی اردبیلی، که در نواحی برهان پور دکن در یک هزار و بست و پنج (۱۰۲۵ هـ) وفات یافته. ازوست:

خواهم ز بتان شعله داغی بلحد برد
این هم دل من نیست که با من نگذارند
رهی درپیش دارم کاخر عمر است انجامش
بهر جا مرگم آسائش دهد منزل کم آنجا
صفیری سر نزد در هیچ حال از من، مگروقتی
که در دام آدم صیاد غافل را خبر کردم
هلاک حسرت آغوشت، ای سیمین بدن گشتم
بجائی موی سر در ماتم بند فبا بکشا

۱۷۲۰ = محوی

یعنی میر مغیث الدین که از اسدآباد من محال همدان است، و بجهتہ مکنائی نیشاپور بعضی اورا نیشاپوری گمان کرده اند. وفاتش در یک هزار و ده (۱۰۱۰ هـ):

محو دیدی که چرخ چون خوارت کرد
وین زهر هزار سانه در کارت کرد
اسال دگر اگر نگهداشت ترا
حسرت کش یار کرد و بیزارت کرد
محو که ز کوئی عقل بیرون میگشت
سرگشته تراز هزار مجنون می گشت
دور از تو دور دیدم، آن دل شده را
در بادیه که باد در خون می گشت
محو بهوائی دل نوای نه زنی
در کوچه کس در سرای نه زنی
بیکانگی تمام عالم دیدی
زنهار کز حرف آشنای نه زنی

۱۴۲۱. محوی

که از سادات اصفهان و معاصرین شاه طهماسب ماضی بوده. منہ :
ز جرم باده خدایا مسوز محوی را عذاب او بجهان دوزخ خار بس است

۱۴۲۲. محیط

یعنی میر محمد سعید اصفهانی، که در ایام محاصره اصفهان درگذشت. منہ :
ای آه! بیا دامن آن ماه بگیر وی ناله! گریبان سحرگاه بگیر
دلبر ز در خانه ما سیکزد ای اشک! برون آی و سر راه بگیر

۱۴۲۳. محی

شاملو، که معاصر تقی اوحدی بوده. منہ :
گرم بسر گردش چشم سیهت ناز است که می چکد تمام از نگهت
از بسکه بناز میروی نیست عجب گر سبزه ناز روید از خاک رخت

۱۴۲۴. محی الدین

ابن محمد ابن یحیی نیشاپوری، در جنگ کفر و غزنین شهید شده. منہ :
ظالم که کباب از دل درویش خورد چون در نگری ز پهلوی خویش خورد
دنیا علی است هر که زونیش خورد خون افزایش، تب آورد، نیش خورد

۱۴۲۵. مختاری

یعنی حکیم عثمان غزنوی، که نخستین «عثمانی» تخلص میکرده و عمادی غزنوی
را پسرش گفته اند، و مدتی بمصاحبت سلطان ابراهیم ابن مسعود شاه غزنوی
بوده، و آخرها در شهور چهار صد و سی (۵۴۳) وفات یافته. ازوست :
جان مرا بستان و جانی ده مرا از بوسه تا جان دهم باز از برائی بوسه دیگر ترا

خواهم صنایع جهان دشمن من پیراهن تو یکی و پیراهن من
از بازوئی من قلاده در گردن تو و زگیسوئی تو کمند در گردن من

۱۴۲۶. مخدوم

یزدی است :

شب عربده با محنت هجران کردم با او دل و جان دست و گریبان کردم
چون دیدم از روی خلاصی مشکل جان دادم و کار بر خود آسان کردم

۱۴۲۷. مخفی

رشتی، که در خدمت امام قلی خان حاکم فارس بسر می برد. ازوست :
مخفیا دختران خطه زشت چون غزالان مست می گردند
از پی مشتری بهر بازار بند تنبان بدست می گردند

۱۴۲۸. مخلص

یعنی میرزا محمد که مولدش قریه براق من قرانی قم و ظهورش در زمان
شاه سلطان حسین صفوی است. ازوست :
گفتی که: از من آنچه شنیدی، به کس مگو حرفی نگفته که توان گفت با کسی

۱۴۲۹. مخلص

یعنی اندرام لاهوری، که از تلامذه سراج الدین علی خان آرزو است. در
فتنه قهرمان ایران در دهلی کشته شد. ازوست :
بدست غیر چو دامان او نظاره کنم بغیر ازبنکه گریبان درم چه چاره کنم
شور مرغان چمن، ترسم که آزادت کند خنده گل صبحدم از خواب بیدارت کند
تا شود معلوم درد دردمندان خودت عشق یا رب بعد ازین جانی گرفتارت کند

ترسم که برفتند ز جهان رسم سیر باغ
 قیامت بر سرم آورده از شیون، ای قمری
 مستی بیاد داده گریبان دریدنش
 تو خواهی بعد ازین در باغ بودن یامن ای قمری
 چون عقل هزار درد سر داشت
 دیوانگی اختیار کردم

۱۴۳۰. مخلص

کاشی، که در زمان سلطان حسین صفوی باصفهان آمده. منہ:

کرد بیجا دلم از طره جانانه جدا
 برق در جان هوا داری فانوس افتد
 دست مشاطه الهی شود از شانه جدا
 تا کجا شمع جدا سوزد و پروانه جدا
 کارم از عشق رسید است بجائی مخلص
 که بمن خویش جدا گرید و بیگانه جدا
 من و دل هر دورا در خاک و خون انداختی رفتی
 ندانم از تغافل یا حیا بود، این قدر دانم
 باین ناسازگاری کارها را ساختی رفتی
 که چون خود را نمودم، سر به پیش انداختی رفتی

۱۴۳۱. مخلص

راست:

چنان گردیده ام رسوا اگر بیند مرایاری
 کند بیگانگی هر چند باشد آشنائی من

۱۴۳۲. مدهوش اصفهانی

یعنی سید مبارک خان که از سادات جزیره است، و از طرف مادر نسبش
 به امام قلی خان حاکم فارس می رسد. ازوست:
 عشق آن روز بسرحد کمال انجامید
 که پدر عاشق فرزند شد، و عار نداشت

۱۴۳۳. مذاقی اصفهانی

که از پهلوانان شاه طهماسب ماضی بوده. منہ:
 انتظاری داشتم کامروز یارم میکشد
 وه که چندان نیست یار و انتظارم میکشد

عاشق خسته ترا بسکه جفا رسیده است
 بسر می روم و همره من ان ماه من است
 اگر چشمت پرد سویم نگاه می توان کردن
 تا چند بیاد تو هم آغوش شوم
 ترسم که ز امتداد ایام فراق
 تا تو با و رسیده او بخدا رسیده است
 خطری نیست درین ره که خدا همراه است
 مرا هم اعتباری برگ گاه می توان کردن
 تا کی بخیمال ز تو خاموش شوم
 یک باره ز خاطرت فراموش شوم

۱۴۳۴. ملا مراد

قزوینی راست :

ای مولوی از کبر دماغت گنده
 چندان حرکت کن که از روئی قیاس
 هر گه که بکنند بر تو سلاسی بنده
 معلوم شود که مرده یا زنده

۱۴۳۵. مرادی

از سادات استرآبادی بوده :
 قاصد مسکین ز کوئی یار می آید ملول

گوش بر حال دلم آن سنگدل گویا نداشت

۱۴۳۶. مرادی

که برادر بزرگ مولانا وحشی بافقی است، و هر دو شاگرد مولانا شرف
 الدین علی بافقی. مننه :
 چون گردباد عمری در هر گل زمینی
 گردیدم و ندیدم مثل تو نازنینی

۱۴۳۷. مرتضیٰ قلی بیگ

از غلامان شاه سلیمان صفوی است. مننه :
 تا گشت حسن او چمن آرا درین چمن
 شد خار غنچه، در نظر مسا، درین چمن

ز میان چو رفته باشم بکنار خواهی آمد چو بکار من نیانی بچه کار خواهی آمد

۱۴۳۸. مرتضی

که از اجلهٔ سادات اصفهان و معاصر شاه سلیمان است. منہ :

دلم از فراق خون شد تو فراق دیده باشی برهت غبار گشتم ز صبا شنیده باشی
 نه حکایتی نه حرفی نه تبسمی، مبادا ز زبان بریده ناصح سخنی شنیده باشی
 تو بخواب ناز بودی که من از رقیب پنہان کف پایت بوسه دادم ز حنا شنیده باشی

۱۴۳۹. مرتضی قلی

سلطان ابن حسن خان شاملو که مدتی حاکم هرات بوده :

همیشه دولت وصل ترا طلب کردم که بیخبر برسی با خبر چه کار مرا
 آن چنان منتظرم در ره شوق که اگر زود نیای دیر است

۱۴۴۰. مرتضی

که از سادات شریف شیراز است، در عهد سلطان هایون بهند آمده در
 نه صد و سی و پنج (۵۹۳۵) وفات یافته. منہ :

خاطر جمع ز اسباب میسر نشود تخم جمعیت دل تفرقهٔ اسباب است

۱۴۴۱. مرتضی

از سادات سمنان است، در عهد اکبری بهند آمده. منہ :

ای از رخ تو سارا صد عیش و کامرانی در عیش و کامرانی صد سال زنده مانی

۱۴۴۲. مرتضی

یعنی سید مرتضی ارتیبانی که شیخ الاسلام آنجا بوده :

هم ناله نای و همدم جامم من نایق بر یاد زهد بدنامم من
 تا میکده است رو بمسجد نکم زندیقم و شیخ الاسلامم من

۱۴۴۲. مرتضی قلی خان شاملو

که در عهد شاه عباس ثانی بوده. منہ :
ز خار می گریزی ، به پناه شیشه می
دل نازکت ندارد خبر ، از خار دیگر

۱۴۴۳. مرتضی قلی خان

قورچی باشی ، که در یک هزار و هشتاد و هفت (۱۰۸۷ هـ) به عبارت
بندر عباسی مامور شده درگذشت :
ز بس خاموش بود از حرف قلم لعل خندانش
تکلم سیر شد از پشت لبهائی سخندانش
عمریست که شد دیدن روئی تو خیالی
چون نقش نگین در نظرم جائی تو خالیست

۱۴۴۴. مروی

یعنی خواجه حسن ابن جلال الدین منصور سمنانی ، که معاصر سلطان هایون
بوده است. ازوست :

نمود روئی جواب و ربوده است مرا
شب جا دل دیوانه دران زلف سیه داشت
در دور خط و عارض او ، در قلم آورد
می داد صبا وعده غباری ز ره او
گاهی چه شود گر نظرش سوئی سن افتد
شب از هجوم گریه که خوابم نمی برد
جان من در دم آخر مرو از پیش نظر
خود را ، بما چنان که نبودى ، نموده
از دهان تو ندیدم گهی

غریب واقع رد نموده است مرا
نتوانمش امروز بزنجیر نگه داشت
ایام غباری که ز آئینه مه داشت
عمری بهمین وعده مرا چشم بره دانست
دائم نتوان جانب اغیار نگه داشت
در حیرتم که بهر چه آیم نمی برد
نفسی باش که مارا بتو کاراست هنوز
افسوس ، آنچه انان که نمودی نبوده
هیچ اگر نیست بده دشناسی

۱۴۴۵. هروی

یعنی محمد هاشم مشهدی ، که همعصر شاه عباس ماضی است. منہ :
ز بسکه گوش تو پر گشت ، سنگدل شده نه این که هیچ اثر در فغان نمی باشد

۱۴۴۶. هوزبان

یعنی حکیم رفیع الدین فارسی ، که مداح قزل ارسلان بوده. منہ :
گل در رخ من چنان بخندید کش مغز به استخوان بخندید

۱۴۴۷. هوشک

که مولدش بر وجود از محالات همدان است، لیکن در تفسیر بخدمت میرزا
غازی می بوده. منہ :

دلم سوخت بر حال دیوانه که می گشت بر گرد دیوانه

سری پر ز شور و دل پر ز یار همین کرد فریاد دیوانه وار

که گیرم بکیش محبت ، اگر بجز یار دارم ، خدائی دگر

بدو گفتم ای کافر حق گذار ازین حرف بس کن بنالید زار

که بهر پرستیدن آن صنم بملک وجود آمدم از عدم

وگر نه ، مرا میل هستی نبود سر و برگ یزدان پرستی نبود

بسیار ز حد میگردد گرمی مجلس دل سوخته در پس دیوار نباشد

از دل بدلت راضی میخوامم و دیگر هیچ مکتوب نمی فهمم پیغام نمی دانم

گیرم که روز حشر سر از خاک بر کنم آن دیده کو که جانب قاتل نظر کنم

گیرم بهزم شکوه تو انم رهش گرفت آن دستم از کجاست که خاکی بسر کنم

۱۴۴۸ = مرشد

ابن خواجہ میرک شیرازی، اوراست :
پھانوی سگ تو، جاست مارا جائی بہ ازین کجاست مارا

۱۴۴۹ = مرشد

قلی بیگ ابن عباس قلی خان حاکم ہرات گوید :
دل از فروغ حسن تو دریائی آتش است این داغہائی تازہ کہ بینی حساب اوست

۱۴۵۰ = مرشد قلی خان

استاجلو، کہ از معاصرین عباس ماضی بودہ . منہ :
از حقہ دہان تو کاسم فلک نداد تا مدعائی این فلک حقہ بازچست

۱۴۵۱ = مرشدی

یعنی مولانا مرشدی زادہ کہ برادر مولانا سپہریست ، در یک ہزار و بست
(۵۱۰۲۰) وفات یافتہ . منہ :

لطف تو نسبت ما بگذشت کین ہم بگذرد	آنچنان بگذشت و آخر این چنین ہم بگذرد
بادل بہ غم تو بستہ داریم ای دوست گفتی : بادل شکستہ ہا نزدیکم	درد تو بچان شکستہ داریم ای دوست ما نیز دل شکستہ داریم ای دوست
زنار پرست و زلف عنبر بویت یارب تو قبلاہ گر باشد شب و روز	محراب نشین و گوشہ ابرویت روئی دل کافر و مسلمان سویت
گاہی ز لب تو، همچو می، در جوشم در ذکر توام اگر دہی گویانم	وز چشم تو همچو میکشان مدهوشم با یاد توام گر نفسی خاموشم

۱۴۵۲. مسیب پیگ

کہ از ملازمان شاه سلیمان صفوی بوده. منہ :

بسکہ در راه تو ناز زشت و زیبا میکشم جانی گل بر سر زخم خاری کہ از پا میکشم

۱۴۵۳. مسیب خان

ابن محمد خان ، کہ معاصر شاه طہاسب صفوی ماضی است. منہ :

آراستہ آمد و چہ آراستی دل خواست بہ عشوہ چہ دل خواستی
بنشست بمی خوردن و برخاست برقص ہی ہی چہ نشستنی و چہ برخاستنی

۱۴۵۴. مست

تبریزی راست :

داغ ہجرات کشیدم آہ درد آلود ہم آتشی بر جانم افتاد و بر آمد دود ہم

۱۴۵۵. مستغنی

یعنی محمد امین کشمیری ، کہ پسر صرفیست، و تقی اوحدی اورا دیدہ. منہ :

من خندہ نیم بطبع عاشق ناساز یا گریہ بروئی دوم چون غماز
با ما کہ سر بگوش بیگانہ نهم من درد دلم خلوتی پردہ ساز

۱۴۵۶. مستی

یعنی میرزا زین العابدین ، کہ از اولاد خواجہ نصیرالدین و در زمان شاه

سلیمان بوده. ازوست :

کس ندیدیم بہموارنی خود زیر فلک گوئی این سنگ فشان بر سر ما میگنرد

۱۷۵۷ = هسرت

یعنی میرزا اشرف عامری ، که در الکای ری بعمل دیوانی اشتغال داشته. منہ :

وصل تو گفتم رسد پیشتر از اجل آہ کہ از بخت بد آن نرسید این رسید
 ماہی کہ صباحت از جبینش می ریخت مشک از سر زلف عنبرینش می ریخت
 چون شاخ شگوفہ ، دیدم از غارت باغ می آسند ، و گل ز آستینش می ریخت

۱۷۵۸ = هسروور

یعنی آقا رضی. ازوست :

ای ساکنان کوئی خرابات ! ہمتی !! من میروم بکعبہ شاہ را دعا کنم

۱۷۵۹ = هسروور

یعنی ولی محمد خان شاملو اصفہانی ، کہ معاصر شاہ طہاسب ثانی بودہ . ازوست :

بود پیچیدہ طوباری زبان شکوہ آلودم توہم بکشہ سراورا کہ من دانستہ نکشودم
 ما از کجا ؟ نشستن بزم تو از کجا ؟ بر روی ماہمین کہ ، نہ بندند در ، بس است
 زبان تیشہ ، بسنگ آشنا نہ بود ، هنوز کہ لوح سینہ فرہاد نقش شیرین داشت
 من کیستم از شوق تو سرگرم فنائی پروانہ صفت سوختہ بی سرو پائی
 گریہ ، بر بیگانگی ہای کسی ، می آیدم از زبان ہر کہ ، حرف آشنائی میزند

۱۷۶۰ = مسعود

ترکان قمی ، کہ معاصر سلطان یعقوب است. ازوست :

مشتاقم و دردم غم جانکاهم ازین است مشتاق تر آن دور تر اند آهم ازین است
بی تو چون در گریه خوابم می برد خواب می بینم که آیم می برد

۱۷۶۱ = مسعود

یعنی مسعود سعد ابن سلمان، بعضی وی را همدانی و اکثری جرجانی دانند،
و آخر دولت سلطان مسعود ابن محمود متولد شده. منہ :

گر زر کردی جفا عیار تو بود ور گل کردی که برگ خار تو بود
ای دشمن آنکه دوستدار تو بود بی یار بود، هر آنکه یار تو بود

۱۷۶۲ = مسعود

یعنی امیر فخر الدوله والدین ابن بهمن که بعضی لقبش عزالدین نیز
نوشته اند، و آخرها سلطنت دیار کرمان کرده. منہ :

کافر بچه، که عشق او دین من است هم جان من است وهم جهان بین من است
کس بنده نشد بنده خود را هرگز این بنده بنده بودن، آئین من است

۱۷۶۳ = مسعود

شیرازی، که همعصر سلطان مسعود بوده. منہ :

عشق ترا وقار تو بیش است زانکه تو از من جدا شدی و نشد عشق تو جدا

۱۷۶۴ = مسعود

که مولدش قریه بیگ از توابع بخارا است، و چندی در ماورالنهر سلطنت
کرده. منہ :

چون کسی، یک بوسه ام ده خون بها تا نماند خون من در گردنت

۱۷۶۵ = مسعود

کابلی راست :

می سوزد از غمت دل و جان هزین مرا رحمی بکن بگوشه چشمی بین مرا

۱۷۶۶ = مسعود

یعنی نجم الدین هروی ، که در زمان شاه طهاسب ماضی بوده . منہ :

ای زلف تو از ابجد خوبی جیمی وز مہم عدم دہان تنگت سیمی
اوراق گل و لاله بدور رخ تو افتاد ز کار چون کهن تقویمی

۱۷۶۷ = ملا مسعود

اصفہانی از خویشاوندان ملا «نیکی» اصفہانی ، کہ در یک ہزار و بست

(۵۱۰۲۰) وفات یافتہ . منہ :

زہر مویش ہزاران شعلہ سر بر میزند یا رب بحسرت مردہ او را کسی چون در کفن پیچد
دلش از طور من آزرده است امروز می ترسم نمی گویم سخن با او مبادا در سخن پیچد

۱۷۶۸ = مسعود

ولد آقا زمان زرکش اصفہانی ، کہ تاریخ جلوس شاه سلیمان صفوی گفت . منہ :

گوہر خویش ہان بہ کہ بخاک اندازم نتوان این ہمہ منت ز خریدار کشید

۱۷۶۹ = مسلمی

شیرازی کہ ہم عصر شاه طهاسب بودہ . ازوست :

اوستاد کائنات کہ این کارخانہ ساخت مقصود مشق بود جهان را بہانہ ساخت

۱۷۷۰ = مسیح

یعنی حکیم رکن الدین مسعود ابن حکیم نظام الدین علی کاشانی کہ معاصر

شاه عباس ماضی و سلطان محمد اکبر و جهانگیر بوده. منہ :

چشم شوخت گر زمانی بر سر ناز ایستد
فتنہ خیزد کہ از رفتن فلک باز ایستد
فلک ہم با اسیران ، کینہ آن تند خو دارد
کسی داد از کہ خواند آسمان ہم خوئی او دارد
زهر جا بگذرد تابوت من ، فریاد برخیزد
کہ آہ این مرده سنگین می رود پرآرزو دارد
بیابش ای جوان و دیدن خود بر من آسان کن
کہ من پرهیزم از نزدیک ہم دشوار می بینم
آن قدر یار کدورت بدلم جمع شده است
کہ اگر یابم ازین بیچ و خم آید بیرون
لنگ لنگان سر دروازه هستی گیرم
نگذارم کہ کسی از عدم آید بیرون
مرا گم کرده است از چشم و می نازد سوار من
بخویش آهسته می گوید : درینا از شکار من
سر دل باد سلامت چه شد ، ار پیر شدم
آن قدر عشق تو دارم کہ ، جوان کردم باز
ایکہ می پرسی : سرت کو؟ سر نمیدانم چه شد
تین در کف دیدمش دیگر نمی دانم چه شد
مارا مجال کار ندادند کار ماند
لاف معشوقی مزین ، کی داشتی یکدل نگا،
من آتش زبان تا چند سوز خود نهان دارم
طیبا! از سر بالین من بگذر ، عفاک الله
دل جانب گلشنم ، بیوی تو کشد
آنکہ می گرید مجال ، چشم گریان من است
خوش بی تو زنده مانده ام از بی سعادت
گر تو باشی میتوان صد سال بیجان زیستن
گل نبیند و آرزوی رومی تو کشد
آنکہ می خندد بمن ، چاک گریبان من است
من چون کنم؟ نمی کشد این زهر عادت
بیتو گر صد جان دهد یک لحظه نتوان زیستن

۱۷۷۱ - مسیح

از خرده فروشان شیراز بوده. منہ :

از پریدنهای رنگ و از تپیدنهای دل عاشق بیچاره هر جا هست رسوایی شود

۱۴۴۲. مسیحا

یعنی سعد الله پانی پتی ، که معاصر ملا شیدا است. منہ :
 گریبان ز من شد ناگهان چاک درآمد همچو جان در قالب خاک
 تنش را پیرهن عربان ندیده چو جان اندر تن و تن جان ندیده

۱۴۴۳. مسیحی

که از آرامنه تبریز است. اوراست :
 ای دلبر عیسی نفس ترسائی خواهم که مرا بخانه بی ترس آئی
 که چشم ترم باستین خشک کنی که بر لب خشک من لب ترسائی

۱۴۴۴. مشتاق

یعنی میرزا نصیر ، که مولدش تبری مرکان، و خودش از تلامذه آقا حسین
 خوانساری است. ازوست :
 گاهی پی دلسوزیم ای شمع ! برون آئی در خرمن ما سوختگان مشت خسی هست

۱۴۴۵. مشتاق

یعنی میر سید علی که از شعرائی نامی اصفهان بوده. منہ :
 در وصلم و از هجر بود ناله زارم آویخته صیاد ز گبن قفسم را
 خدا را بهر حرفی آن دو لعل دلکشا بکشا اگر از بهر ما نکشائی از بهر خدا بکشا
 نخواهد رفت جانی مرغ دست آموز صیادم دو روزی از برائی امتحان بندم زها بکشا
 فصل گل شد، چه به مرغی گذرد ، آه که او بی پرو بال بکنج قفس افتاده است

ترا که چرخ بکام من از جفا نگذاشت
 تا دست تو ز آستین بر آید
 بودم منظور کنج و چشمی
 ننالم در قفس ای گل! ز جور خار هجرانت
 فراغت کاش هر دم کار بر من تنگ تر گیرد
 سر کوئی اوست جانی که، صبا گذر ندارد
 دلم دانسته در دام تو افتاد
 از خیل اسیران کهن نیستم، اما
 من و پاس تیر جفائی او که مباد بر جگری رسد
 گر نه ز بی وفائی گل، یاد میکند
 دل بی قرار عاشق، نفسی قرار دارد
 چون ساغر می بدست گیرد
 رسمی است کهن که شهنه عشق
 نیست بیجا ناله ام از تنگی جا در قفس
 عندلیب ما، نشد هرگز به باغی، نغمه سنج
 آخرم دوست بگشتی تو، و داغم که چرا
 از کوئی تو روزی که ز بیداد تو رقم
 نخستم لطفها کردی و گشتی عاقبت زارم
 دم مردن، ازان با غیر می آید، بیالیم
 بکام غیر ندانم گذاشت یا نگذاشت
 در دست کس اختیار نگذاشت
 چشم بد روزگار نگذاشت
 ازان نالم که، نالد مرغ دیگر در گلستان
 که تا هر کس مرا بیند دل از مهر تو بر گیرد
 چه عجب که مردم از غم من، و او خبر ندارد
 نه پنداری که صید غافلی بود
 روزی زده ام در قفسی بال و پری چند
 که ز غیر تم کشد آن جفا که زد دوست برد گری رسد
 بلبل به باغ، بهر چه فریاد میکند
 که تو در کنارش آئی و ز خود کنار دارد
 دل از کف هر که هست گیرد
 هشیار بجائی مست گیرد
 مرغی ام افتاد از دامان صحرا در قفس
 گاه گاهی ناله میکرد، اما در قفس
 دوستان را بخود از بهر تو، دشمن کردم
 فریاد که اول قدم از یاد تو رقم
 چنان بود اول کارم چنین شد آخر کارم
 که میخواهد بصد تلخی بر آید جان شیرینم

دهم جان و نیم یک بارگی نومید ازو ، شاید
 کشتی از جورم و من بر سر عهد تو ، بین
 مرغی نکشوده پر ز شاخی
 از رفتن مهربان صد افسوس
 ز وصل او که من ز آن خودش پنداشتم ، روزی
 آمدی وصلت بجامم ریخت آب زندگی
 مشتاق که ، نقد دل نهانی بتو داد
 گفתי ! دو سه روز شد فلان پیدا نیست ؟
 وصل تو نصیبم ای دل افروز مباد
 گفתי آیم شبی بروز روم
 گردون ستیزه کار دیدی که چه کرد
 از حرف رقیب عاقبت ، خونم ریخت
 کو مرغ باین بی پرو و بالی ، که منم
 ای گل ! بودت شکسته حالان بسیار
 تا چون گم آرائش دامن بودی
 رفتی ز بر من و شگفتی اکنون
 تا عشق مرا فاش نمی دانستی
 در عاشقی خویشتن مرا شهر به شهر
 چراغ تربتم گردد ، نشد گر شمع بالینم
 بجفا کاری خویش و بوفاداری من
 صد بار بغارت خزان رفت
 تنها ماندیم و کاروان رفت
 دلی دارند خوبان خوش که من هم داشتم روزی
 رفتی و در ماغرم خون شد شراب زندگی
 آخر جان زار ناتوانی بتو داد
 قربان سر تو ! زندگی بتو داد !!
 در یاد ز بی هجر جگر سوز مباد
 امید که بعد آن شب ، آن روز مباد
 ناسازی روزگار دیدی که چه کرد
 دیدی که چه کرد یار ؟ دیدی که چه کرد
 کس نیست باین شکسته حالی که منم
 اما نه باین ضعیف نالی که منم
 دلتنک تر از غنچه بگلشن بودی
 من بی تو چنانم که تو با من بودی
 با من ره پرخاش نمی دانستی
 دانستی و ای کاش ! نمی دانستی

۱۷۷۶. مشتاق

اسمش ملا حسین و اصلش از شیراز ، مدتی در آنجا اوقات بقصه گوئی

میگذرانیده. ازوست :

هر لحظه زمن ، روایتی می شنوی و ز قصه من ، شکایتی می شنوی
سوز من و دل ، فسانه می پنداری من مردم ، و تو حکایتی می شنوی

۱۴۴۷. مشتاق

یعنی اخوند محمد باقر که اولاً «مناسب» تخلص میکرده ، و همعصر «سرخوش» است. اوراست :

در ابر تیره طالع خود برق حیرتم بی گریه هیچ گاه تبسم نمی کنم

۱۴۴۸. مشتاق

یعنی منشی بیجناته بریلوی ، که از اکابر دوستان و شاگردان پسر خسرم هست. منه :

می برد عشق ، عقل و دین ، چه کنم ؟ چکنم ای دل حزین ! چه کنم ؟
فکر کشتم دارد بی وفا طیب من چون شود شفا اکنون دوستان نصیب من
می کشد هر دم فراق آن بت رعنا مرا می برد هر لحظه یاد وصل او از جا مرا

۱۴۴۹. مشتی

استرآبادی. منه :

محتسب در زیر مسجد چشم مستش دید و گفت ! ای مسلمانان ! درین محراب مستی خفته است

۱۴۸۰. مشتی

که از سادات فراهان بوده. منه :

نیازمند تو ، باهر که گفتگو دارد چو چشم حسرت من گریه درگلو دارد

۱۴۸۱. مشرب

یعنی بهولا سنگھ اکبرآبادی، در زمان نواب مغفور آصف الدولہ مدتی
وارد دارالسلطنت لکھنؤ بوده. ازوست:

در کوئی تو برفتیم از بیم جان نبود تاب شنیدن سخن دشمنان نبود
یکدم مرا بشوق وصال قرار نیست نزع-است نزع، جان من! این انتظار نیست

۱۴۸۲. مشربی

کاشی ابن میر حسین شیشه‌گر، که از کثرت سکنائی قم به قمی مشهور شده
و در زمان شاه عباس ماضی بوده. منہ:

ترک خونریزی، که باشد قتل مردم، کیش او پیش پا افتاده مضمون است سر درپیش او
کردند شهیدان تو چون روز جزا جمع معلوم شود وسعت صحرائی قیامت

۱۴۸۳. مشربی

تکوا از معاصرین سلطان محمد خدابنده است. منہ:

گر چه هر لحظه ز بیداد تو خونین جگرم ہم بجان تو که، از جان تو مشتاق ترم
بر لبم نام تو، در نظرم صورت تست نام هر کس که برم جانب هر کس نگرم

۱۴۸۴. مشرقی

یعنی میرزا ملک شاعر مشهدی الاصل اصفهانی المولد و از منشیان شاه
عباس ماضی بوده. منہ:

اگر بسیر چمن میروی قدم بردار که همچو رنگ حنا می رود بهار از دست
می توانستم شکایت کرد ازو غیر او گر، دیگری می داشتم
غیر را با یار دیدم مشرقی کاش با خود خنجر می داشتم

زین بزم چو اسباب سفر ساز کنم مشکل که دگر روی به پس باز کنم
 خورشید نیم که شب دل افسرده روم روز آیم و باز گرمی آغاز کنم
 میا از خانه بیرون گو جهان بیت الحزن باشد نمی خواهم ترا بیند کسی کو چشم من باشد
 مرا هر روز بر سرغ دل خود رحم می آید که با این بی پرواالی ، هوای آشیان دارد

۱۴۸۵. مشقی

یعنی میرزا محمد رضا قمی ، که معاصر شاه سلیمان است. منہ :
 قاصدی مژده بیاری اغیار آورد جان فدایش که رساند خبری بهتر ازین

۱۴۸۶. مشقی

بخاری ، که در عهد عبدالله خان «ملک الشعراء» ترکستان بوده. منہ :
 عاشق شدم ، اسیر شدم ، مبتلا شدم تا آرزوی روئی تو کردم چها شدم !
 ای دختر مالا که چو می تاب گوهر نبود مثل تو در نایابی
 تا عکس تو از دریچه در آب افتاد می چنبد و جلق می زند مرغابی

۱۴۸۷. مشقی

یعنی شیخ مکهن منبھلی و معاصر سلطان جلال الدین محمد اکبر است. منہ :
 از سینه غبار الم نمی باید شست و ز دل رقم الم نمی باید شست
 ہائی کہ بہ راہ عشق شد خاک آلود از آب حیات نمی باید شست

۱۴۸۸. مشکی

یعنی میر محمود تبریزی. ازوست :
 بفکر آن میان اسشب، دل صد ناتوان گم شد ولی یک یک بدست آمد، دلی من زانمیان گم شد

۱۴۸۹ = مشکی

یعنی درویش مشکی اصفهانی، که غزلی دارد که از مصرع اولی هزل و از
مصرع ثانی نظیرش پیدا است. ازوست:

چه شود گر بمن دل شده یک بار دهی وعده بوسه ازان لعل لب شکر بار
ای خوش آندم که زخم بردر توتابه صباح نالها همچو سگان تو، نباشی بیدار
طفل بودی که من زار نهادم بر تو دل چو مشکی و ترا نیست چو من عاشق زار

۱۴۹۰ = مشهور

ایرانی، که معاصر «سرخوش» بوده. منہ:

خدایا آرزو مطلب مکن حسرب نصیبان را مده دم سردی صبح وطن، شام غریبان را

۱۴۹۱ = مشهوری

اصفهانی، از زمان شاه عباس ماضی است. منہ:

گر بمثل ریخته باشد نشاط دست و دلی کو که فراهم کنم

۱۴۹۲ = مشیر

از شعرای هند بوده. منہ:

عشق بازی چیست؟ جان در راه جانان باختن بر سر کوئی محبت، کفر و ایمان باختن

۱۴۹۳ = مصاحب

که مولدش نائین و خودش رمال و شانہ بین و معاصر شاه سلیمان بوده. منہ:

بکوچه گذرم بود چون نسیم سحر فتاد در نظرم عکس ماهی از منظر
ز اضطراب سراسیمه هر طرف دیدم چو آفتاب نمودار شد یکی دختر
بگوشه بنشستم بچشم چون پالا گهی ستون ز نخ دست و گه بزبانوسر

۱۴۹۴. صاحب

یعنی ملا حسن غبار نویس. اوراست :

نامہ بر نامہ برد، ولی می ترسم کہ فراموش کند آنچه زبانی دارد
چون باد صبا مشک نشان می گذرد می کشن، کہ دم عمر، روان می گذرد
امروز بکن آنچه دلت میخواست فردا چون ندانی کہ چسان می گذرد

۱۴۹۵. مصحفی

یعنی غلام ہمدانی دہلوی، کہ حالا از مدتی وارد دارالسلطنت لکھنؤ
است. ازوست :

مصحفی گرمیکشی خود را بکش! وقت است وقت! صبح ہم روشن شد و آواز پائی بر نخواست
چون مشکل خویش با تو گویم باور نہ کنی چه مشکل است این
تیر تو بر من آمد و من ز اضطراب شوق جسم ز جانی گرم کہ قاصد رسیدہ است
مریض عشق را کس از پی تسکین نمی آید مسیحا نیز بر بالینش پی یاسین نمی آید
دلہم گم گشتہ آن شوخ حاشا بر زبان دارد مگر چیزی بدزدی بردہ را چندین نہان دارد
این نالہ ہمرغان چمن ربط ندارد در باب کہ فریاد اسیر قفس است این
ز بس ز ناز نیانی بروز محشر ہم بمحشر دگرم انتظار باید کرد
زبان بی حرفہ گو آن مہ قباحت فہم می ترسم کہ حرفی بی تامل گویم و یارم ازان رنجید

۱۴۹۶. سلطان مصطفی

خلف سلطان علی میرزا ابن شاہ طہاسپ ماضی، کہ بدست برادر خودش
شاہ اسمعیل ثانی بیکر شہزادگان شہید (۸۹۸۴ھ) شدہ. ازوست :

هر چه بادا باد، حرفی چند میگویم به او
 بجرم این گنهم، میکشد، مسلمانان!
 بی لطفی او بینم و یاد آرم و سوزم
 لطفی که بمن داشت در آغاز محبت
 کار خود در عاشقی این بار، یکسو میکنم
 که خون گرفته دلم را، سر محبت اوست
 این شعر که به عبدالرحیم خانخانان منسوب است، و با و نیز نسبت می
 دهند. والله اعلم بالصواب.
 بجرم عشق توام می کشند غوغائیت
 تو نیز بر سر بام آ که، خوش تماشائیت

۱۴۹۷. مصطفی خان

ابن مسیب خان که در عنفوان جوانی بحکم شاه عباس ماضی کشته شد. منه:
 آمد بعیادت، غم او، بر سرم امشب
 دوریت شب و روزم بآه و ناله گذشت
 با این همه درد، از همه شب بهترم امشب
 دو روز هجر تو بر من هزار ساله گذشت

۱۴۹۸. مطربه

کاشغری، که در خانه طغان شاه بسر می کرده. منه:
 در ماتمت ای شاه سیه شد روزم
 تیغ تو کجا است ای دریغا تا من
 بی رؤی تو دیدگان خود بر دوزم
 خون ریختن از دیده باو آموزم

۱۴۹۹. مطربی

قزوینی، که بخدمت شاه عباس ماضی ذوی الاعتبار و شاگرد فروغی عطار
 بوده. ازوست:
 صبرم بغایتی است که، با این همه ستم
 از ترحم نیست بامن وعده های وصل او
 یک بار شکوه تو، کسی بر زبان ندید
 کز خلاف وعده میخواند دلم را خون کند

۱۸۰۰. مظفر

یعنی شیخ رباعی هروی ، که همعصر شاه ظهاسپ ماضی است . منہ :

ز آمد شدن دوزلف عنبر سویت ز انگشت نمائی غریبان سویت
آزرده همه شود گل خود رویت ترسم که نشان بماند اندر رویت

از باد صبا، دلم، چو بوی تو گرفت اکنون زمنش هیچ نمی آید یاد
رفت از برمن، جانی بکوئی تو گرفت بوی تو گرفته بود، خوی تو گرفت

پیدا نه دل کشاده ام تاچه شود از پی دلدار نهاده دل ، و من
وز دست عثمانش داده ام تاچه شود سر از پی نهاده ام تاچه شود

جاغان همه از تند خوی آید کفتی که : بجز جفا نه آید از من
وز خوی بد توفتنه جوی آید نالید که ، از تو هر چه گوی آید

ای آنکه حریح دل فضائی غم تست لطفی است که میکند غمت بادل من
دل کیست که گویم از برای غم تست ورنه دل تنگ من، چه جای غم تست

۱۸۰۱. مظفر

یعنی میرزا مظفر حسین کاشی ، که معاصر شاه عباس ماضی بوده . منہ :

زاهد بکرم ترا چو ما نشناسد کفتی که گنه مکن بیاندیش ز من
بیگانه ترا چو آشنا نشناسد این را بکسی گو که ترانشناسد

از فیض بهار ، شد گلستان همه گل ما خون جگر خوریم و یاران همه می
دامان همه گل شد و گریبان همه گل با دست بسر ز نیم و یاران همه گل

جدا دل من از آن زلف پر شکن باشد چو آن غریب که آواره از وطن باشد

۱۸۰۲ = مظہر

یعنی مظفر حسین میرزا ابن منجر میرزا، کہ از طرف پدر بہ سلطان المتقین
شاہ نعمت اللہ ولی کرمانی و از طرف مادر بمفخر السلاطین شاہ طہاسب ماضی
میرسد. ازوست :

بر سر کوی تو آمد شیشہ ام را پابسنگ سنگدل! رحمی کہ، آمد پای ناپینا بسنگ

۱۸۰۳ = مظہر

یعنی میرزا جان جانان ابن میرزا جان علوی دهلوی، کہ در ہفتم محرم
یک ہزار و یک صد و نود و شش (۱۱۹۶ھ) بدست یکی از رفقائی نواب ذوالفقار
الدولہ نجف خان بہادر مجروح گشتہ بروز عاشورہ درگذشت. ازوست :

کجا اصلاح خون عاشق از جلاہ می آید • علاج سر گرانیہاش از جلاہ می آید

بلوح تربت من یافتہ از غیب تحریری • کہ این مقتول را جزئی گناہی نیست تقصیری

آن کشتہ هیچ حق محبت ادا نکرد • کز بہر دست و بازوی قاتل دعا نکرد

بی تو جان آزرده دل دشمنم گردیدہ است • مرگ را باری چہ شد اوہم اگر رنجیدہ است

یار از گریہ شب های غم می پرسید • ناگہان ابر سیاہی ز مقابل برخاست

چون شب ہجر تو، مرگم بہ عیادت آمد • دست بر سر زد و بر حالت من زارگریست

باز خواہم گلہ از جور تو بنیاد کنم • زیر دیوار تو بنشینم و فریاد کنم

باندازی سر پای زدی بر جسم زار من • کہ باصد یاس یا چندین امید افتاد کار من

نعش مظہر چو بکویت گذرد چشم مپوش • آخر این مردہ همانست کہ بیمار تو بود

مگوئید آہ پیش من! مگوئید! • کہ معشوق کسی، عاشق نواز است

مہتاب و شراب - انتظارت
 این روز قیامت ، قیامت است، شب نیست
 بلبلی میگفت با صیاد : کز بهر خدا
 جز بدست طفل گل رخسار، نه فروشی مرا!
 فشار داد نزاکت ز بسکه رنگ ترا
 قن تو ساخت گلابی قباہی تنگ ترا

۱۸۰۴. مظہر

کجراتی ، کہ عندالتحقیق مولدش از بلاد ایران بودہ . منہ :
 گر بایدت کہ زندہ کنی کشتگان خویش بر خاک ریز جرعہ ز جاسی کہ میخوری

۱۸۰۵. مظہر

یعنی مظہرالدین قوشنجی . اوراست :
 زانگہ غم کار مجالم بگرفت
 یعنی کہ تمنای وصالم بگرفت
 عہدی کردم کہ، سر بیالین نہ نهم
 کز خفتن بی ہودہ ملالم بگرفت

۱۸۰۶. مظہر

یعنی مہر علی خان ، کہ از اسرائی سلطان حسین صفوی و شاہ طہاسب ثانی
 بودہ . ازوست :
 بہ سرعت می رود قاصد نمی دایم چہ بنویسم
 حدیث آرزومندی بصد دفتر نمی گنجد

۱۸۰۷. مظہری

کشمیری ، کہ مکرر بہ ایران رفتہ و بامولانا تشم و مولانا وحشی
 مشاعرات کردہ ، بوطن برگشتہ . در محرم الحرام یک ہزار و ہیجده (۱۸۰۱۸)
 درگذشت . ازوست :

بہ بست دیدہ مجنون ز خویش و بیگانہ
 چہ آشنا نگہی بود چشم لیللی را
 اگر بکشتن من مائلی ، من از رغبت
 بخون خویش نویسم ہزار فتوی را

در فراقت زان نمی میرم که آمد در دلت
از کجا تا کجا است می بینی
وفا خجسته متاعیست در دیار نکوی
به غربتم غم آن می کشد که بی تو مبادا
رفتم که صبور باشم ، اما
پیداست که درمیان آتش
کان بتم نادیده روزی چند باهجرم نساخت
در سر او چها است می بینی
چرا تو از همه کم پیشتر نداشته باشی
بمیرم و تو ز حال خبر نداشته باشی
دل بر دوری نهاد نتوان
نتوان شد و ایستاد نتوان

۱۸۰۸. معاف

یعنی آقا محمد کاشی ، که در اصفهان شعر بانی میکرده . منہ :

گیرم کسی بسازد با بیدفائی تو
آخر فدایت کردم کو آشنائی تو
قانع به طمع بر در هر دون نرود
چون مردم چشم در نظر ماست عزیز
یک گام ز حد خویش بیرون نرود
از خانه خود کسی که بیرون نرود

۱۸۰۹. معافی

یعنی میرزا علی قلی با حکیم شفائی مشاعرات میکرده . ازوست :

زحمت مکش و روی مگردان ز نگاهم
بر دیده من پرده بود بخت سیاهم

۱۸۱۰. معرفت

آقا ملک اصفهانی ، که در مشهد مقدس یک هزار و دو (۱۰۰۲) وفات

یافته :

درجهان هیچ دلی نیست که افکار تو نیست
غمگین نیم ز صحبت گرم تو با رفیق
چندان که غم جان و تنت باید خورد
ترسم که گر امروز غم من بخوری
هیچ آزاد ندیدم که گرفتار تو نیست
دانسته ام که مهر وفائی تو از کجاست
چون من ز توام منت باید خورد
فردا غم غم ، بخوردنت باید خورد

۱- علی حسن این بیت از معروف اصفهانی دانسته است (۴۲۹)

۱۸۱۱. معز الدین

خطاط کاشی، که از سادات صادق و مدتی بر نان پز پرسی عاشق بوده. منہ :
 بیک نظر ز تو گشتم قانع و نگذارند زهی قناعت عاشق زهی مروت مردم
 نمی دانم چه واقع شد که هر چند از من مسکین تنزل بیشتر دیدی نغافل بیشتر کردی
 آن گل ز داغ دست خود افکار کرده است هر گز کسی بدست خود این کار کرده است

۱۸۱۲. معزی

یعنی امیر ابو عبدالله محمد بن عبدالملک نیشاپوری، که بعضی او را نسوی دانسته اند، از اماتید شعرائی دولت سلطان ابراهیم ابن مسعود غزنوی و سلطان جلال الدین ملک شاه سلجوقی است. ازوست :

در زلف تو آویخته دل بندبها پیش خردت خیره خردمندبها
 در دل دارم که بندگیها کنم تا خود چه کنی تو از خداوندبها

۱۸۱۳. معزی

یعنی سدید الدین غزنوی، که مداح خسرو ملک بوده. منہ :
 زلف تو بر گوش هما نا شب است کس نظاره سحر آورده
 ای چو گلت عارض و چون سرو قد سروی و گلنار بر آورده

۱۸۱۴. معصوم

ابن میر رفیع الدین حیدر معانی کاشی و برادر کوچک میر هاشم. ازوست :
 گویند پیشش آید از او، هر چه گریزد از یاد می گریزم، شاید که پیشم آید
 تو از سنجاب داری طوق و من از آهن ای قمری ! به بین سرو تویی رحم است، یا سرو من ای قمری !

ای خواجه که از عقل به مجنون نرسی نمرود اگر شوی به گردون نرسی
زنهار خردمند بدنیا که اگر صد سال فرو روی به قارون نرسی

۱۸۱۵. معلوم

یعنی محمد حسین بیگ تبریزی. ازوست:

جواب نامه ام از پیش جانان ، دیر می آید جوان گر میرود قاصد بکویش، پیر می آید

۱۸۱۶. معنی

جامی ، که از طرف مادر نسبش به سلطان سنجر می رسد. ازوست:

از صد سخن بچیلہ ، یکی گوش میکنی آنهم بگفته ام که ، فراموش میکنی

۱۸۱۷. معنی

شیرازی ، گوید:

شد دلق ملمع ، گرو بادہ و شادیم کاخر بسر ، کوئی مغان ، جامه نهادیم

۱۸۱۸. معنوی

یعنی خواجه لطیف بخاری ، که در سلطنت جهانگیر بهند آمده. ازوست:

آسوده زمنازل شده ام بی تو ، درین راه چندان بسر راه نشستم که ، وطن شد

۱۸۱۹. معین

یعنی معین الدین شیرازی. اوراست:

روز و شب ما ، به محنت و سوز گذشت ایام بقا ، چو باد نوروز گذشت
تا چشم نهادیم بهم ، صبح دید تا چشم کشودیم زهم ، روز گذشت

۱۸۲۰. معین

یعنی خواجه معین الدین چشتی ، که از اکابر صوفیہ زمان شهاب الدین

غوری و رای پتهورای ہندی است. ازوست :

عاشق ہمہ دم فکر رخ دوست کند
ما جرم و گنہ کنم و اولطف و عطا
معشوق کرشمہ کہ نیکوست کند
ہر کس ہمہ ہر چہ لائق اوست کند
ای بعد نبی بر سر تو تاج نبی
انی کہ تو معراج تو بالا تر شد
دادند شہان زبیم تو باج نبی
یک قامت احمدی ز معراج نبی

۱۸۲۱ = معین

یعنی مولوی معین الدین بدایونی، کہ ولادتش در یک ہزار و یک صد و
نود ہجری (۱۱۹۰ھ) است. ازوست :

نہ ہمین جان ز غم ہجر بجان است مرا
معین دلم شدہ قربان بہ آن کمان ابرو
کہ دل از درد فراق توتپان است مرا
کہ کرد بسمل و تیرش بترکش است ہنوز

۱۸۲۲ = معین

یعنی معین الدین یزدی، اوراست :

خون می چکدم بجای آب، از دیدہ
بر خیز کہ دنیا، تا تورقتی، رفت است
کار دل من ہست خراب از دیدہ
رنگ از رخ و، صبراز دل و، خواب از دیدہ

۱۸۲۳ = معین

یعنی معین الدین جوینی کہ از مریدان شیخ سعد الدین جوینی، و از
شاگردان مولانا فخرالدین اسفرائینی است. منہ :

در کوی تو سرگشتہ چو باد سحرم من
باشد کہ بیام ز گلستان تو بوی
در زلف پریشان تو آشفته ترم من
عمریست کہ چون باد صبا در بدرم من

۱۸۲۳ = معین

یعنی شیخ معین الدین محمد اوحدی دقاقی حسینی بلیانی. تقی اوحدی فرزند رشید اوست ، آخرها بهند افتاده در نهصد و هفتاد و نه (۹۷۹ هـ) درگذشت. ازوست :

دام صیاد معین باز بخود می بالد تازه صیدیش همانا بکمند افتاد است
 در عشق بجز خون جگر هیچ نخور تا زهر توان خورد شکر هیچ نخور
 گر نعمت خوان عیش و لذت خواهی زنهار که غم خورد و دگر هیچ نخور

۱۸۲۵ = معین

الملک حسینی ، ابن علی الاصم که مقرب سلطان سنجر بوده. منہ :

سگ درین روزگار نافرجام بر چنین مهتری شرف دارد
 در قلم داشتن صلاح نماند خنک آنکس که چنگ و دف دارد

۱۸۲۶ = مغربی

یعنی مولانا محمد شیرین ، که مولدش قریه نائین و خودش از اکابر صوفیه زمان سلطان شاه رخ بن تیمور گورگانی است، آخرها در سرخاب تبریز در هشت صد و نه (۹۸۰ هـ) یا در سنه هشت صد و هفت (۸۰۷ هـ) وفات یافته. ازوست :

ناپخته بمطبخ طلب ، خامی چند ننهاده برون ز خویشتن گمی چند
 در کشور خاص آمده این عامی چند بدنام کننده نکونامی چند

۱۸۲۷ = مغول

یعنی عبدالوهاب بیگ سمرقندی ، که از ملازمان محمد خان سیستانی بوده .

منہ :

شهریست پرزفتنه و سرفتنه یار من وه چون کم بفتنه شهریست کلر من

۱۸۲۸. هفتون

یعنی میرزا عبدالرحیم بیگ، که از تلامذه جناب میرزا محمد حسین قتیل است. منہ:

بدعوی خونم کمر بسته خلقی بگوئیدش از خانه بیرون نیاید
روا باشد اینها که در یزم امشب رقیبان بیایند و هفتون نیاید

۱۸۲۹. مفرد

یعنی ملا محمد علی همدانی که از مخصوصان شاه سلیمان صفوی و جوان شرمگین بوده و اشعار خود را در غایت حجاب پیش کسی درست نمی خوانده. ازوست:

بیخود از زمزمه مرغ گرفتار شدم دیگری یاد تو میکرد من از کار شدم
دوش در خواب ترا بر سر باین دیدم سایه گل ب سرم بود چو بیدار شدم
طره اش پای دل بر دردمندی بسته است این پریشان هر کرا دیداست بندی بسته است

۱۸۳۰. فلسفی

که از مادات مشهدی است. منہ:

ای ورق رخ ترا میم یکی و لام دو وز رخ و زلف تو را صبح یکی و شام دو
گفت که بوسه از لبم نسیه و نقد چون خری گفتم اگر کرم کنی نقد یکی و وام دو

۱۸۳۱. مفید

که در زمان عالمگیری بهند آمده در ملتان در یک هزار و نود و یک (۱۰۹۱ هـ) در گذشت:

تکه در پیرهن نمی گنجد از هم آغوشی گریبانش

۱- ملا محمد علی و ملا مفرد دو جدا شاعر هستند رک: علی حسن ص ۴۳۷-
نصر آبادی ص ۳۸۹- صدیق ص ۴۳۴.

۱۸۳۲ = مفیدی

که از مدرسان جامع اصفهان و معاصر تقی اوحدی بوده. منہ :
بهرزه درد سر خویش میدهد ناصح مفید نیست نصیحت دگر مفیدی را

۱۸۳۳ = میر مقبول

که در سن صبی باختلاط شعرا مائل و آخر الامر تاب مقاومت اقربا نیاورده
و به کاشان رفته. چندی در شاهراه محبت رعنا جوانان سالک بوده و آخر الامر تائب
گشته در کاشان گذشت. منہ :

گوید رقیب که آن مه یاد تو کرد امروز	مقصودش اینکه دائم، در بزم یار، بود است
نه کسی که به درددم رود و طبیب جوید	نه کسی که گر بمیرم کفن غریب جوید
پراز خون تاب حسرت شد دو چشم انتظار من	یکی بر روز من، گرید یکی بر روزگار من
از بسکه تند خوی با آنکه بی گناهم	بیشتر درء اضطرارم بیش از گناهگاران

۱۸۳۴ = مقصودی

ساؤجی، که در فن طب مشهور بوده. منہ :

پابوس سگان تو نگویم هوسم نیست	دارم هوس، اما چه کنم دسترسم نیست
خواهم که کسی حال مرا پیش تو گوید	اما چه کنم بیکسم و هیچکسم نیست
تو کاری کن که مردم آفت جانها نخوانندت	وگر نه سهل باشد کار این یک جان که، من دارم
بنا حق کشتگان چون من بسی داری و میترسم	که نگذارد ترا با من کسی روز قیامت هم
بغیر از بیخودی در چشم پر خوابت نمی بینم	بجز آشفتگی در زلف پرتابت نمی بینم
نمی داتم و صالت چون دهد دستم که سوی من	به بیداری نمی آئی و در خوابت نمی بینم

من جان ز ناتوانی هجران نمی برم • بسیار ناتوان شده ام جان نمی برم
برو با هر که میخواهد دلت، سبر چمن میکند • اگر خاری بگیرد دامنت را، یاد من میکند

۱۸۳۵. مقصود

درویش یعنی یوسف شاه، که در هرات به کتابت روز می گذرانیده. مننه :
ای جدا گشته ز دوری ز بر همنفسان • مادرین شهر غریب تو، تو در شهر کسان

۱۸۳۶. مقصود

که برادر باقر خورده فروش است، و با مولانا محتشم کاشی مشاعرات
کرده. مننه :

رقم ز آستانت، این روسیاهم بس • اما بدل نرقم، این عذرخواهم بس
ای شهر انصاف! تا فرهاد و مجنون رفته اند • همچو من دیوانه در کوه و هامون یافتی
زیک دل با تو بودن دل تسلی کی شود هرگز • ترا با خویشتن می خواهم و بسیار می خواهم
من گرفتم که ز مقصود نمی یابد هیچ • دوست باشد به ازین نیست که دشمن باشد
شب وصل است گوگیر شوای مرغ سحر • پای از شب نگذشت است چه فریاد است این

۱۸۳۷. مقیم

از تبارزه ساکن عباس آباد، و از ندمای ساروتقی وزیر اعظم بوده. مننه :
چنان ز غیر تو بیگانه وار می گذرم • که گر بخویش رسم برکنار می گذرم

۱۸۳۸. مقیم

شیرازی، که برادر منصف طهرانی است و حاجی لطف علی بیگ آذر او را
مجدالدین قزوینی میداند. مننه :

براهش خانه از فی بنا کرد دران خانه بسان ناله جا کرد

۱۸۳۹ = مقیم

اصفہانی، کہ در زمان شاه سلیمان صفوی بودہ . منہ :

بسکہ زآمد و شد پیغام، چکہ خون نیاز از دلم تا بدل یار، خیابان گل است

۱۸۴۰ = مقیمی

یعنی میرزا حسن بیگ، کہ از جانب پدر اولاد شکر اوغلی بہارلوی
ترکان، و از طرف مادر از اقربائی قراجہان شاه بودہ و نسبت خویشی بہ خانخانان
در نہصد و نود و ہشت (۵۹۹۸) بہ ہند افتادہ . ازوست :

مرا افتاد دردل آتش از جائی کہ از غیرت	نمی خواہم کہ چشم غیر بر خاکستم افتد
ندارد بیمی از ہجر تو جان درد فرسودم	کہ می دانم کہ درد اشتیاق میکشد زودم
نہان شود ز خجالت چو بیندم قاصد	ز بسکہ گفتہ دروغ ، از زبان یار، بمن
قرار مرگ با خود دادہ رقم از سر کویت	بجسرت مردہ ہر گہ کہ بینی، یاد کن مارا
مفر کردم شکیم رفت از دل ہوش از تن ہم	وصالی بود با دلدار در یک شہر بودن ہم
افسوس کہ اہل خرد و ہوش شدند	وز خاطر یک دگر فراموش شدند
آنانکہ بصد زبان سخن می گفتند	آیا چہ شنیدند کہ خاموش شدند

۱۸۴۱ = مقیمی

ابن ملا بہادر، کہ باتبارزہ عباس آباد اصفہان آمدہ . ازوست :

چو دریائی رحمت طلاطم کند گنہ صاحب خویش را گم کند

۱۸۴۲ - مکتبی

شیرازی، که مثنوی «لیلی مجنون» بغایت دلربا نیست. اوراست :

شب روم بر بام آن مه چشم بر روزن نهم شیشه بردارم بجایش دیده روشن نهم
آلوده کردی ز پی صید که کشتی عرق عرقی از دل گرمی که گذشتی

۱۸۴۳ - مکین

یعنی میرزا محمد فاخر، که عمری در دارالسلطنت لکهنشو بسر برده

خدمتش پدر خسر مؤلف را افتاده، آخرها در شهور سنه (۱۲۳۰ هـ) درگذشت :

در بزم تو میگفت کسی، دوش، کسی را برخیز که، جاداد فلان، بوالهوسی را
سرود ناله دل بود، شب جائی که من بودم بهر سو رقص بسمل بود شب جائی که من بودم
بروای هم نشین از سرگذشت من چه میپرسی سروکارم به قاتل بود، شب جائی که من بودم
رقیبان گوش بر آوازو، او در ناز و من ترسان سخن گفتن چه مشکل بود، شب جائی که من بودم
الم درد دل، قلق در بر، فغان بر لب، اجل بر سر بلاها، بی تو نازل بود، شب جائی که من بودم
مکین بی تاب و او در خواب و دل در اضطراب از غم میپرس از من چه محفل بود، شب جائی که من بودم
دستی بدوش غیر نهاد از سر کرم مارا چو دید لغزش پارا بهانه ساخت
دامن فشان گذشت و ادا را بهانه ساخت خاکم بیاد داد و صبا را بهانه ساخت
طفل است و نگه را ز تغافل نشناسد بی صبری عاشق ز تحمل نشناسد
مگر عاشق شدم جائی که هر دم میرود هوشم جنون آهسته میگوید مبارکباد، در گوشم
مشوای بوالهوس عاشق که من از عشق بازبها غریب و بیخس و بی خانمان و خانه برد و شم
در کوئی یار طرفه تماشا بود مکین رسوا شود کسی و تماشا کند کسی
من و دل هر دو پادر گل، چه مشکل شد، چه پیش آمد نه دل با من، نه من بادل، چه مشکل شد، چه پیش آمد

۱- در همین زمین غزلی است که قوالان منسوب به امیر خسرو دهلوی میکنند .

مکین زینسان که هر ساعت برون از خانه می آید
 دل بی صبر او جائی گرفتار است می دانم
 خون شد دلم از رشک که چون دوش نشستی
 از بهر چه سر پرده در آغوش نشستی
 برخاست ز دل ناله و بی هوش فنادم
 با غیر چو ای وعده فراموش نشستی

۱۸۴۴. خواجه ملا

گذرونی، که از نسل خواجه عبدالله بلیانی بوده. ازوست :

ای نغمه سرایان چمن با دف و نی
 این قول عزیز کرده بودند آهنگ
 کای بیخبران یار عزیز است عزیز
 دامنش وصالش مگذارید بچنگ

۱۸۴۵. ملالی

یعنی میر خرد سبزواری و برادر میر کلان سبزواری است. اوراست :

باین شادم که باشد یار سرگرم جفائی من
 که یاری می دهد از اعتدالش بر وفائی من
 چنان خو کرده ام شبهائی هجران با خیال او
 که در خاطر نیاید ذوق ایام وصال او
 او در حجاب از من و من منفعل از او
 در حیرتم که چون طلبم کام دل از او
 چو در آخر واقف از صبر و قرار من شوی
 ترسم که از بدعهدی خود شرمسار من شوی
 هر زمان پیش تو بی دردانه آهی میکشم
 تا مراهم بوالهوس دانی و یار من شوی
 سادگی ها بین که از لطف تو منت میکشم
 ناگهان روزی بسه راهی گر دچار من شوی
 بی وفای هات هر ساعت نویدم می دهد
 کانخر از اغیار بر گردی و یار من شوی
 ز ناله تو ملالی! درون من خون شد
 دگر برای خدا این ترانه ساز مکن

۱۸۴۶. ملک دیلمی

که در علم بحسن خط مشهور بوده. منہ :

بهر فرییم اول، دام بلا نهادی
 پائی دلم چو بستی، دست جفا کشادی

۱۸۴۷. ملک

(نمی) که به هند آمده در بیجاپور دکن در یک هزار و بست و شش
 هجری (۱۰۲۶ هـ) وفات یافته. ازوست:

دستی ز آستین بدر آمد که پاره کرد
 چندین هزار فرقه پرهیزگار را

شوق بین کز نظرم یک دو قدم تا شده دور
 می دوم باز سراسیمه که پیدا کنمش

صد ستم دیدی ملک یکبار سر کن شکوه
 نیستین شرمنده لطفی زبانت لال چیست

دوش کردی حذر از هممنفسی هائی ملک
 خوب کردی که عجب سینۀ سوزانی داشت

شدم بیباغ که تسکین دل دهم، دیدم
 میان بلبل و گل گرمی که، داغ شدم

رقم که خار از پاکشم محمل نهان شد از نظر
 یک لحظه غافل گشتم و صد ماله راهم دور شد

ازان بوعده و صلح امید وار کند
 که آنچه هجر نکرد است انتظار کند

وصل تو گر نصیب شد، از سعی ما نبود
 گردون، تلافی ستم خویش میکند

گله دارد ز تو یارت گله سر نکند
 ورنه کس نشنود این قصه که باور نکند

درازی شب هجران به تنگ آورد چندانم
 که میترسم بذوق ناله مرغ سحر میرم

گر چه میدانم یقین کو قصد جانم میکند
 می دهم خود را تسلی کاستحاجم می کند

ز من تا چند بگریزی بترس آخر ازان ساعت
 که چون پیدا شوی ازدور من هم ازتوبگریزم

رحم اگر نیست ملک درد دل او، شکوه مکن
 نیست او را گنهی ناله ما بی اثر است

گذشت گرم غضب ما، ز تا کجا میرفت
 که خیل فتنه سراسیمه از قفا میرفت

عنان بدست مدارا سپرده بود، ارنه
 صف ملائکه در زیر دست و پا میرفت

ندارم قوت رفتن بکویش بخت آنم کو
 که گوید ناتوانی داشتم او را چه پیش آمد

تو حاضر و گله بسیار، و غیر گرم حکایت
 دوشینہ مہی بودی و امروز ہلالی
 غرض آن بود کہ از ذوق بمیرم، ورنہ
 عاشق بہوش اگر سروکاری می داشت
 ای کاش ملک بوالہوسی می آموخت
 با جرأت من و حوصلہ، بی دردی کرد
 بر قلب جدای زدہ بودم خود را

تمام گوش و سراپا زبان و جملہ نگاہم
 آزدن یک روزہ ما، خوش اثری داشت
 این ستم دیدہ سزاوار پیام تو نبود
 جا در حرم چونتو نگاری می داشت
 تا در نظر تو اعتباری می داشت
 گزار شکیب، روئی در زردی کرد
 غم بی جگری و صبر نامردی کرد

۱۸۴۸ = ملک

یعنی ملک طیفور انجدانی کہ برادر بزرگ ملا «داعی انجدانی» و از تلامذہ
 شیخ عبداللہ و مولانا فتح اللہ است. نخستین «کسری» تخصیص میکرده و
 آخرها تغیر داده. معاصر تقی اوحدی است. اوراست :

خونچکانست ملک تیغ ستم، می ترسم
 کہ پی آخر بدر خانہ قاتل برود
 گل نمی گوئیم، خاری ہم، نصیب مانشد
 از گلستانی کہ مردم گل بدامن می زنند
 این بار دلم بخویش در می ماند
 وین کاوش غصہ در جگر می ماند
 این درد نہ همچو دردهائی دگر است
 وین غم نہ بہ غمہائی دگر می ماند

۱۸۴۹ = ملک

کہ از قضاة خوافی است. منہ:
 تبخالہ نیست بر لب آن نازش عذار
 ز آمد شد نفس، شدہ لبہائی اوفکار

۱۸۵۰ = ملک

یعنی ملک محمد تونی، کہ معاصر ملک محمد طیفور انجدانی است. منہ:

دایم به گلو گریه گره کرد نفس را • تا درد دل خویش نگویم همه کس را
بعد صد بی التفاتی باز از یک حرف گرم • دل باو دادم نمیدانم که چون خواهد شدن

۱۸۵۱. ملک

که از عطاران دردمند و لولی وضع بوده. مننه :
آقا ملکت برد بجمام نهاد • وز تو ملک لنگ کچل هم شد شاد
ای کافر بی رحم نه منهم ملکم • ای ناکس حسن پرست لعنت بر تو باد

۱۸۵۲. ملک شاه

یعنی سلطان جلال الدین ملک شاه ابن الپ ارسلان محمد ابن چغری بیگ
داود ابن میکائیل سلجوقی که از سلاطین مشهور است. مننه :

بوسی زده یار دوش بر دیده من • او رفت و ازان بماند تر دیده من
زان داد برین دیده نگاریم بوس • کو چهره خویش دید در دیده من

۱۸۵۳. ملکی

تویسرکانی همدانی که به کربلائی معلی رفته در یک هزار و دو هجری
(۱۰۰۲ هـ) وفات یافته. ازوست :

از روز فراق تو چگویم که چه روز است • روزیست که از وی بشب تار گریزد
امروز آتش دگرم در جگر زدی • صد فکر داشتم همه بر یکدگر زدی
گفتی : نگاهدار دلت را برای من • جان از برای کیست اگر دل برای تست
توقف چیست در قتلیم تاامل چیست در خونم • که می پرسد گناه از من که می پرسد گواه از تو
عذر بیداد وی، ای دل! توهم از خویش طلب • او، محال است که از کرده، پشیمان باشد
گفندی که بخون جگرش پروردم • لاله سان چشم سیه سرخ بخونم کرد است

تا کی بمن آید یده روشن نه نشینی
 امید که هرگز بدل خوش نه نشیند
 من رندم و تر دامن و بدنام، عجب نیست
 بزم طرب و زمزمه جنگ چه جوئی
 میانہ دل و جانم بر آستان تو جنگ است
 بگو کدما یکی باشد و کدما نباشد

۱۸۵۴ = ملولی

یعنی خلیفه میراسدالله اصفهانی، که خلیفه سلطان وزیراعظم مشهور است،
 و در زمان شاه طهماسب ماضی تولیت مشهد مقدس کرده. منہ :

شمعی که بسوخت جان غم پروردم
 می میرم اگر نمیروم نزدیکش
 تا چند چنین چو خاک راهم داری
 گویم بسوئی من نگاه کن گوی خوش
 طرفه حالیست که آن آتش سوزان ریزم
 دور تر می رود و پیشترم می سوزد

۱۸۵۵ = ملهمی

تبریزی، که بخدمت سلطان پیر بوداق خان تبریزی خصوصیت ها داشته
 و آخر پیش امام قلی خان حاکم شیراز رفته، در یک هزار و پنجاه و هشت (۱۰۵۸ هـ)
 درگذشت. منہ :

آتش عشق باین سوز نبود است نخست
 دل شکسته مارا ز راه خود بردار
 هر که پیدا شده بروی زده دامانی چند
 که گر ملول شوی باز میتوان انداخت

۱۸۵۶ = ملهمی

کوکنی دکنی، که برهن پوری بوده و شبی در عالم خواب بدست

جناب امیرالمومنین علی بن ابی طالب علیه الصلوة والسلام مسلمان گشته و سر و پا
برهنه در صحرا میگشت. منہ :

در هجر تو کار دل بسختی بگذشت امید بصد کشاده رختی بگذشت
عمرم همه چون مردم چشم از غم تو در دایره سیاه بختی بگذشت

۱۸۵۷. ملامتی

باقی است :

تماشائی چمن با آن گل رخسار بایستی بهار آمد چه سود از گشت گلشن یار بایستی

۱۸۵۸. ممتاز

یعنی فضل علی بیگ، که از اولاد اصلان بیگ خان و از اعظام گرجستان
بوده. منہ :

چو در آئینه می بینم نفس در سینه می دزدم ز من نتوان فزون تر داشت پاس آشنائی را

۱۸۵۹. منبت

یعنی کریم خان افشار، که در عهد سلطنت نادری بیگربگی بوده. منہ :
چنان از دود آهم تیره شد، ای باغبان! گلشن که دوش از تیرگی گم کرد بلبل، آشیانش را

۱۸۶۰. منبت

یعنی میرقمرالدین حسینی دهلوی، که از اولاد سید عبدالله مشهدی است
و راقم این رساله او را دیده است. منہ :
چو خانه خالی و معشوق مست ناز بود
توان گریست بر آنکس که پاکباز بود
● کرشمه خوب و نگه هائی آشنا خوب است
● غرض تو خوبی، و از خوب هر ادا خوب است
● بخاک و خون من دلخسته را کشیدن چسبیت
● و گر کشیده از پیش من رمیدن چیست

تپان بخون دلم بینئی و نظر نکئی
 فریب وعده او خورده مگر منّت
 تا چند بی تو دل بفرغان آورد مرا
 آزرده دل مباش، اگر بدگانیم
 ای خوش آن روزی که در گردن کنی زلف خودم
 غیرت نگذارد که به بینم رخت آنجا
 نیست حد، من که گویم آن کدامین وعده بود
 تا محمل از مزارم آهسته بگذراند
 پس از مردن بخاکم آمدی از مهربانی ها
 با غیر کند گرسی و از گوشه چشمم
 در محفلی که دور تر از خود نشانیم
 به بستم مفشان خار بدگانی ها
 حالتی دارم که نی وصلش توان گفتن نه هجر
 ز وقت خنده و دامن کشان گذشتن تست
 نگویمت که درین دم لبی بنه بلب من
 نه من تراوش حسرت ز واپسین نگهم
 بذوق زخم تو جان می دهم برهگذرت
 بوقت مرگ ز بالین من مرو خندان
 اگر نه از پی نعشم کنی گریبان چاک
 مرا بحال چنین دیدن و بگشتن آب
 هلاک این سخن قاتل تو ام منّت

مرا بحال چنین دیدن و ندیدن چیست
 چنین بجانب در، بار بار دیدن چیست
 جانی بلب رسیده بجان آورد مرا
 شبها، بخلوت تو نهان آورد مرا
 وانگهی گوئی که : منّت از اسیران منست
 گویند که در حشر ترا جلوه عام است
 کرده بودی وعده، اما فراموش تو شد
 یکره سفارشی کن بی رحم ساربان را
 بقربان سر این مرگ بادا زندگانی ها
 گوید که ازین معرکه بیرون نتوان رفت
 حسرت چکله ز طرز نگاه نهانیم
 به بهانه به نرگس خمور نیم باز اینجا
 او در آغوش دلست و دل در آغوش منست
 وداع من ز جهانست و وقت شیون تست
 رسید جان بلبم، وقت لب گزیدن تست
 بیاس من نظری کن که جانی دیدن تست
 تو تیغ اگر نه زنی خون من بگردن تست
 بمصلحت نفسی وقت گریه کردن تست
 بعرصه گاه جزا دست ما و دامن تست
 نه کار سنگ، که کار دل چو آهن تست
 که با تو گفت صلاح من و تو کشتن تست

۱۸۶۱ = منہی

یعنی میر عطار طهرانی، کہ معاصر شاہ سلیمان بودہ . منہ :
 زلفت ز ہر کناری در قصد عاشقانست چیزی نمی توان گفت رونی تو درمیان است
 شد زلف را نصیب کہ بوسید پائی تو • عمر دراز بہر چنین روزها خوش است

۱۸۶۲ = منہی

یعنی میر منہی زوارہ، کہ معاصر سلطان (اکبرو) جهانگیراست. اوراست :
 ساقی ز کدام بادہ بردی ہوشم کز ناخن پائی تا بسر در جوشم
 شب بسکہ ترا تنگ در آغوش کشم چون در نگرم خود کہ در آغوشم

۱۸۶۳ = منثور

یعنی حاجی محمد یوسف قناد اصفہانی، کہ در زمان شاہ سلیمان بودہ . منہ :
 حسرت یکدم آب دگر از تیغ تو داشت بر لب تشنہ ہر زخم کہ انگشت زدیم

۱۸۶۴ = منصف

یعنی محمد اسمعیل شیرازی ، کہ او و مقیبا و شریفائی ہر سہ پسران شمسائی
 شیرازی بودند و چون در طہران نشوونما یافتہ بہ طہرانی مشہور شدہ ، و در
 عہد سلطان شاہجہان بہ ہند آمدہ . ازوست :

گر شکار افکن من دام بصحرا افکند ماہیان را نتوان داشت بزنجیر در آب
 در سینہ دلم گم شدہ تہمت بکہ بندم • غیر از تو درین راہ کسی خانہ ندارد

۱۸۶۵ = منصف

یعنی خواجہ عبدالحی، کہ مولدش دوآبہ است. ازوست :
 زان نرخ جنس غمزہ، گران بستہ کہ من محتاج این متاعم و آن در دکان تست

۱۸۶۶ = منصور

کہ معاصر سلطان اکبر بودہ . منہ :
 نمی کم بتو اظهار ناتوانی خویش خوشم بدرد دل و محنت نہانی خویش

۱۸۶۷ = منصور

یعنی غیاث الدین تبریزی راست :
 بنیاد وفاداری ما بر سر آنست از کوئی تو خواہم شدن این چه شتایی ست

۱۸۶۸ = منصور

طوسی، کہ در عہد شاہ رخ میرزا بملازمت شاہزادہ علاء الدولہ اشتغال
 داشتہ و در ہشت صد و پنجاہ و چہار (۵۸۵۴) وفات یافتہ . منہ :
 رمقی بیش نماند است بہ بیمار غمت قدمی رنجہ کن ای دوست کہ ، در میگردد !

۱۸۶۹ = منصور

یعنی برخوردار بیگ، کہ مولدش قصبہ نائین و ظہورش در زمان شاہ
 سلیمان صفوی است . ازوست :
 غیر چشم تو، کہ خون دل احباب خورد کس ندیدد است کہ بیمار، می ناب خورد

۱۸۷۰ = منعم

یعنی میرزا عبدالرحمن محتسب بخاری . اوراست :
 ز بسکہ ضبط نگہ یکم ز رخسارش گمان برند کہ جانی دگر گرفتار است

۱۸۷۱ = منعم

حکاک شیرازی، کہ در عہد دولت شاہجہانی بہند آمدہ . منہ :

در خاوم روز و شب تا آنکہ صہبا میکشم خشک لب چون ساحلم ہر چند دریا میکشم

۱۸۴۲۔ ہنو چہری

یعنی احمد بن یعقوب ابن احمد منوچہری بلخی، کہ مشہور بہ شصت کلہ و از شاگردان ابوالفرج سجزی و معاصر عنصری و از شعرائی سبغہ سلطان محمود غزنوی است۔ اوراست :

ای کردہ سپاہ اختران یاری تو مستند مخالفان ز ہشیاری تو
فخر است جهان را بہ جهانداری تو بخت ہمہ خفتہ شد ز بیداری تو

۱۸۴۳۔ ہنو ہنر

از رایان و امیران سلطنت اکبری بودہ، و تقی اوحدی او را در اکبرآباد دیدہ۔ منہ :

دردل ز ہوات، ہائی ہوئی دگر است در سینہ ز شوق گفتگوئی دگر است!
ہجران چہ؟ و وصل چیست؟ در مذہب عشق زین ہر دو بلند آرزوئی دگر است!

۱۸۴۴۔ ہنیر

یعنی میر باقر اصفہانی، کہ نخستین «فدائی» تخلص میکرده و بہند افتادہ بجهت تلمذ مولانا شمس الدین «فقیر» دہلوی، اولاً «حقیر» و بعد چندی «منیر» تخلص گرفتہ۔ ازوست :

اگر میل کباب باشدت ای مست ناز من بگوتا پارہ ہای دل بروی آتش اندازم
شبہ کہ از دلم آن ماہ پارہ میگذر مرا شرارہ آہ از ستارہ میگذر

۱۸۴۵۔ ہنیر

لاہوری ابن میر عبدالمجید ملتانی کہ ہمعصر عالمگیر اورنگ زیب است:
بناز گفت کہ : آیم شبہ بخواب تو، من درین خیال ہمہ عمر من بخواب گذشت

۱۸۷۶. موالی

تونی راست :

بسویم یک نظر نا کرده دامن درکشید از من
 موالی میکشم شرمندگی زین جان محنت کش
 زاهد ز غم زمانه محزون و فگار
 شک نیست که هر دو را کشد آخر کار
 نمی دانم چه بد کردم، نمی گوید چه دید از من
 که عمر آخر شد و آسائشی هرگز ندید از من
 ما از غم یار این چنین زار و نزار
 او را غم روزگار و ما را غم یار

۱۸۷۷. موالی

لاری گوید :

دگر از کوی آن هرگز منه دلبر قدم بیرون
 که باشد کشتنی صیدی که آید از حرم بیرون

۱۸۷۸. موالی

یعنی میرزا ابوالحسن اصفهانی ، به دکن رفته چندی ایشک آقاسی نواب
 نظام الملک آصف جاه بیگر بیگی آنجا بوده . منه :
 خوش آن ساعت که آن مه از تماشای گل و گلشن ... آید و بنشیندم رندانه در پهلو

۱۸۷۹. موالی

ترکان راست :

در آتش غم سوختم و یار ندانست
 حاشا که محبت اثری داشته باشد

۱۸۸۰. موجد

یعنی میرزا اصفهانی که (شفیعا) از مصطفیٰ فیض ملا حسین جرعه کش
 بوده . منه :

آن شوخ که عشق را هوس می داند بلبل با زاغ هم نفس می داند
گفتا که : مگوی راز عشقم بکسی من با که بگویم؟ همه کس می داند!

۱۸۸۱. هوجی

نهندانی که در یک هزار و بست و چهار (۱۰۲۴ هـ) در هندوستان بوده. منہ :
جوش زد خون دل و سر نکشودم گله را من و این صبر بنازم جگر و حوصله را
دارم گله از تو اگر حوصله داری اما تو کجا حوصله این گله داری

۱۸۸۲. هوجی

یعنی قاسم خان بدخشانی که در خدمت هایون بادشاه بسر میکرده. منہ :
ز بازو سیم را ساعد شکسته به ساعد از من گلدسته بسته
میانش بر تراز حد بیان است که اینجا ناز کی ها در میان است

۱۸۸۳. هوجی

یعنی مکهن لال بدایونی، که از قبیلہ کایست، و تلامذہ جناب راجہ صاحب
منشی الملوک پدر خسرم است. منہ :
چون شکیم؟ چه کم؟ چون نزم سربرسنگ؟ مدق شد که ز جانان، خبری پیدا نیست!
نیست رحمی بر دلم یار دل آزار مرا نغمه بلبل شہارذ ناله زار مرا

۱۸۸۴. مودود

یعنی خواجہ مودود چشتی، که از مشائخ کرام بوده. منہ :
ای لاله رخسار تو از لاله پر رنگ آمده پیش لب تو نام گل بردن مرا ننگ آمده

۱۸۸۵ = موسوی

یعنی میر محمد ہاشم مشہدی، کہ از ندمائی علی قلی خان شاملو بوده. منہ :
 آہ از ان حسرت کہ چون وقت وداع از خود روم با خود آیم با هزاران شوق و بینم یار را
 کنم ، بہر کہ رسم ، شرح بیوفای تو کہ دیگری نکند میل آشنای تو
 رسد چون غیر بیدردانہ سی پرسم نشان او باین تقریب میخوامم شود رفع گہان او

۱۸۸۶ = موسوی

یعنی میر محمد افضل، خواب بین کہ پسر سلطان علی موسوی است. منہ :
 ترا تا سبزہ خط گشت بر گرد قمر پیدا بدور عارضت شد فتنہ دور قمر پیدا

۱۸۸۷ = موسوی

یعنی موسی رضا ہمدانی، کہ در یک ہزار و دہ (۱۰۱۰ ہ) کشتہ شد. ازوست :
 بہانہ جو شدہ زانگونہ زندگانی من کہ گر بجامہ زخم چاک، جان برون آید

۱۸۸۸ = موسوی

بیگ ساؤجی، راست :

شبہ کہ بہر جمال تو در نظر دارم . صد آفتاب بہر ذرہ جلوہ گر دارم

۱۸۸۹ = مونس

کہ مونس تقی اوحدی است. اوراست :

ز شادی گم کنم خود را چو با من در سخن باشی
 دران مجمع کہ خوبان جلوہ خوبی دهند، آنجا
 نیایم خویش را آن دم کہ در پہلوی من باشی
 ترا زبید کہ بنشیننی و شمع انجمن باشی
 بین در روی غیر آندم کہ با او در سخن باشی
 اگر خواهی نسوزی ز آتش غیرت دل مونس

۱۸۹۰ = مولوی

یعنی مولوی جلال الدین محمد بن بهاء الدین محمد بن حسن بلخی که مولدش بتاریخ ششم ربیع الاول شش صد و چهار هجری (۵۶۰ هـ) بلخ است، لیکن بجهت سکنائی روم به مولوی رومی شهرت گرفته، و از شیخ فرید الدین عطار و شمس الدین تبریزی و برهان الدین محقق ترمذی بهره وافر برداشته. گاهی خمش، و گاهی خاموش، و گاهی شمس، و گاهی مولوی تخلص می فرموده. در بلده قونیه روم بتاریخ پنجم جمادی الآخر شش صد و هفتاد و دو (۵۶۷۲ هـ) و بقولی در شش صد و شصت و یک (۵۶۶۱ هـ) وفات یافته. منہ :

بروید ای حریفان مکشید یار ما را	بمن آورید حالی صنم گریز پا را
اگر او بوعده گوید که روم، دگر نیاید	مخورید مکر او را بفریبید او شا را
بنمای رخ که باغ و گلستانم آرزو است	بکشائی لب که قند فراوانم آرزو است
یکدست جام باده و یکدست زلف یار	رقصی چنین میانہ ستانم آرزو است
به بستی چشم یعنی وقت خواب است	نه خوابست این حریفان را جواب است
ای خداوند یکی یار جفا کارش ده	دلبر عشوه گر سرکش و خونخوارش ده
چند روزی ز پی تجربه، بیارش کن	با طیبیان دغا پیشه سروکارش ده
تا بدانند که شب ما بچسان میگذرد	درد عشقش ده و عشقش ده و بسیارش ده
گر برخسار تو ای دوست نظر داشتمی	نظر از روی خوشت بهر چه برداشتمی
چون من بی خبر از دوست ندارم خبری	باری، از بی خبری کاش خبر داشتمی
در مذهب عاشقان شمار دگر است	وین باده ناب را قرار دگر است
هر علم که در مدرسه حاصل گردد	کار دگر است و عشق کار دگر است
گریم به غم تو زار، گوئی: رزق است	چون رزق بود که دیده درخون غرق است
تو پنداری که هردلی چون دل تست	نی نی صنیا! میان دلها فرق است

هر دیده که در جبال جانان نگرَد
بیزارم ازان دیده که در وقت اجل
شک نیست که در صنعت یزدان نگرَد
از یار فرو ماند و در جان نگرَد

جز ما اگر ت عاشق شیداست ؟ بگو
گر هیچ مرا در دل تو جامت ؟ بگو
ور میل دلت بجانب ما ست ؟ بگو
گر نیست و گر هست ؟ بگو! راست بگو!

۱۸۹۱ = مولوی

یعنی حاجی احمد سیستانی که با مولانا ولی دشت بیاضی مشاعرات کرده.

منہ :

به بالینم رقیب از جانب دلدار می آید
تیمم کی شدی در مذهب اهل یقین واجب
اجل از بهر پریش بر سر بیمار می آید
بخاک ار پای 'نهادی علی ابن ابی طالب
من کیم ، کز مسم همچو توی ، داد کنم
که کند حرف مرا گوش چو فریاد کنم

۱۸۹۲ = مولی

یعنی عبدالمولی ابن آقا عباد اصفهانی ، که با میرنجات همطرح بوده . منہ :

شبهادر آب و آتشم از اشک و آه خویش
کجا خورده می ترا با که جنگ است
در مانده ام بچاره روز سیاه خویش
هلاک تو گردم دگر این چه رنگ است

۱۸۹۳ = مومن

یعنی میر محمد مومن استرآبادی ، که مدتی معلم سلطان حیدر میرزا صفوی

بوده ، و بعضی مولدش سبزوار دانسته اند . اوراست :

ایکه گفתי عشق را درمان به هجران کرده اند
نه آن روز میاهم نه آشتای هست
کاش بیگفتی که هجران را چه در مان کرده اند
کیه گویم آشنای روستای هست

زرفتنت در و دیوار از قرار برفت
 از لب جان بخش او، حرف وفا را بنده ام
 باستغنا گذشتی و نگاهی در قفا کردی
 گوش بشکوه ام نه نهی جای شکوه نیست
 بذوق جان دهم گر در مقام امتحان آئی
 از غیر کجا ناله حسرت خیزد
 دل به نیرنگ و فسون از همه کس نتوان برد
 ندانم سر بکوی کیست این ره را که از غیرت
 در پرده جنس دل بردخوش روی زیبا نیست این
 پس از گل گر رود بلبل زگلشن جای آن دارد
 کفاره، دلهای عزیزان که شکستی
 گر امروزم نکردی یاد فردا یاد خواهی کرد
 کسیکه کرد ز چشم خون ما درخواست
 هیچ وقت از گریه ام کس را نباید گریه
 من از پروانه هم بیکس تر و عاجز ترم، کو را
 اول همه جام آشنای دادی
 چون کشته شدم بگفتی این کشته کیست

تو زین دیار نرفتی که این دیار برفت
 معنی بیگانه لفظ آشنا را بنده ام
 زچشم حق یاری گرفتا شد خوش ادا کردی
 دانسته ام که درد دلم کار میکند
 که باشی تا قیامت شرمسار امتحان خود
 این گیاهیست که از دشت محبت خیزد
 دوستی کن که محبت ز محبت خیزد
 بهر جا پا نهم دامن سر راهی بمن گیرد
 بی دید باید دیدنش دیگر تماشائیست این
 بان چشمی که گل دید است نتواند جز آن دیدن
 در دل بشکن اهل هوس را هوسی چند
 دلم را چون نکردی شاد و روحم شاد خواهی کرد
 بنامش که سرودی بیاد مستان داد
 بر نمی خیزد ز من ابری اگر عمان شوم
 نسیم صبحگاهی هست تا خونخواه او نشود
 آخر ز پیش زهر جدای دادی
 داد از تو که داد بی وفای دادی

۱۸۹۴ = مومن

یعنی مولانا مومن حسین یزدی، که از تلامذه ملا میرزا جان است و

با مولانا «عشرتی» مشاعرات کرده. منہ :

مومن به بدی نیست کسی مانندت
یک چند بدی چنانکه خود میدانی
وین طرفه که خلق نیک می دانندت
یک چند چنان باش که می دانندت

یک لطف نکرد یار در باره من
شرمنده ناصحم که دارد کاری
کس یاد نکرد از دل آواره من
حق نمکی بر جگر پاره من

قد خم کنند و چهره زر پیری پیری
گفتم که : چه بدتر است پیری یا مرگ
درهم شکنند صولت شیری پیری
پیر خردم گفت که : پیری ! پیری !

۱۸۹۵. مومن

سمرقندی راست :

بکشا دهن که نوش لبی نوش خنده هم
تا قیمت شکر شکنی نرخ قند هم

۱۸۹۶. محمد مومن

میرزا ابن بدیع الزمان میرزا ابن سلطان حسین میرزا گورگانی ، که در
هیجده سالگی جامع کمالات صوری و معنوی گشته. منہ :

نا جوانمردی که بی جرم درین من می کشد
خوش آن زمان که برویت نظر کنان روم از خود
کافری سنگین دلی گشت است مومن می کشد
زمان زمان بخود آیم زمان زمان روم از خود

کشد بروی زمین دامن قبایش را
زد بدیوار غم بی تو دراز نفسی
که چشم خلق نه بیند نشان پایش را
آمد و رفت ندارد بمن خسته کسی

۱۸۹۷. محمد مومن

اصلش از دامغان بوده :

بقی بلوح مزارم نوشته است بخون
که این شهید نگاه منست و محضرش اینست

۱۸۹۸. مومن

ابن آقا جی اصفهانی ، که باتفاق تقی اوحدی بھند آمدہ . منہ :
گرچہ خارم ، نکھت گل سی دھم ، ای عندلیب می توان نازم کشید ، آخر گلستان زادہ ام

۱۸۹۹. مہابت خان

زمانہ بیگ ، کہ در عہد جھانگیری از اجلہ امرا بودہ . منہ :
بر کس کہ دل خراب دارد از ذوق مرا کباب دارد

۱۹۰۰. مہدی

یعنی میر محمد مہدی . ازوست :
مرنجان دل گرم درویش را بدریای آتش مزن خویش را

۱۹۰۱. مہدی

رازی . راست :
ساق نبود بی ادبی ما عجب از ما ما مردم مستیم نیاید ادب از ما

۱۹۰۲. مہدی

یعنی پهلوان محمد مہدی ، گوید :
نیست رہ پیش سگان او ، من بیچارہ را تا بایشان بوم احوال دل بیمار را

۱۹۰۳. میرزا مہدی

ابن میرزا حبیب اللہ صدر ، کہ در یک ہزار و ہشتاد و یک (۱۰۸۱)
در گذشت . منہ :

«آصف دوران شد از بزم سلیمان جهان»
(۱۰۸۱)

تاریخ این واقعه است:

تیغ او پیوسته دارد آن کمر رادر میان میرسد آخر بجای هر که صاحب جوهر است

۱۹۰۴ = مهدی

یعنی میرزا محمد مهدی، ابن میرزا محمد شفیع مستوفی موقوفات که در یک هزار و بست و پنج (۱۰۲۵ هـ) وفات یافته. منہ:

از زهر تغافل قدح نوش مکن حرف بد من مگو ولی گوش مکن
هر چند ز ساغر رقیبان مستی تر یا کئی خویش را فراموش مکن

۱۹۰۵ = مهری

جلائر تبریزی، که از کثرت سکونت هرات به هروی مشهور شد. و مدتی در خدمت گوهر شاد بیگم گذرانیده، چنانچه مطابقت بسیار که میانه او و شوهرش خواجه عبدالعزیز، طبیب سرکار مرزا شاهرخ، واقع شده زبان زد خاص و عام است. منہ:

شد گنده نهاد سرو سیمین تن را	زین واقع ماتم است مرد و زن را
افسوس که در گنده نخواهد بودن	پای که دو شاخه بود صد گردن را
هر نکته که پیر خرد مشکل بود	آزودیم بیک جرعه می حاصل بود
رقم از مدرسه پرسم سبب حرمت می	در هر کس که زدم بیخود و لایعقل بود
در خانه تو آنچه مرا شاید نیست	بندی ز دل رمیده بکشاید نیست
گوی همه چیز دارم از مال و منال	آری همه هست آنچه می باید نیست
هان شوی زن جوان اگر پیر بود	در پهلوئی زن تیر به از پیر بود

۱۹۰۶ = مہری

یعنی میر سید علی ابن سید علی رضا صدر عاملی کہ از زمان سلطان حسین صفوی بوده و گاهی «سید» ہم تخلص کرده . منہ :

آشنای می شود سد رہ نظارہ ام بعد ازین بیگانگی باشد بخوبان چارہ ام

۱۹۰۷ = مہستی گنجوی

کہ بعضی او را نیشاپوری دانستہ اند . بالجملہ معشوقہ سلطان سنجر بوده . منہ :

بفگند و بکشت و گفت این خوست مرا	قصاب چنانکہ عادت اوست مرا
دم می دہدم تا بکند پوست مرا	سر باز بعدر می نهد بر پایم
گفتا ز سر کینہ کہ ، این واقعہ چیست	قاضی چو زنش حاملہ شد زار گریست
وین قحبہ نہ مریم است این بچہ ز کیست	من پیرم و کیر من نمی جنبد ہیچ
در حجرہ دلگیر نگہ نتوان داشت	ما را بدم تیر نگہ نتوان داشت
در خانہ بہ زنجیر نگہ نتوان داشت	آن را کہ سر زلف تو زنجیر بود
از غمزہ شوخ فتنہ مرد و زن است	آن بت کہ رخس رشک گل و یاسمن است
آن آب روان هنوز از چشم من است	دیدم برہش ز لطف چو آب روان
تیر غم او ز جان مضطر بگذشت	کار از لب خشک و دیدہ تر بگذشت
چون پای دران نہادم از سر بگذشت	آہم بنمود بسکہ تنگ آتش عشق
درہا کہ بنوک مژہ سقتم ہمہ رفت	شبہا کہ بناز با تو خفتم ہمہ رفت
رقی و ہر آچہ با تو گفتم ہمہ رفت	آرام دل و مونس جام بودی
از بہر تو پردہ خوش انداختہ ام	بر خیز و بیا کہ حجرہ پرداختہ ام
لیکن ہر دو ز دیدہ دل ساختہ ام	با من بہ شرابی و کبابی در ساز

تا سنبل تر غالیه سای' بکند
گر زاهد صد ساله به بیند رویت
برکارد که از کشته خود بر گیرد
گر یار دگر بار گلو کشته نهد
قصه چکنم که اشتیاق توچه کرد
چون زلف دراز تو شبی میباند
در رهگذر فتاده دیدم مستش
امروزش ازان هیچ نمی آید یاد
فساد حسود بد رگ کافر کیش
گفتم رگم تنگ بزن هچمو کسم
هردم ز غمت تازه عذابی بینم
وانگه که چو زرگس تو خوابم ببرد
من عهد تو سخت سست می دانستم
هر دشمنی، ای دوست! که با من کردی
یعنی که بهیچ کس تو چیزی ندهی
سنگی که ازان روغن تیزک گیرند

تا باد سحر نافه کشای' بکند
بر گردن من که پارسای' بکند
و ندر لب و دندان چو شکر گیرد
از ذوق لبش زندگی از سر گیرد
با من دل پر رزق و نفاق توچه کرد
تا با تو بگویم که فراق توچه کرد
در پاش فتادم و گرفتم دستش
یعنی خبرم نیست و لیکن هستش
آن گنده زبان که تیز دارد سر نیش
نشنید و فراخ زد چو کون زن خویش
در دیده بجای' خواب آبی بینم
آشفته تر او زلف تو خوابی بینم
بشکستن آن درست می دانستم
کردی آخر، نخست می دانستم
صد چوب مغول خوری پشیزی ندهی
گر بر شکمت نهند تیزی ندهی

۱۹۰۸ = میر

یعنی میر محمد تقی دهلوی، که خواهر زاده سراج الدین علی خان «آرزو»
و از تلامذه او بوده، و مدتی در دارالسلطنت لکهنشو بسر برده. منہ:
خط را بروی قاصد سن سوختی، مگر
مکتوب سینه سوختگان این جواب داشت
سختت در کار خویش حیرانم
چمه بدل خورد من نمی دانم

بعد مرگم از چمن چون من اسیری برنخواست
 چه حظ از سیر گلزارم که یادم میدهد هر دم
 حیف بر حال من زار نظر نیست ترا
 کم کم مژه برهم زدنش تازه ادای است
 می گفتمت که درد تو درمان پذیر نیست
 خدانا کرد شاید ربط دل با خون خودی داری
 تاجه اندوه میر در دل داشت
 بی دیدنش گریستن میر، کم نشد
 آن سراپا ناز مغرور است ورنه روزگار
 گر باین رنگین خرامی بگذری بر طرف باغ
 تابکی از ناکسی شرمنده برگردم ز راه
 دل بدرد آور فغان از همصفیری برنخواست
 قبا۱ چاک چاک گل ، لباس ارغوانی را
 ما باین حال رسیدیم و خبر نیست ترا
 دزدیده نگه کردن او طرفه بلای است
 دیدی که میر آخر ازان درد درگذشت
 که بیتابانه چون من هر زمان آمد شد داری
 گریه سر کرد چون سخن سر کرد
 بر چشم تر اگرچه کسی آستین کشید
 سالها باید که چون من ناز بردار آورد
 سرو را شوق تماشایت برفتار آورد
 وین دل بی طاقتم سوی تو صد بار آورد

۱۹۱۰. میر کرمان

که همعصر ناصر بخاری و سلیمان بوده. منہ :

بی روی دل آرام ، دل آرام ندارد مسکین دل آنکس که دلا رام ندارد

۱۹۱۱. میر

که شیخ الاسلام سبزواری بوده. منہ :

جانان مباش درپی آزار و کین همه
 کین عالم خراب نیرزد باین همه
 گر لائق دولت وصال تو نیم
 یا قابل دیدن جمال تو نیم
 اما بهمین خوشم که هرگز نفسی
 محروم ز خدست خیال تو نیم

۱۹۱۲ = ملا میر

تربتی که سخنور مشهور است . منہ :

نیست آئین محبت کردن از یاری گله ورنه زان بد عهد میگردیم بسیاری گله

۱۹۱۳ = میر جلاله

از امرائی هندوستان بوده . ازوست :

کناره جوی ازین مشت استخوان شده اند سکان آن سرکو ، خوش مزا جدان شده اند

بکش مترس ، کسی دامنتم نمی گیرد که کشته تو هان زخم خون بهادارد

چهریزی مدعی خونم که گم سازی رقیبی را که هر یک قطره خونم عاشق بیباک خواهدشد

۱۹۱۴ = میر خان

از کولاب ماورالنهر بوده . اوراست :

یا رب که ز دوستان جدا باد فراق پیوسته عهدشمن آشنا یاد فراق

هر لحظه اسیر صد بلا یاد فراق یعنی به فراق مبتلا باد فراق

۱۹۱۵ = میر زاده

که قاضی هم بوده . ازوست :

که گوید بر سریر ملک خوبی بادشاهی را که بردرناله زاریست مسکین داد خواهی را

۱۹۱۶ = میرک جان بلخی

که معاصر شاه عباس ماضی صفوی بوده ، و در یک هزار و شصت و یک

(۵۱ . ۶۱) درگذشت . منہ :

ندیده قطره خون از جگر بر آورده بدیدن تو دل از دیده سر بر آورده

ز قد و چشم تو حیران صنع بیچونم که چون ز سرو دو بادام تر بر آورده

۱۹۱۷. ہیری

اعمی. اوراست :

دردا کہ گل امید از باغ مراد • ہرگز بمراد دل غمگین نکشاد
افسوس ز جور یار جانی افسوس • فریاد ز دست نامرادی نامراد

۱۹۱۸. ہیلی

یعنی میرزا قلی جلائر ہروی کہ در زمان شاہ طہاسب بخدمت سلطان

ابراہیم میرزا «جاهی» بسر میکرد. منہ :

منم و دلم خرابی بتومی شہارم اورا • بچہ کار خواهد آمد کہ نگاہ دارم اورا
دم آخرست دشمن بمنش گذار یک دم • کہ بصد ہزار حسرت بتو میگذارم اورا
چو باورسم سخنها ز زبان غیر گویم • کہ باین بہانہ شاید بسخن در آرم اورا
شب کہ ببزم خویشتن دید من خراب را • رفت برون ز مجلس و کرد بہانہ خواب را
دلم ز زخم تو آسودہ است و می نالم • کہ غیر پی نبرد لذت خدنگ ترا
با آنکہ پرسیدن ما آمدہ ، مردیم • آیا کہ ز پرسید رہ خانہ مارا
با غیر نشینی و فرستی ز پی ما • آن را کہ نداند رہ کشانہ مارا
تو بدگان و مرا نیست باتوراه سخن • چرا رقیب بسازد سخن میانہ ما
تو با رقیبی و میل تغافل دارد • تغافل کہ کم از صد ہزار حسرت نیست
چنین کہ با تو مرا تاب آشنای نیست • بچیرتم کہ چرا طاقت جدای نیست
آنکہ رشک بت چین است اینست • آنکہ غارت گر دین است اینست
میرودیار و من از پی نالان • کہ بلای دلم این است اینست
با غیر رسیدی و ز غیرت جگرم سوخت • صد بار ز ناآمدنت پیشترم سوخت

غافل بمن رسید و وفارا بهانه ساخت
میخواست تا ز آمدن خود خجل شوم
در پهلوی اغیار بهر سو نظری داشت
از پلا کم پردم اظهار پشیمانی کند
غایت تا کسیم بین که که باین رسوای
بخت بد بین که به ملی نه کند غیر جفا
چو هر هی بمن آن سرو خوش خرام کند
ز دیدن تو دلم یافت لذتی که فلک
چو یار از من رسید آرام جان من که خواهد شد
مرا بی طاقی ناخوانده چون آرد ببزم تو
جفا کشی که ز بزم تو خوار برخیزد
ببزم او ببریدم ازین چه سود، که من
شوقم به بین که با همه غیرت ببزم تو
کردم بدیگری پی دفع گمان غیر
بهر هزار وعده خلافی دیگر است
بسی خوشنود می آید بسویم قاصدش گویا
چنان ز بیم رقیبان نظر بره دارد
بسکه قاصد را بیازارد چو نام من برد
خاطر جمع است از بدگوی دشمن که یار
از خلاف وعده ام شد مضطرب در اضطراب

افگند سر به پیش و حیا را بهانه ساخت
برخاست گرم و دادن جارا بهانه ساخت
گویا ز نهان آمدن من خبری داشت
این سخن از بهر تسکین دل ناشاد کیست
که اگر از یار پرسند مرا شناسد
خرد سالی که جفا را ز وفا شناسد
ز بیم طعنه بهر کس رسد سلام کند
نعوذ بالله اگر فکر انتقام کند
چو او نا مهربان شد مهربان من که خواهد شد
پی رفع خجالت همزبان من که خواهد شد
مرا به بیند و امید وار برخیزد
خجل نشینم و او شرمسار برخیزد
پیغام غیر آمدنم را بهانه شد
اظهار عشق و یار بمن بدگان نماند
گر از هزار وعده یکی را وفا کند
که غیر از نامه حرفی از زبان یار هم دارد
که یک زبان نتواند مرا نگه دارد
رحم مگذارد که بگذارم پیام من برد
گوش بر حرفش نمی دارد چو نام من برد
رفت از یادش که بازم وعده دیگر دهد

غیر گویا شده افسرده که امروز زیار
 بی اعتبار پیش تو خلقی به جرم عشق
 دانسته که مهر تو باجان نمی رود
 این غم کجا برم که بمن از جفا می تو
 غیر را یاقم افسرده و از ساده دلی
 ز بزم با چنین خواری نخواهم زود برخیزم
 پس از عمری که در بزمش بصد تقریب بنشینم
 رقیبان در تماشا بوده اند از دور من غافل
 ناله ام را کاش نشناسد که این فریاد کیست
 شبم را نیست امید سحر از فرقت ماهی
 سازد خموش تا من حسرت فزوده را
 کو فریب وعده این جان بلا اندوز را
 از فریب وعده فردا تسلی چون شوم
 چون کنی دورم، نگاهی کن که بهراحتیاط
 رفت سوی خانه تا بنمود روی خویش را
 آن پری از من گریزانست و من از انفعال
 باوجود وصل در دل حسرت دیدار ماند
 با وصال بیشتر خو می دهد
 زین گمان کز غیر نا که بیشتر بیخود شوم
 میلی ار وارسته هر گه دو چارت می شود

هر دم نامۀ و پیغام دگر می آید
 بیچاره میلی از همه بی اعتبار تر
 کز خاک کشتگان گذری سرگران هنوز
 شد غیر مهربان و تو نامهربان هنوز
 راز خود گفتم و او بود گرفتار هنوز
 که پندارم اگر مانم دمی خوشنود برخیزم
 سوال از مدعای من کند تا زود برخیزم
 تغافل های امروز از کجا بود است دانستم
 باشد آن نامهربان پرسد که از بیداد کیست
 نسیم آه مردم در غلط می افکند گاهی
 گوید شنوده ام سخن نا شنوده را
 تا بشغل انتظارش بگذرانم روز را
 چون بیاد آرم خلاف وعده امروز را
 رشته می بندند برپا مرغ دست آموز را
 تا نماید بر غریبان راه کوی خویش را
 می کنم پنهان ز مردم جستجوی خویش را
 بسکه یار از ناز از ما تافت روی خویش را
 تا فراقش بیشتر سوزد مرا
 خون شود دل در برم چون پردهد پیمانه را
 زیر لب گرد سرش هر بار گردیدن چرا

با من سخن نگفته و گر گفته، از حجاب
 یک حرف گفته است بمن بعد صد عتاب
 به طعنه وعده وصلی که غیر داد مرا
 دامن ناز بر زد و تیغ جفا گرفت
 گردید تیغ غمزه مسشش بخون من
 دلم بوصل تسلی نمی شود امروز
 زین فکر که، خواهد غضب آلود گذشتن
 ز من دسبکه گذشتی شتاب حاجت نیست
 چو من ببزم تو از آمدن پشیمانم
 زود آشنای من بکه شد گرم اختلاط
 بیتابیش ز وعده فراموشی که بود
 فغان که ساختم از بی خودی پشیمانم
 بسکه خواهد بمن آن عربده گر بنشیند
 بسکه هر دم بفریب از ره دیگر گذری
 قاصد از ناکسم کرد فراموش مرا
 تا کسی پی نبرد کو نگذشت است هنوز
 قصد یار از کشتنم نوییدی اغیار بود
 با ز اشب گر نبود، شمع بزم افروز غیر
 کآن آنکه ز عشقم هنوز بی خبر است
 اگرچه غیر ببزم تو سرفراز شود

جز خامشی جواب ندانسته ام که چیست
 و انهم ز اضطراب ندانسته ام که چیست
 ز سادگی سبب انتظار من شده است
 مرستت و رسید و گریبان ما گرفت
 هر چند دست او بشفاعت حیا گرفت
 اگر غلط نکم هجر یار نزدیک است
 نا آمده بیرون بسر رهگذرم سوخت
 نمی رسم ز پیت اضطراب حاجت نیست
 برای خاطر دشمن عتاب حاجت نیست
 کز پیش من رقیب پریشان گذشت و رفت
 کز اضطراب بر زدو دامن گذشت و رفت
 اگر نظر بمن آن طفل شرمگین انداخت
 خیزدم از پی تعظیم و دگر بنشیند
 هیچکس بر سر راه تو دگر بنشیند
 دل همان به که پامید خر بنشیند
 کاش سبیلی بسر راهگذر بنشیند
 ورنه از خون ریز چون من نا کسی مقصود چیست
 رونق گگون زلف در هم، چشم خواب آلود چیست
 مرا ز همری بی تکلفانه اوست
 بدین خوشم که وصال آرزو گداز شود

گفتیم ترا دعا و رفتیم
 تو درد دلی تمام میلی
 بروی یار نیفتد مرا نظر هرگز
 با چنین جذبی که بیرون میکشم از خانه اش
 و چه شوق است اینکه میلی میکشد زان تند خو
 بخت اگر در خواب یکدم همدم یارم کند
 کردم سلام و فائده این یافتم که دل
 ما را ز بسکه یار فراموش کرده است
 میلی ز بسکه ماؤ تو بدنام گشته ایم
 چون کشی تیغ جفا بر سر میلی دگری
 ز ناامیدی هم صحبتان او خجالم
 با هر که مسم پیشه من، در سخن آید
 میلی به لطف او نه نهی دل که پیش ازین
 شب خواب پی بحال خرابم نمی برد
 قاصد ندید در طلب رغبتی ز یار
 رنجید آن چنانکه گرم خود طلب کند
 وقت سوال یار، ز بس مضطرب شوم
 رسوائیم رسیده بجای که همنشین
 گر ترا بود سر آنکه ز سایه بوفا
 گر نه از جای دگر داشتی آزار مرا
 کو بخت آنکه یار شکایت بمن کند
 تا غیر به مدعا نشیند
 کس با چو قوی چرا نشیند
 که تازه آرزوی در دلم گذر نکند
 گر مگردم بیخبر از پیش من چون می رود
 بهر یک دیدار صد آزار و ممنون می رود
 دل تپد از شوق چندانی که بیدارم کند
 نومید بعد ازین ز جواب سلام شد
 قاصد بانفعال ز عرض پیام ماست
 هر بد که میکنند رقیبان، بنام ماست
 کاش دست تو بگیرد که جفای دگر است
 که از نشستیم آن سرو نازنین برخاست
 اول بزبانش سخن قتل من آید
 مخصوص بنده بود، نگاهی که عام شد
 در سینه متجلی تو و خوابم نمی برد
 کاهتسه آمد و بشتابم نمی برد
 سویم کسی ز بیم عتابم نمی برد
 از شرم انتظار جوابم نمی برد
 دیگر بیزم او ز حجابم نمی برد
 پیش اغیار بمن وعده دیدار چه بود
 بهر اندک گنهی رنجش بسیار چه بود
 چندانکه مدعی نتواند سخن کند

گردد هزار تازه گرفتار نا امید
 کز بیم سر گرانی او نیست غیر را
 آن طالعم کجا است که از پهلوی رقیب
 منعت ز آشنائی من گر نکرد غیر

من دیوانه را بر ساده لوحی خنده می آید
 ها نا کرده حاصل رخصت منع مرا امشب
 شادم که نخواهد سوئی اغیار نظر کرد
 امید حمایت ز کسانی که مرا بود
 از بسکه بعاشق طلبی نام بر آورد
 میلی بسر راه تو جمعند رقیبان

آن جفا پیشه که آئین وفا نشناسد
 ز مستی در تواضع آمدوز اندیشه می سوزم
 بکسی فتاده کارم که بصد خلاف وعده
 چنان ز بیم رقیبان نظر بره دارد
 حذر کنید از آن چشم کین همان چشم است
 به من نهایت شوقم که با هزار جفا

دل خود را به کینم داد آن نامهربان عادت
 مرا در بزم سازد هر زمان از وعده خوشدل
 درین بی اعتباری ها باین مقدار خورسندم
 بسکه در دل کار پیکان خدنگ یاد کرد
 تا بسوزم بهر عمری کان بنا کاسی گذشت
 خواهند که معلوم شود راز نهانم

گر شکوه دلم ز تو پیمان شکن کند
 منعم چرا ز همرهئی خویشتن کند
 قتل مرا بهانه برخاستن کند
 در پیش من ز دیدنش افروختن چه بود
 که دنبال تو بد خوازپی مقصود می گردد
 که در بیرون بزمش مدعی خوشنود می گردد

در بزمش اگر جانی من زار نیفتد
 از نا کسیم جانب اغیار گرفتند
 خلقی سر راهش پی اظهار گرفتند
 از یار مگر رخصت آزار گرفتند

تا بسویم نگرد کاش مرا بشناسد
 که دامنگیر عاشق مهربان من که خواهد شد
 نه بعدر خواهی آید نه بهانه ساز باشد
 که یک زمان نتواند مرا نگهدارد
 که روز گار مرا این چنین سیه دارد
 .تواندم که تسلی بیک نگهدارد

بان غایت که بعد از آشتی هم سر تران باشد
 ولی چون بنگری روی سخن باد دیگران باشد
 که در بزم رقیبان رفتنش از من نهان باشد
 ناله کزدل بر آوردم بدلها کار کرد
 بعد ایامی رسید و گرمی بسیار کرد
 اغیار گرش نامه دریدن نگذارند

ای اشک بی سرایت و ای آه بی اثر
 در آغاز محبت نیم کشت ناز او گشتم
 بسوی غیر بیند وقت می دادن، درین حالت
 بعد صد امتحان، ز ساده دلی
 ما را ز بس آزار کنی پیش رقیبان
 کرد او را اضطرار آگه از عشق نهان
 چون خیالت نه رود هرگز از پیش نظر
 بر خیز و بزیر تیغ بنشین
 میلی به اجل ترا چه دعوی است
 ریختی خون من وسوی تو نکشادم چشم
 در زیر خاک دل بهمین خوش کنم که هست
 راز نهانیم شده افسانه در جهان
 میلی درین خیال که برگردد از تو دل
 شوم از سدعی خوشدل چو بینم از تو خوشنودش
 ازو رنجید غیر و میکند اظهار خوشنودی
 منم از ناوکی آن غمزه چون صیدی که بر جانش
 شادم که ز بیدارد تو مرگم شده نزدیک
 دل می دهد از دیدن دلدار خبرها
 مگذار که میلی رود آزرده ازین شهر
 درین غم که مباد از نگاه دمیدمش
 ز درد مندی من، غیر شاد، و من خوشدل

امیدواری بشما داشتم نشد
 ازین آغاز دانستم که انجام چه خواهد بود
 قیاسی می توان کردن که در جام چه خواهد بود
 تکیه کردم بعهد بی بنیاد
 خیزیم ز بزم تو ما را نگذارند
 از نگه های حجاب آلود او معلوم شد
 صد رخت بینم و گویم که خیالست نگر
 باز از سر کوی یار برخیز
 در دامن آن ستمگر آویز
 دارم از خوی تو اندیشه بسیار هنوز
 از خون من نشانه بر آن آستان هنوز
 این طرفه تر که میکنم از خود نهان هنوز
 تو دل ازو گرفته و در قصد جان هنوز
 بامید یکه وصلت آب بر آتش زندزودش
 میان آتش و آب ز شکر شکوه آلودش
 ترحم میکند صیاد و بسمل میکندزودش
 امروز دگر بهر خدا بر سر کین باش
 ای دید و دل پر سرراش به کمین باش
 با او دو سه روزی به تکلف به ازین باش
 باشنای پنهان کند متهمش
 که در نیافته بی درد لذت المش

باخویش سر گرانی او بیشتر کنم
دیگر به پیش او نتوانم گذر کنم
با شوق این چنین نتوانم نظر کنم

که با آن ناامیدی آرزو آلود برخیزم
بزیبر تیغ بلا صید مبتلا چه کند
دسی که شوق هجوم آورد حیا چه کند

در دل آرام ندارم ز دلارامی چند
ساقیا خیز و بده از پشی هم جاسی چند
که بسوی من افتاده نهی گامی چند
آورد غیر بسویم ز تو پیغامی چند

طفل بودی و ترا مرغ نو آموخته بود
مژده مرگم بسوی خوش خرام من برد
شاید امروز مرا بیند و خرم گذرد

قاصد بسوی او نتواند روانه شد
بی خودی های دلم پیش تو شرمنده کند
هر زمانم کشد و هر نفسم زنده کند

نظری سوی رقیب افگند و نوش کند
جواب اضطراب افزائی پیغامم چه خواهد بود
آرزو های عجب در دل همدم گذرد

تا به مشغولی این قصه شب غم گذرد

ترسم گر از محبت خویشش خبر کنم
رسوائیم رسید بجای که از حجاب
سیلی ز شرم عشق بجایم که سوی او

برد چون رشک از بزم تو پنهان بنگری سویم
دلیم به غمزه آن شوخ دلربا چه کند
حیای عشق نشد مانع نظاره شوق

نیم بسمل شرم از غمزه خود کسی چند
عقل بسیار به هشیاری خود مغرور است
باهمه بی گنهی خوشدلیم از کشتن خویش
قانعم شوق باین ساخته کز بهر فریب

یاد باد آنکه دلیم بود بدست تو عزیز
رشک دارم بر قبول آنکه پیش از دیگران
کاش بسمل شده ام بر سر ره بگذارند

رسوائیم به بین که ز شرم پیام من
میرم از شوق و بسوی تو نیایم که سیاد
همچو شمع که بود در کف طفلی شب وصل

بفراموشی اگر باده ز سیلی گیرد
ندانم پیش قاصد حرف خود کام چه خواهد بود
چون کنم شرح سخنهای وفا آمیزت

ای دل! آغاز کن افسانه ایام وصال

بعد عمری که دمی یار من زار شود
 چون کسی بگذرد از کوی تو میرم که مباد
 دوش در بزم که لب هایت شراب آلوده بود
 باز بدگویان چه گفتند از من بیدل که دوش
 حرف او میگفت چون همدم پئی تسکین من
 ناامیدی بین که از وی خوشدلم از یک نگاه
 بسکه بیتابیم از وصل خود افزون بیند
 دلم چگونه تسلی شود بآمدن
 خوشدل ببزم او بنشین مدعی که من
 قربان نگه کردن پنهان تو کردم
 تا منفعل از من نشوی چشم به بندم
 رقیبان حيله گر، او ساده دل، من تهمت آلوده
 نشد تغییر در اطوار آن نا آشنا پیدا
 بمجلس یار آمد باز بعد از رفتن میلی
 بسکه هر لحظه فریبی بزبان دگر
 هرگز نرساتم سخنی از تو بانجام
 ز شوق دست بدیوار داده آمده ایم
 ترا بکام رقیان شنوده آمده ایم
 پیش ازین گریه ام از جور و جفا بود، کنون
 طفل من محبوب و من بدنام و خلتی طعنه زن
 ز نو میدی وفا افسرده بودم
 پرده شرم مرا مانع دیدار شود
 بیند آن حلقه زلف تو گرفتار شود
 کز خمار صعبدم چشم تو خواب آلوده بود
 هر چه گفتمی طعنه آمیز و عتاب آلوده بود
 بدگان گشتم که حرفش اضطراب آلوده بود
 آنکه شاد از وی بصد پریش دل شیدا نبود
 تهمت آلوده عشق دگرانم دارد
 که با خود از پئی رفتن بهانه ها دارد
 هر جا غمی است همراه خود برده می روم
 گرد سر دستار پریشان تو کردم
 آ که چو ز بگذشتن پنهان تو کردم
 بمن بیگانه تا غایت چرا بوده است دانستم
 قبول التماس از حیا بوده است دانستم
 از آن رفتن چه اورا مدعا بوده است دانستم
 هر چه گوی فکند دل به گان دگر
 کز شوق دگر باز، ز آغاز بگویم
 بهر دوگام زمانی ستاده آمده ایم
 سر هزار شکایت کشوده آمده ایم
 یاد آن جور و جفا میکنم و میگیریم
 سادگی بنگر که می خواهم بخود یارش کنم
 اگر تو نمی آمدی مرده بودم

بمردم اگر شکوه از تو کردم
 از آستان او گله آلود میروم
 صلح با چشم تو کردم بنگاهی که دگر
 از خون پس از هلاک رقم کن به سنگ من
 هر چند وقت کشته شدن دست و پا زدم
 بیزم دوش چنان بود همزبان با من
 ز من رمیده هانا شنیده از جای
 من دیوانه هنگام شام از غایت حیرت
 کمال نا اسیدی ها به بین کز وعده هستی
 اگر ناخوانده می آیم به بزمت رومتاب از من
 جواب نامه شوقم حدیث نو میدی است
 امیدواری میلی بصر بود کنون
 گریزم از توؤ از خشمگین رسیدن تو
 چو بی خبر ز کسان تو آمدم پیشت
 می نمایم خویش را وارسته از سودای تو
 تو در حجاب و من نتوانم زانفعال
 یک حرف پرسم اگر از بعد صد عتاب
 بخورد صد وجه پیدا کرده ام هر سرگرانی را
 نباشد چاره در آرزویش غیر جان دادن
 بر خواس نهد تهمت غمخواری من
 از بهر شرمساری من ترک مست من
 برویم میاور که آزرده بودم
 با آنکه دیر آمده ام زود میروم
 نبرم نام دل و دعوی ایمان نکم
 کاین خو گرفته است شهید خدنگ من
 یک بار دامن تو نیامد بچنگ من
 که غیبت دگران داشت در میان با من
 حکایتی که نهان داشت در میان با من
 زدشنام تو خرمندم که پندارم جواب است این
 خوشم با آنکه میدانم ز تاثیر شراب است این
 توهم دانسته باشی کز کمال اضطراب است این
 که قاصد آمد و بگذشت سر فشار از من
 که در میان بلایم کند کنار از من
 که نا امیدیم افزون شود ز دیدن تو
 مرا بسوخت خجل کشتن و رمیدن تو
 تا فریب عشق من کم سازد استنغای تو
 گفتن حکایتی پئی رفتن حجاب تو
 گوید رقیب بیشتر از من جواب تو
 ز بس کز سادگی ها بوده ام امیدوار تو
 که باشد ننگ پیش غمزه اش رسم امان دادن
 تا غیر شود در پی آوارگی من
 چیزی طلب کند که نیاید زدست من

محبت ز اضطراب دل پشیمانی کشید از من
 که از من راست پرسی عشق روز خوش ندید از من
 با کس نیاورد سخنی بر زبان ز تو
 سوزم ز اشتیاق و پرسم نشان ز تو
 از بسکه بی تحمل آزرده خاطرم
 رنجم بهر گمان دل ای بدگمان تو
 از بسکه کرده ام گله هر جا ز خوئی او
 شرم آیدم دگر که به بینم بسوئی او
 تا آنچه کرده است نگویم بروئی او
 شرمنده وار میگردد چون بمن رسد
 سازد بهانه که کند گفتگوی او
 هر دم رقیب از پی تحقیق حال من
 نمی بیند بسویم چون رود تنها براه او
 چو بیند غیر مخصوصانه در دستم عناش را
 نمی خواهد که خاص چون منی باشد نگاه او
 میلی تغافل زنده از روئی اضطراب
 پی دفع گمان، خود را تمام داد خواه او
 با آنکه آرسوده ترا درد مند تو
 آمد بهر کجا سخنی در میان تو
 چون ازین رشک نسوزم که شنیدم ز رقیب
 ز گفتگوی خود و مدعی، پشیمانم
 برخاست یار و طعنه اغیار تازه شد
 که ناامیدیم افزود از حمایت تو
 با او چه همی کنم از طعنه رقیب
 میلی دگرچه فائده دارد نشست تو
 تو منفعل شوی ز من و من خجل ز تو
 دل دعوی محبت تو بسکه می کند
 شرم آیدم که شکوه کنم پیش دل ز تو
 قاصد مکن خبر از التفات یار
 رو با کسی بگو که ندانسته خوئی او
 در کوئی تو افسانه میلی به زبانها
 از آمدن و رفتن بسیار فتنده
 ای جان ز تلخکام خراب از چه باده
 از پا فتنده و دل از دست داده
 ای دیده در مشاهده کیستی که باز
 هر سو بروئی خود در حیرت کشاده

وی درد هر دم از دم دیگر زیاده
گفتم بخود که بهر چه روز ایستاده
بنشین که در خیال محال اوفتاده
میلی برو برو! که تو بسیار ساده

که این دو روزه جدائی بمن چها کرده است
خوب آن بیدادها داری که با ما کرده
نیم روز است بود چشم تو خواب آلوده
گویم پی تسکین دل خود که ندیده

به استغنائی او کاری با فتاده است پنداری
نهان از من پی غیر فرستاده است پنداری
بنائی رنجش او مست بنیاد است پنداری
که چشمم بر رخش هرگز نیفتاد است پنداری
هنوز آن جنگجو در بند بیداد است پنداری

هر چند در پی تو دویدم نیامدی
هر چند سوئی خود طلبیدم نیامدی

کز اشتیاق وصالش سخن دراز کنی
میان بوالهوس و عاشق استیاز کنی

در پیش من تغافل بهوده میکنی

گریزم چو پیدا شود آشنائی

تو تیغ کین مرا به گناهی که میزنی

تا اگر باز خیال طلبیدن داری

یک زمان باش اگر طاقت دیدن داری

ای صبر هر زمان ز زمان دگر کمین
شوخی که وعده داشت بمن دوش میگذشت
برخاستم که در پیش افتم، بناز گفت:
گفتم: که: وعده ها بتو دارم! بخنده گفت

تم گداخته، جان خسته، دل شکسته به بین

میرم و بر زندگاتم رحم می آید که تو

دوش در بزم که بیداد نشستی که کنون

نا دید مرا چون کند آن دلبر عیار

زمن ای غیر در رشکی دلم شاد است پنداری

ببزمش رفته ام ناخوانده و بینم هراسانش

ز غیر آن تند خو رنجیده و ظاهر نمی سازد

چنان در هر تماشا حیرتم بر حیرت افزایش

بوقت آشتی هر دم گناه بر زبان آرد

دی میگذشتی از در محنت سرانی من

تا غیر شاد گردد و من منفعل چرا

عتاب او ز پیامم ازان بود قاصد

برون میا دوسه روزی ز خانه گر خواهی

دانسته ام که لطف تو با غیر تا کجا است

بکونی تو از بسکه بی اعتبارم

روئی تو چشم دید و صید تو دل شده است

هر زمان شکوه ز افسردگی بزم کنی

یار با غیر ازین رهگذر آید میلی

به بین رقیب! تفاوت میان من و خویش
 شب خلق خواب خوش و من بر سر کو
 تا نماید بر تو دشمن اعتاد دوستی
 شبم را نیست امید سحر از فرقت ماهی
 میل داری که بمیرند جهانی به هوس
 امشب دگر کجائی و پهلوانی کیستی
 بوقت گفتگویم روئی بر تابی و من خود را
 افکنده ام ترا بزبان ها و خوش دلم
 هانا در میان با غیر حرف قتل من داری
 فراق می کشدم این زمان و می گوید
 با غیر میلی از ره دیگر گذشت یار
 من بی گناه و یار بکین میکشد مرا
 گویم که من ز اهل وفایم مرا مکش
 چون بینمت به غیر مسوز از تغافل
 هزاران آه از آن خواری که چون می راندى از برهم
 بامید شفاعت جانب اغیار می دیدم
 کشم جفاؤ نگویم به کسی شکایت تو
 که نا امید ندارندم از عنایت تو
 مرا به نیم نگه میتوان تسلی کرد
 هزار حیف که این شیوه را نمی دانی
 بر آشیانه بلبل نسیم پا زد و گفت
 که خانمان اسیران خراب می باید

جراحت هائی دل هرگه که بینم
 ظاهر نساختم بتو وارستگی هنوز
 جفائی یار چنان برد اعتبار از من
 ز بدگمانی من شرمسار خواهی شد
 تا نیاید بمیان راز نهان من و تو
 تونه آئی ز حیا در سخن و من ز حجاب
 از بسکه بینمت بجدائی بهانه جو
 بهر تو مانده بر سر زانو هزار سر
 زود از بزم تو برخیزم چو یار من شوی
 چون کند غیر سخن بهر فریب دل من
 بناله دل زارم اثر نماند و شادم
 نو میدیم به بین که بکین می دهی قرار
 خواست گوید سخنی دید زمانی در پئی
 شوق بنگر که به پیش آیمت آنکه که بود

نگاهم تا کمر در خون نشیند
 چون بر خود اعتقاد تمامی نداشتم
 که غیر آید و پرسد نشان یا راز من
 مباش این همه در بند استحان با من
 مدعی آمد و بنشست میان من و تو
 تا چه سازند رقیبان ز زبان من و تو
 صد بار رنجم از تو و دارم نهان ز تو
 تو سر نهاده بر سر زانوی کیستی
 ترسم آید غیر ناگه شرمسار من شوی
 رو بگردانی و خود را بشنیدن داری
 که ناله که ز بیداد اوست بی اثر اولی
 با من چو جنگ مصلحت آمیز میکنی
 تا به بینم که نباشد نگرانی در پئی
 بر سر راه تو خلقی و جهانی در پئی

۱۹۱۹ = میلی

که از حصار شادمان بوده . مننه :

جفا همین نه ازان شوخ بی وفا دیدم زهر که چشم وفا داشتم جفا دیدم

۱۹۲۰ = می گلان

که از حاجبان در دولت نور جهان بیگم بوده . مننه :

من می روم و برق زنان شعله آهم
 فی بگر یه سری دارد ای نصیحت گر
 زنده نشود دلم که از حرص بمرد
 جامی است جهان و چرخ سر پوش بر او

ای هممنفسان دور شوید از سر راهم
 کناره گیر که امروز روز طوفان است
 هرگز ندهد شراره اخگر که فشرد
 صاف همه عاشقی است باقی همه درد

ن

۱۹۲۱. ناجی

یعنی آقا حسین اندجانی که از منشیان اورنگ زیب بوده. ازوست :
 مگر بخواب بروئی تو وا شود چشمم خدا کند که بخواب آشنا شود چشمم
 آمد بتی بجلوه دل برق آب کن از زین فرو نیامده پا در رکاب کن

۱۹۲۲. ناجی

تبریزی راست :
 هیچکه چشم سیه مست ترا خواب نبرد که به بیداریش از گریه مرا آب نبرد

۱۹۲۳. نادری

مروزی گوید :
 چو آب زندگی هر سو که آن آرام جان گردد سر راهش چو گیرم از ره دیگر روان گردد

۱۹۲۴. نادری

سمرقندی که در عهد هایونی وارد هندوستان بوده. منہ :
 بشکرخنده ترا تا، دهنی پیدا شد عاشقان را بتو، راه سخنی پیدا شد

گردد یاقوت لب لعلت عجب خطی دمید
چنان در عاشقی بدنام گردیدم که گر خاری
هیچگه در دور یاقوت این چنین خطی ندید
ز خاکم بر دمدتیر ملامت را نشان باشد

۱۹۲۵. نادری

شوستری گوید:

منم که گردنم از جرم عشق ماسله دارد
تو گرم پریش غیری ترا چه غم که اسیری
جنون کجا است که بامن سر معامله دارد
لب تهی ز حکایت دل پر از گه دارد
بسکه طوطی ز هوائی لب شکر شکنش
خون دل می خورد آلوده بخون شده تنش

۱۹۲۶. نادری

میالکوتی. راست:

من بودم و دوش یار سیمین تن من
ایشان همه صبحدم پراکنده شدند
جمعی به نشاط و عیش پیرامن من
جز خون بجزگر نمانده در دامن من

۱۹۲۷. نادم

گیلانی که در خدمت مولانا نظیری نیشاپوری بسر می برده، و در نه صد
و دوازده (کذا) وفات یافته. ازوست:

بهر طرف که فرو هست زلف بخرامی
کشتی مراؤ کشته شد از رشک عالمی
بیار عشق را ز مداوا چه فائده
بر مراد دوست با صد مدعی سر میکنم
نام من هرگه برد باعث بدناسی تست
بکنج هجر تو آن بیکسم که گر میرم
گمان برند که صیاد دام بردوش است
برخون که میکنی تو بصد خون برابر است
دارد لب تو فائده اما چه فائده
بهریک بت سجده صد شهر کافر میکنم
رقم از خاطر خلقی که تو از یاد روی
کسی به پریش من جز بلا نمی آید

۱۹۲۸. ناصر

یعنی خواجه ابو نصر که از اولاد شیخ ابو سعید ابوالخیر بوده. ازوست :

از زود رفتنت همه روز است ماتم وز دیر آمدن همه شب ماتم دگر
ترسم اگر حکایت غم های خود کنم غمگین شوی ازین غم واین هم غم دگر

۱۹۲۹. ناصر خسرو

یعنی سید اسدالله مازندرانی اصفهانی که نسبش بجناب امام الاتقیه علی ابن موسی الرضا علیه التحیه والسلام می رسد. معاصر شیخ الرئیس ابو علی سینا است، و بعمر صد و چهل سالگی در چار صد و سی و یک هجری (۳۳۱ هـ) وفات یافته. ازوست :

فرصت غنیمت است حریفان درین چمن فردا چو برگ گل همه بر باد می رویم

۱۹۳۰. ناصر

یعنی درویش ناصر بخاری که معاصر سلمان ساؤجی بوده، بعد از زیارت مکه معظمه که به بغداد آمده بود سلمان را به اصحاب وی در کنار دجله، که بسیر طغیان آب آمده بودند دریافت، دران حال سلمان این مصرع را گفت «دجله را امروز رفتاری عجب مستانه است» و بجهت امتحان اشاره بدرویش ناصر کرد که مصرع دیگر را شما بگوئید، دربدیها خواند که - «پائی در زنجیر و کف بر لب مگر دیوانه است»
سلمان او را بخدمت سلطان اویس برده به انعامات و عنایتش مخصوص گردانیده. ازوست :

ترا زحمت شدای زاهد جو بشکستی سبوتی من که من از باده مستم که در ساغر نمی گنجد
ما را هوس صحبت جان پرور یار است ورنه غرض از باده نه مستی نه خمار است

۱۹۳۱. ناصر

یعنی شاه ناصر خواجه ترمذی، که به هندوستان با خان زمان بسر می
کرده. منہ :

ازان زمان کہ بدل مهر حیدر است مرا صفای ظاهر و باطن میسر است مرا

۱۹۳۲. ناصر

کہ در عهد عبدالعزیز خان قاضی بخارا بوده. منہ :
می تراشی خط مشکین را ز روی همچو ماه ملک خوبی را بزور تیغ می داری نگاه

۱۹۳۳. ناصر

یعنی شیخ ناصر نجفی راست :

پیش ازین کاری نکرد امیدواری های من میل اشک ما بجا نگذاشت دیواری بشهر
نا امیدای های من زین پس مگر کاری کند ناتواندم در غمش کس رو بدیواری کند

۱۹۳۴. ناصرالدین

بن خواجه قطب الدین سرخسی کہ محمد عوفی او را دیده است. منہ :
از مهر اگر برج فزون آید ماه پیش رخ تو زار و زبون آید ماه
گرزانکه رخ تو در چمن عکس دهد از شاخ بجائی گل برون آید ماه

۱۹۳۵. ناصری

یعنی محمد ناصر میرزا ابن سلطان حسین میرزا بایقرا. اوراست :

آمد بهار دل شده را کہ یار نیست پروای لاله زار و هوای بهار نیست
در روزگار فتنه بسی دیده ام ولی چشم توفتنه ایست کہ در روزگار نیست

۱۹۳۶. ناظمی

استرآبادی، که در زمان اکبری به هند آمده در بنارس فوت شد. منہ:
حیران شده روی تو از بیم جدائی برهم نزنند چشم بحسرت نگران را
امشب که هستم از همه کس آرمیده تر غلطیده تر بجا کم و درخون تپیده تر

۱۹۳۷. ناظم

هروی که با عباس قلی خان شاملو بسر می برده. ازوست:
ناظم زبان بگرد اگر بنده تو شد خود را فروختن بتو یوسف خریدنست

۱۹۳۸. ناظم

یعنی خواجه محمد صادق تبریزی که در یک هزار و سی و هفت (۳۷۰۵۱)
در گجرات می بوده. منہ:
طالعی کو که شبی با تو زخم گامی چند بدعا وا کشم از لعل تو دشنامی چند
به پیشم آنقدر بگرفت آرام که کسی در زیر دیوار شکسته

۱۹۳۹. ناظمی

راست:

مژه برهم زدن و چشم سیاهش نگرید زیر لب خنده و دزدیده نگاهش نگرید
می کشد رشک مرا ورنه یقین میگفتم عاقلان را که برخسار چو ماهش نگرید

۱۹۴۰. نافع قمی

که معاصر شاه سلیمان صفوی است. ازوست:

چو من افتاده در روزگاری بر نمی خیزد سرایا خاکم و از من غباری بر نمی خیزد
 باهر که حرف دوستی اظهار میکنم خوابیده دشمنی است که بیدار میکنم

۱۹۳۱. نامی

یعنی میرزا محمد صادق (ع. ۱۲۰۴ هـ) که برادر میرزا رحیم حکیم باشی
 کریم خان زند سلطان ایران بوده. منہ :

چو شیرین شهره شد در دلربانی غرورش کرد دعوی خدائی
 بلی خوبان خدائی عاشقانند ولی رسم خداوندی ندانند
 بهر سو این سخن آواره افگند که از تو طرح حسن تازه افگند
 بدل پیوسته‌اش ذوق شکار است شکارش لیک دل هائی فگار است
 چو خسرو کرد سوئی لشکر آهنگ شکر لب ماند تنها بادل تنگ
 سیه گردید روز و روزگارش برسوائی کشید انجام کارش
 عجب دردی ست دور از یار بودن صبوری کردن و ناچار بودن
 چه خوش بودی که بعد از آشنائی نبودی در جهان رسم جدائی
 صنم فرمود مرکب ها کشیدند بتان در خانه زین آرمیدند
 پری پیکر نگاری نازک اندام بیک دستش عنان ، دست دگر جام
 عنان بر هرگذر گاهی کشیدی کشیدی جامی و آهی کشیدی

۱۹۳۲. نامی

یعنی مولانا حیدر که معاصر تقی اوحدی بوده. منہ :
 چه میکنم بدیاری که نیست یار آنجا کجا است خاک رهش تا شوم غبار آنجا

زان لب بکام دل شی فایم نمیدهی من میرم از خار و شرابم نمیدهی
سروی، ولی نمیفکنی سایه بر سرم حضری، ولی چه سود که آبم نمیدهی

۱۹۳۳. نامی

یعنی میرزا افضل (طهرانی) که از تلامذه مولانا «امیدی» بوده. منہ :
چه سود پیش تو فریاد و بیقراری من نه آه در تو اثر میکند نه زاری من
امید از تو مقرر بناامیدی شد نتیجہ عجبی داد بی قراری من
چرا همیشه غمینم نگاه باید داشت چه کرده ام چنینم نگاه باید داشت
اگر نه در خور لطفم برائی جور خوشم نه از برائی همینم نگاه باید داشت
کی راز دل خود بتو گفتم که پس از من چون مدعیان با در و دیوار نگفتی

۱۹۳۴. نامی

شمسی راست :

ای دل! بی یار تاتوانی بس نیست وی دیده زار خونفشانی بس نیست
عمر بست که یار رفت و جان با او رفت هان ای تن زار زندگانی بس نیست

۱۹۳۵. نامی

یعنی میر محمد معصوم خان که از امرائی اکبری بوده. ازوست :
دل کام خود از لعل لب یار طلب کرد در خنده شد و خنده اش آرائش لب کرد
نامی زغم فراق محزون می گشت در بادیه که باد بجنون می گشت
خورشید اگر پای نهادی آنجا سر تا بدم آبله خون می گشت

۱۹۳۶. نامی

کشمیری گوید :

هر گز دلم بغیر تو مائل نمی شود در دیده نقش روئی تو زائل نمی شود
 از دوریت چه باک که ، این بعد ظاهری اصلا میان ماؤ تو حائل نمی شود
 مرادرسینه صدداغ است و باور نیست جانان را • مسلمانان ازین غم چاک خواهم کرد گریبان را

۱۹۳۷. نامی

علی خان که از اتراک بوده، و در هزار و بست و پنج (۱۰۲۵ هـ) در
 گذشته. ازوست :

روشن بتو بود دیده امیدم رفتی و من از خویش طمع بیریدم
 بی لعل لبث چوکان بی باقومم بی روئی تو چو سپهر بی خورشیدم

۱۹۳۸. نامی

یعنی نور اصفهانی که در یک هزار (۱۰۰۰ هـ) در گذشت. منہ :
 نامی رفت و بدولت عشق بر صفحه دهر ماند نامش

۱۹۳۹. نائب

یعنی میرزا محمد رضا. اوراست :
 ناله پنداشت که در سینه ما جا تنگ است رفت و برگشت سرا سیمه که دنیا تنگ است

۱۹۵۰. نجات

یعنی میر عبدالعالی اصفهانی که در زمان سلطان حسین صفوی بوده ، و
 «گل کشتی» او مشهور است. منہ :

آنقدر ها که یاد ما نکتی آنقدر یاد کرده ایم ترا
 کوه و صحرا پر است از نامت بسکه فریاد کرده ایم ترا
 من غلام کسی که گفت نجات ما کی آزاد کرده ایم ترا

زگرید شب همه شب خلق راز خواب برآرم
 برای آنکه ترا دیگر بخواب نه بیند
 من کیستم و گناه من چیست
 تا مانع رحمت تو باشد
 از شرم در آئینه بخود رام نبودی
 هم بزم رقیبان شده ، های ستم؟ های!

۱۹۵۱. فجائی

یعنی مولانا عبدالعلی مشهدی. ازوست :
 پیوسته نکو نیست نظر بر رخ ماهی گاهی سر راهی و سلامی و نگاهی

۱۹۵۲. نجم

یعنی شیخ نجم الدین دایه زاری از اصحاب شیخ نجم الدین کبری بوده
 و در شش صد و پنجاه و چهار هجری (۶۷۴ هـ) در بغداد وفات یافته. ازوست :
 هر سبزه که بر کنار جوی رسته است
 گوی ز خط فرشته خوی رسته است
 هان بر سر لاله پا بخواری نه نهی
 کین لاله ز خاک ماه روئی رسته است
 صحرا به گل و لاله بیاراسته اند
 در عیش فزود در غم کاسته اند
 در خاک، عروسان چمن می خفتند
 امروز قیامت است برخاسته اند

۱۹۵۳. نجم

یعنی نجم الدین حسن مشهور به شهرویه کرمانی راست :
 ای بدور تو عاقبت معزول وی بعهد تو فتنه ها بیکار
 بس قیامت که آشکار شود اگر آن قامت است و این رفتار

۱۹۵۴. نجم

یعنی حکیم نجم الدین محمود ابن الیاس. اوراست :
 خبر حادثه هرگز طلبم کس نکند
 یک پرسش کرم جز تپم کس نکند
 از جان بلب آمدم بخر مردم چشم
 یک قطره آب بر لبم کس نکند

۱۹۵۵ - نجم

یعنی نجم الدین سمنانی گوید :
 با من فلکا ! چرا چنین در کینی ؟
 هر لحظه برائی من غمی بگزینی ؟
 بر خاسته برائی من ، میدام
 تا نگفتم ز پا ، دمی نه نشینی

۱۹۵۶ - نجم

یعنی نجم الدین زرکوب. اوراست :
 تا طارم نه سپهر آراسته اند
 تا باغ چهار طبع پیراسته اند
 در خانه فروده و ز گل آراسته اند
 چه توان کردن چو این چنین خواسته اند

۱۹۵۷ - نجم الدین کبری

یعنی احمد ابن عمر خیوفی خوارزمی که همعصر سلطان خوارزم شاه بوده
 و در فتنه چنگیزی مقتول گشته. منہ :
 خواجگان در زمان معزولی
 باز چون بر سر عمل آیند
 همه شبلی و بایزید شوند
 همه چون شمر چون یزید شوند
 گر جهودی قراصنه دارد
 آنکه دین دارد و ندارد مال
 آن مست نبوده ام که بشیار شوم
 تا از عدم و وجود بیزار شوم
 غم هائی منی که خود بسر می نائی
 مقصود دل منی کر بر می نائی
 زان خط خوش و تندئی خومی ترسم
 بی چاره من از چشم نکومی ترسم
 گر جهودی قراصنه دارد
 آنکه دین دارد و ندارد مال
 زان باده نخورده ام که بشیار شوم
 یک جام تجلی جمال تو بس است
 ای تیره شب آخر بسحر می نائی
 ای صبح گران رکاب تو نیز مگر
 پیوسته ازان سلسله مومی ترسم
 ترسیدن هر که هست از چشم بد است

۱۹۵۸. نجیب

(ابن) محمد امین (اصفہانی) گوید:

آم که جهان جهان غم ما حاضر است از آہ نھانی ما فلک در خطر است
از آتش دوزخ متمرمان ، کہ مرا سوزیست کہ دوزخ ہم از ان یک شرراست

۱۹۵۹. نجیب الدین

جربادقانی ، کہ از ندیمان امام قلی خان حاکم فارس بودہ . ازوست :

لب بر لب معشوق نہ و سینه بہ سینه کز کام گذشتن روش عہد قدیم است
از خار چو آمد گل رنگین بیرون اندوہ کم از دل غمگین بیرون
کردند نظارہ عروسان چمن سرھا ز دریچہ های خونین بیرون

۱۹۶۰. نجیب

یعنی رای چنی لال کایست لکنوی کہ از تلامذہ میرزا محمد مکین فاخر

است. منہ :

وفا بابی وفا کردم ، چه کردم غلط کردم ، خطا کردم ، چه کردم

۱۹۶۱. فخلی

بخاری، کہ ندیم امام قلی خان حاکم فارس بودہ . منہ :

هنوز لب بدعا نا کشودہ، از صد جا رسید مژدہ کہ درھائی آسمان بستند

۱۹۶۲. ندای

نیشاپوری، کہ مدتی در یزد توطن داشتہ . منہ :

۱- آذر : بہ سیری جربادقانی منسوب کردہ است.

بکوی او چو روی، پامنہ بجاک آنجا • کہ خاک رہ شدہ بسیار، جان پاک آنجا
من شمع جانگدازم، تو صبح جانفزائی • سوزم گرت نہ بینم، میرم چو رخ نمائی
نزدیک ازین چنینم، دور آنچنانکہ گفتم • فی تاب وصل دارم، فی طاقت جدائی

۱۹۶۳. ندای

یعنی (سلطان) محمد اسفرائینی، کہ در ہرات بخدمت سلطان حسین میرزا می
بودہ، لہذا بہ ہروی مشہور شدہ. منہ :
دی ز کویں میگنشم دیدہ شدروئی رقیب این بلا دیگر الہی روی نہاید مرا

۱۹۶۴. ندیم

یعنی محمد زکی مشہدی، کہ معاصر نادر شاہ بودہ. منہ :
در خاک نجف ندیم آسودہ بخواب اندیشہ معصیت مکن روز حساب
جانی کہ، بدل بہ سرکہ گردہ، منی ناب بی شبہ گناہ شود مبدل بصواب

۱۹۶۵. نظری

از طائفہ افشار شاملو کہ اکثر در عراق بسر می بردہ. اوراست :
نظری کہ بہزم وصل ساغر می زد لاف یاری بتو ستمگر می زد
دستی کہ، بدامان وصال زدہ بود دیدم کہ نشسته بود، و بر سر می زد

۱۹۶۶. زرگسی

از (ابوالمکارم) شیخ زادگان ابہری عراق است کہ چندی در ہرات محاسب
بودہ، و ہانجا در گذشتہ (۱۳۸۵ھ). اوراست :
آرمیدی بہ رقیبان و رسیدی از ما ما چہ گفتم؟ و چہ کردیم؟ و چہ دیدی از ما؟
از تو ای نالہ، بر شکیم کہ از غایت شوق پیشتر بر سر آن کوفی رسیدی از ما!

در دیارم بنجا چون تو دل آزاری نیست
 تیری که افکنی اگر از دل خطارود
 خبر از گریه خونین جگری نیست ترا
 چند ای دل فکر درد بی دوائی من کنی

● روم آنجا که کسی را بکسی کاری نیست
 ● دل تیر را نشان کند و از قفارود
 ● جگرم خون شد و از من خبری نیست ترا
 ● از برائی خود چه کردی کز برای من کنی

۱۹۶۷. نژاد

یعنی محمد علی خان بن اصلان خان گرجستانی که معاصر سلطان حسین صفوی بوده. منہ :

گر رفیق منی ای درد و بلا ، بسم الله ! سفر وادئی عشق است ، بیا ! بسم الله !

۱۹۶۸. نزاری

(سعدالدین) از حکمائی قهستانی که معاصر شیخ سعدی شیرازی بوده. منہ :

من سعی میکنم بوصالت ، چه می شود
 خود می روم به غربت ، و بر بخت ، بیگناه
 از دوست قاصدی که پیام آورد بدوست
 عاقلان بار خدایا همه عاشق گردند
 خرد شبی بتفرج درآمد ، از در من
 چو دید یار مرا ، گفت : حق بجانب تست
 بشمشیر از منش نتوان جدا کرد
 قیامتی که بدان وعده می دهند الحق

● دولت مساعدت نکند بی نصیب را
 ● تشنیع می زخم که ، کجا می برد مرا
 ● انصاف می دهم که کم از جبرئیل نیست
 ● تا بدانند که این کار بدانائی نیست
 ● دمی ز دور ، تماشائی دلستانم کرد
 ● برو که بر تو ملامت نمی توانم کرد
 ● در آغوش ارکشم مست و خرابش
 ● فراق یار عزیز است سخت دشوار است

خیال را بفرست ار تو خود نمی آئی
 اگر بشرح نویسم که، بی تو در چه عذابم
 که با خیال تو صد گونه ماجرا دارم
 در محنت آن خوئی جهان سوز افگند
 دلت بسوزد و رحم آوری سونی من آئی
 و ندر به غم آن روئی دل افروز افگند
 آن شب بنا مرا باین روز افگند
 من دوری تو بخواب دیدم یک شب

۱۹۶۹. نزاری

که از سادات فندرسک بوده و در تبریز وفات یافته. ازوست :
 گفتم از وصل کنی شادم وانگاه کشی
 آن نشد ترسم ازان روز که اینهم نه شود

۱۹۷۰. نزهتی

که نامش ضیا است. اوراست :
 نزهتی! بنگر کشاد دین که، پیش برهن
 زائر بیت المقدس ، تحفه ز ناز آورد

۱۹۷۱. نسیا

که از بلده نساء هست. منہ :
 مه خیال توؤ آفتاب هر دو یکبست
 خط عذار توؤ مشکناپ هر دو یکبست

۱۹۷۲. نسبتی

از شعرای نامی مشهدی که معاصر شاه طهماسب ماضی بوده. منہ :
 می رفت عالمی نگرانش ، ولی کسی
 غائب ز دیده ناشده جان داد نسبتی
 رشکم بدل فزود که ، تاب نظر نداشت
 بیچاره تاب هجر ازین بیشتر نداشت
 ای وائی چگویم که بمن هیچ چها کرد
 رفقی و بدل ، هجر تو بسیار جفا کرد
 بیماری، او نیز چون من، آشنا بود است دانستم
 نمی آرد جواب نامه ام از صد یکی قاصد

دردمندی که بامید دوائی تو بود
 دل تپان، من بفرغان، دیده بحسرت نگران
 منعم مکن ز گریه بسیار، نسبتی
 صبر او کاش بمقدار جفائی تو بود
 که باین روز گرفتار بلائی تو بود
 می نگری زمان زمان روز وصال سوئی من
 بسویم گر کم آئی، بردلم نبود غبار از تو
 کز کوفی او بحسرت بسیار میروم
 تا شب هجر سوزدم حسرت هر نگاه تو
 که از آمد شده بسیار، گشتم شرمسار از تو
 چه میکردم اگر دل می نهادم بر وفائی تو
 دراول بی وفا دانستم دردا باین حسرت

۱۹۴۳ = نسبتی

(شاه محمد صالح) از سادات تھانیسر من بلوکات دهلی و همعصر سلطان
 جهانگیر بادشاه و شاهجهان است. ازوست:

جدا ز ما دل ما را بزیر خاک کنید
 باین ستم زده در یک مزار نتوان خفت
 هم زدل دزدیده صبر و هم دل دیوانه را
 دزد من با خانه می دزدد متاع خانه را
 در اول سعی بیجا کرد فرهاد
 همان یک تیشه آخر، بجازد
 دل گرفت و ز بد معاملگی
 پیشم انداخت، کین رفو دارد
 این چه سودا و این چه بازار است
 این چه سودا و این چه بازار است
 جان من! گر همان ز سنگ بود
 خلاق بی هوده کرده اند هجوم
 اشب آهسته گو حکایت وصل
 دل گرفتار و یار بی پروا
 بر نمی نخیزد، نمی خیزد
 این همه کوچه، من همان رسوا
 این غبار، بدل نشسته ما
 کاروان رفته است و می گریم
 پائی در گل فتاده است مرا

یکی ناله دارد یکی آه سرد دران کوچه غوغائی بسیار هست
 ●
 رحم است بران دل، که چاکش امید ز جور یار دارد
 ●
 از گریبان ما، چه میپرسی بخیه در بخیه، چاک در چاک است
 ●
 گم کم کم مزن، شتاب مرو در رخت، داد خواه بیسار است
 ●
 بر سر آشنائی آن شوخ زخم بر زخم در کنار گرفت
 ●
 شب وصلت شب دگر گون است یک شب وصل، صد شب خون است
 ●
 از چه بیماری است، اینکه مدام دل ما گرم و آه ما سرد است
 ●
 گله بسیار هست در دل، لیک فرصت انتخاب می باید
 ●
 آنقدر جور کن که، گر جانی گفته آید، کس اعتماد کند
 ●
 باز شب شد، ز کوچه باید رفت وقت بیداد پاسبان آمد
 ●
 نروم از درت بنویسیدی تا به دروازه می توان آمد
 ●
 پا برون آمد از سر آن کو چه کم دل برون نمی آید
 ●
 دوگام رفتن و باز آمدن بر آن سر کو بقدر طاقت خود این سفر بس است مرا
 ●
 ابر و جدا، و چشم جدا، در اشارت است در هراشارتی تو، نهان صد بشارت است
 ●
 نوبهار آمد و خزان بگذشت رنگ بر روئی ما نمی آید
 ●
 بعد بر کم اینقدر دانم که خواهی گفت: حیف! تا کم با او وفا، عمرش وفاداری نکرد
 ●
 نیست گویا در سر من سر نوشت دوستی آشنا می جویم و بیگانه پیدا می شود
 ●
 از همه من ترا پسندیدم این غلط وقت انتخاب افتاد
 ●
 صیاد ز من خبر ندارد کین صید، دل و جگر ندارد

مرا چون دید، جان در تن ندارم
 غم دل نیست ما را رحم بر ریخ تو می آید
 پریشان شد ز قتل من ، قاتل من
 پاره دل بر جگر، لیخت جگر بر روی من
 تردد کردن و دل بردن و آخرها کردن
 پاره ها را دوختم اما، پریشان دوختم
 آشتی را بهانه ساخته است
 هیچکس در زمانه بی غم نیست
 بنده را دخل در خدائی نیست
 روز ریخ دیگر است و شب ملال دیگر است
 سر بزانو نهد و گریه بسیار کند
 نخواهم، کز تو، کس آزرده باشد
 دل اغیار هم، ای مه! میازار

۱۹۴۳. نسیم

شیرازی، که در هشت صد و سی و هفت (۸۳۷ هـ)، مانند منصور، بالائی دار
 آمده درگذشت. منہ :

دست رنگین ز رقیبان بد اندیش پوش
 در دائره وجود موجود علی است
 تا ندانند که خون دل ما ریخته
 و اندر دو جهان مقصد و مقصود علی است
 من فاش بگفتمی که : معبود علی است

۱۹۴۵. نسیم

که از شعرای هندوستان بوده. منہ :

با آن گل تازه رو، رقیبان لثم
 ایشان سختی برانی خود میگویند
 گویند که، اختلاط کم کن ز نسیم
 گل را به نسیم، اختلاطی است قدیم

۱۹۷۶ - نسیمی

هروی راست :

مدام خانه چشم ز آبدیده خراب است خراب چون نشود خانه که، بر سر آب است

۱۹۷۷ - نشاط

یعنی میرزا زین العابدین اصفهانی (متوفی ۱۱۷۲ هـ) ابن میرزا علی اکبر مستوفی المالک. اوراست :

همعنان با غیر و از ماست استغنا گذشت بگذرد پیش خدا این ظلم اگر بر ما گذشت

۱۹۷۸ - نشاء

یعنی عبدالرزاق تبریزی، که از ندمائی قهرمان ایران بوده. منہ :

محنت دیده داند قدر محنت دیده را هیچ نعمت بهتر از معشوق عاشق پیشه نیست
دایم کدورت از ستم بار منی کشم • بجز زندگانی خودم آزار منی کشم

۱۹۷۹ - نشاط

یعنی محمد نقی (دهلوی) که معاصر «سرخوش» بوده. منہ :

چنان گداختی از عکس خویش آئینه را که جوهرش چو خمس، از آب میتوان چیدن

۱۹۸۰ - نشاط

یعنی آقا محمد اصفهانی، که برادر محمد نقی صہبا است. اوراست :

نیست در کنج قفس حسرت دیدار مرا القی هست بمرغان گرفتار مرا
آهسته کشم آه ز جور تو، مبادا پیکان تو، از سینہ افکار بر آید
از خلق، نهان بی گنہم کشتی، و ترسم از سر زدن گوشہ دامان تو یابند

۱۹۸۱۔ نشانی

یعنی مولانا علی احمد مهر کن دهلوی، کہ معاصر سلطان جهانگیر بودہ،
و در ہزار و بست (۵۱۰۲۰) در گذشتہ . منہ :
مرا ہر شب چو دزدان خواب، گرد چشم تر گردد
دلم را با غمت بیدار بیند، باز بر گردد

۱۹۸۲۔ نصیب

یعنی آقا محمد علی اصفہانی (و-۱۱۸۲ھ). منہ :

فریاد زیبی بال و پری، چند خورم خون	از حسرت مرغی کہ ترا بر لب بام است
پیرانہ سردل از پی آن نوجوانم میرود	دل گرفت دنبال او، دائم کہ جانم میرود
بند برپا داد صیادم ز کین جا در قفس	کس ندارد یاد صید بند برپا در قفس
تا بکی ای سنگدل صیاد باشد، تا بکی	نعمت مرغان بگشش نالہ ما در قفس
مپسند کہ چون مرغ پر و بال شکستہ	از کوئی تو برخیزم و جانی دگر اقم
ترا از صحبت من عار بود از انجمن رقتم	کنون باہر کہ می خواہد دلت، بنشین کہ من رقتم
نظر بمانہ رخت دارم و یقین دارم	کہ چون ستارہ، بسی چشم در کمین دارم
رفت برون مدعی از کوئی تو	چشم بدی دور شد از روئی تو

۱۹۸۳۔ نصیبی گیلانی

کہ آخر الامر بوساطت «بابا فغانی شیرازی» بخدمت سلطان یعقوب ترکمان
رسیدہ . اوراست :

وقت کشتن دامن قاتل بدست آمد مرا آخر عمر، آرزوئی دل، بدست آمد مرا

شد چو مہمان من آن شمع شب افروز امشب
 کاش تا روز قیامت نشود روز امشب
 مراد ہر کس و ناکس، بر آمد از لعلش
 مگر، مراد دل ما کہ، در دل سنگ است
 سر ز طوبی بگذرد، یارب! بمحشر تاک را
 کز بہشت، آورد بیرون، آب آتشناک را
 ہمین وفائی توام بسکہ، گفتہ بہ رقیب
 کہ: ہیچکس بوفاداری فلانی نیست
 گر سینہ بر شگافم و در جان کشم ترا
 صبر از دلم مجو کہ ہنوزم شکیب نیست
 گل بدستم چہ دہی رنگ من خار خوش است
 این گل تازہ، بران گوشہ دستار، خوش است
 آزرده دلی دیدم و جانم ز گہان سوخت
 کازردہ مبادا، کہ ز بیداد تو باشد
 تنہا نشستن در غمت سودای بسیار آورد
 آخر نہال عاشقی دیوانگی بار آورد
 خوش آنکہ دور افتادہ ناگہ بہ یار خود رسد
 دستی کہ بر سر می زند در گردن یار آورد
 دلی دارم خراب از التفات چشم بیارش
 ہمہ از جور می ترسند من از لطف بیارش
 عشاق در مقام وفا جان فدا کنند
 بیگانہ را بخون جگر آشنا کنند
 باور مکن کہ ترک تو گویم کہ، بت پرست
 ہرگز با اعتقاد مسلمان، می رسد
 خوش آن کسان کہ، با تو چویاری نشسته اند
 دل در تو بستہ اند، و ز عالم گسستہ اند
 بنوبت زندہ میگردند، سوئی کشتگان مگذر
 کہ این آسودگان را باز، بی آرام خواہی کرد
 قدر وفائی من چو نداند، گذاشتم
 چندان جفا کند کہ خود از خود، خجل شود
 بر ہر کہ، ساقی چو تو، مستانہ بگذرد
 بی خوابیم، بہ ہجر در مرگ، می زند
 این نیست آن شبی کہ، با فسانہ بگذرد
 دل پیش توؤ دیدہ بسوئی دگرانم
 تا خلق نگویند بسویت نگرانم
 گذشت آن تازہ گل خو کردہ پیش چشم نمناکم
 دهن پر آب حسرت شد ازان روئی عرقناکم

عالمی کشته شد و چشم ترا ناز هان صد قیامت شد و حسن تو در آغاز هان

۱۹۸۴ = نصیبی

یعنی محمد شریف رازی که از اقارب «مولانا امیدی» بوده. منہ :
زنده در عشق چسان بود نصیبی مجنون عشق آن روز مگر این همه دشوار نبود

۱۹۸۵ = نصیبی

یعنی مولانا نصیبی نور بخشی. منہ :
گفتم کہ : بوسه به نصیبی نمی دهی ؟
گفتم : چو هجر دیر کشد عادت نمی شود
چو خواهم جانب کویش روم، از مدعی پنهان
خندید زیر لب کہ : چگوئیم با نصیب
نزدیک شد ببردن و عادت نمی شود
بر آرم دود، آه در میان آن، نهان کردم

۱۹۸۶ = نصیر

یعنی محقق اعظم خواجه نصیر الملتی والدین محمد بن الحسن الطوسی، که
اصلش از جهرود من اعمال قم است، لیکن بسکه در مشهد مقدس رضاء علیه التحیة
سکنی داشته، بطوسی مشهور شده. بالجمله در مراتب حکمت از تلامذہ
فریدالدین داماد است کہ از تلامذہ صدرالدین سرخسی و او از تلامذہ بهمن یار
و او بلا واسطه از شاگردان شیخ بو علی سیناست. چندی در قهستان و قلاع
ملاحده اسماعیلیه ساکن بلکه محبوب بوده و بعد ملازم رکاب هلاکو خان گشته،
آخرها بمرتبه وزارت رسیده. اوراست :

منم آنکه خدمت تو کنم و نمی توانم
دل من کی کجا پذیرد بدل تو یاد گیرد
توئی آنکه چاره من نه کنی و می توانی
بتو دیگری چه ماند تو بدیگری چه مانی
موجود بحق واحد اول باشد
باقی همه موهوم و مخبل باشد

جز صورت واحد آنچه آید بنظر نقش دومین چشم احوال باشد

۱۹۸۷. نصیر

که متولیان مرقد امام زاده (سهل) علی است که در ولایت همدان واقع شده. ازوست :

هر دم ز شوق وعده فردا چه میدهی • فردائی ناتوان تو فردائی دیگر است
در اشتیاق تو مردم وصیت اینست • که از جدائی من انتقام من بکشی

۱۹۸۸ = نصیر

یعنی صاحب حمید الدین نصرالله بن عبدالمجید شیرازی، که از وزرائی خسرو ملک شادمان بوده. منہ :

ای شاه مکن آنچه پیرسند از تو • روزی که بدانی که نترسند از تو
خرسند نه بملک و دولت ز خدا • من چون باشم بقید، خرسند از تو

۱۹۸۹ = نصیر

یعنی میرزا محمد نصیر اصفهانی ابن میرزا عبدالله طبیب که «صباحی» در تاریخ وفات ایشان (۱۱۹۱ هـ) گفته :

زد صباحی بهر تاریخش رقم : آه ! از مرگ نصیر ثانی آه
وقت است وی از میان کناری گیرد • گل آید و در چمن قراری گیرد
خوشوقت قدح کشی که مستانه بیاغ • در پای گلی دست نگاری گیرد

۱۹۹۰ = نصیر

که از کاتبان شیراز بوده : بی رونی دل فروزت ما را مر طرب نیست
باما شبی بسر کن یک شب هزار شب نیست

۱۹۹۱. نصیر

یعنی خواجه نصیرالدین ہمدانی ابن خواجه مسعود ابن خواجه حسن بیگ
بروجردی، کہ از اولاد ملوک عجم بودہ، و در زمان اکبری بہند افتادہ. منہ :

مردم ز بی مروق* مرغ نامہ بر	●	کاین نامہ را بگوشہ باسی نمی برد
شدم مستغرق در بانی عشقت، آشنائی کو	●	کہ گیرد دست من تادست و پائی میتوانم زد
نصیر از بیکسی شد، ہمدم غم	●	بہ از غم، بیکسان را ہمدمی نیست
در وادی* عشق بی سر انجامی بہ	●	کام دل نامراد ناکامی بہ
زاهد شدہ نیکنام و عاشق بدنام		چون نیک نظر کنیم، بدنامی بہ

۱۹۹۲. نصیرای

ہمدانی، کہ معاصر «تقی اوحدی» بودہ. ازوست :

فریب سینہ پر داغ بوالہوس نخوری	●	کہ چون کتاب غلط، نقطہائی شک دارد
تا چو نورم، ای پری! در دیدہ مسکن ساختی	●	دیدہ را با من، مرا بادیدہ، دشمن ساختی
ز سبز خط من، صبح او، بشام کشید	●	زمانہ از من و او ہر دو، انتقام کشید
آمدی از تو دل خویش طربناک کنم	●	آنقدر باش کہ خون در دل افلاک کنم
بہر راحت نروم بخیمہ بزخم تن خویش		دوخم سینہ کہ بار دگران چاک کنم

۱۹۹۳. نظقی

نیشاپوری، کہ معاصر امیر تیمور گورکان است. منہ :

از جود تو خیزد ای شہ تا فرسنگ		از ہیبت تو بریزد اندر صف جنگ
فیروزہ ز کان، در ز صدف، لعل ز سنگ		تیری ز منان، زہ ز کان، پر ز خدنگ

۱۹۹۳. نطقی

ابن غازی بیگ تبریزی راست :

جواب نامه ام را دست و پاگم کرده میگوئی • عجب میدارم ای قاصد که این پیغام او باشد
ز خود روم چو بدل آورم خیال ترا • کراست تاب؟ که بیند مه جال ترا

۱۹۹۵. نظام

که از سلسلهٔ مادات دست غیب شیراز است، در عهد شاه عباس ماضی
بعالم جوانی یک هزار و سی و نه هجری (۱۰۳۹ هـ) وفات یافته. منہ:

بکوی خویش ازان رخصت صبا دادی • که زود گردم ازان آستانه برخیزد
تو مرا سوزی و من موزم ازین غم که مباد • باد بیرون برد از کوئی تو خاکستر من
پیش تو جانی دارم و میرم از آرزوی تو • شرم نمی گذارم تا نگرم بسوئی تو
شب همه شب زخون دل خاک درتوتر کنم • نا نبرد به هیچ جا باد، غبار کوئی تو
بسکه نظاره دشمنی متظرم که یک زمان • ملتفت کسی شوی تا نگرم بسوئی تو
ببزم بوش بحرف کسی نکرده، مباد • درین میانہ ز من نیز بشنود سخنی
آن شوخ که گردیده تپش مانع سیر • پر شد زدعانی صحتش مسجد و دیر
شب لرزد و روز گرم گردد، گویا • روز از دل من گذشت و شب از دل غیر

۱۹۹۶. نظام

یعنی نظام الدین خوانساری راست :

هر چند سی گریزی از من بکار که من • میگیرمت چو روزهٔ ماه مبارک من

۱۹۹۷. نظام

یعنی عمدة الملک کہ از امیران ہند بودہ . منہ :

دران ساعت کہ طرز دلبری ایجاد میکردی گواہی می دہد دل ، کز من اول یاد میکردی
مرا بہ سنگ فلاخن کجاست ہم چشمی • کہ دورام افگنی و گرد سر بگردانی

۱۹۹۸. نظام

یعنی سلطان المشائخ نظام الاولیا شیخ نظام الدین محمد ابن احمد ابن علی
بدایونی، کہ ہفتاد و چند سال عمر و در ہفت صد و بست و پنج (۵۷۲۵) وفات
یافتہ . منہ :

از تو نتواند بریدن کس باسانی مرا گر نمیدانم کسم آخر تو میدانی مرا
گر برنجانی نرنجم زانکہ رنجت راحت است جانی و آرام جان آندم کہ رنجانی مرا

۱۹۹۹. نظام

یعنی نظام الدین محمود اصفہانی کہ با کمال اسمعیل و اثیر اومانی معاصر
بودہ . منہ :

سر گشتہ دلم ، ز آرزوی مانده است در چند زلف ماهرؤی مانده است
این شیر ہمیشہ بود زنجیر گسل و امروز چنین بستہ بموی مانده است

۲۰۰۰. نظام

یعنی قاضی نظام الدین امیر علی شیر بودہ . ازوست :

بدور روی توام ، بت پرست میگویند چگویم ای بت من ! ہرچہ هست میگویند

۲۰۰۱. نظام

یعنی قاضی نظام الدین عثمان قزوینی که معاصر الجائتو یا سلطان ارغون
خان بوده. منہ:

صبحدمی که از رخت برفگتی کلاله را چشم و رخت خجل کند نرگس مست و لاله را
هست نظام آن تو بنده تو بجان تو قاضی عاشقان تو کرد سجل قباله را

۲۰۰۲. نظام

یعنی قاضی نظام الدین کاشی راست:

گر شوند از پی تو دشمن من خلق جهان ترک جان گیرم و از مهر تو دل برنکزم

۲۰۰۳. نظام

یعنی کلاغ قزوینی لوطی لا ابالی بوده. منہ:

دی شب همه شب گرد درت میگشتم بر یاد تو بر رهگذرت میگشتم
با حسرت بسیار چو در خواب شدم دیدم که بقربان سرت میگشتم

۲۰۰۴. نظام

یعنی سید نظام غره. اوراست:

ای! ماه غلام روئی شهرارایت وی! سرو مہی شیفته بالایت
سر تا پایت چنانکه می باید، هست سر تا پایم فدائی سر تا پایت

۲۰۰۵. نظام

یعنی حکیم نظام الدین علی کاشی، که معاصر شاه طہاسب ماضی صفوی
است و در الف (۱۰۰۰ھ) وفات یافته. منہ:

جانی که بود قابل انوار، کجا است
گیرم که ز رخ، پرده کشاید معشوق
تا دست قضا خاک در میکده بیخت
تا پائی قدر دانه انگور فشرد
هر روز ز درد عشق مهجور ترم
عمریست که گام میزنم بر در وصل
عمری گفتم و دابه کافور کنم
اکنون که بیاض شیب کافورم داد

وان دل که بود محرم اسرار، کجا است
چشمی که، توان دید رخ بار، کجا است
تا ساقی عشق باده در ساغر ریخت
بر تربت ما پیاله از بگسیخت
مشتاق ترم بیار و مهجور ترم
این طرفه که در هر قدمی دور ترم
تا شهوت نفس از خود دور کنم
از بی خردی میل مقنقور کنم

۲۰۰۶. نظامی

استرآبادی، که همعصر سلطان حسین بوده. منہ:

با صد هزار دیده بگرد جهان بشهر
برسم تحفه دهم جان بگرد، خورده بگیر
تیرت گذشت از دل گرجان گرفت منزل
تیرت ز شست هجران بر جان و دل نشسته

جویائی آدمی است ولی آدمی کجا است
جز این نماید مرا تحفة الفقیر حقیر
جان یافت راحت اما کار دل است مشکل
گویم بر آرام از جان اما نگویم از دل

۲۰۰۷. نظام الدین

اعرج که از مشاهیر شعرا بوده. منہ:

دلم فدائی غمت کرد جان، دگرچه کند
که در جهان، دل مسکین من همین دارد

۲۰۰۸. نظام الملک

یعنی آصف زمان، صاحب اجل، قوام الدوله والدین، خواجه نظام الملک

ابوعلی حسن ابن علی ابن اسحاق، که در نهاوند بضر بکارد ابو طاهر نامی - از فدائیان حسن صباح اسمعیلی - در عشر رمضان چهار صد و هشتاد و پنج (۵۴۸۵) بشهادت رسیده. منہ :

تا از شب من سپیده دم برزده دم معشوق ز شب کشید بر روز رقم
شد آمدن نگار من اکنون کم زیرا که شب و روز نیابند بهم

۲۰۰۹. نظام الملک

نصیرالدین طوسی که از وزرائی نامدار بوده. منہ :

در آب نشسته، تشنه حلقی درام افکنده بزیر خویش دلقی دارم
گربنده کسی نیست مرادر غربت از بنده بشهر خویش خلقی دارم

۲۰۱۰. نظامی

یعنی نظام الدین ابواحمد الیاس بن یوسف بن زکی بن موید، که اصلش از خاک تفرش من اعمال قم است، لیکن آنحضرت در گنجه متولد و لهذا به گنجوی مشهور شده. و اتابک قزل ارسلان را بحضرت او ارادتی بوده و آخرها بعمر شصت سالگی در پانصد و نود و دو (۵۹۲ هـ) وفات یافته. منہ :

سر زنشم مکن که تو شیفته تر شوی زمن
گر کنی عمر وفا از تو وفائی بکنم
بوسه میخوامم ازان تو چه می فرمائی
نگارینا دلم بردی فسون خوانی مکن چندین
زبان من فرو بستی زبان دانی مکن چندین
رها کن تا به آزادی زمان در تو می بینم
نه من دزدم نه تو شهنه نگهبانی مکن چندین
چو آن بدست ناز آمد سبک روحان در بزم
نظامی باده بر کف نه گرانجانی مکن چندین
جان میدهم به بوسه نمی بایدت بخر
از بهر سود خویش، نخواهم زیان تو

هرجا که غمی بینی خواهی ز برائی من • هرجا که دلی بینم خواهم ز برائی تو
 جمعی به تزلزل که مبادا روی از بزم • جمعی بسر ره که کی انجمن آرائی
 براهش بی قدم می رو، جالش بی نظر می بین • حدیثش بی زبان می گو، شرابش بی دهان درکش

۲۰۱۱. نظامی

یعنی نظامی عروضی سمرقندی، صاحب مثنوی «ویس و رامین» منہ :
 دلی دارم که در فرمان من نیست • تو پنداری که آن دل زان من نیست
 مرا مادر دعا کرده است گوئی • که از تو دور بادا آنچه جوئی
 نگارا! تو گل سرخی و من زرد • تو از شادی شگفتی و من از درد
 بیا آن سرخ گل بر زرد گل نه • که در باغ آن دو گل بر یکدگر نه
 اگر درد مرا قسمت توان کرد • نماند در جهان یک جان بی درد

۲۰۱۲. نظامی

خراسانی، که در زمان سلطان حسین میرزا بوده. منہ :
 خوبان نمی رسند بفریاد اهل درد • نظمی! چه سود ناله و فریاد این همه

۲۰۱۳. نظامی

یعنی مولانا اخی رنگتراش. اوراست :
 شدیم خاک رخت گر بدرد ما نرسی • چنان رویم که دیگر به گرد ما نرسی

۲۰۱۴. نظیری

مشهدی راست :

بصحبت گل و بلبل ازان خوشست دلم
 که این بروز ملاقات دوستان ناید
 معموره عشق است که بر هر طرف او
 چندانکه نظر کار کند خانه خراب است

۲۰۱۵. نظیری

یعنی میرزا محمد حسین نیشاپوری، که بعضی او را از اکابر جوین دانسته
 اند. مدتی در عراق و آذربایجان در بلا بر روی دلهای آرمیده کشوده وارد
 هندوستان و در سلک امرای اکبری و جهانگیری منسلک گشته. و آخرها در
 احمد آباد گجرات در هزار و بست و یک (۲۱۰ هـ) وفات یافته. ازوست:

در پرده ره ندادند وقت سخن صبارا
 من نیک می شناسم پیغام آشنا را
 درس ادیب اگر بود زمزمه مجتی
 جمع بمکتب آورد طفل گریز پائی را
 شرم می آید ز قاصد طفل محبوب مرا
 بر سر راهش بیندازید مکتوب مرا
 کردم ز شکوه منع، دل زار خویش را
 انداختم بروز جزا، کار خویش را
 جرم منست، پیش تو گر قدر من کم است
 خود کرده ام پسند خریدار خویش را
 تو اگر ز کعبه راندی و گر از کنشت مارا
 غم بنده پرور تو بدری نهشت مارا
 ز رشک دوش چنان درهمم، که نتوان برد
 بیزم وصل تو، امشب بالتماس مرا
 ز حرمانم غمی در خاطر یاران شود پیدا
 چو بیماری که مرگش بر پرستاران شود پیدا
 بی از حلقه پرهیزگاران بر نمی خیزد
 که بر مردم مسلمانی دینداران شود پیدا
 پشیمانی مکش از بیع من کین سهل قیمت را
 تو چون صاحب شوی ذوق خریداران شود پیدا
 خود از محبت جانان بخود حسد دارم
 ز رشک غیر کنون بر گذشته کار مرا
 کجا بودی که امشب سوختی آزرده جانی را
 بقدر روز محشر، طول دادی هر زمانی را
 سوالی کن ز من امروز، تا غوغا بشهر افتد
 که اعجاز فلانی کرد گویا بیزبانی را

کتاب هفت مات گر بخواند آدمی عاسی است
 نمی داند نظیری کسیت چون می آمدم زان کو
 ز فرق تا قدمش هر کجا که می نگرم
 بغیر دل ، همه نقش و نگار بی معنی است
 زبان طعنه ما ، کوه از بریدن نیست
 رقی بسوی غیر و نکو ناسی تو رفت
 اکنون ، اگر فرشته نکو گویمت ، چه سود
 بی تو دوشم در درازی از شب یلدا گذشت
 نیش خاری نیست کز خون شکاری سرخ نیست
 باز امشب با سنگ کوبش ، نظیری هم هست
 نه عیب تست که بیگانه وار میگذری
 نظیری از تو بجان کند نیست ، لب بکشا
 شکر کز غم مردم و پیشت نگشتم شرمسار
 آنچه رحم از دل برد ، تاثیر فریاد منست
 آنکه صد نامه ما دیده جوابی ننوشت
 خون ترا چه قدر نظیری خموش باش
 پایم ز پیش از سر این کو نمی رود
 گرد سر تو گشتن و مردن ، گناه من !
 مردم از شرمندگی تا چند با هر ناکسی
 اندکی ای ناله امشب بی اثر می یابمت

نخواند تا ز جزو آشنائی داستانی را
 بجال مرگ دیدم بر سر ره نا توانی را
 کرشمه دامن دل میکشد که جا اینجا است
 همین ورق که سیه گشته مدعا اینجا است
 علاج شکوه عاشق بجز شنیدن نیست
 ناموس صد قبیله ، بیک خامی تو رفت
 در شهر صد حکایت بدنامی تو رفت
 آفتاب امروز چون برق از سرای ما گذشت
 آفتی بود این شکار افکن کزین صحرا گذشت
 شوکتی دیدم که ، پنداری جم و دارا گذشت
 کسیکه زود غسل نیست دیر پیوند است
 باین قدر که بگوئی بمیر خرسند است
 حال خود هر چند میگفتم و لب باور نداشت
 آنچه نسیان آورد ، خاصیت یاد منست
 سطری از غیر نیاید که کتابی ننوشت
 این بسکه دعوی از طرف قاتل تو نیست
 یاران خبر دهید که این جلوه گاه کیست
 دیدن چنین ، و رحم نکردن ، گناه کیست ؟
 مردم از دور بنهیند و گویم یار نیست
 آنکه هر شب می شنید امشب مگر بیدار نیست

دعا کنید ، بوقت شهادتم او را
 دیده ام دفتر پیمان وفا حرف بحرف
 دل فریبی های دشمن دیده
 رسوا منم وگرنه ، تو صد بار در دلم
 زمانه یک نفسم بر مراد خود نگذاشت
 هوای کوئی او ، از خانه ام آواره می سازد
 گویا تو برون می روی از سینه ، وگرنه
 دولتی بود که مریدیم بهنگام وداع
 امروز ، پیشت از غم خود ، دم نمی زخم
 ز مهر بوالهوس گرد دلت عاشق نمی گردد
 اگر پرمسد کسی حال نظیری را بگویدش
 نیازم ز خود هرگز دلی را
 من نخواهم رفت اما ، بهر تسکین داش
 فریاد که ، هر کس به اسیری افتد ، او را
 من آن صیدم که هر کس را نظر برجانم افتد
 مکن ملاحظه در کشتم که ، روز جزا
 باعث راندم از بزم بجز عار نبود
 ناله از بهر رهائی نکند مرغ اسیر
 محبت با دل غمدیده ، الفت بیشتر گیرد
 که آن دمیست که درهای آسمان باز است
 نام خوبان همه ثبت است همین نام تو نیست
 جان سپاری های ما منظور نیست
 رفتی و آمدی و ، کسی را خبر نشد
 بهر که داد مراد از من انتقام کشید
 فسون او ، پدر را از پسر بیگانه می سازد
 جان دادن کس ، این همه دشوار نباشد
 آنقدر زنده ماندیم که محمل برود
 فارغ نشین که بزم تو برهم نمی زخم
 طفیلی جمع شد چندانکه جانی میهان گم شد
 که در دام اسب آن مرغی که شب از آشیان گم شد
 که می ترسم دران ، جای تو باشد
 هر کجا بینید گویندش که فردا می رود
 شرط است که ، از خویش و وطن دور فروشند
 ز بس زخم دلم کاریست در دنبال من افتد
 ز رشک ، نام ترا بر زبان نخواهم برد
 ورنه کس را بمن و بودن من ، کار نبود
 خورد افسوس زمانی که گرفتار نبود
 چراغی را که دودی هست در سر زود درگیرد

چو صیدی جست صیادش ز اول سخت تر گیرد
که گر یاری رود از دست کس باری دگر گیرد

هم بجان تو که یادم نیست سوگند دگر

در سینه دارد آنشی پیراهن چاکش نگر

بگرفته در انداختن بازوی چالاکش نگر

خونی که مژگان ریخته در دامن پاکش نگر

مرا رسوای عالم ساخت چشم گریه آلودش

خود به یار از بی قراری می برم پیغام خویش

برهن می شدم گر این قدر زنا می بستم

گم از دست بگیرد که از کار شدم

بکدام امیدواری نکم شکایت از تو

خویش را تنگ بگیرم و فریاد کنم

با دیگران یاری مکن جوری که با ما کرده

حسن ترا رو در بهی درد مرا بهبود نه

کنون برسی دهد نخمی که خود می کاشتم روزی

تا شهره شوم به بینظیری

منظور دو دیده آستینم بادا

یارب نفس باز پسینم بادا

پس از وارستگیها بیشتر گشتم گرفتارش
نظیری درد عشق است این نه شاهد بازی ورندی

گرچه می دادم قسم خوردن بجانم خوب نیست

چشمش براهی می رود مژگان نمناکش نگر

دل برده در دل باختن معشوق عاشق پیشه من

دامی که زلف انداخته در گردن میمیش بین

نظیری را بمحفل بردم امروز و غلط کردم

شرمسارم از دل بی صبر و بی آرام خویش

کمر در خدمتت عمریست می بندم چه شد قدرم

بونی یار من ازین مست وفا می آید

بدل فگار دارم گله، بی نهایت از تو

شب که انداز هم آغوشی او یاد کنم

ترمسم که در روز جزا گیرند خلقی دامنم

تا تو نکو تر می شوی من مبتلا تر می شوم

من اشک بی دلان را خنده می پنداشتم روزی

یک بار بگو: نظیری من!

در عشق تو مرگ هم نشینم بادا

گر بی تو بکام دل بر ارم نفسی

۲۰۱۶. نعمت

یعنی نعمت الله بدایونی دهلوی که معاصر سلطان شاهجهان بوده. منته :

مائم کہ از مخزن راز آمده ایم در خلعت فقر سرفراز آمده ایم
دانای حقیقتیم و بینای مجاز مقصود حقیقت و مجاز آمده ایم

۲۰۱۷ = نعمت

یعنی مولانا نورالدین نعمت اللہ ولی ماہانی کہ معاصر سلطان شاہرخ
ابن امیر تیمور گورگان بودہ اند، و اگرچہ مولوی جامی ایشان را ازین
کہ ظاہراً شیعہ بودہ اند، در «نفحات» ذکر نکرده لیکن جرائد تواریخ از فضائل
و کرامات ایشان مملوہست، و وفات حضرت ایشان بعمر ہفتاد و پنج سالگی در
ہشت صد و بست و ہفت (۸۲۷ھ) نوشتہ اند. منہ :

خواہی کہ ز آتش بہ رہانی دل من	اٹنا عشری شو و گزین مذہب من
دانی کہ محمد سہ بود چار علی	با موسی و جعفر و حسین و دو حسن
دولت عشق بہ ہر بی سروپائی نرسد	بادشاہی دو عالم، بہ گدائی نہ رسد
بروای عقل! و مگو عشق چرا کرد چنین	بادشاہست، برو چون و چرائی نہ رسد
گفتم مستم، گفت چنین بیداری	گفتم ہشیر، گفت کی ہشیاری
گفتم چہ کنم؟ گفت کہ می گو چہ کنم	گفتم تا کی؟ گفت کہ تا جاننداری
تا دارونی دردم سبب درمان شد	پستیم بلندی شد و کفر ایمان شد
جان و دل و تن، ہر مہ حجابم بودند	تن دل شد و دل جان شد، جان جانان شد

۲۰۱۸ = نعیم

کہ ملازم امام قلی خان حاکم فارس بودہ. ازوست :
گاہ ہجر ز امروز کم سر کہ، مباد این حکایت ہمہ در روز جزا نتوان کرد

۲۰۱۹ = نعیمی

یعنی مولانا فضل اللہ کہ در عہد امیر تیمور و شاہ رخ میرزا «جاودان

کبیر، و «جاودان صغیر» و غیرها پیادگار گذاشته. منہ :

خورشید ازل نتافت از روزن من تا چہرہ خود بہ بیند اندر روزن
گوید کہ چو روزن از میان برخیزد من باشم و من باشم و من

۲۰۲۰. نعیمی

کاشی راست :

جهان ز فتنہ چشم تو بر ہندر باشد ز خنجر مژہ ات مرگ در خطر باشد
دسی کہ کشتہ تیغ ترا نجاک زنند فلک جنازہ کش و زہرہ نوحہ گر باشد

۲۰۲۱. نقاش

یعنی محمد طاہر کاشی نقشبند کہ معاصر شاہ سلیمان صفوی بودہ. ازوست :
بشکن طرف کلاہش بنظرہا نقاش دامن خیمہ لیلی است کہ بالازدہ اند

۲۰۲۲. نقی

یعنی شیخ علی نقی (کمرہ ای) کہ در سن ہزار و سیزدہ (۱۰۱۳ . ۵۱) ^۱
درگذشت. منہ :

منال بر درش از کثرت رقیب ، نقی بہ بلبل نتوان داد یک گلستان را
وائی بر جان خلائق اگر آرند بحشر عوض روز قیامت شب تنہائی را
از سر کویش بہ آسانی گذشتن مشکل است ای رفیق آہستہ روکا ینجا مرا پا در گل است
ای اجل روز فراق آمدو دلسوزی نیست من اگر کشتنی ام بہتر ازین روزی نیست
تاخط ز رخس سرزده بامن سخنش نیست چندان بخود افتادہ کہ پروائی منش نیست
گفتی چسان گذشت شب غم ندیدہ ہرگز چنان شبی کہ بگویم چنان گذشت
رحمی بحال خویش نقی کین شکاریان وقتی کنند رحم کہ تیراز کبان گذشت

۱- سال وفات بقول نصر آبادی ۱۰۳۰ . ۵۱ است .

- چنان برهم زدی هنگامه شور قیامت را
 رجه بقتلم مساز خنجر و بنگر
 چندان دام پیرش چشم تو شاد نیست
 گرچه سزاست رحم را عاشق مبتلای تو
 چند باغیر شکر خنده، چون نوش کند
 غیر را همدم مرا کوتاه زبان هم میکند
 در عشق تو بیتاب و توانم چه توان کرد
 ترسم که دل از شوق دلآرام بمیرد
 امروز دگر پرسش من کن به تکلف
 قاصد مرساں مژده بدل زود، مبادا
 رحم است بران مرغ گرفتار که ازوی
 بکش امروز عاشق را که هم خود
 دل خود تنگ میخواهم که در وی
 گرز خاکم گل بروید گل بچیند گل ببوید
 تو بر گل میخراسی، جام منی بر کف، چه میدانی
 زارم بکش بخاطر جمع، ای پسر! مترس
 روزی به دلبر دگرم دیده در گذر
 دام را می نوازد تا دگر دلها بدام افتد
 میکنم من هم غلط، هم میکنند جانان غلط
 داد فرمانم بدوری و چه سازم چون کنم
 که اکثر نامه اعمال مردم از میان گم شد
 تا که مرادم بیک نگاه بر آید
 داند که بر تواضع مست اعتقاد نیست
 رحم نمی کنی مکن، هست رضا رضائی تو
 گریته کو که لبش خنده فراموش کند
 دزد را ره داد و منع پاسبان هم میکند
 دوری ز تو کردن نتوانم، چه توان کرد
 کامی نکند حاصل و ناکام بمیرد
 بس خسته اگر دیر زید شام بمیرد
 کم حوصله از لذت پیغام بمیرد
 صیاد شود غافل و در دام بمیرد
 شفاعت عجواہ فردائی تو باشد
 نمی خواهم که، جز جائی تو باشد
 بخت آنم کو که با من خوش نشیند خوش بگوید
 که احوال تهیدستان پا در گل چه می باشد
 طفلی، نمی برد بتوکس این گمان هنوز
 عمری گذشت میگردد سرگران هنوز
 چو آن مرغی که دارد از برای صید صیادش
 شکوه من جور او، هم این غلط هم آن غلط
 بردن فرمان غلط، نا بردن فرمان غلط

گفته جانی شکایت کرده از جورم نقی
من به تقریبی دران کو، پای در گل داشتم
خوشخرامی، دیگر آجیا گاه گاهی می گذشت
منکه پیشت میزدم فریاد و میرفتم ز خود
راست گویم، عشق دلدار دگر دارد نقی
نگردی گرد خاک من که غم بعد از هلاک من
جز راه گریبان نقی راه ندارد
از پی دل نرفته، دل بکسی نداده
نیست در عشق دل شاد، شنیدی که چه دید

حاش الله، کی؟ کجا؟ کذب، افترا، بهتان غلط
کافر، گز ذره مهر تو، در دل داشتم
زان سبب عمری سر کوئی تو منزل داشتم
صورت دلدار دیگر در مقابل داشتم
عاقبت اظهار کردم آنچه در دل داشتم
چو مرغ آشیان گم کرده گردد گرد خاک من
آن دست تظلم که به دامن نبرد راه
سبلی غم نخورده میشنوی حکایتی
بادشاهی ز غلامی، پدری از پسری

۲۰۲۳. قہیب

خان قزوینی، که از امرای اکبری بوده. منہ :

دارم صنی چہرہ برافروخته راہ دردش عاشقی آموخته
او عاشق دیگری و من عاشق او من سوخته سوخته سوخته

۲۰۲۴. نگہت

یعنی میرزا محمد بیگ کہ کلان تر تر کہان بوده. منہ :

بہ خضر رشک میر کہ آب زندگی دارد با و حلال کہ او آب زندگی دارد

۲۰۲۵. نوا

یعنی ظہور اللہ خان بدایونی، کہ ولادتش در ہزار و یک صد و ہشتاد
و دو ہجری (۱۱۸۲ھ) اتفاق افتاد، و پدر خسر راقم ہیچ میرزا اورا در
بریلی و لکھنؤ دیدہ. منہ :

جای من بود ازین پیش به پهلوی کسی این زمان حکم نظر نیست مراسمی کسی
یار در خواب و شب آخر شدو دل کام طلب مصالحت چیست که بیدار کنم یا نکند

۲۰۲۶. نوائی

یعنی بابا سلطان قلندر که در زمان شاه عباس ماضی مهتم امور تکیه حیدری
خانه چهار باغ بوده. اوراست :

نوائی نیست شاد از وصل امروز چو هجران خواهدش آزرده فردا
چه باشد حال بیماری که امروز یقین دادم که خواهد مرد فردا

۲۰۲۷. نور

یعنی حکیم نور الدین . . . راست :

روی خود در روی جانان کرده ام پشت بر عقل و دل و جان کرده ام

۲۰۲۸. نور

درویش گوید :

ترا نیلوفری پیراهنش من مانده حیرانش که چون سرمیکشد خورشید امروز از گریبانش

۲۰۲۹. نورالله

که قاضی ساوه و برادر زاده قاضی عیسی است. مننه :

ازان با شعله آهی که در هجران کند شادم که از بالائی آن سرو قبا گلگون دهد یادم

۲۰۳۰. نورالله

هروی گوید :

جان را فدای لاله عذاری نساختیم ای روی ما سیاه که کاری نساختیم

۲۰۳۱. نورجهان بیگم

بنت اعتاد الدوله خواجه غیاث طهرانی که حرم محترم سلطان جهانگیر
 بوده ، و بعضی بر آنند که «مخفی» تخلص میکرده. ازوست :
 ترانه تکمه لعل است در قیای حریر شده است قطره خون منت گریبان گبر
 دل به صورت ندم تا شده سیرت معلوم بنده عشقم و هفتاد و دو ملت معلوم
 زاهدان هول قیامت مکن در دل ما حال هجران گذرانندیم و قیامت معلوم
 گویند روزی در مقام عذر وقاع بدیه بعرض سلطان رسانیده مهلت یافته. منہ :
 بقتل من اگر شاهان دلت خوشنود میگردد بجان منت ، ولی تیغ تو خون آلود میگردد
 و همچنین بار دگر بعذر وقاع که لباس سبز در بر داشته. منہ :
 بظاہرم منگر گرچه سر بسر سبزم بسان برگ حنا باطمم پراز خون است

۲۰۳۲. نورس

قزوینی ، که از ندمای عادل شاه دکنی بوده. منہ :
 همدرد ما کسی است که داغ است برداش با ما درین دیار همین لاله آشنا است

۲۰۳۳. نورس

یعنی محمد حسین دماوندی ، که از ایام طفلی بخدمت میرزا تبریزی می
 بوده. منہ :
 آنکه محراب دو عالم گوشه ابرونی اوست در دل هر ذره پنهان آفتاب روئی اوست

۲۰۳۴. نوری

که قاضی اصفهان و معاصر تقی اوحدی بوده. منہ :
 بدرد رشک من مبتلا چه میگردم اگر خدای نمی آفرید هجران را

جای ترحم است بمن ، کز جنون عشق
 در آشنائی تو بسر رفته عمر و تو
 بدام عشق تو، آن طائریم که در همه عمر
 شگفته شو که نگه کردم میسر نیست
 آئینه تازه رونی تو زیور گرفته است
 حائل چون تو انم دید بردوش کسان دستی
 یک دیدنت تلافی صد ساله فرقت است
 از ما . . . لیک مباد این همه بیداد
 بما بیچارگان میسند این ظلم و مکش مارا
 مهجورم و افسوس که سلطان نکند یاد
 شب وصل غیر چشم ز خیال باز باشد
 حسرت بکشد تا همه مرغان چمن را
 به طفلی میکنم اظهار عشق خود که، گر حرفی
 فریاد که درد دل خود پیش تو خلتی
 شب بر آن درخفته ام گرم است خاک از آتشم
 بیند چو کسی سوی تو گیرم ، سر راهش
 چنان کز درد در آید اهل ماتم را سیه بختی

میخواهم از تو آنچه در آب و گل تو نیست
 بیگانه چنانکه مگر روز اول است
 در اشتیاق رهائی ، پری بهم زده است
 خجابه حسن ز پرهیز حسن کمتر نیست
 خود را به آفتاب برابر گرفته است
 که بردلها زند ناخن اگر در آستین باشد
 گر در غم فراق تو ، مرگم امان دهد
 در حوصله حلم خداوند ننگجد
 به شمشیری که از وی بوی خون دیگری آید
 زان بنده گه از خوی بد خود شود آزاد
 که مباد چون شب من شب او دراز باشد
 آویخته از گوشه بامش قفس چند
 نهانی با خدای خویش گویم، در خجل افتد
 گفتند و مرا فرصت گفتار ندادند
 پامنه از خانه بیرون انتظارم کو مکش
 تا ذوق تماشای تو دزدم ز نگاهش
 فغان از بلبلان برخاست چون سوی چمن رقم

گفتی که: فلان هرگز احوال تومی پرسد
 • رقم بنالم از متمش زدم
 • هرچند که آزرده زبیداد بگردم
 • یک چند خوش بدرد دلم زود میرسد
 • باز ای دل با که می باشی که با ما نیستی
 • اظهار نکردیم و از و ناز ندیدیم
 • با لاف محبت بتو گفتند رقیبان
 • دل زود تر از پیک نظر رفت بسویش

این بختم اگر می بود بیمار نمی گشتم
 خنجر برو کشیدم و برخویشتن زدم
 این نیست که از عذر ستم شاد نگردم
 چون حا کمی که تمازه رسد در ولایتی
 در کجائی؟ چند روزی شد که پیدانستی
 سودی ز نگهداشتن راز ندیدیم
 صد حرف که تغیر در آواز ندیدیم
 از عشق مگوئید که اعجاز ندیدیم

۲۰۳۵. نوری

یعنی نورالله رازی که در زمان شاه طهماسب ماضی بوده. منته :
 دست رقیب داشت بدست، آن نگارمست خندان بمن گذشت و بمن گریه داد دست

۲۰۳۶. نوری

یعنی رئیس نورالدین هرمزی است :
 نوری همیشه بادل پر خون نزاع چیست آخر کسی معارض دیوانه چون شود

۲۰۳۷. نوری

یعنی سید قاضی نورالله شوستری مصنف «مجالس المومنین» که در زمان
 سلطان محمد اکبر قاضی القضاة تمامی ممالک هندوستان بوده. منته :
 شکر خدا که نور الهی است رهبرم و ز نار شوق اوست فروزنده گوهرم
 اندر حسب خلاصه معنی و صورتم و اندر نسب سلاله زهرا و حیدرم

۲۰۳۸. نوری

نامش نوری بیگ خان بوده. منہ :

ای سراسر سخنان تو دروغ وعده وصل نھان تو دروغ
قاصد از گفته خود منفعل است بسکه گوید ز زبان تو دروغ

۲۰۳۹. نوری

لاری گوید :

چنان بنا غیر کردی آشنائی کہ بی او در خیال من نیائی
اظہار مہر بیحد من، کرد سر کس خود بر میان قاتل خود، تیغ بستہ ام

۲۰۴۰. نوری

نیشاپوری است :

ہلال خواست شود حلقہ درت شب عید ز دور بست خیالی دمی بہم نرسید

۲۰۴۱. نوری

اردبیلی کہ در زمان شاہ عباس ماضی بودہ. منہ :

بر دور رخت خط بود این ہالہ کشیدہ یا دود دل مسامت بخورشید رسیدہ

۲۰۴۲. نوحی

یعنی محمد رضا از اکابر خبوشان بودہ. و در ہزار و نوزدہ (۱۹۰۱۹) در گذشت. منہ :

ز دوست ، غیر خیالی ندیدہ ام ، ترسم کہ دوست بینم و گویم ز دوست مانند است
دلی کہ بوی محبت ازو نمی آید مجوی چون گل کاغذ کہ بو نمی آید

۲۰۴۳. نوییدی

اصفہانی کہ معاصر مولانا ضمیری اصفہانی بوده. منہ :

بن ہنوز دلت ، در مقام بیزاریست • شدم ہلاک ، و ہنوزت سر ستمگاریست
بر مراد ما اسیران ، بود بزم وصل یار • داغ میگردیم امشب ، ہر کرامی خواستم

۲۰۴۴. نوییدی

یعنی محمد حسین اصفہانی (۱۱۸۷ھ) کہ ہمیشہ زادہ میر مشتاق بوده.

منہ :

طریق مہر با یاران خود یارا نمیدانی • وگر میدانی از یاران خود مارا نمیدانی

۲۰۴۵. نوییدی

یعنی عبدی بیگ شیرازی کہ در دفتر خانہ شاہ طہاسب ماضی بحساب

نویسی مقرر بوده. منہ :

بود موئی بر اندامش کہر نام • چہ گویم سو کجا بودش بر اندام
پیا افکنده کیسوئی من سای • بلی تاریک باشد شمع را پای

۲۰۴۶. نوییدی

تربیتی است :

عجبتی کہ مرا با تو هست می خواهم • ہمین تو دانی و من دانم و خدا داند

۲۰۴۷. نوییدی

رازی است :

مرا این یار خواهد گشت ہجر یار ، میدانم • نخواہم برد جان از دست او این بار میدانم

خدا ز وصل تو مارا دسی جدا نکند جدائی تو بلائی بود، خدا نکند
کسی که سجده محراب ابروی تو نه کرد درست نیست نمازش اگر قضا نکند

۲۰۴۸. نویدی

شیرازی که در زمان شاه سلیمان صفوی بوده. منہ :
باور مکن که بی تو می ناب می خورد بی رحمت تو کی دل من آب می خورد

۲۰۴۹. نهانی

که از هم نشینان مادر شاه سلیمان صفوی بوده. منہ :
خواهم که بان سینه نهم سینه خود را تا دل بتو گوید غم دیرینه خود را

۲۰۵۰. نهانی

یعنی خواهر زاده خواجه افضل (کرماتی) صاحب دیوان سلطان حسین
میرزا بوده. منہ.
اگرچه مهر بتقدیر لایزال برآید بماند نرسد گر هزار سال برآید

۲۰۵۱. نهانی

از پرده نشینان هندوستان بوده. منہ :
از هر دو جهان مطلب با زلف نگاربت در مذهب ما سبجه و زنار نباشد

۲۰۵۲. نیاز

یعنی جناب مولوی نیاز احمد ابن حکیم الہی حاجی رحمت اللہ علوی کہ
بغرہ صفر هزار و یک صد و هفتاد و سه هجری (۱۱۷۳ھ) در بلده سرهند قدم
بجلوه گاہ شہود گذاشته. و ذات بابرکات ایشان جامع کمالات صوری و معنوی

است ، پدر خسرم اقسام ریاضی را از حضرت ایشان یاد گرفته. من افاداته :
 مستگرا سر نعشم گذر ، دروغ مدار • بیار کشته خود یک نظر دروغ مدار
 دیدی که بهجران تو ای آفت جانها • اخرت من العین عیوناً

۲۰۵۳. نیازی

تبریزی است :

فغان از آنکه برم تا نشسته طعنه غیر • بیادش آید و بی اعتبار برخیزد
 رحم بر من میکند دشمن تکلف بر طرف • من حریف این قدر با اعتباری نیستم

۲۰۵۴. نیازی

(اصفهانی) یعنی نواب احمد میرزا ابن مرتضیٰ نواده سلطان العلیا خلیفه
 سلطان که والدش بشرف مضاهرت و منصب صدارت سلطان حسین صفوی مشرف
 و ممتاز بوده. و خودش در شهر هزار و یکصد و هشتاد و هشت (۱۱۸۸ هـ)
 در گذشته. این مصرع تاریخ یافته :

«زد رقم مونس بود با احد احمد در بهشت»

از برایت شنیده ام سخنان • که ترا طاقت شنیدن نیست
 • فغان زین گل که دایم در فغان است
 • همه کس سینه بخنجر زند و می ترمم
 • همی دایم که چون شد خون ، دل من ؟
 • چنان ربود که ، یوسف دل زلیخا را
 •

از آتش هجر سوخت چون پیکر ما مائل بوفا و مهر شد دلبر ما
آمد که زند بر آتش ما، آبی وقتی که بباد رفت خاکستر ما

۲۰۵۵. نیازی

(استر آبادی) یعنی (ملا) شمش الدین. اوراست :

یکنان بدو روز اگر شود حاصل مرد وز کوزه بشکسته دمی آبی سرد
ماسور کم از خودی چرا باید بود یا خدمت چون خودی چرا باید کرد

۲۰۵۶. نیازی

یعنی ابن مولانا سید علی. ازوست :

چو نتوانم که برگرد سرآن تندخو کردم خیالش در نظر آورده هر دم گرد او کردم

۲۰۵۷. نیازی

یعنی امیر یوسف هروی. اوراست :

ای دل حشم و حشمت سلطان گذرد روز و شب درویش پریشان گذرد
می نوش، و غمین مشو، هر کار که هست آسان چو بخویش گیری، آسان گذرد

۲۰۵۸. نیازی

یعنی میر محمد سمیع دهلوی که از تلامذه شیخ محمد علی حزین و محتسب

اجمیر بوده. منہ :

مردم و نه نشست از پها آه غمناکم هنوز دود می خیزد چو شمع کشته از خاکم هنوز

۲۰۵۹. نیازی

یعنی نقی عطار اصفهانی که در زمان اکبر بادشاه بوده. ازوست :

دست و شمشیر و مژه، غرقه خون می آید عالمی کشته ، به بینید! که چون می آید

۲۰۶۰. نیکی

یعنی زین الدین مسعود ابن علی حلاج اصفهانی که یک صد سال عمر کرده و در شهر رمضان الف (۱۰۰۰ هـ) در گذشته تقی اوحدی تاریخ گفته. نیکی بوده ز جماله نیکان جهان مرکز شده در دایره کون و مکان تاریخ شدش ز بعد مردن زینسان: نیکی ز جهان برفت و نیکی ز جهان منته :

خوش آن زمان که بامید دستگیرها
 دیدم ز خوبان جفا پیشه بسی را
 ز عشق شمع صفت در گرفته ام امشب
 جانفشانی ها بخاک پائی یارم آرزوست
 بلا بر سر عاشقان چون نیاید
 من و کویش ، به بهشم مبراز ره زاهد
 مارا ز دست هجرت ای شوخ سرو قامت
 مشوبه سنگدلی هائی خویشتن مغرور
 یار هر جا که رود میرود از پی نیکی
 تا کیم خون دل از دامن مژگان ریزد
 تا جان دهم ز رشک رقیب از زبان تو
 پیش از خبر آمدنت آمدی امروز
 بپاش اقم گیرم بهانه پهریها
 مثل تو ندیدیم جفا پیشه کسی را
 خوشم که زندگی از سر گرفته ام امشب
 وه که یک جان دارم در دل هزارم آرزوست
 که پائی تو نا مهربان در میان است
 بتو ارزانی اگر خوشتر ازین جائی هست
 چاکست در گریبان تا دامن قیامت
 که تیر آه من از سنگ خاره میگذرد
 کس ندید است که صید از پی صیاد رود
 پاره هائی جگر از دیده به دامن ریزد
 هر روز پرشش من بیمار میکند
 می خواستی از شادائی بسیار نهمرم

می پرسیم که نیکی بیدل چه میکنی خاک غم فراق تو بر سر چه میکنم
 چنان ز عشق تو در چشم خلق خوار شدم که هر که جانب من دید شرمسار شدم
 دامن ز بد آموزی دشمن مکش از من دست من و دامان تو، دامن مکش از من
 حاصل از عمر گرانمایه همان بود که بود مدعی بی خبر از عشق نهان من و تو
 منم آن صید که از زخم نهانی دارم نیم جانی به تن و آفت جانی در پی

و

۲۰۶۱. واثق

نامش حسن بیگ (نیشا پوری) در اوائل جلوس عالمگیری از هند بایران

رفته:

اینه ایست برسر راه عدم ، وجود هرکس رسید کرد نگاهی و درگذشت

۲۰۶۲. واحد

راست:

همچنان ای یار ! سنگین دل جفاکاری هنوز وقت آن نابد که آموزی وفاداری هنوز

۲۰۶۳. واحد

اصفهان ، که عرق چین سیدوخته. ازوست:

شدم ز عشق تو رسوائی عالمی ، و هنوز ز سادگی ، غم دل میکنم نهان از تو

۲۰۶۴. واحد

کرمانی ، که معروف به اقلو است. ازوست:

بر گریه من ، خنده آن پسته دهن بین ور خنده لب او نگر و گریه من بین

۲۰۶۵. واحد

یعنی مولانا رجب علی تبریزی. اوراست:

ای آنکه برائی تست راهی همه کس وی آنکه توئی مرا بجائی همه کس
در پائی تو افتاده ام ، دستم گیر کوتاه کن از میانه پائی همه کس

۲۰۶۶. مولانا واحدی

که در عهد اکبری از ایران بهند آمده. اوراست:

کور می خواهم ز گریه دیده اغیار را تا نه بیند چشم بد دیگر جمال یار را
واحدی تائب وزاهد شده بودی دو سه روز باز عاشق شده جای ، سبارکیاد است!

۲۰۶۷. وارثی

اردبیلی راست:

بزندگم کدام آرزو بر آوردی که روز باز پسین نخل مایم باشی
وارثی را بارها گفتم که ترک عشق کن پند من نشنید چندانی که دشمن کام شد

ملا وارسته

یعنی امام قلی بیگ که از طائفه چکنی بوده. ازوست:

آنکه برجستیم و کم دیدیم در کاراست و نیست در حقیقت نیست جز انسان که بسیار است و نیست

۲۰۶۸. وارسته

یعنی سیالکوتی مل لاهوری که از فرقه کھتری بوده و بخدمت شیخ

محمد علی حزین لاهیجی کمال عقیدت داشته. ازوست:

دل بزلفش مشک چین دارد هوس این پریشان بند بر موپسته است

از سیرت نواب زما می پرسی داند همه کس تو از کجا می پرسی
دانی که لثیم است و خسیس است و بخیل بینی ده و فرسنگ چرامی پرسی

۲۰۴۰. اصلی

یعنی میرزا امام (ویردی) لکهنوی که اجدادش از ایران بوده اند و خود
را از تلامذۀ شمس الدین «فقیر» می گرفته. (وفات او آخر ۱۲۰۰ هـ) ازوست :
اگر صد بار بینی اصلی را هنوز از دیگری پرسد که: این کیست؟
چون حرفهائی مهر ترا یاد میکنم از بی وفائیت گله بنیاد میکنم
گفتی چه میکنی چوروم دورتر ز در خاکم بسر براه تو فریاد میکنم
بوقت دیدن خود، دید چون مرا بیتاب نهان بمحرم خود گفت: اضطراب بین

۲۰۴۱. واضح

یعنی میرزا مبارک الله خان دهلوی مخاطب به «ارادت خان»،
و شاگرد میر محمد زمان «راسخ» بوده. منہ :
غبار آه مرا مهر و مه خریدار است شب سیاه مرا طرفه روز بازار است

۲۰۴۲. واعظ

یعنی میرزا رفیع الدین محمد قزوینی همعصر میرزا صائب تبریزی است
و کتاب «ابواب الجنان» از تصنیفات اوست. ازوست :
آنقدر فیضی که من از بیزبانی دیده ام ترسم آخر شکر خاموشی کند، گویا مرا

۲۰۴۳. وافی

یعنی حاکم بیگ دهلوی که از تلامذہ شمس الدین «فقیر» بوده. ازوست :
نکنم گوش کلاسی که ز پیغام تو نیست ز برم نام حدیثی که درو نام تو نیست

۲۰۴۴. واقف

یعنی نورالعین لاهوری که مدتی در دارالسلطنت لکهنئو با جد امجد پدر
خسر مولف روز میگذراینده. ازوست :

شب فتاده سی گفت سر بای دیواری	●	خواب اگر نمی آید، مرگ را چه شد یاری ؟
شب جدائی، آن رشک ماه، در عیش است	●	مرا به بین که، چه روز سیاه در پیش است
ترا من با وفا دانسته بودم	●	غلط کردم خطا دانسته بودم
دلدم دادم، مسلمان زاده دیده	●	نه کافر، ماجرا دانسته بودم
مرا در خانه یک دم نیست آرام	●	ره کویش چرا دانسته بودم
هر چند او مرا به بدی یاد میکند	●	یادش بخیر خاطر من شاد میکند
هوا دازی ندارم تا کند رفع حجابش را	●	صبا شاید ز روی لطف بر دارد نقابش را
از ربط الفت دارد تپیدن	●	آجا دل او، اینجا دل من !
برائی عزیزان وطن می گذارم	●	وطن گر بهشت است من میگذارم
گرفته گریبانش از دامنش من	●	نه او می گذارد نه من میگذارم
ازین بد حریفان خدا حافظت باد	●	ترا مست در انجمن میگذارم
یا رب! چه چشمه ایست محبت که، من ازان	●	یک قطره آب خوردم و دریا گریستم
دل همان روز ترا دشمن جانی دانست	●	که ترا یار فلانی و فلانی دانست

ز بسکه دیده ام از دلبران ستم ، اکنون
 ز دیرین محرمان کس درد پنهانم نمی داند
 مبادا هیچکس در عشق چون من نابلد، یارب
 من خود نمی روم بسر کوئی او ، ولی
 شاید که گوش خویش بفریاد من نهد
 دوستداران را نمی دانم چه پیش آمد، و چه شد
 بالش ناز زیر سر دارد
 ای خروس! این همه خروش مکن
 بهر که دل بدهم اول استخاره کنم
 چنان دزدیده می گریم که مژگانم نمیداند
 که دست شوق من ، راه گریبانم نمیداند
 دل می تپد چنانکه ، ز جامی برد مرا
 تغییر می دهم دگر آواز خویش را
 نعرش من از آستانش دشمنان برداشتند
 کی ز درد سرم خیر دارد
 شب هجران کجا بحر دارد

۲۰۴۵. واقفی

یعنی خواجه علی مشهدی که برادر زاده محمد جان قدسی است. منہ :
 هر که حدیثی از من آن دل نواز پرسد
 عمداً کنم تغافل شاید که باز پرسد
 زبزم دوش نه او را خیال رفتن بود
 بهانه جوئیش از بهر رفتن من بود

۲۰۴۶. والای

یعنی مرتضی قلی بیگ زنگنه که در خدمت نواب سربلند خان تونی بسر
 میکرده. منہ :

در سینه ام، ز جور تو ، ظالم ! دلی نماند
 جز بی دلی بمزرع من ، حاصلی نماند

۲۰۴۷. واله

یعنی علی قلی خان داغستانی از سلسله ترکیه عباسیه و اصفهانی الولد بوده

و در هزار و یک صد و چهل و چهار هجری (۱۱۴۴ هـ) که آغاز دولت نادری است، به هند آمده. و در هزار و یک صد و هفتاد هجری (۱۱۷۰ هـ) که بقصد دارالسلطنت لکهنئو از دهلی برآمده بود، در گذشت. منہ :

در سینه کاو کاو نگاهش، همان که هست
 ما را دلی نمانده، و او را گمان که هست
 هیچ دانی، چه ازین جلوه گری بود غرض
 خود نمائی به لباس بشری بود غرض
 آمدی بر سر من بعد هلاکم، بنشین
 بنشین یک دو نفس بر سر خاکم بنشین
 واله سخن مهر ندارد بدلش راه
 بسیار با و گفتم و بسیار شنیدم
 آمد پرمش من دل خسته، با رقیب
 این زندگی ز مرگ خبر می دهد مرا
 که روزی بر سر آن کو گذشته است
 چو شمع، قصه شوقم به انتها نرسید
 چو گرد باد، بگرد سرت بگردیدم
 دیده‌ها در راه میگردد سفید
 تا بیزم آن ماه میگردد سفید
 قاصد ار گرید چنین، بر روز من
 نامه ام در راه میگردد سفید
 جانان بسر مزارم آمد
 آخر مردن بکارم آمد
 چون هست بطالعم جنونی
 دیوانه او چرا نباشم
 چند بی مهر حجابش بلب آمد جانم
 شمع سان سوزم و باور نکند جانانم
 کشود چون شرح غمناسه ام، بقاصد گفت
 برو! بگو که: بمیرد ز غم، جواب اینست!
 پس از عمری بمن بخشند از گیسوی خود تاری
 نه آخر من برهن گشتم و او بت عجب نبود
 زبان شکوه ما را بمونی بست مکاری
 غلام هندش را شه اگر بخشند ز تاری
 چشمت به فسون شکارها خواهد کرد
 بسمل از یکی هزارها خواهد کرد

ابروئی تو خون عالمی خواهد ریخت این تیغ برهنه کارها خواهد کرد

۲۰۴۸. واله

(اصفہانی) یعنی میرزا یوسف کہ برادر میرزا طاہر وحید بودہ . منہ :

تا در نگری نہ سروماندہ است نہ بید فی خارستان و نی گلستان امید

دھقان فلک خرمن عمر ما را می پیاید بہ کیل ماہ و خورشید

۲۰۴۹. والہی

(میر یوسف) کہ از سادات قم بودہ و در ہزار و یک صد و شش (۱۱۰۶ھ)

گوی عاشفی از فرہاد بردہ . منہ :

من آن ز قافلہ وا ماندہ ام کہ دارد رشک بران غبار کہ دنبال محمل افتادہ است

من نمی گویم کہ چشم بی نصیب است از رخت میکند گاہی نگاہ اما بحسرت میکند

جستن کام دل دشوار است گر تو مستی کرشمہ بیدار است

برت تا رقیب پر افسون نیاید ز کنج لب خندہ بیرون نیاید

سرشک از رخم پاک کردن چہ حاصل علاجی بکن کز دلم خون نیاید

میروم از سر راہ تو ہان انکارم کامدی و نگہی از سر حسرت کردم

از چاک دلم بردل پر خون نظری کن نظارہ صد بار ز من خستہ تری کن

غافل از فردای حشر امروز خون میریزیم آہ از امروز من ، فریاد از فردائی تو

ای گشتہ ز ارباب وفا بیگانہ ای کردہ ز ہم صد آشنا بیگانہ

این شیوہ نکو نیست کہ باشد ما را دلہا بہم آشنا و ما بیگانہ

۲۰۸۰. والہی

ہروی کہ معاصر سلطان حسین میرزا (بایقرا) بوده. منہ :
بی قیمت است پیش لب لعل یار، لعل بادا فدائی لعل لبش، صد ہزار لعل

۲۰۸۱. والہی

یعنی خواجہ عطا بخاری. اوراست :
زچاک سینہ بناخن دل حزین کندم جدا چو گشتم آن مہ، دل این چنین کندم

۲۰۸۲. والی

یعنی پنجاب رای لکھنوی است :
بیویت در چمن رقم، برنگی دل تپید آنجا کہ از بیتابیم صد بار، جان بر لب رسید آنجا
بنگر کہ دگر کرد تسلی دل والی آمیختہ با و معدہ لب او، قسمی چند

۲۰۸۳. واہب

یعنی میرزا شاہ تقی اصفہانی کہ از قضاة مشہد مقدس و گیلان بوده. اوراست :
ای نور دیدہ رفتی و، نور بی دیدہ ماند مژگان، چو آشیانہ مرغ پریدہ ماند
مست نازی و سر خانہ خرابی داری. از سر خانہ ما میگذری خوش باشی
نہادہ ام چوسگان سر بر آستانہ تو فرشتہ را نگذارم بگرد خانہ تو

۲۰۸۴. وجدان

یعنی میر معصوم ملقب بہ «عالی نسب خان» ابن میر محمد زمان راسخ
سرہندی، مولد و مدفون او لاهور است. ازوست :

پس از مردن مرا آن سرو قامت بر مزار آمد قیامت آمد، اما! بعد چندین انتظار آمد

۲۰۸۵. وجهی

اصفهان‌ی که اصلش از اکراد عبادیه است. اوراست :
 می گفتم و عشق می ندانستم چیست می گفتم یار و می ندانستم چیست
 گر عشق اینست، کی توان با او بود گر یار اینست، کی توان بی او زیست

۲۰۸۶. وجهی

که از ملازمان اکبری بوده. اوراست :
 چو خویت، خون این غمناک ریزد وزان خون قطره بر خاک ریزد
 ازان خاک و ازان خون هر چه روید بتو درد دل من باز گوید

۲۰۸۷. وحشت

یعنی عبدالواحد تهانیسری که در زمان عالمگیر اورنگ زیب بوده. مند:
 بیادش انقدرها شورش آلود است حال من که شد آئینه یک صبح قیامت از مثال من

۲۰۸۸. مولانا وحشی

باقی که چون اکثر اوقات در دارالعباد یزد بسر برده به یزدی مشهور
 شده و با مولانا محتشم کاشی مشاعرات و مهاجرات کرده. در مجلس باده از دست
 معشوق (در سال ۱۰۹۹ هـ) کشته شد. ازوست :
 منع مهر غیر نتوان کرد یار خویش را هر که باشد دوست دارد دوستدار خویش را
 طی زمان کن ای فلک وعده وصل یار را پاره از میان بیز این شب انتظار را
 تازه شد آوازه خونی گلستان ترا نغمه سنج نو، مبارک باد بستان ترا

بر قول مدعی مکش ای فتنه گر مرا
 دلم را بود ازان پیمان گسل امید یاری ها
 قصه می خوردن شبها و گشت ماهتاب
 مجلسی داری و ساغر میزنی تا نیم شب
 باده گر بر خاک ریزی به که، در جام رقیب
 ز شب های دگر دارم تب غم بیشتر امشب
 مگر درمن نشان مرگ ظاهر شد که می بینم
 گرفتم کز وفا سویم فرستد نامه آن بدخو
 مریض طفل مزاجند عاشقان، ورنه
 خود رنجم و خود صلح کنم، عادت اینست
 می نماید چند روزی شد که آزاریت هست
 چونی از شاخ گلت رنگی و بوی میرسد
 عشق بازان راز داران همنداز من مپوش
 در طلسم دوستی کاندرا تو اش تاثیر نیست
 یک التفات ز فرماندهان نازم نیست
 منه بگوشه طاق بلند استغنا
 از تو همین تواضع عامی مرا بس است
 و صلح منیر است ولی بر مراد نیست
 غم می فرست لیک باندازه می فرست
 جانی هنوز نیست بدوق دیار عشق
 گر میکشی بکش، به گناه دگر مرا
 به نومیدی بدل شد آخر آن امید واری ها
 هم حریفان تو میگویند پیش از آفتاب
 روز پنداری می بینیم چشم نیم خواب
 سیکشده با او کسی، حیف از تو و حیف از شراب
 وصیت میکنم باشید از من باخبر امشب
 رفیقان را نهانی آستین بر چشم تر امشب
 کجا قاصد من گمنام را پیدا کند یارب
 علاج درد تغافل، دو روزه پرهیز است
 یک لحظه تحمل نکنم، طاقتم اینست
 غالباً دل در کف چون خود ستمگاریت هست
 یا باین خوش میکنی خاطر که گزاریت هست
 همچو من بی عزتی یا قدر و مقدریت هست
 نسخها دارم اشارت کن اگر کاریت هست
 ز دور رخصت یک سجده نیازم نیست
 کلید وصل، که دستی چنین درازم نیست
 در هفته جواب سلامی مرا بس است
 بر دل نهم چه تهمت شادی که شاد نیست
 یک دل درون سینه ما خود زیاد نیست
 هر چند ظلم هست و ستم هست و داد نیست

رو رو که وحشی آنچه کشید از تو مست عهد
 بسته بر فتراک و میگوید که صیاد تو کیست
 بهر دلم که درد کش و داغدار تست
 یک بار نام من بغلط بر زبان نراند
 بر پاره کاغذی دو سه حرفی توان نوشت
 ای بی وفا تو باز فراموش وعده
 شگفتگیش چو هر روز نیست حالی هست
 برخصت تو که رفتیم و درد سر بردیم
 برد سر تو گردم و آن رخس راندنت
 شهری به ترکتاز دهد بلکه عالمی
 وحشی اگر تو فارغی از درد عشق، چیست
 لطف پنهانی او، در حق من بسیار است
 خوش صید غافل بسر تیر آمدست
 روزی بکار تیغ تو آید، نگاه دار
 بی لطفی، بحال تو دیدم که سوختم
 فریاد که هر طائر فرخنده، که دیدم
 چه لطفها که در آن شیوه نهانی نیست
 بهر که خواه نشین، گر چه این ز شیوه تست
 مرا ز کیش محبت همین پسند افتاد
 تو خون مرده وحشی چرا نمی ریزی
 امروز یار عذر جفاهای رفته خواست
 یاران خدای را بسونی او گذر کنید
 ما را بخاطر است ترا گر به یاد نیست
 تیغ خون آلود خود دارد که جلاد تو کیست
 داروی وصل باید، و آن در دیار تست
 ما را شکایت از قلم مشکبار تست
 دشنام و هر چه هست غرض یادگار تست
 بیچاره آن اسیر که امیدوار تست
 اگر غلط نکم در دلش ملالی هست
 ترا ملالی و ما را هم انفعالی هست
 وان دست و تازیانه و مرکب جهاندنت
 ترکانه بر نشستن و هر سو دواندنت
 آن آه و ناله کردن و آن شعر خواندنت
 گر بظاهر سخنش نیست، سخن بسیار است
 زه کن کمان ناز که نخچیر آمدست
 این گردنی که در خم زنجیر آمدست
 وحشی بگو که از تو چه تقصیر آمدست
 صیاد ز مرغان دگر بسته پرش داشت
 عنایتی که تو داری بمن زبانی نیست
 که از تو در دل من راه بدگمانی نیست
 گه گر چه هست صد آزار سرگرانی نیست
 بریز تا برود، آب زندگانی نیست
 عذری که او نخواست تبسم نهفته خواست
 باشد کش این خیال ز خاطر بدر کنید

آن بی محل سفر کن ما را خبر کنید
اغراق در صعوبت رنج سفر کنید
ور نشنود مباد که اینجا گذر کنید
از آتش زبانه کش او حذر کنید

که گردد لال هر که عرض باید کرد حال خود

اینقدر نیز نباید که کسی خوب شود
شوق لشکر شکنی نیست که مغلوب شود

عاشقی را مایه بی اعتباری گفته اند

جفای او، همه کس میکشد، چرا نکند

کسی داند که چون یوسف عزیز در سفر دارد

اثر می دارد اما، کی شب عاشق سحر دارد

هر کس که کند گوش دگر خواب ندارد

یک دم به غم و محنت خویشم بگذارید

گر می کشد آن عربده کیشم بگذارید

سراپا چشم حسرت گردد و سوئی کسی بیند

همین بنشینند و از دور در روی کسی بیند

بودش گمان عشق و هنوزش یقین نبود

زین پیش با منت گرهی برجبین نبود

دور از نظر فگند مرا وقت این نبود

تو دولت حسنی ز تو این کار نیاید

مرهم، جان من آزرده جان باشد، نبود

از حال ما چنانکه درو کارگز شود
منعش کنید از سفر و درمیان منع
گر خود شنید جان ز من و مزده از شما
وحشی گر این خبر شنود وائی بر شما

زبان خو بست اما، نه زبانی چون، زبان من

شهر بیم است کزان حسن پر آشوب شود
برو ای وحشی و بگذار صف آرای صبر

عشق گوی عزتم کن، عشق و خواری گفته اند

چرا ستمگر من با کسی جفا نکند

بلاى هجر و درد انتظار پیر کنعانی

دعاهای سحر گویند می دارد اثر، آری

خواب آورد افسانه، و افسانه عاشق

پرسیدن حال دل ریشم بگذارید

یاران! به میان من و آن نست، میائید

کسی از دور تا کی چین ابروی کسی بیند

ز روی خویشتن هم شرم می آید کسی تا کی

زان عهد یاد باد که با ما بکین نبود

من خود گره بکام خود انداختم، ز تو

وحشی کسی که چشم وفا داشتم، ازو

فرمان دهی کشور دل، کار بزرگیست

ماه من، گفتم که با من مهربان باشد، نبود

بلب بگوی که آن خنده نمان نکند
 هزار سود درین بیع هست خواهی دید
 جفاؤ هر چه کند ، گو بمن ، خداوند است
 تو بمن گذار وحشی ! که غم تو من ، بگویم
 همه را کشته بگویند که ، با خاطر جمع
 آنکه هرگز یاد مشتاقان ، بمکتوبی نکرد
 نیم جانست تحفه وحشی
 روم بشهر دگر ، دل دهم به یار دگر
 خبر دهید به صیاد ما که ، ما رفتیم
 میان ماؤ تو ، ناز و نیاز بر طرف است
 خموش وحشی از انکار عشق او کاین حرف
 گفت خواهم کشت وحشی را بصد بیداد زود
 بست زبان شکوه ام لب به سخن کشادش
 بود جهان جهان فریب ، از پی جان مضطرب
 جذب محبتش کشد هست بهانه و بس
 دل و طبع خویش را گو که شوند نرم خوتر
 شده ام سگ غزالی که نگشته رام هرگز
 ز فروغ آفتابی شب خویش روز خواهم
 هوس پیاله خوردن بودم بخرد مالی
 وحشی نگفتمت که : کپانش نمی کشی
 ترک ما کردی ، برو هم هم صحبت اغیار باش

مرا به لطف نمان تو ، بدگان نکند
 مرا بخیر که خریدار من زبان نکند
 ولیک ، نسبت ما را ، باین و آن نکند
 که تو در حجاب عشقی ، ز تو گفتگو نیاید
 این زمان باز کند تیغ و کمر بگشاید
 گرچه ، گستاخی مت میگوئیم پر خوبی نکرد
 چه کند بی نوا همین دارد
 هوای یار دگر دارم و دیار دگر
 بفکر صید دگر باشد و شکار دگر
 بخود تو نیز بده بعد ازین قرار دگر
 حکایتی است که گفتی هزار بار دگر
 در می آید مگر ، از انتظارم میکشد
 عذر عتاب گفتن و مزده لطف دادش
 آمدن و گشتن و رفتن و ایستادش
 این همه تند گشتن و در پی من فتادش
 که دلم بهانه جوشد من از و بهانه جو تر
 مگسی ز انگبینش نگرفت کام هرگز
 که شبی ز خانه بیرون نه نهاده گام هرگز
 که کسی نگفته پیشش ز شراب و جام هرگز
 حالا بیا خدنگ بلا را نشانه باش
 یار ما چون نیستی ، باهر که خواهی یار باش

مکش زحمت برای راندن ما
 آمدم از سر نو بر سر پیوند قدیم
 آمدم من بسر گریه خود تا که تو هم
 ما همه حلقه بگوشیم که بودیم ، ای باد !
 صبرم نماند و نیست دگر تاب فرقم
 کی بود کز تو جان فکاری نداشتم
 اظهار قرب اگر نه غرض بود غیر را
 غم هجوم آورد و میدام که زارم میکشد
 شب هلاکم میکند اندیشه غمهای روز
 دگر آن شب است امشب که ز پی سحر ندارد
 می وصل نیست وحشی بخار هجر خوکن
 به هوای باغ مرغان همه بالها کشاده
 گرچه دوری میکنم بی صبر و آرام هنوز
 باورش می آید از من دعوی وارستگی
 مکن مکن ، لب ما را بشکوه باز ، مکن
 من این کوشش که درتسخیر آن خود کام میکردم
 درین مدت اگر اوقات من صرف ملک می شد
 وقت مردن ز تو وحشی گله ها داشت بسی
 وحشی از هجر تو جان داد ، تو باشی زنده
 بود آهو که صیادش بیک تیر افگند در خون

که ما خواهیم بردن زحمت خویش
 نوشد آن سلسله کهنه و آن بند قدیم
 بر سر ناز خود آئی و شکر خند قدیم
 برسان بندگی ما بخداوند قدیم
 خوش بر سر بهانه نشسته است طاقم
 درد دلی و ناله زاری نداشتم
 از من ره حریم تو پرمیدنش چه بود
 وین غم دیگر که دور از کونی یارم میکشد
 روز فکر صحبت شبهای تارم میکشد
 من و باز آن دعاها که یکی اثر ندارد
 که شراب نا امید غم درد سر ندارد
 بشکنج دام مرغی چه کند که پر ندارد
 می نمایم این چنین وحشی مگر رامم هنوز
 خود نمی داند که چون آورد در دامم هنوز
 زبان کوتاه ما را بخود دراز مکن
 اگر وحشی عزالی بود او را رام میکردم
 باو در بزم گاهی عیش ، می در جام میکردم
 رفت از کار زبان وی ، و اظهار نکرد
 زندگی بخش کسی ، عمر کسی ، جان کسی
 دلی را صید کردن کوشش بسیار می خواهد

دلی پر حسرت از کوئی تو بر گردیدم و رفتم
 من آن گدائی حریصم که صبح هست هنوز
 مبادا یا رب آن روزی که من از چشم یارافتم
 شراب لطف پر در جام می ریزی و می ترسم
 بعد مرگ آفتان و خیزان در هوای کوی تو
 ببین وحشی که چون سویت بزیر چشم می بیند
 میان آشنایان هر چه میخواهی بکن با من
 دل نیست کبوتر که چو برخاست نشیند
 خوش است ای ما باغیار آزمودن
 طبیبم گفت درمانی ندارد درد مهجوری
 ای که دل بردی ز دلداری من آزارش مکن
 انتقام از من کشد میسند بر من این ستم
 می خواست فلک که تلخ کامم بکشد
 بسپرد بشحنه فراق تو مرا
 نشد پابوس روزی ، آستان بوسیدم و رفتم
 که ایستاده بدریوزه نگاه توام
 که گر از چشم یارافتم ز چشم روزگرافتم
 که زود آخر شود این باده من در خرافتم
 استخوانم ، چون پر افتاده ، آید سوی تو
 ترا زان پیش کز مجلس براند عزم رفتن کن
 ولی خوارم مکن چندین اگر بیگانه باشد
 از گوشه بامی که پریدیم ، پریدیم
 بن خوش نیست بسیار آزمودن
 غاطمی گفت خود را کشتیم و درمان خود کردم
 آنچه او در کار من کردست در کارش مکن
 رخصت نظاره اش ده منع دیدارش مکن
 نا کرده می طرب بمامم بکشد
 تا او به عقوبت ممامم بکشد

۲۰۸۹. مولانا وحشی

جوشقانی که در عشق میرزا ابوتراب بیگ "فرقتی" مشهور و در هزار و
 دوازده (۱۰۱۰ هـ) در گولکنده دکن باخفتگان خاک محشور شد. ازوست :
 بی غم شدم اگرچه ما و مبتلا شدم کز آشنائی تو به غم مبتلا شدم

۲۰۹۰ = وحشی

دولت آبادی ، که در هزار و شصت و سه (۱۰۶۳ هـ) وفات یافته. منہ :
 آتش به جگر زان رخ افروخته دارم وین گریه تلخ از جگر سوخته دارم
 در دام غمت تازه فتادم ، نگهم دار من عادت مرغان نوآموخته دارم
 صد دشنه برجان میخورم خودریش پنهان میکنم جان گریه بر من میکند من خنده بر جان میکنم

۲۰۹۱ = وحید

یعنی میرزا محمد طاهر (قزوینی) که در عهد سلیمان صفوی بمرتبه وزارت
 سلطانی رسیده. منہ :

امروز با تو دعوی دل چون کند کسی روزی که داده بود خطی در میان بود
 پیش من در طلب یار ، بحسرت مردن به ازان است که ، پرسم ز کسی یار کجا است
 سراغ یار میگیرم بهر کس می رسم ، اما بخود آهسته می گویم که : یا رب بی خبر باشد!
 ز یاران کینه هرگز در دل یاران نمی ماند بروی آب جانی قطره باران نمی ماند
 از مهر علی طینت هر کس که شرر است هر چند بود همیشه در دیر و کنشت
 در دوزخ اگر در آورندش بمثل جا گرم نکرده می برندش به بهشت

۲۰۹۲ = وحید

یعنی هزاری (لال) ابن مکھون لال کائستهه که از تلامذه پدر
 خسر مولف است. منہ :

می کشت و مرا بنام می گفت ای هجر کشیده ، دیده وا کن

۲۰۹۳. وداد

یعنی محمد زمان (معروف به) سلیمان علی خان دهلوی کہ
اجدادش از اصفهان بوده. ازوست:

غیر پاکی فتد از شرم نگاہی کہ تراست
بایدم خاک شدن در سر راہی کہ تراست
نیست معلوم چه شد برسر بیچارہ وداد
این قدر هست کہ در کوی تو غوغائی هست

۲۰۹۴. وصاف

یعنی فضل اللہ شرف الدین شیرازی کہ از مورخان معاصر سلطان محمد
خدا بنده است. ازوست:

زہر چہ گویمت افزون تری بحسن، ولیک
ترا نظیر نبودی اگر وفا بودی
یاد ایام وصال تو ز لوح دل من
بمرور فلک و گردش دوران نرود

۲۰۹۵. وصالی

توفی راست:

مستانہ می گذشت وصالی بکوی دوست
آنجا رسید و مستی پا را بہانہ ساخت
پیش اغیارم ز مجلس راند، خواری را بہ بین
غیر بازم می برد بی اعتباری را بہ بین

۲۰۹۶. وصفی

ہروی راست:

چو با سگت نتوانم کہ عرض حال کنم
بخویش گویم خود را سگت خیال کنم
نومیدیم رسید بجائی کہہ، گر کسی
آرد نوید وصل تو، باور نمی کنم

۲۰۹۷. وصفی

(کرمانی) یعنی میر عبدالله "مشکین قلم" که در هزار و بست و پنج
هجری (۵۱۰۲۵) در اجمیر وفات یافته. منہ :
روانہ کردن مکتوب خود موافق عرف است • خلاف عرف کم جان بجانی نامہ فرستم
نی حرف با کسی و نہ گوشی بحرف کس • برہم زدی شعار سوال و جواب را

۲۰۹۸. میر وصلی

اصفہانی گوید :

سوخت وصلی ز تاب دوزخ ہجر • ہیچ عاشق ز یار دور مباد

۲۰۹۹. وصلی

یعنی میرزا محمد طاہر بیگ رازی کہ عم نور جهان بیگم حرم جهانگیر
بادشاہ و برادر میرزا غیاث الدین اعتماد الدولہ بودہ. ازوست :
تا آن لب میگون بمئی ناب رسیدہ • صد قافلہ جان بر لب احباب رسیدہ
سرگراست بمن یار، نمیدام چیست • موجب رنجش اغیار نمی دام چیست
باعثی بود کہ، ہر بار ز من می رنجید • سبب رنجش این بار نمی دام چیست

۲۱۰۰. وفا

یعنی میرزا شرف الدین علی خان آقاسی بیگ قمی کہ در یک ہزار و یک
صد و سی ہجری (۵۱۱۳۰) قدم بعرصہ گاہ شہود گذاشتہ وارد ہندوستان و بعد
معاودت در ہزار و صد و ہشتاد و سہ (۵۱۱۸۳) عازم بیت اللہ، و در اثناء راہ
متوفی (۵۱۲۰۰) گشتہ. ازوست :

یار آمدہ بود بر سر مہر • بی مہری روزگار نگذاشت
عارض چو ہش یکی، سنبل مشکفام دو • وای بہ تیرہ روزیم صبح یکی وشام دو

آمد و در پهلویم زانسان که میدانی نشست
اینکه زینسان مضطرب برجست بهرمستی است
پیش چشم من دگر این دشمن جانی نشست
من نگفتم پیش من منشین که نتوانی نشست
غیر از دور بصد عجز نگاهی گاهی
توجه دانی الم چشم براهانت را
بجناب تو نکردیم ، گناهی گاهی
نه نشستی چو وفا برسر راهی گاهی

۲۱۰۱. وفائی

که اصلش از اکراد است و بعضی مولدش اصفهان دانسته اند اما در شیراز
نشو و نما یافته. اوراست:

تیغ جفا کشید بخون ریز عاشقان
شده عاشق، و معشوق ز تو زار تراست
آمد ازان میان و مرا آزموده رفت
هر چه داری ز نکوئی تو فزون داری ازو
تو گرفتاری، او از تو گرفتار تراست
اینقدر هست که او از تو وفادار تراست
از جرم دوستی به وفائی جفا مکن
باحتیاط قدم نه که بر سر کویت
اظهار مهر کرد ، غلام کسی نشد
بهر طرف که روی دیده و دل افتاده است

۲۱۰۲. وفائی

یعنی زبردست خان که از اولاد علی مراد خان بوده، و پدر خسرم او را
در لکهنشو دیده بود. ازوست:

بر نمی دارید تابوتم چرا؟ از کوی او
آنکه خونم ریخت، کی بهر نماز آید برون!

۲۱۰۳. وفائی

مشهدی راست:

چو دیدم همدم ساغر ، لب جانانه خود را
پر از خونناب حسرت ، ساختم پیمانۀ خود را

۲۱۰۴. وقاری

یعنی معزالدین اصفهانی کہ بہند آمدہ باشغل دیوانی قیام ورزیدہ . منہ :
ہزار رخنہ بدل کردہ ام کہ شخص خیالت ز ہر دریچہ کہ خواہد چو آفتاب بر آید

۲۱۰۵. مولانا وقوعی

(محمد شریف) تبریزی کہ تقی اوحدی اورا دیدہ است. (وفات ۱۸۰۱ھ) منہ :
چشمش از دزدیدہ دیدنہاست در صید دلم
خاموش از حیا و سراپا حکایتی
دوش می مردم اگر می آمدی ہمراہ غیر
ستی عشق ترا ہشیاری از دنبال نیست
از تو ایمن نیستم ای بخت ورنہ پیش یار
در دیاری کہ توئی بودم آجا کافیست
باز آ کہ نام وعدہ خلافی نمی برم
بی عربدہ امشب سخن آغاز نمی کرد
انکار وقوعی سر راہی کہ گرفتہ
نمی کنم گلہ از بخت، تا نداند غیر
ہمچو صیادی کہ ریزد اندک اندک دانہ را
لب بستہ و تکیہ بر اعجاز کردہ
از خلاف وعدہ بمنون ساختی دیگر مرا
در قیامت ہم گرفتار تو فارغبال نیست
می توانم حال دل گفتن، زیام لال نیست
آرزو ہائی دگر غایت نا انصافی است
با آنکہ دیر آمدنت را بہانہ نیست
یک حرف نمی گفت کہ صد ناز نمی کرد
تقریب نگہ داشتن یار کدام است
کہ تیرہ بختم، و کاری نمی توانم ساخت

۲۱۰۶. وقوعی

یعنی محمد شریف شکستہ نویس (نیشاپوری وفات ۱۰۰۲ھ) . راست :
فدائی تمدنی خویش شوم کی چندانی کہ زار تر ز غم دیدہ رحم کمتر کرد

۲۱۰۷. وکیل

قمی گوید:

مانده سنی دم ایجاد مگر در گل تو که سراپای تو نازک بود الا دل تو

۲۱۰۸. مولانا ولی

که از اکابر دشت بیاضی (وفاتش ۵۹۹۹ هـ) و معاصر باخواجه حسین ثنائی
بوده. ازوست:

کی چساند مرهم راحت دل زار مرا آنکه راحت بخش دشمن کرد آزار مرا
ضعف غالب، درد مستولثی و درمان بی اثر کیست کز حال چنین آگه کند حال مرا
خوش آنکه شرح دهم حال مشکل خود را بگریه اتم و خالی کنم دل خود را
بدوری تو، که یا رب! نصیب دشمن باد بآن رسید که عادت دهم دل خود را
کاش در بزم تو، غیرت ندهد راه مرا تا بحسرت نکشد طعنه بدخواه مرا
قاصد میار رنجش جانان بروی ما شرمی بدار از دل پر آرزوی ما
بوقت نامه دادن، حسرتم از شوق افزون شد مگر ناخوانده مکتوب مرا خواهد درید امشب
با منش تا وفا نباید کرد بجفا هم نیازمود مرا
بی تو صد جا، دلم از داغ شکایت، ریش است اینقدر هست که شکرم ز حکایت بیش است
حسرتی شب همه شب، گرد دلم می گذرد آه تا باز چو روز سیهم در پیش است
زبان بشکوه به بستم ولی باین چه کنم که هر که دید مرا حرفی از زبانم گفت
دل براه طلبت گرم عنان می بایست دیده شوقم ازین به نگران می بایست
به تمنائی تو ترک دو جهان کرد، ولی مهربانی تو ام در خور آن می بایست
زود گفتم غم دل پیش تو زان خوارشدم بیخودی کردم و آخر نه چنان می بایست
شوق نگذاشت که دستی منم بردل ریش ورنه این راز هنوز از تو نهان می بایست

دل کہ ہر دم زرخت صد ہوش منظور است
 عمریست کہ جز کوی بلا، مسکن من نیست
 از دوستی ات بہر ہمین است کہ ، در شہر
 من بی خبر و از پی دل عشوہ گری ہست
 او شاد کہ جان دادم از غم ، شدہ نزدیک
 یکچند دل از بخت ، فریب عجیبی خورد
 چون دید ولی قاعدہ مرحمت از دوست
 گر نمی خواہی ، دلم را حاجت آزار نیست
 نمی کنی شہم از نالہ منع ، تا ندہم
 بی خودی پیش تو شرمندہ اظہارم کرد
 آرزو صد کار مشکل باز پیش من نہان
 با من سخت نیست ، ولیکن باشارت
 نوید وعدہ مراکشٹ ، شوق اگر این است
 باسک کوبش ، ولی ! گفتند خواری ہائی من
 قاصد ز برم رفت کہ آرد خبر از یار
 چون بدو نیک ، من سوختہ خرمن ، پرسند
 قاصد از سوز پیام ، زدہ آتش در بزم
 سبب نالہ چہ پرسی ز ولی ، لایق نیست
 جز این چہ شکوہ توانم ازان ستمگر کرد
 نہانی از تو بدل خواستم کنم گلہ

گر تسلی بہ نگاہی نشود معذور است
 دستی مسمی نیست کہ ، در گردن من نیست
 یک دوست ندارم کہ بجان دشمن من نیست
 دل بی طپش نیست حریفان خبری ہست
 من خوش کہ ز درد دلم اورا خبری ہست
 پنداشت ترا با من مسکین نظری ہست
 دانست کہ صد بار ز دشمن بتری ہست
 من با و صد کار دارم گر ترا در کار نیست
 بخود قرار کہ کوش تو بر فغان منست
 ورنہ راز دل من حاجت اظہارنداشت
 ورنہ بر من نل امید کی کار آسان کردہ بود
 بتوان سخنان گفت کہ اغیار نیابند
 هنوز شادی روز وصال تا چہ کند
 پیش مردم اعتباری داشتم ، نگذاشتند
 باز آمدہ و اما خبر از خویش ندارد
 آہ اگر آنچه بدل کردم ہمہ از من پرسند
 آہ اگر گرم سخن باشم و از من پرسند
 کہ ، ز ماتم زدگان باعث شیون پرسند
 کہ ہر چہ در حق من غیر گفت ، باور کرد
 هنوز لب نکشودم کہ خون دل سر کرد

ترا هزار جفا در دل و مرا این غم
 خورسند بامید جوابست دلم ، کاش
 خواری نگر که با دل چاکم برابر است
 نه تاب شکوه بی اعتبار من دارد
 من و تحمل دوری که یار اگر این است
 تاب ستمت جز دل آواره که دارد
 در مانده احوال خودم این چه حجاب است
 کی میرسد بدامن او ، دست شکوه ام
 ذوق وصال می طلبی ، صبر کن ولی
 دوش درد حیرتم را وعده درمان کرده بود
 شب که ز فرقت دلم خون نشود می شود
 او لب از زنگ سوالم نکشاید سخن
 ای سوی غیر هر نفست دیدن دگر
 هرگز دلم ز دیدنت آسودگی ندید
 چون دیگری است باعث صلحم چه میکنم
 شب ناله که کرد ولی بی اثر نبود
 آثار هوس نیست ، که بیماری عشق است
 نامه آوردن قاصد ز غم گشت آری
 شرمنده ام ز یار که جذب محبتم
 ز بسکه درد دل من ، محبت آمیز است
 رقیب ! مانع قتلیم چه میشوی ؟ بگذار
 که زود میرم و گوئی که بی وفائی کرد
 قاصد که رود جانب او دیر تر آید
 جیبی که مدعی بهوس پاره میکند
 نه رحم بر دل امیدوار من دارد
 فراغت از من و از انتظار من دارد
 وین صبر بغیر عاشق بیچاره که دارد
 فارغ بنشین طاقت نظاره که دارد
 دستی است این که جز بگریبان نمی رسد
 اسباب شکوه نیست که هر جا بهم رسد
 جلوه مستانه نرخ حیرت ارزان کرده بود
 یک دل و صد هزار غم چون نشود نمی شود
 من باین شاد که در فکر جواب است مگر
 وی هر نگاه باعث رنجیدن دگر
 از بسکه می تپد ز پی دیدن دگر
 صلحی که هست باعث رنجیدن دگر
 سیداشت کاش قوت نالیدن دگر
 بی تابی من بین و بر فکر کفن کن
 خوشدلی ها بامید خبر می کردم
 مگذارش دمی که نشیند بجائی خویش
 بطرز شکر ادا می کنم شکایت تو
 که مرگ پیش ولی بهتر از حمایت تو

ساقیا مستم لب خود از لب من دور دار
 شب جان دادنست ای شمع یکشب خانہ روشن کن

•

ورنہ چون گستاخی واقع شود معذور دار
 بشکرانیکہ پیش از من امید زیستن داری

•

خوش آنکہ پی صلح شتابان شدہ باشی
 در وعدہ ناکردہ پشیمان شدہ باشی

•

گر خواهشی کند دل شیدا، مرا چہ جرم؟
 عشق است و صد ہزار تمنا، مرا چہ جرم؟

•

دلت را امتحان ناکردن اولی
 مبادا مہربان من نباشی

•

شادم کہ ز بندہ یاد کردہ
 یاد من نامراد کردہ

•

منعم نکند رقیب از آن کو
 بر بخت من اعتماد کردہ

•

چہ سفر بود کہ کردم، بکجا میرقم
 بتو صبرم چو ہمین بود، چرا می رقم

•

تا چند ز من رمیدہ باشی
 با غیر، من آرمیدہ باشی

•

بہر تو شنیدہ ام سخنہا
 شاید کہ تو ہم شنیدہ باشی

•

بر سینہ چاک ما نخندی
 گر پیرہنی دریدہ باشی

•

ای عہد شکستہ و وفا دادہ بیاد
 اول تو چنان بدی کہ کس چون تو نبود

•

وصل تو بکام غیر دیدن مشکل
 وز دیدن تو طمع بریدن مشکل

•

گفتی کہ بمیر تا بوصلم برسی
 مردن آسان ولی رسیدن مشکل

۲۱۰۶. وہمی

یعنی طہاسپ قلی خان (قندھاری) کہ در زمان سلطان جہانگیر بہند آمدہ. منہ:

دل بسوئی گل نمی بیند کہ، یعقوب مرا خاطر از پیراہن یوسف نمی گیرد قرار

۲۱۱۰. ہر ویسی

کہ از اسراف ہایونی بودہ . منہ :

امیدوار چنانم کہ شرمساری من شود بہ پیش تو عذر گناہگاری من
خواہم امشب ، بتو افسانہ دل ، عرض کنم ایک چشم سیہت بر سر خوابست امشب

۲۱۱۱. ویسی

ہروی کہ ہم عصر سلطان حسین میرزا (بایقرا) بودہ . ازوست :

ہوس ہریش بیماری من ، کرد رقیب من چنین ہی خبر ، و مرگ بدروازہ رسید

۲۱۱۲. هاتف

یعنی سید احمد حسینی اصفہانی. اور است :

این میکشدم دور ز کویت ، کہ چو میرم
 مگر فردا برت آیم کہ من دور از تو تا فردا
 ہر شب از افغان من بیدار خلاق ، اما چہ سود
 گشن کویت بہشت خرم است ، اما دریغ
 گفتم نگرم روی تو ، گفتا بہ قیامت
 گفتم چہ خوش از کار جهان ، گفت غم عشق
 چہ گویمت کہ ، دلم از جدائیت چون است
 لہم خموش ز آواز مدعا طلبی است
 شب از جفائی تومی نالم و چو می نگرم
 بیک کرشمہ چشم فسونگر تو ، شود
 گفتم ، آن روز کہ دیدم رخ او ، کین کودک
 دل بوی او سحر ، ز نسیم صبا شنید
 از مردن من غیر رساند خبر آنجا
 نخواہم زیست خواہم مردیا امروز یا امشب
 آنکہ باید نالہ من بشنود ، بیدار نیست
 از هجوم زاغ ، یک بلبل درین گلزار نیست
 گفتم روم از کوئی تو ، گفتا بہ سلامت
 گفتم چہ بود حاصل آن ، گفت ندامت
 دلم جدا ز تو ، دل نیست ، قطرہ خون است
 کہ مدعا طلبیدن ز یار بی ادبی است
 ہان دعائی تو ، با نالہ های نیم شبی است
 یکی ہلاک ، و یکی زندہ ، این چہ بوالعجبی است
 آفت دین و دل پیر و جوان خواہد بود
 تا بوی او نسیم صبا از کجا شنید

بیگانه گفت اگر سخنی درحقم ، چه باک
 نه با من دوست آن گفت و نه آن کرد
 تو با من کردی از جور ، آنچه کردی
 بیگانه و آشنا ندانی
 این می کشد مرا که ازو آشنا شنید
 که با دشمن توان گفت و توان کرد
 من از شرم تو ، گفتم آسان کرد
 بیگانه کشی و آشنا هم
 یک روز کسی که با تو دمساز آید
 یا با تو دمی همدم و همراز آید
 از کو توی گر سوی بهتش خوانند
 هرگز نه رود و گر رود باز آید

۲۱۱۳. هاتف

یعنی مرزا ابوعلی اصفهانی که نواده میرزا اسمعیل "ایما" است ، و از
 ندیمان خاص نواب مغفور صفدر جنگ بوده . اوراست :
 کرا دهن که لب معجز آفرین تو بوسد
 هزار چرخ زند چرخ ، تا زمین تو بوسد
 وی هاتف بیچاره سراسیمه ازان کو
 میگشت بهر سو ، به عجب حال تباهی
 هاتف تو که جسم ناتوانی داری
 چون شمع ، بلب رسیده جانی داری
 از داغ غم یار چو آید بسرت
 تقریر بکن ، تو هم زبانی داری

۲۱۱۴. هاتفی

یعنی مولانا عبدالله که همشیرزاده مولانا عبدالرحمن "جامی" است . از فنون
 شعر بطرز مثنوی دارد و چهار کتاب در جواب چهار مثنوی شیخ نظامی برشته
 نظم کشیده . گویند اولاً با مولانا جامی اشاره این مطلب کرده ، مولانا به عنوان
 امتحان قطعه در جواب این قطعه حکیم ابوالقاسم فردوسی رحمة الله علیه :
 درختی که تلخت ویرا سرشت
 گرش بر نشانی به باغ بهشت
 و از جوی خلدش بهنگام آب
 به بیخ انگبین ریزی و شهد ناب

سراجام گوهر بکار آورد هان میوه تلخ بار آورد
از هاتفی طلب فرمود - هاتفی این قطعه را عرض نمود :

اگر بیضه زاغ ظلمت سرشت نهی زیر طاؤس باغ بهشت
بهنگام آن بیضه پروردنش از انجیر جنت دهی ارزش
دهی آتش از چشمه سلسبیل بران بیضه گردم دهد جبرئیل
شود عاقبت بیضه زاغ زاغ برد ریخ بی هود، طاؤس باغ

و از مولانا خلعت تحسین یافته مشغول گفتن مثنویات شد. بهر حال هاتفی در مولد
خودش یعنی خرچرد، که یکی از قصبات جام است، چهار باغی ساخته در انجا ساکن
می بوده که شاه اسمعیل صفوی بعد از فتح خراسان چون متوجه عراق می شود
و در قصبه مذکور بجهت زیارت شاه قاسم انوار قدس سره می رود و تماشا کنان
بر در آن رسیده و در را بسته یافته، از شاخ درختی که از آن باغ سر برآورده بود،
داخل باغ میگردد و مولانا را به نوازشات در می یابد. منته :

عهدی که نخست با تو بستم آن عهد بجا است تا که هستم

۲۱۱۵. هادی

یعنی میرزا حسن که اصلش از محال میرمن که توابع کوه کیلونه است.
منته :

آتشی افسرده از کاروان وامانده ام همراهان رفتند خاکستر نشینم کرده اند
دوش در میخانه یک جام شرابم زنده کرد ماهی بودم بچاک افتاده آمم زنده کرد
گویند هنگامیکه میرزا با کودکی راعی نام دل از دست داده بود و آن پسر را لیلی
زادی مجنون خود می سازد، و میرزا این قطعه بجهت معشوق انشا می فرماید:
ایکه صیاد مرا کرده نگاهت نخچیر با خبر باش که صیدش نشوی سهل مگیر

پنجه در سینه شاهین قضا بند کند
عطر زلف تو اگر برده دل عالم را
تو اگر باغ کلی او بچمن یاسمن است
شب که مستانه بیزم تو قدم بگذارد
به نگاهی، که امیرانه کند، چشمش پوش
زاغ سیمرخ شکاری که مرا گشته اسیر
او هم از نگهت خط کرد جهانی تسخیر
در گلستان جهان هردو ندارید نظیر
سجده شکرکن و در قدسش زود بمیر
به نیازی، که فقیرانه کند، دستش گیر

۲۱۱۶. هادی

(میر محمد هادی) که از سادات بروجرد بوده. ازوست :

بجان رسید دل از محنت جهان مارا اجل کجاست که منت نهد بجان مارا

۲۱۱۷. هاشم

یعنی محمد هاشم راست :

از گرمی خون جگر هر جا که اشک من فتد کز خرمن آتش بود آتش در آن خرمن فتد

۲۱۱۸. هاشم

که از سادات موسوی (ابرقوه) بوده :

سی میرم از غمت نگهی کن، که جان ز تن بی رخصت نگاه تو بیرون نمی رود

۲۱۱۹. هاشم

که از سادات قم بوده. ازوست :

هر چند کلبه ما، جانی تو بوس لب نیست با ماشبی بروز آریکشب هزار شب نیست

۲۱۲۰. هاشمی

که از سادات بخارا شیخ الاسلام بوده. منہ :

بناز سرمه مکش چشم بی ترحم را نشسته گیر بخاک سیاه مردم را

۲۱۲۱. امیر ہاشمی

کاشی در زمان شاه اسمعیل و شاه طہاسب ماضی صفوی با «کلامی»
مشاعرات کرده. ازوست:
نظر کن در دل خود، تابدانی کہ آہ حسرت ما، بی اثر نیست

۲۱۲۲. ہجری

یعنی محمد شریف رازی کہ برادر پدر نور محل حرم جهانگیر شاہ گفته اند،
و جمعی از اکابر و یاری سادہ دانستہ. واللہ اعلم بالصواب:
باوجود آنکہ دل بر کندہ ام زان شاخ گل • ہر کجاسی بینم او را خار خارم می شود
بیماری من چون سبب پرسش او شد • می میرم ازین غم کہ چرا بہترم امروز
گویم چو آن شمع شبی سوز نہانی • ای صبح خدا را دم سردی نرسانی

۲۱۲۳. ہجری

قمی راست:

کسی لاف وفاداری نزد با بیوفائی خود • کہ خود را بہر او دارد نہ او را از برائی خود
ساقی اگر م می ندھی می میرم • در ساغرمی ز کف نہی می میرم
پیمانہ ہر کہ پرشد می میرد • پیمانہ من چو شد تھی می میرم
ای دوست اگر با تو نشینم میرم • وز از تو مفارقت گزینم میرم
القصبہ چنانم کہ رخ خوب ترا • بینم می میرم و گرنہ بینم میرم

۲۱۲۴. ہجری

از اکابر اندجان فرغانہ بودہ. منہ:
میروی میرو از ہی دل ہی حاصل من • آچنان رو مہ من کز تو نماند دل من

۲۱۲۵. ہجری

یعنی میرزا ابوالقاسم ابن آقا محمد صادق تفرشی گوید :

خوش آنکہ چون از دست او من نالم او خنجر زند	●	من نالہ دیگر کم او خنجر دیگر زند
پی دلجویی قومی کہ وفا نشنامد	●	ابن ہمہ خون بدل اہل وفا نتوان کرد
بچاہ غم فلک آنروز افگند	●	کہ آن چاہ زخندان آفریدید
مردم بکار و بار من می خندند	●	بر دیدہ اشکبار من می خندند
دی روز بروزگار می خندیدم	●	امروز بروزگار من می خندند

۲۱۲۶. ہدایت

یعنی ہدایت اللہ آختہ پیگی رازی کہ ملازم شاہ طہاسب ماضی بودہ، و جواب خمسہ نظامی گفتہ مشروط باین کہ ہیچ یکی از ایباتش معنی نداشتہ باشد خوب گفتہ. در لیلی مجنون ازوست :

چون مکتب عشق جوش میزد	●	دلال مگس فروش میزد
لیلی ز دریچہ تکلم	●	میگرد بفارسی تبسم
ماوؤ تو برادران موشیم	●	ہمسایہ اردک خموشیم

۲۱۲۷. ہلاکی

ہمدانی کہ در خدمت بہرام میرزا صفوی عمر گذرانیدہ. منہ :

یار از غیر می دہد و غیر ز یار	●	می شوم کشتہ کہ مضمون خبر ہر دو یکیست
نگہ بجانب من ہرگز از حیا نکنی	●	حیاکنی ز من و شرم از خدا نکنی
بہر خرسندی خود، گر دل من آزاری	●	دل آزردہ ما را بچہ خرسند کنی
آید چو بکویت دگری می کشدم رشک	●	ہرچند کہ دائم پی کار دگر آمد

۲۱۲۸. هلالی

(بدر الدین) استرآبادی که بعمر چار ده ساله بسه هرات رفته و از حسن صورت و سیرت چون هلال عید انگشت نمای خاص و عام گشته آخر الامر بحکم عبدالله خان اوزبک در نه صد و سی و نهم هجری (۵۹۳۹) بجرم اینکه مذهب اثنا عشریه امامیه داشته شهید الحق شد. منہ:

ای نور خدا در نظر از روی تو مارا	بگذار که در روی تو بینم خدا را
تا نکھت جان بخش تو همراه صبا شد	خاصیت عیسی است دم باد صبا را
هر چند که خوبان همه در راه تو خاک اند	حیف است که برخاک نهی آن کف پا را
پیش تو دعا گفتم و دشنام شنیدم	هرگز اثری بهتر ازین نیست دعا را
ترک یاری کردی و من همچنان یارم ترا	دشمن جانی و از جان دوست تر دارم ترا
سعی کردم که شود یار ز اغیار جدا	آن نه شد عاقبت و من شدم از یار جدا
از من امروز جدا میشود آن یار عزیز	همچو جانی که شود از تن بیمار جدا
دوستان قیمت صحبت نشناسید که چرخ	دوستان را ز هم انداخته بسیار جدا
گر جدا مانم ازو خون مرا خواهد ریخت	دل خون گشته جدا دیده خونبار جدا
غیر آن مه که هلالی بوصالش نرسید	ما درین باغ ندیدم گل از خار جدا
من کیم بوسه زخم ماعد زیبایش را	گر مرا دست دهد بوسه زخم پایش را
نیامیزد میان مردمان آن تند خو با ما	چه خوش باشد که مادر گوشه باشیم او با ما
من و بیداری شب ها و شب تا روز یاریها	نه بیند هیچکس در خواب یارب اینچنین شبها
کشادی تالب شیرین بدشنام دعا گویان	دعای گویم و دشنام می خواهم ازان لبها
معلم غالباً امروز درس عشق میگوید	که در فریاد می بینم طفلان را بمکتب ها
ازان تنهایی و ملک غریبی شد هوس مارا	که روزی چند نشناسیم ما کس را و کس مارا

شب ہجراست و مرگ خویش خواہم از خدا امشب
ایکے می پر می زمن آن ماہ را منزل کجاست
بی تو ہر روز مرا ماہی و شب سالیت
ناصحا بیہودہ می گونی کہ دل برگیر ازو
بہر کہ قصہ خود گفتمہ ام داش خون است
راہ وفا پیش گیر، کان ز جفا، خوشتر است
ہجر بتان ناخوش است سرزنش خلق نیز
زان دل بجانب مگ کوی تو میکشد
روز عمرم چند یارب چون شب غم بگذرد
لعل جان بخش کہ یاد از آب حیوان می دہد
ناصح زبان کشودہ کہ تسکین دہد مرا
تو از طریقہ یاری ہمیشہ فارغ، و من
گر برون می آید آن بی رحم، زارم میکشد
نمی توان بتو شرح بلای ہجران کرد
بجمدانہ کہ جان برباد رفت و خاک شد تن ہم
خواہم نرنی تیر و بہ تیغم بہ نوازی
چنان از پا فگند امروز آن رفتار قامت ہم
ہر شبی گویم کہ فردا ترک ابن سودا کہم
از پی آن دابری شیرین شائل می روم

اجل روزی کہ سویم خواہد آمد گویا امشب
منزل او در دل است اما ندانم دل کجاست
شب چنین روز چنین، آہ چہ مشکل جائیت
من بفرمان دلم، کی دل بفرمان من است
تو ہم میرس کہ تا من نگویمت چون است
گرچہ جفایت خوشست، لیک وفا، خوشتر است
دیدن روی رقیب از ہمہ نا خوشتر است
گر دامنم گرفتہ بسوی تو میکشد
عمر من کم باد تا روزم چنین کم بگذرد
زندہ را جان می ستاند مردہ را جان می دہد
نام تو بردہ باعث صد اضطراب شد
نشستہ ام باسیدی کہ، یار خواہی شد
ور نمی آید برون، از انتظارم می کشد
فتادہ ام بہ بلای کہ شرح نتوان کرد
زیند دوست فارغ گشتم و از طعن دشمن ہم
تا در دم مردن بتو نزدیک تر اقم
کہ فردا بر نخیزم بلکہ فردای قیامت ہم
باز چون فردا شود امروز را فردا کہم
دل پی او رفت من ہم از پی دل می روم

مشکل غمبست عشق ، کہ گفتن نمی توان
 دل خون شد از امید و نشد یار یار من
 عید نوروز است مارا مجلس افروز این چنین
 سازم قدم ز دیده و آیم بسوی تو
 ای بی وفا چه چاره کنم از جفای تو
 خدا را سوی مشتاقان نگاہی
 اگر بلطف بخوانی و گر بہ قہر برانی
 یاران کهن کہ بندہ بودم ہمہ را
 زنہار ز کس وفا مجوئید کہ من
 در عالم بی وفا کسی خرم نیست
 آنکس کہ ، درین زمانہ اورا غم نیست
 امروز ز حد سی گذرد سوز فراق
 روزی عجیبی پیش من آمد ، یارب !

۲۱۲۹. ہما

یعنی مولوی عطاء اللہ کشمیری دہلوی کہ در عہد شاہ عالم بادشاہ متکفل
 بعض خدمات سلطانی بودہ . منہ :
 در جہان تا خبر رفتن مجنون افتاد جادہ چاکی است کہ در سینہ ہامون افتاد

۲۱۳۰. ہمام

یعنی خواجہ ہمام الدین تبریزی (وفات ۱۰۷۱ھ) کہ از تلامذہ خواجہ نصیر الدین
 طوسی علیہ الرحمۃ بودہ ، و بہ صحبت شیخ سعدی علیہ الرحمۃ نیز رسیدہ و باخواجہ

هارون پسر خواجه شمس الدین محمد جوینی صاحب دیوان عشقی داشته. منہ :
 پس از سالی بخواست دیدہ ام دوش مبادا هرگز آن خوابم فراموش
 هنوزم هست دیداری تو ، در چشم هنوزم هست گفتاری تو ، در گوش

۲۱۳۱. هایون

ابن سلطان بابر ابن عمر شیخ میرزا ابن ابو سعید میرزا ابن سلطان محمد
 ابن امیر تیمور صاحب قران که بادشاه هندوستان بوده و در هفتم ربیع الاول
 نه صد و شصت و سه هجری (۹۶۳ هـ) از بام افتاده در یازدهم ماه مذکور درگذشت.
 منہ :

گذشت در دل سرگشته ناوک ستمش بماند بر من دل خسته لذتی الممش
 بقصد کشتن عاشق اگر کند میلی اجل نباشد اخلاق شیوه کرشم
 اگر پرسش عشاق می نهد قدمی هزار جان گرامی فدای برقدمش
 مانم ز جان بنده اولاد علی هستم همیشه خرم از یاد علی
 چون سر علی نیافت کس غیر علی آن به که کم ورد ناد علی

گویند وقتی که بایران میرفت این قطعه به شاه طهماسب صفوی نوشته :

پادشاهما خسروا عنقای طبع عالم قلہ قاف قناعت را نشیمن کرده است
 روزگار سفلہ گندم نمای جو فروش طوطی طبع مرا قانع بارزن کرده است
 دشمن شیراست عمری پشت بر من کرده بود این دم از روی عداوت روی در من کرده است
 دارم اکنون التماس از شاه تما با من کند آنچه با سلمان علی در دست ارزن کرده است

۲۱۳۲. امیر هایون

اسفرائینی که در آغاز شباب به تبریز رفته برجوانی ولی بیگ نام از
 ندیمان خاص سلطان یعقوب عاشق شده، بعد وفات سلطان با ولی بیگ شبها بروز
 آورده درگذشت. منہ :

- یکدم که باتوام بسوی من نظر بکن
 به زنجیرم چو کرد از بی قراری دلستان من
 بدست آئینه داد آنکه دلستان مرا
 بصد افسانه شب در خواب سازم پاسبانش را
 غم من کسی شناسد که رخ تو دیده باشد
 ز خراش سینه من، بود آگهی کسی را
 خواری کشان عشق بمن خوش کنند دل
 نیابی در چمن سروی که من صد بار در پایش
 روز وصل است بکش تیغ و بکش زار مرا
 دیدمش دوش بخواب و نفسی آسودم
 خوش دمی کزدیدن آن سروناز از خود روم
 گویند: حسب وصیت او بعد از وفاتش این مطلع بر سنگ مزار او نقش کردند:
 میا بر سر مرا روزی که میرم در وفائی تو
 که ترسم زنده گردم باز افم در جفائی تو

۱۲۳۳. همایون

- که از اهل قصبه لنجان (اصفهان) بوده. منته:
 روز اجلم ناله نه، از رفتن جان است
 از یار جدا می شوم، این ناله، ازان است
 خبر او ز کسی جستم و گفتم: دیدم!
 سوخت از رشک دلم کاش نمی پرسیدم
 گر ز بی مهری مرا از شهر بیرون میکنی
 دل که در کوی تو میبازد باو چون میکنی

۲۱۳۴. همت

که از ملک زادگان سیستان بوده. ازوست :
آخر بر آمد از لب لعل تو کام ما کند این عقیق را خط مشکین بنام ما

۲۱۳۵. همت

یعنی محمد عاشق دهلوی که همعصر "سرخوش" بوده. ازوست :
کی جدا حسن از خیال عاشق دلتنگ بود آتشی بود آن پری یا شیشه یا سنگ بود

۲۱۳۶. همدم

یعنی همدم کو که ملای مکتبی بوده. ازوست :
پیوسته میان دل و جان می گذری بردیده خونناپ فشان می گذری
چون برق که بر خشک گیاهی گذرد می آئی و بر من آنچنان می گذری

۲۱۳۷. همدمی

مشهدی مقدس راست :
چو بجال خویشم اکنون بزم زبان خود را که بوقت بی خودی ها نکم شکایت از تو

۲۱۳۸. همدمی

که نامش شریفه بانو بوده، منده :
من سوخته لعل رخاتم چه توان کرد واله شده سبز خطاتم چه توان کرد
ای همدمی از جور رقیبان ستمگار بر چرخ برین رفت فغاتم چه توان کرد

ی

۲۱۳۹. یار

یعنی یار محمد آخته شیرازی که در خدمت سلطان حسین میرزای می بوده. منہ :
تا از تو جدا شدم دلم غمگین است چون شمع مرا گریه و سوز آئین است
می سوزم و، می گدازم و می میرم آن کز تو جدا شود، مزایش این است

۲۱۴۰. یارک

قزوینی حکیم عماد (هراتی) راست :
چو عندلیب برد گل باشیانه خویش بدست خویش، زند آتشی بخانه خویش

۲۱۴۱. یاری

استرآبادی گوید :
نخواهم پیش مردم دیده بر رخسار یار افتد چو پیش آید، نظر بر روی او، بی اختیار افتد

۲۱۴۲. یاری

نقاش شیرازی راست :
گفتم : در گوش تو، مرا خسته جگر کرد بشنید ازین گوش و ازان گوش بدر کرد

۲۱۳۳. یقینم

یعنی محمود، اصلش از قصبه بروجرد من اعمال همدان است. منہ :
کوه غم بر دل نشسته و آه سردی برنخاست آسانی بر زمین افتاد و گردی برنخاست

۲۱۳۴. یحیی

که از سادات کاشان وفات ۶۴. ۱۰۵۱ ه و معاصر شاه جهان است. منہ :
ای که از دشواری زاه فنا ترسی ، مترس بسکه آسان است این ره، میتوان خوابید رفت

۲۱۳۵. یحیی

که از قضاة گیلان و برادرزاده قاضی عبدالله "یقینی" و از کثرت
سکونت کاشان به کاشانی مشهور شده (وفات ۳۵۳ ه). ازوست :

● در دل من نهفتنی نیست
● بگذشت بهار و وا نشد دل
● جام و سبو شکسته ام ، ای مرگ ! مهلتی
● نه از رحم ، آستین بر قتل افشانی ، ازان ترسی
● باغبان را گشت تنهای بدور عارضت
● بکن شکرانه همدم که میگوئی سخن با او
● مگر از دوده شمع مزار است
● در تمامی عمر بی حاصل که با جانان گذشت
● نخواهم هیچ که از دیدنت مشاطه را واقف

این درد دگر که گفتنی نیست
این غنچه مگر شگفتنی نیست
تا توبه که کرده ام ، آن نیز بشکنم
که شاید دامنت روز جزا در دست من باشد
صد بهار آخر شد و یک کس در گلشن نزد
چه باشد گر بگوئی شمع از حال من با او
که عاشق سوزد و تنها بسوزد
حرف رخصت بود آن عرضی که از ما گوش کرد
نهان از باغبان چون طفل گل چیدن نمک دارد

۲۱۳۶. یحیی

که از سادات قزوین بوده و «لب التواریخ» از تالیفات اوست. ازوست:
 ای که بر لاله تر زلف سمن سا داری قصد شوریدگی عاشق شیدا داری
 ساعد سیم نمائی و دل از دست بری تو درین کار نگارا یدببضا داری

۲۱۳۷. یعقوب

یعنی سلطان یعقوب ابن حسن علی ترکمان، او را اوزون حسن نیز گفته اند،
 از خانواده عاقق قوبینلو است و بسیاری از شعرائی نامدار دلداده رخسار آن
 سلطان کامگار بوده، وفات ۶۸۹ هـ. منہ:

دنیا که دران ثبات کم می بینی در هر فرحش هزار غم می بینی
 چون کهنه رباطیست که از هر طرفش راهی به بیابان عدم می بینی
 کسی که با رخ خوب تو حالتی دارد ز بادشاهی، عالم فراغتی دارد

۲۱۳۸. یعقوب

یعنی شیخ نجم الدین ساؤجی که پسر عم قاضی مسیح الدین عیسی است
 بخدمت سلطان حسین بیگ ترکمان و خلفش سلطان یعقوب صاحب مراتب بلند
 می بوده. منہ:

جامه گگونی در آمد مست درکاشانه ام خیز ای همدم که افتاد آتشی در خانه ام
 نمی دانم چرا با عاشق خود یار نشیند ز بیم طعنه اغیار یار از عار بنشیند

۲۱۳۹. یقینی

یعنی آقا عبدالله لاهیجی است:
 یک سخن نشنیدازان لب پیش مردم تابکی هر زمان نقلی دروغ از زبان خود کنم

ای خوشا شبها که با افسانه میلی داشتی درد دل میگفتم و افسانه می پنداشتی

۲۱۵۰. بمبئی

سمنانی که اصل خود از خاک پاک شیراز می گفته. ازوست:

هزار پاره اگر دل ز دست یار شود بیار میل دل ما ز یک هزار شود

بهر خدنگ تو خواهم ز سینه راه دگر که دل کند بتو از هر رهی نگاه دگر

۲۱۵۱. بمبئی

یعنی محمد بن عثمان که معاصر سلطان محمود غزنوی بوده و «تاریخ یمنی»

از تالیفات اوست. ازوست:

تیره گشت از عارضش ماه دو هفته بر فلک خیره شد سرو مهی از قد او در بوستان

۲۱۵۲. یوسف

کوسج از اهل قرا باغ است (وفات ۱۰۵۴ هـ):

خون شد دل من، خوب شده، این خون شدنی بود آن به که ز بیداد تو شد، چون شدنی بود

۲۱۵۳. یوسف

جرجانی راست:

می کشی هر لحظه تیغ و قصد جانم می کنی قصد جانم می کنی؟ یا استجانم می کنی

۲۱۵۴. یوسف

یعنی میرزا یوسف که برادر وزیر اعظم میرزا طاهر وحید است. ازوست:

چه کوتاه است شبهای وصال دلبران یارب خدا از عمر ما بر عمر این شبها بیفزاید

۲۱۵۵. یونس

کہ از سادات ابھر بودہ. ازوست :

نیستم گلچین، برویم در سیند، ای باغبان! می نشینم گوشه که آواز بلبل بشنوم

بتاریخ نهم ماہ مئی ۱۸۸۳ء روز چہار شنبہ، وقت سہ گنتہ بر روز بفضل الہی تمام شد. بخط بد خط کمترین احقر خلایق بالکوشش ولد میوہ شاہ ساکن موضع داؤد گنج، پرگنہ اعظم نگر ضلع مہ. وارد حال لکھنؤ و ملازم سرکار والا اقتدار دام اقبالہ صورت اختتام یافت. فقط.

(با مہر اہلیہ آفتاب رای بنت دولت سنگ ابن راجہ رتن سنگ ۱۲۶۹ھ)

(تصحیح بتاریخ ۱۰-۱۱-۱۹۲۶ شروع شد و ۴-۲-۱۹۲۹ء با تمام رسید - بحمد اللہ و منہ)

نامهای جاها

براق ، ۱۹۲
 پروگرد ، ۱۹۷
 بریلی ، ۱۲۵ ، ۲۹۹
 بغداد ، ۲۷۱ ، ۲۶۵
 بنارس ، ۲۶۷
 بندر عباس ، ۲۶۷
 بلخ ، ۵۱ ، ۱۵۰ ، ۱۸۴ ، ۲۳۹
 بیجاپور ، ۲۲۷
 بیگ ، قریه توابع بخارا ، ۲۰۱

ت

تبریز ، ۱۲۰ ، ۱۵۸ ، ۱۶۴ ، ۱۶۶ ، ۱۷۰ ،
 ۱۸۱ ، ۱۸۵ ، ۲۲۰ ، ۲۸۶ ، ۳۴۵
 ترکستان ، ۱۴۱ ، ۲۰۹
 تفرش (من اعمال قم) ، ۲۹۰
 ترمز ، ۷۹
 تهتهه ، ۱۴۳
 تهانیسر ، ۲۷۷
 توی سرکان ، ۲۰ ، ۴۲ ، ۱۳۲
 تهران ، ۲ ، ۲۹ ، ۱۲۵ ، ۱۳۶ ، ۱۴۹ ،
 ۲۳۳

ج

جام ، ۳۳۸

خ

خراسان ، ۲۱ ، ۲۹ ، ۹۶ ، ۳۳۸
 خرجرد ، ۳۳۸
 خرده فروشان ، ۲۰۳

آ

آرامنه ، ۲۰۴
 آذر بانیجان ، ۲۹۰ ، ۲۹۶

ا

ابر کوه ، ۳۱ ، ۳۳۹
 ابهر (از بلوکات اصفهان) ، ۷۱
 اجمیر ، ۳۲۸
 احمد آباد ، ۲۹۲ ، ۲۹۶
 استر آباد ، ۱۳
 استرخان (من اعمال اصفهان) ، ۱۹
 اسد آباد ، ۱۹۰
 اسفرائین ، ۱۰۲

اصفهان ، ۳ ، ۳۳ ، ۷۱ ، ۷۲ ، ۹۲ ، ۱۱۶ ،
 ۱۲۵ ، ۱۲۹ ، ۱۳۷ ، ۱۴۱ ، ۱۴۹ ،
 ۱۵۴ ، ۱۷۲ ، ۱۹۳ ، ۱۹۴ ، ۱۹۵ ،
 ۲۰۴ ، ۲۲۲ ، ۲۲۴ ، ۳۲۹

اعظم نگر ، ۳۵۲

اکبر آباد ، ۳۳۵

اله آباد ، ۷۱

اندجان فرغانه ، ۳۴۰

ایران ، ۱۶ ، ۲۱ ، ۴۲ ، ۵۷ ، ۹۸ ، ۲۲۵ ،
 ۲۶۸ ، ۲۸۰ ، ۳۱۱ ، ۳۱۲ ، ۳۱۳ ،
 ۳۲۳ ، ۳۴۵

ب

بار فروش ، ۷۲

بخارا ، ۳۱ ، ۶۷ ، ۲۰۱ ، ۲۶۶ ، ۳۳۹

طوس، ۷۱، ۸۱، ۸۲، ۸۴، ۸۵

ع

عباس آباد، ۲۲۳، ۲۲۴

عراق، ۹۶، ۲۷۴، ۲۷۶، ۲۹۲، ۲۹۶،
۳۳۸

غ

غزنی، ۳۲، ۵۱، ۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۴،
۱۲۸، ۱۳۸، ۱۹۱

ف

فارس، ۲۷۳، ۲۹۶

فراه، ۷۸

فیروز کوه، ۱۱

ک

کابل، ۱۴۱

کاشان، ۲۲۲، ۳۴۹

کربلا، ۹۵، ۱۱۱، ۲۲۹

کرمان، ۱۸۲، ۲۰۱

کشمیر، ۷۱، ۱۱۸، ۱۶۲

کلکته، ۱۲۶

کوه کیلویه، ۶۷، ۳۳۸

کیتو، ۲۸

ق

قزوین، ۳۵۰

قم، ۳۱۷، ۳۳۹

گ

گجرات، ۲۶، ۷۱، ۱۳۲، ۱۸۳، ۲۶۷

۲۹۶

گرجستان، ۲۳۱

د

داود گنج، ۳۵۲

دزفول قصبه، ۱۷۰، ۱۷۳

دکن، ۷۴، ۱۰۱، ۱۸۶، ۲۲۸، ۳۲۵،
۳۳۶

دمشق، ۲۳

دوابه، ۲۳۳

دهلی، ۲، ۳۳، ۴۲، ۴۳، ۷۴، ۱۶۶،
۱۸۱، ۲۷۷، ۳۱۶

ر

رشت، ۱۴۵

روم، ۲۳۴

س

سبزوار، ۱۸۱، ۲۴۰، ۲۴۷

سرخس، ۷۴

سرپند، ۳۰۶

سمرقند، ۷۹

سمنان، ۱۹۵

سورت، ۴۲

سیالکوت، ۱۱۹

سیستان، ۷۹، ۳۴۷

ش

شوشتر، ۱۷۰، ۱۷۳

شهر یار، مضاف ری، ۴۸

شیراز، ۱۴۰، ۱۴۹، ۱۵۳، ۱۵۷، ۱۶۱،
۱۷۵، ۱۹۵، ۲۰۳، ۲۰۶، ۲۳۰

۳۵۱

ط

طبرستان، ۸۴

نساء ، ۱۷۴ ، ۱۹۶ ، ۲۷۶ ،
نیریز ، ۱۶۶

ه

هرات ، ۱۰۶ ، ۱۹۵ ، ۲۲۳ ، ۲۷۴ ، ۳۴۲ ،
همدان ، ۱۲ ، ۲۸ ، ۱۳۲ ، ۱۳۸ ، ۱۴۴ ،
۱۵۱ ، ۱۵۷ ، ۱۹۷ ، ۲۸۴ ، ۳۴۹ ،
هند ، ۲ ، ۳ ، ۳۱ ، ۱۸ ، ۲۶ ، ۳۹ ، ۴۲ ،
۴۳ ، ۴۷ ، ۵۵ ، ۵۸ ، ۵۹ ، ۶۰ ، ۶۸ ، ۷۸ ،
۹۸ ، ۱۰۰ ، ۱۰۴ ، ۱۰۹ ، ۱۱۲ ،
۱۳۸ ، ۱۴۱ ، ۱۴۳ ، ۱۵۱ ، ۱۵۴ ،
۱۵۵ ، ۱۷۲ ، ۱۷۹ ، ۱۹۵ ، ۲۱۰ ،
۲۱۸ ، ۲۲۰ ، ۲۲۱ ، ۲۲۳ ، ۲۲۷ ،
۲۳۰ ، ۲۳۳ ، ۲۳۴ ، ۲۳۵ ، ۲۳۷ ،
۲۴۳ ، ۲۴۸ ، ۲۶۳ ، ۲۶۶ ، ۲۶۸ ،
۲۸۵ ، ۳۱۱ ، ۳۱۲ ، ۳۷۹ ،
هندوستان ، ۴۶ ، ۷۲ ، ۸۸ ، ۹۰ ، ۱۱۲ ،
۱۳۶ ، ۱۵۶ ، ۲۳۷ ، ۲۶۳ ، ۲۶۸ ،
۲۶۶ ، ۲۷۹ ، ۲۹۲ ، ۳۰۳ ، ۳۰۶ ،
۳۲۸ ، ۳۴۵

ی

یزد ، ۲۷۲ ، ۳۱۹ ، ۳۷۳

کنجد ، ۲۹۰

گولکنده ، ۳۲۵

گیلان ، ۴۱ ، ۷۲ ، ۱۸۸ ، ۳۸۱

ل

لاهور ، ۱۴ ، ۲۰ ، ۲۶ ، ۲۹ ، ۶۳ ،
۱۰۹ ، ۳۱۸ ،
لکهنو ، ۹۲ ، ۱۱۹ ، ۱۶۷ ، ۱۷۶ ، ۱۳۵ ،
۱۸۴ ، ۲۰۶ ، ۲۳۰ ، ۲۸۳ ، ۲۳۸ ،
۳۱۸

م

مازاندران ، ۷۲

ماورالنهر ، ۲۰ ، ۲۰۱ ، ۲۴۸

مکه ، ۲۶۵

مشهد مقدس ، ۹۵ ، ۹۶ ، ۱۲۴ ، ۱۴۱ ،

۱۶۵ ، ۱۷۴ ، ۱۸۵ ، ۲۱۶ ، ۲۳۰ ،

۲۳۸ ، ۲۸۲ ، ۳۱۸

ملتان ، ۲۲۱

ن

نائین ، ۲۱۰ ، ۲۲۰ ، ۲۳۴

نجف ، ۲۴ ، ۲۶ ، ۳۳

نخچوان ، ۱۸۶

نامهای کتاب

طرز الذهب ، ۱۸	ابواب الجنان ، ۳۱۳
فرهنگ سخوران ، ۹	تاریخ یمنی ، ۳۱۵ ، ۳۵۱
فوائد الفوائد ، ۴۰	ترجمان البلاغه ، ۷۰ ، ۸۰
کنز الحقائق ، ۱۸۷	تذکرة الشعراء کشمیر ، ۶۲
گلشن راز ، یعنی مفاتیح الاعجاز ، ۷۷ ، ۱۸۷	تذکرة المعاصرین ، ۱۲
گوهر مراد ، ۱۰۷	جاویدان کبیر ، ۲۹۶
لب التواریح ، ۳۵۰	جاویدان صغیر ، ۳۹۶
مامقیا ، ۳۹	جواهر اللغة ، ۱۷۰
مثنوی عزیز و شاهد ، ۶۳	چهار مثنوی نظامی ، ۳۳۷
مثنوی لیلی مجنون ، ۲۲۵	حلاله ، ۱۷۵
مثنوی ویس و رامین ، ۷۵	دبستان مذاهب ، ۷۱
مجالس المومنین ، ۳۰۳	دیوان عشقی ، ۳۴۵
مدارک ، ۴۱	رساله شاهدهیه ، ۱۸۸
مقالات الشعراء ، ۵۸	روضه الخلد ، ۲۷۰
نشر عشق ، ۱۹	شاهنامه ، ۸۰ ، ۸۲ ، ۸۳ ، ۸۴ ، ۸۵ ، ۸۸
نعل عشاق ، ۱۷۵	۱۶۳
نفحات ، ۲۹۶	صبا ، ۸۸ ، ۱۶۳
نگارستان سخن ، ۱۹	صبح گلشن ، ۱۹

نامهای اشخاص و قبیله ها

ابو علی حسن ابن علی ابن اسحق ، ۲۹۰
 ابو علی میر گنجوی ، ۱۰۳
 ابو علی سینا ، شیخ الرئیس ، ۲۵۶ ، ۲۸۳
 ابو علی قاسم وزیر ، ۵۵
 ابو علی قاسم فردوسی حکیم
 ابو علی قاسم گورگانی ، ۸۵
 ابو یزید شیخ خلخالی
 ابو یوسف همدانی ، ۱۶
 ابی سعید ابوالخیر شیخ ، ۲۶۵
 ابی عبدالله منجمی ثانی ، ۱۷
 اثیر اوسانی ، ۲۸۷
 احمد ، حاجی مولوی ، سیستانی ، ۲۴۰
 احمد شیرازی ، قاضی ، ۱۰۲
 احمد شاه ، حضرت ، ۹۶
 احمد خلخالی شیخ ، ۱۰۳
 ارغون خان سلطان ، ۲۸۸
 اسدی طوسی ، حکیم ، ۵۰
 اسمعیل ، آقا ، ۱۳۶
 اسمعیل ثانی ، ۱
 اسمعیل شاه ، ۲۷
 اسمعیل ، میرزا (ایما)
 اسمعیل صفوی ، ۳۴ ، ۴۷ ، ۷۷ ، ۱۱۲ ،
 ۱۲۹ ، ۱۶۳ ، ۱۷۵ ، ۳۳۸
 اسمعیل کمال ، ۲۸۷
 اسمعیل میرزا ، ۲۲۴
 اشرف جهان قزوینی ، ۳۰
 اشرف الدین علی خان وفائی قمی ، ۳۳

آ

آذر ، لطف علی ، ۲۲ ، ۲۳ ، ۸۷ ، ۸۶ ،
 ۶۷
 آذری شیخ ، ۳۹ ، ۱۳۳
 آسوده ، مولانا ، ۲۶
 آصف الدوله نواب ، ۲۰۸
 آصف جاه نظام الملک ، ۲۳۶
 آصف زمان ، ۲۷۹ ، ۲۹۰
 آصف ، ۲۴۴

ا

ابراهیم سلطان میرزا (جاهی) ، ۱۹ ، ۲۴۹
 ابراهیم سلطان ابن مسعود ، ۵۱ ، ۱۹۱
 ابراهیم عطار نیشابوری ، ۳۷
 ابراهیم ابن مسعود غزنوی ، ۱۹۱
 ابن الدار خان ، ۱۸۶
 ابن حسین خان شاملو ، سلطان ، ۱۹۵
 ابو تراب بیگ فرخی ، ۸۷
 ابو تراب میرزا ، ۲۲۵
 ابوالفتح اکبر شاهی حکیم ، ۱۶
 ابوالفرج سجزی ، ۲۳۵
 ابوالفضل ، منشی شیخ ، ۲۳۵
 ابوالفضل ، نصر چغتائی امیر لامرانی ، ۷۹
 ابوالفضل ، فیضی ، ۱۰۹
 ابو حفص عجمی ماضی ، ۱۷
 ابو حامد شیخ ، ۱۱۵
 ابو سعید میرزا ، ۳۴۵
 ابو طالب ، ۳۹

ب

بابا فغانی ، ۹۶ ، ۹۷
 بابر ظہیر الدین سلطان ، ۳۲
 بابر میرزا ، ۷۳
 باقر بخاری خواجہ ، ۲۸
 بالکرتشن ولد میوہ شاہ ، ۳۵۲
 با یزید ، ۲۷۲
 بداغ سلطان ، شاہ ، ۲۰
 برہان الدین محقق ، ۲۳۹
 بو علی ، ۲۷۲
 بہمن یار ، ۲۸۳
 بہاء الدین محمد ، شیخ ، ۱۰۶
 بہرام مرزا صفوی ، ۳۴۱

پ

پرویز سلطان ، ۹۸

ت

تقی اوحدی ، ۳ ، ۲۹ ، ۷۸ ، ۷۹ ، ۹۱
 ۱۱۵ ، ۱۲۳ ، ۱۲۵ ، ۱۲۹ ، ۱۳۹
 ۱۶۲ ، ۱۶۹ ، ۱۷۹ ، ۱۸۴ ، ۱۹۹
 ۲۲۲ ، ۲۲۳ ، ۲۶۸ ، ۲۲۸ ، ۲۳۵
 ۲۸۵ ، ۳۰۱ ، ۳۰۹ ، ۳۳۰
 توقتمش خان ، ۱۴۶ ، ۱۱۵ ، ۲۴۱

ج

جامی ، مولانا عبدالرحمن ، ۴۱ ، ۴۳ ، ۱۴۰
 ۱۴۱ ، ۱۵۲ ، ۱۸۳ ، ۱۹۶ ، ۲۹۶

اصلان بیگ خان ، ۲۳۱

اعظم سعد ، ۲۶۸

افضل ، خواجہ ، ۳۰۴

افضل الدین خاقانی ، ۷۳ - خاقانی

الجائتو ، ۲۸۸

الہ وردی خان زرگر ، ۹۲ ، ۹۶

اسیدی مولانا ، ۲۸۳ ، ۲۶۹

امیر تیمور گورگان ، ۱۶ ، ۲۸۵ ، ۲۹۲

۳۴۵ ، ۲۹۶

امیر خسرو دہلوی ، ۲۲۵ ، ۹۳ ، ۱۱۹

۲۶۸

امیر نجم وزیر ، ۱۱۲

امیر نجم ثانی مقتول ، ۱۶۴

امیر نصر ، ۷۹

امیر نصر بن ناصر چغتائی ، ۷۹

امیر علی شیخ ، ۱۵ ، ۷۲ ، ۷۷ ، ۱۳۳

۱۳۷

امیر علی شیخ ، ۱۵ ، ۷۲ ، ۷۷ ، ۱۳۳

۱۳۷

امیر ہایوں اسفراینی ، ۳۴۵

امیر ہاشمی ، ۳۴۰

انوری حکیم ، ۷۴ ، ۸۰ ، ۸۹ ، ۱۲۸

اورنگ زیب عالمگیر ، ۱۰ ، ۱۶ ، ۲۹

۴۲ ، ۵۶ ، ۹۱ ، ۹۵ ، ۱۱۲ ، ۲۳۵

۳۱۹ ، ۲۶۳

اوحد الدین انوری ، ۴۸

اہلی شیرازی ، ۱۵۳

ایوب ، ۱۲۲

ایاز ، ۸۲

حسین سلطان صفوی ، ۱۹۳ ، ۲۱۵ ، ۲۴۵ ،
 ۲۷۰ ، ۲۷۵ ، ۲۷۹ ، ۲۹۱ ، ۳۰۷ ،
 ۳۱۸
 حسین سلطان میرزا ، ۲ ، ۴۲ ، ۵۸ ، ۷۰ ،
 ۹۲ ، ۹۶ ، ۱۰۵ ، ۱۳۳ ، ۱۵۵ ، ۱۶۳ ،
 ۱۷۹ ، ۲۸۴ ، ۳۱۸ ، ۳۳۵ ، ۳۰۶ ،
 ۳۴۸
 حسین سید الشهداء ، ۱۷۵ ، ۲۹۶ ،
 حسین ملا جرعه کش ، ۲۳۶ ،
 حسین واعظ کاشفی ، مولانا ، ۷۶ ،
 حمد الله مستوفی ، خواجه ، ۷۵ ،
 حیدر سلطان صفوی ، ۱۲۴ ، ۲۴۰ ،
 حیدر کلچه پز ، ۶۰ ،

خ

خان احمد خان گیلانی ، ۱۲۳ ،
 خان زمان ، ۲۶۶ ،
 خان زمان خان ،
 خاکی مولانا ، ۳۵ ،
 خانخانان ، ۲۲۴ ،
 خاقانی ، ۲۶ ، ۱۰۳ ،
 خدا بنده سلطان ، ۱۳ ، ۲۳ ، ۱۳۶ ، ۲۰۸ ،
 خسرو ملک ، ۲۱۷ ، ۲۸۴ ،
 خسرو ، ۵ ،
 خلخالی ، مولانا ، ۹۴ ،
 خلیل سلطان ، ۳۶ ،
 خلیل صوفی ، ۵۴ ،
 خلیل ابن میران شاه سلطان گورگانی ، ۳۶ ،

جان میرزا ملا ، ۶۸ ،
 جان میرزا ، ۱۱۵ ، ۲۴۱ ،
 جلال الدین ملک شاه سلجوقی ، ۲۱۷ ،
 جلال الدین شیخ هزار جریبی ، ۱۳۶ ،
 جلال الدین مولوی محمد بن بهاء الدین
 محمد بن حسن بلخی ، ۲۳۹ ،
 جلال الدین دوانی ملا ، ۱۶۱ ،
 جلال الدین سلطان ، ۶۳ ،
 جم ، ۲۹۳ ،
 جعفر ، ۲۹۶ ،
 جعفر طیار حضرت ، ۳۶ ،
 جهانگیر سلطان ، ۲۴ ، ۲۶ ، ۷۱ ، ۸۸ ، ۹۸ ،
 ۱۰۳ ، ۱۱۴ ، ۱۴۴ ، ۱۵۶ ، ۲۰۳ ،
 ۲۱۸ ، ۲۳۳ ، ۲۷۷ ، ۲۸۱ ، ۳۰۱ ،
 ۳۲۸ ، ۳۳۴ ، ۳۴۰ ،

چ

چنگیز خان ، ۱۷ ، ۳۱ ، ۳۲ ، ۳۷ ، ۱۳۹ ،
 ۳۱۰ ،

ح

حافظ شیرازی خواجه ، ۱۴۶ ،
 حسن بیگ سلطان ترکمان ، ۵۴ ، ۳۵۰ ،
 حسن ، ۲۹۶ ،
 حسن غزنوی ، ۱۸۱ ،
 حسن غزنوی سید ، ۴۸ ،
 حسن میمنندی ، خواجه ، ۸۲ ،
 حسین اندجانی ، آقا ، ۲۶۳ ،
 حسین خوانساری ، آقا ، ۱۳۰ ، ۲۰۴ ،
 حسین خواجه ثنائی ، ۳۳۱ ،

خوارزم شاہ، سلطان ، ۲۷۲
 خواجہ ملا گزرائی ، ۲۲۶
 خواجہ کلان ، ۱۴۳

د

دارا ، ۲۹۳
 داراب ، جويا ميرزا ، ۱۱۸
 دارا شکوہ ، ۱۱۲
 دانشمند خان ، ۱۰
 داعی ملا و انجدانی ، ۲۲۸
 دقیقہ ، مولانا ، ۵۰
 دولت سنگھ ، ۳۵۲
 دولت شاہ سمرقندی ، ۷۹

ذ

ذوالفقار جنگ خان بہادر ، ۲۱

ر

رای پتھورا ہندی ، ۲۱۹
 رتن سنگھ راجہ ، ۳۵۲
 رجب علی اخوند اصفہانی ، ۹۰
 رحمت خان ، ۱۷۴
 رحیم ، حکیم میرزا ، ۲۶۸
 رستم و سہراب ، ۸۲
 رستم میرزا ، ۸۰
 رشید الدین خواجہ ، ۳۵
 رشید الدین وطواط خواجہ ، ۳۵
 رکنا حکیم ، ۴۵
 رضا علیہ السلام ، ۲۸۳
 رونقی ہمدانی ، مولانا ، ۲۶
 زلیخا ، ۱۳۶ ، ۱۷۲ ، ۳۰۷
 زمان زرکش ، آقا ، ۲۰۲

زین الدین ، شیخ خوافی ، ۶۹

س

ساروتقی وزیر اعظم ، ۲۲۳
 سراج الدین علی خان آرزو ، ۲۴۶
 سربلند خان نواب ، ۳۱۵
 سرخوش ، ۳ ، ۳۶ ، ۱۰۸ ، ۱۵۰ ، ۲۱۰ ،
 ۶۷ ، ۲۰۷ ، ۲۷۹ ، ۳۴۷ ، ۲۰ ،
 ۱۵۷
 سرفراز خان نواب ، ۵۷
 سعدی شیرازی ، شیخ ، ۸۰ ، ۹۶ ، ۳۴۴ ،
 ۳۴۴ ، ۲۷۵
 سعد الملک امیر سائیلی قزوینی ، ۶۷
 سعد بن زنگی ، ۹۰
 سعد الدین جوینی شیخ ، ۲۱۹
 سعید خان طبیب ، ۱۳۷
 سکندر سلطان ، ۴۹
 سلطان محمد ، ۳۴۵
 سلطان مسعود بن سلطان محمود ، ۱۵۲
 سلمان ساوجی ، ۱۲۸ ، ۲۶۵
 سلمان فارسی ، ۶۷
 سلیمان ، ۲۴۷ ، ۲۶۵
 سلیمان صفوی ، ۳ ، ۱۶ ، ۲۵ ، ۲۸ ، ۳۴ ،
 ۴۲ ، ۴۵ ، ۴۶ ، ۶۷ ، ۷۲ ، ۷۳ ، ۱۰۰ ،
 ۱۲۶ ، ۱۳۱ ، ۱۳۸ ، ۱۵۲ ، ۱۵۴ ،
 ۱۹۴ ، ۱۹۵ ، ۲۹۹ ، ۲۰۲ ، ۲۰۳ ،
 ۲۰۹ ، ۲۱۹ ، ۲۲۱ ، ۲۲۴ ، ۲۳۳ ،
 ۲۳۴ ، ۲۲۶ ، ۲۶۷ ، ۲۹۷

شمس الدین ، ۱۳۸
 شمس الدین سلطان ، ۱۸۱
 شمس الدین فقیر مولانا دهلوی ، ۲۳۵
 ۳۱۴ ، ۳۱۳
 شمس الدین محمد خواجه ، صاحب دیوان ، ۴۶ ،
 ۳۴۵ ، ۱۶۸ ، ۱۴۸
 شیرین ، ۵
 شهاب الدین سہروردی شیخ ، ۲۳
 شهاب الدین غوری ، ۲۱۹
 شہریار ، ۲۳
 شہید ، مولانا ، ۱۹۸
 شہید ، قمی بابا ، ۱۵۵
 شیدا ، ملا ، ۲۰۴
 شیخی بیگ اصفہانی ، ۱۰۱

ص

صائب تبریزی میرزا ، ۳ ، ۶۲ ، ۷۱ ، ۷۲ ،
 ۳۱۳ ، ۱۱۴
 صدیق حسن ، ۳۰
 صدر الدین سرخسی ، ۲۸۳
 صدر الدین شیخ صفوی اردبیلی ، ۱۱۳
 صدراے حکیم مسیح الزمان ، ۱۸۴
 صفدر جنگ ، ۷ ، ۱۶ ، ۱۷۲ ، ۳۳۷

ض

ضمیری اصفہانی ، ۳۰۵
 ضیاء الدین کاشی ، ۱۸۰
 ضیاء الدین فارسی خجندی ، ۶۷
 ضیاء الدین سرخکتی ، ۱۶۹

ط

طاہر محمد خان مشہدی ، ۱۱۱

سلیم ، شاہزادہ ، ۲۶
 سنجر سلطان ، ۳۸ ، ۳۹ ، ۵۰ ، ۹۴ ، ۲۱۸ ،
 ۲۴۵ ، ۲۲۰ ، ۱۴۷
 سہری ، مولانا خوشنویس ، ۱۵۴

ش

شاہجہان ، ۷۱ ، ۱۰۵ ، ۱۱۲ ، ۱۲۲ ،
 ۳۴۹ ، ۲۹۵ ، ۲۷۷ ، ۲۳۳ ، ۱۴۴
 شاہ حسن ، ۱۴۳
 شاہ رخ بن تیمور نورگانی ، ۲۲۰ ، ۲۳۴ ،
 ۲۹۶ ، ۲۴۴
 شاہ سلیمان ، ۶۷ ، ۱۰۰
 شاہ صفی ، ۳
 شاہ قاسم انوار ، ۳۳۸
 شاہ قاسم تبریزی ، ۱۱۳
 شاہ عالم پادشاہ ، ۳۴۴
 شاہ عالم بہادر شاہ ، ۱۰
 شاہی بیگ اوزبک ، ۱۷
 شہاب الدین سہروردی ، ۲۳
 شبلی ، ۲۷۲
 شرف الدین علی خان میرزا ، ۳۳
 شرف جہان ، میرزا قزوینی
 شرف الدین علی باقی مولانا ، ۱۹۴
 شریف ترمذی ، ۱۵۸
 شفائی ، حکیم ، ۳۳
 شکر اللہ ، خواجه ، ۵۴
 شکر علی او بہارلو ، ۲۲۴
 شمر ، ۲۷۲
 شمسائی شیرازی ، ۳۶
 شمس الدین تبریزی ، ۲۳۹

عارف ملا محمد علی ، ۲
 عارف محمد یوسف گزرون ، ۴
 عارف قمی ، ۲
 عارفی خراسانی ، ۲
 عاشق سیستانی ، ۹
 عاشق محمد خیاط اصفهانی ، ۴ ، ۵ ، ۶ ، ۷ ، ۸
 عاصی ، ۱۰
 عالی محمد علی بیگ اصفهانی ، ۳
 عالی شاه ابن سلطان تکش ، ۱۱
 عالی محمد علی شیرازی ، ۱۰
 عالی میرزا ابوالمعالی نیشابوری ، ۱۰
 عباس از سادات معاصران شاه عباس ماضی ،
 ۱۴
 عباس شاه ماضی ، ۱۴ ، ۱۵ ، ۲۱ ، ۲۲ ، ۲۴ ، ۲۵ ، ۲۶ ، ۲۸ ، ۲۹ ، ۳۸ ، ۳۷ ، ۴۱ ، ۴۳ ، ۴۵ ، ۵۷ ، ۶۵ ، ۸۶ ، ۸۷ ، ۸۹ ، ۹۳ ، ۹۴ ، ۱۳۶ ، ۱۵۱ ، ۱۶۵ ، ۱۷۹ ، ۱۹۶ ، ۱۹۷ ، ۱۹۸ ، ۲۰۳ ، ۲۱۰ ، ۲۱۲ ، ۲۱۳ ، ۲۴۸ ، ۲۸۶
 عباس شاه ثانی ، ۱۸۰
 عباس علی رضا تبریزی ، ۱۴
 عباس قلی خان لژیکی داغستانی ، ۱۱
 عباس قلی خان شاملو ، ۲۶۷
 عباس نبی ، ۹۹
 عباسی میرزا عبدالوهاب معموری اصفهانی ،
 ۱۴
 عبد دهلوی ، ۱۵
 عبد میر عبدالحق امیر آبادی ، ۱۵
 عبد میر یزدی ، ۱۷

طاهر میرزا وحید ، ۳۱۷
 طاهر میرزا نصر آبادی ، ۵۱
 طاهر وحید میرزا وزیراعظم ، ۳۵۱
 طغان شاه ، ۱۳۸ ، ۲۱۲
 طغرل ابن ارسلان سلجوقی ، ۱۴۸
 طهاسب شاه ثانی ، ۲۱۵
 طهاسب شاه ، ۱ ، ۱۹ ، ۲۰ ، ۲۴ ، ۳۰ ، ۴۱ ، ۴۴ ، ۴۶ ، ۵۳ ، ۵۶ ، ۵۹ ، ۶۳ ، ۸۴ ، ۹۳ ، ۹۸ ، ۱۰۱ ، ۱۰۲ ، ۱۰۵ ، ۱۱۴ ، ۱۳۰ ، ۱۳۸ ، ۱۶۶ ، ۱۷۴ ، ۱۷۵ ، ۱۸۱ ، ۱۸۲ ، ۱۸۳ ، ۱۹۳ ، ۱۹۹ ، ۲۰۰ ، ۲۰۲ ، ۲۱۱ ، ۲۱۳ ، ۲۱۴ ، ۲۳۰ ، ۲۴۹ ، ۲۷۶ ، ۲۸۸ ، ۳۰۵ ، ۳۴۰ ، ۳۴۱ ، ۳۴۵
 طیفور ، ملک ، انجدانی ، ۲۲۸

ع

عابد ، ۱
 عابدی خراسانی ، ۱
 عادل ، ۱
 عادل شاه دکنی ، ۳۱
 عارف ابوالحسن کاشی ، ۳
 عارف امیر آبادی ، ۲
 عارف بخاری ، ۳
 عارف ، ۲
 عارف (تبریزی - عباس آباد) ، ۳
 عارف شیرازی امیر ، ۴
 عارف شیرازی ، ۳
 عارف لاهیجی گیلانی ، ۳
 عارف ملا لاهوری ، ۳

- عبد عبد اللہ میرزا بن سلطان حایری ، ۱۸
عبد عبدالائمہ ابن سید مرقوم میر نجات ، ۱۴
عبد عبد اللہ خلف ملا شرقی ، ۱۷
عبد عبدالوہاب گیلانی منجمی ، ۱۸
عبدالباقی ، ۱۵
عبدالجلیل ، ۱۵
عبدالحسنین ، ۱۵
عبدالحق قزوینی ، ۱۶
عبدالخالق غنجدوانی خواجہ ، ۱۶
عبدالصمد ، ۱۶
عبدالصمد اصفہانی ، ۳۲
عبدالرحیم خانخانان ، ۷۰ ، ۱۷۵ ، ۲۱۲
عبدالرزاق خراسانی ، ۱۸
عبدالرزاق گیلانی ، ۱۶
عبدالعزیز خان ، ۱۶ ، ۱۸ ، ۱۶۰
عبدالعزیز خواجہ ، ۲۴۴
عبدالعزیز خان سمرقندی ، ۱۷
عبدالغنی بیگ قبول ، ۱۵۴
عبدالمجید ، ۱۸
عبدالوہاب گیلانی منجم ، ۱۸
عبد اللہ خواجہ بلیانی ، ۲۲۶
عبد اللہ شیخ ، ۲۲۸
عبد اللہ سید مشہدی ، ۲۳۱
عبد اللہ قاضی ، یقینی ، ۳۴۹
عبد اللہ غالب ، ۱۷
عبد اللہ خان اوزبک ، ۲۰ ، ۳۴۲
عبد اللہ خان ، ۳
عبد اللہ جوری تیبخ ، ۱۸
عبد القادر الحافظ خواجہ ، ۱۷
عبدی گونا بادی ، ۱۹
عبدی میر عبد اللہ ، ۱۹
عبدی ابر قوہی ، ۱۹
عبدی خواجہ عبدالرحیم ، ۱۹
عبدی عبدالرزاق خراسانی ، ۱۸
عبید زاکانی قزوینی ، ۱۹
عتابی ، نجفی ، ۲۱
عتابی ، میرزا رفیع الدین محمد شہرستانی ، ۲۱
عتابی ، حسن بیگ ، ۲۰
عتابی ، استرابادی ، ۲۰
عجزی ، حسن بیگ شیرازی ، ۲۱
عراقی ، فخر الدین شیخ ابراہم ، ۲۳ ، ۲۴
عرب ، میرزا عرب مشہدی ، ۲۴
عرب ، میر عرب شاہ رضوی ، ۲۴
عرش ، میرزا طہاسب قلی بیگ ، ۲۴
عرفان سید اصفہانی ، ۲۵
عرضی ، ۲۵
عرفی ، مولانا جمال الدین سید محمد شیرازی ،
۳ ، ۲۶ ، ۲۷
عرفی ، قدیر اصفہانی ، ۲۵
عریان ، بابا طاہر عریان دیوانہ ، ۲۸
عزت خواجہ باقر غازی ، ۲۸
عزت ، ۲۸
عزت ، عبدالعزیز ، ۲۹
عزیز ، میر عزیز اللہ قزوینی ، ۳۰
عزیزی تبریزی ، ۳۱
عزیزی ، ۳۱
عزتی میرزا جانی قزوینی ، ۲۹
عزیز الدین شروانی ، ۲۸
عزیز الدین ، ۲۱
عزیز الدین نسفی ، ۳۱

- عزیز الدین محمود کاشی ، ۳۲
 عزیز قزوینی ، ۳۱
 عزمی ، مشہدی ، ۲۹ ، ۳۰
 عزمی ، میرزا محمد مومن فیروز آبادی
 شیرازی ، ۳۰
 عزیز سیفی ، ۳۱
 عذاری میرزا اسحق بیگ ، ۲۲
 عسجدی ، حکیم ہروی ، ۳۲ ، ۵۰ ، ۸۱ ،
 ۸۹
 عسجدی عبدالعزیز ابن منصور مروزی ، ۳۲ ،
 ۸۹
 عسکری نورالدین قمی ، ۳۲
 عسکری محمد عسکری میرزا ، ۳۲
 عشرت ، ۲۱
 عشرت قاضی محمد رضائی ، ۳۲
 عشرتی آقا علی ، ۳۳
 عشرتی مولانا ، ۲۴۲
 عشق مولوی جعفر علی ، ۳۳
 عشقی جمال الدین ابوالخیر بلخی ، ۹
 عشقی خواجہ جلال الدین ، ۳۵
 عشقی خوانی ، ۳۵
 عشقی کاشی ، ۳۴
 عشقی میرزا زین الدین حاجی ، ۳۳
 عشقی میرزا عبداللہ اصفہانی ، ۳۴
 عشقی مولوی غلام حضرت ، ۳۴
 عصری تبریزی ، ۳۷
 عصمت ، خواجہ عصمت اللہ ، ۳۶
 عصمت ، دختر قاضی سمرقندی ، ۳۶
 عضائیری رازی ، ۵۰
 عطا ، ابو طالب فرید الدین محمد ، ۳۷
 عطا ردی ، عبدالرحمان ابن محمد ، ۳۸
- عطا قاضی عطاء اللہ طهرانی ، ۳۷
 عطاء اللہ رازی ، ۳۷
 عطا نعیانی بلخی ، ۳۷
 عطائی عبدالکریم جونپوری ، ۳۷
 عظیم ، علی عظیم ، ۳۹
 عظیم نیشابوری ، ۳۸
 عفتی اسفرائینی ، ۳۹
 عمیق بخاری ، ۵۰
 علاجی ، ۴۱
 علا الدولہ شہزادہ ، ۱۳۴
 علاء الدین امام بیرجندی ، ۴۰
 علاء الدین ابن احمد ابن محمد سمنانی ، ۴۰
 علاء الدین دہلوی ، ۴۰
 علاء سید علاء الدین خراسانی ، ۳۹
 علاء میر یزدی ، ۳۹
 علائی ، میر سید علی ہمدانی ، ۴۱
 علائی ، قمی آشنائی ، ۴۰
 علم سید مرتضی اصفہانی ، ۴۱
 علمی ، ۴۱
 علمی قزوینی ، ۴۲
 علمی ، شاہ علی قلندر
 علی (ابوالقاسم) ابن باخرزی ، ۴۳
 علی ، آقا بندہ علی ابن خواجہ عبدالصمد
 گیلانی ، ۴۵
 علی ، ۴۴
 علی ، ۳۲ ، ۱۷۵ ، ۲۳۱ ، ۲۷۹ ، ۳۴۵
 علی بابا شاہ ابدال ، ۴۳
 علی ابن موسیٰ رضا ، ۲۶۵
 علی حسن ابن شاعر ، ۲۹
 علی حسن ، ۲۱ ، ۲۹ ، ۳۰ ، ۳۱ ، ۴۱ ،
 ۲۱۶ ، ۱۰۱
 علی ، علی دشتی ، ۴۵

- علی خواجہ حافظ علی جرجانی ، ۶۴
 علی خراسانی ، ۴۴
 علی ، علی رضا ، ۴۶
 علی شیرازی ، ۴۴
 علی اکبر بدخشانی ، ۴۵
 علی قوشنجی مولانا ، ۱۱۲
 علی قلی بیگ فرنگی ، ۴۳
 علی قلی خان ایک اکاشی ، ۱۶۵
 علی قلی خان شاملو ، ۲۳۸
 علی قلی خان، والہ (داغستانی) ، ۱۵ ، ۱۶۵
 علی گل استر آبادی ، ۴۵
 علی قلی بیگ ، ۴۶
 علی یکپای قزوینی ، ۴۴
 علی مراد خان ، ۳۲۹
 علی میرزا علی اکبر بدخشانی ، ۴۵
 علی ، مولانا علی گل استر آبادی ، ۴۵
 علی منشی استر آبادی ، ۴۴
 علمی شاہ قلندر ، ۴۱
 علوی خواجہ علی قلی خراسانی ، ۴۲
 علوی محمد طاہر کاشی ، ۴۲
 علوی میرزا محمد ہاشم شیرازی ، ۴۲
 عہاد ، عہاد الدین کرمانی ، ۴۷
 عہاد ، عہاد الدین لر ، ۴۶
 عہاد ، عہاد الدین قزوینی ، ۴۷
 عہاد ، عہاد الدین احمد کاتب ، ۴۹
 عہاد الدولہ دیلمی ، ۴۸
 عہاد ، عہاد الدین شیرازی ، ۴۷
 عہاد الدین زنگی ، ۱۸۲
 عہاد ، سلطان ابو منصور عہادہ سبزواری ، ۴۹
- عہادی ، حکیم عہاد الدین غزنوی ، ۴۸
 عہادی ، شہریاری ، ۴۸
 عنایت اللہ شیرازی ، ۸۷
 عنایت میرزا عنایت اللہ اصفہانی ، ۵۰
 عیاری استر آبادی ، ۵۳
 عیانی (یزدی) پسر مولانا «رفیعی» ، ۵۳
 عمر ، تاج الدین ابن مسعود ابن احمد ، ۴۹
 عمر شیخ ، میرزا ، ۳۴۵
 عنصری ، ابوالقاسم حسن بلخی ، ۵۰
 عنصری ، مولانا ملک الشعراء ، ۵۰ ، ۸۱ ، ۲۳۵
 عنوان چلبی ، محمد رضائی تبریزی ، ۵۱ ، ۱۸۲ ، ۱۶۹
 عہدی جنابندی ، ۵۲
 عہدی ساؤجی ، ۵۲
 عہدی قراگولی ، ۵۳
 عہدی قلندر خراسانی ، ۵۳
 عیسی ، ۱۸۴ ، ۲۰۴ ، ۳۴۲
 عیسی قاضی مسیح الدین ساوجی ، ۵۴
 عیسی جنگ ، ۵۵
 عیسی ، ملا عیسی حصاری ، ۵۵
 عیدی ، ۵۳
 عیدی ، قاضی مروزی ، ۵۳
 عین القضاة ابوالفضائل محمد بن عبداللہ ابن
 میر محمد میان جی ہمدانی ، ۵۵
- غ
- غازی الدین خان بہادر اعتقاد الدولہ ، ۱۵۶

فارغ حمید الدین ابن میر سعد الدین قزوینی،

۶۷

فارغ ، علامہ چلپی بیگ تبریزی بن میرزا

علی بیگ ، ۶۸

فارغی ، شیخ ابوالوجد ، ۶۹

فارغی ، میر فارغی شیرازی ، ۶۸

فارغی ، محمد صالح مرعشی ، ۶۹

فارغی هروی ، ۶۹

فاضل ، ملا محمد دین میرزا محمد باقر ، ۶۹

فانی ، امیر علی شیر نظام الدین ، ۷۰

فانی ، خواجه محمد دین ابن محمود دھدار

شیرازی ، ۷۰

فانی ، محسن کشمیری شیخ ، ۷۱

فانی ، مولانا علی کاتب ، ۷۰

فائز میرزا علاء الدین محمد شهرستانی ، ۷۱

فائز میر نصر ، ۷۱

فائض ملا محمد باقر ، ۷۲

فائض گیلانی ، ۷۲

فائق امینا ، ۷۲

فتاوی ، ۷۲

فناوی ، شاہی آقا ، ۱۰۵

فتح اللہ مولانا ، ۲۲۸

فتح علی خان ابن القاس میرزا ، ۷۳

فتحی ، اندجانی ، ۷۳

فتحی ، اصفہانی ۷۳ ، ۷۴ ، ۷۹

فتحی ، حکیم علی ابن محمد غزنوی ، ۷۳

فتوت حسین خان ، ۷۴

فتوی ، حکم اثیر الدین مروزی ، ۷۴

فخر رازی ۱۲۸ - ۷۵

غافل ، غافلانی محمد تقی طالقان ، ۵۷

غالب علی خان اصفہانی ، ۵۷

غباری کرمانی ، ۵۷

غروری سبزواری ، ۵۸

غریب ، خراسانی ، ۵۸

غریب ، شاہ غریب میرزا ، ۵۸

غریبی ، مولانا ماورالنہری ، ۵۹

غزالی ، حجة الاسلام ، امام ، ۱۸۱

غزالی ، حکیم غزالی مروزی ، ۶۰

غزالی ، مولانا غزالی شہدی ، ۶۰

غضائری ابو یزید محمد رازی ، ۶۱

غضنفر مولانا شجاع الدین ، ۶۱

غلام ، ملا سعید ، ۶۲

غلام نبی بریلوی ، ۳۴

غنی بیگ ہمدانی ، ۶۳

غنی ، حکیم عبدالغنی تفرشی ، ۶۴

غنی ، محمد طاہر کشمیری ، ۶۲

غنیمت کنجاہی لاهوری ، ۶۳

غواص الدین یزدی ، ۶۳

غیاث حلوانی شیرازی ، ۶۵

غیاث الدین سلطان ملک شاہ

خوارزم شاہی ، ۱۲۸

غیاث الدین طهرانی ، ۳۰۱

غیاث الدین منصور دشتکی شیرازی ، ۱۰۴

غیاث الدین میرزا منصور ، ۱۰۰

ف

فاخر ، ملا نصیر بہبہانی ، ۶۷

فارس ، میرزا محمد فارس ، ۶۷

فارسی ، ملا ضیاء الدین خجندی ، ۶۷

فارغ سبزواری ، ۶۸

- فخر الدین اسفرائنی مولانا ، ۲۱۹
 فخر ، فخر الدین محمد رزخالی ، ۷۴
 فخر ، فخر الدین اصفہانی ، ۷۵
 فخر ، فخر الدولہ فتح اللہ مستوفی ، ۷۵
 فخر الدین مولانا خطاط ہروی ، ۷۵
 فخر الدین اسعد گرگانی ، ۷۵
 فخری کاشی ، ۷۴
 فخری میرزا قمی موسوی ، ۹۵
 فدائی ، شیخ زادہ لاهیجی ، ۷۷
 فدائی ، میر عباد الدین استر آبادی ، ۷۷
 فراقی ، قاضی ابوالبرکہ سمرقندی ، ۷۷
 فراقی ، خواجہ ابولبرکت ، ۷۸
 فرج اللہ مولانا شومتری ، ۷۸
 فرخی ، ۵۰ ، ۷۹ ، ۸۰ ، ۸۱
 فرخی ، حکیم ابوالحسن علی ، ۷۸
 فردوسی ، طوسی ، ۸۰ ، ۸۱ ، ۸۲
 فردی اردبیلی ، ۸۶
 فردی مشہدی ، ۸۶
 فرسی ، خواجہ غیاث الدین (مکتوب خان) ،
 سبزواری ، ۸۷
 فرصت ، محمد بیگ ، ۸۷
 فروغی عطار قزوینی ، ۸۸
 فروغی عطار ، ۲۱۲
 فرہاد ، ۹۳ ، ۱۵۹ ، ۱۷۰ ، ۲۲۳ ، ۲۷۷
 فرید ، خواجہ فرید الدین کاتب ، ۸۹
 فرید الدین داماد ، ۲۸۳
 فرید الدین اردستانی ، ۹۰
 فرید الدین شکر گنج ، ۹۰
 فرید الدین شیرازی ، ۹۰
 فرید اندین عطار شیخ ، ۱۰ ، ۲۳۹
 فرید ، فرید الدین علی منجم ، ۸۹
 فریدون ، شیرازی ، ۹۰
 فریدون ، ملا ، ۹۰
 فریبی افشار کرمانی ، ۸۹
 فریبی اصفہان ، ۸۹
 فزونی ، سبزواری ، ۹۱
 فزونی ، میر محمود استر آبادی ، ۹۱
 فزونی ، میر محمود اللہ سبزواری ، ۹۱
 فسونی ملا محمود تبریزی ، ۹۱
 فسونی مرزا امام قلی بیگ ، ۹۲
 فصیحی ہروی ، ۹۴
 فصیحی تبریزی ، ۹۳
 فصیح پندت بندیادہر ، ۹۲
 فصیحہ جمیلہ خاتم اصفہانی ، ۹۲
 فضل ، ۹۴
 فضل ، مولانا فضل برادر زادہ مولانا خلخالی ،
 ۹۴
 فیضی ، ۱۱۰
 فیضی قزوینی ، ۹۵
 فضلی میر فضل اللہ موسوی ، ۹۴
 فضولی بغدادی ، ۹۵
 فطرت ، میرزا موسوی ، ۹۵
 فغان دہلوی ، ۹۶
 فغفور ، ۹۸
 فکرت ، میر غیاث الدین منصور ، ۱۰۰
 فکری اردو بادی ، ۱۰۲

فیض محسن کاشی ، ۱۰۸
فیضی ، ابوالفضل فیاضی ، ۱۰۹ ، ۱۱۰ ، ۱۵۷

ک

کاتب ، میر علی ، ۱۳۳
کاتب ، یزدی (کاشی) ، ۱۳۵
کاتبی ، محمد عبدالله نیشابوری ، ۱۳۴
کاتبی ، مولانا شهاب الدین ترشیزی ، ۱۳۳
کاشف ، آقا اسمعیل معمار ، ۱۳۶
کاشف ، شریقا ، ۱۳۶
کاشف ، میر کاشف علی لکهنوی ، ۱۳۵
کاشی ، ۱۳۷
کاشفی ، بدخشانی ، ۱۳۶
کاشفی ، مولانا حسن کاشی ، ۱۳۶
کاظمائی ، تبریزی ، ۱۳۷
کاظمائی ، حکیم ، ۱۳۷
کاکائی ، قزوینی ، ۱۳۹
کاظم آقا صادق صدیقی ، ۱۳۷
کافرک ، جمال الدین محمد ، ۱۳۸
کافر ، حاجی محمد طاهر بخاری ، ۱۳۷
کافرنی ، میرزا محمود شیرازی ، ۱۳۸
کافی ، اردو دی با ، ۱۳۸
کافی ، اردبیلی ، ۱۳۸
کاسی ، سبزواری ، ۱۴۰
کاسی اصفہانی ، ۱۴۰
کاهی ، نجم الدین محمد ابوالقاسم اصفہانی ،
۱۴۱
کامران برادر میرزا مراد جوئیہا ، ۱۳۹

فکری استر آبادی ، ۱۰۰
فکری رازی ، ۱۰۱
فکری دماوندی ، ۱۰۱
فکری محمد رضا بیگ ابن شیخی بیگ اصفہانی ،
۱۰۰
فکری سید میر محمد جامہ باف مشہدی ، ۱۰۰
فقیر میر شمس الدین دہلوی ، ۹۹
فقیر میر نوازش علی ، ۱۰۰
فقیری ، ۹۸
فنگاری ، قاضی احمد سبزواری ، ۱۰۲
فلسفی منوال بریلوی ، ۱۰۳
فلکی نجم الدین محمد شروانی ، ۱۰۳
فنائی ، شیخ احمد خلخالی ، ۱۰۳
فنائی ، میرزا علی اصغر سید رضوی مشہدی ،
۱۰۴
فنائی ، سبزواری ، ۱۰۴
فنائی ، میر کمال الدین حسین ہروی ، ۱۰۵
فنائی ، آقا شاہی ، ۱۰۵
فنائی پهلوان محمود ، ۱۰۴
فنی ، ۷۲
فوجی ، ملا مقیم بن ملا قیدی ، ۱۰۵
فوزی ، ۱۰۶
فہمی کاشی ، ۱۰۶
فہمی میر شمس الدین محمد کرمانی ، ۱۰۶
فیاض عبدالرزاق لاهیجی ، ۱۰۷
فیروز سلطان ، فیروز دہلوی ، ۱۰۷
فیضان ، محمد ابراہیم ، ۱۰۸
فیض ترمذی ، ۱۰۹
فیض ، علی ، ۱۰۸
فیض کاشی ، ۱۰۸

کوثری میر عقیل ہمدانی ، ۱۵۱
 کوکب میرزا مهدی ابن میرزا یوسف
 تبریزی ، ۱۵۱
 کشفی مولانا سلامت اللہ بدایونی ، ۱۴۱
 کفشگر گارزونی ، ۱۴۳
 کوکبی بخاری ، ۱۵۱
 کوکبی ، قباد بیگ قزوینی ، ۱۵۱
 کوهساری طبری ، ۱۵۱
 کیچک میرزا ، ۱۵۲
ق
 قابوس ، شمس الدین (ابوالمعالی) ، ۱۱۱ ،
 ۱۱۳
 قادر ، وزیر خان دهلوی ، ۱۱۱
 قادری پانی پتی ، ۱۱۱
 قادری سلطان پوری ، ۱۱۲
 قاسم انوار شاہ ، ۳۳۸
 قاسم انوار شاہ تبریزی ، ۱۱۳
 قاسم اصفہانی ، ۱۱۲
 قاسم مازندرانی ، ۱۱۳
 قاسم معین الدین علی ، ۱۱۳
 قاسم ، میرزا قاسم ، ۱۱۳
 قاسم ، میرزا سراج الدین ، ۱۱۳
 قاسم ، ملا علی طوسی ، ۱۱۲
 قاسم ، قاسم خان ، ۱۱۴
 قاسم ، ملا قاسم دیوانہ مشہدی ، ۱۱۴
 قاسم ، علامہ زمان مرزا گونا بادی ، ۱۱۲
 قاسمی اردستانی ، ۱۱۵
 قاسمی ، خواجہ ابوالقاسم ، ۱۱۶
 قاسمی ، شیخ ابوالقاسم گارزونی ، ۱۱۵
 قاسمی ، مولانا مجد الدین ، ۱۱۴

کاملی ، قوام الدین عبداللہ ، ۱۳۹
 کاملی ، ملک سعید ، ۱۴۰
 کمال ، کمال الدین خجندی ، ۱۴۶
 کمال ، خلاق المعانی کمال الدین اسمعیل ابن
 جمال الدین عبدالرزاق اصفہانی ، ۱۴۹
 کمال ، ۱۴۵
 کمال الدین ، ۹
 کمال الدین مید کچکولی بلخی ، ۱۵۰
 کمال الدین طهرانی ، ۱۴۹
 کمال الدین محمد ، ۱۴۸
 کمال ، ملک کمال کوتہ پای ، ۱۴۸
 کمال ، میر کمال الدین کاشی ، ۱۴۸
 کمال الدین رفیقی ، ۱۷۲
 کمال ، کمال اللہین زنجانی ، ۱۴۸
 کمال الدین محمد ابن غیاث الدین محمد فارسی
 شیرازی ، ۱۴۹
 کمال گیلانی ، ۱۴۶
 کمالی نیشابوری ، ۱۵۰
 کلامی مصلح الدین لاری ، ۱۴۳
 کلبلی بہار لو ، ۱۴۴
 کلبی ، بیگ ذوالقدر ، ۱۴۴
 کلبی ، کلب علی شیرازی ، ۱۴۴
 کلیم میرزا ابو طالب ، ۱۴۴
 کیخسرو ، ۱۱۱
 کیخسرو کرخی ، ۱۵۲
 کیکاؤس ، عنصر المعانی امیر کیقاؤس بن
 سکندر قابوس بن وشمگر ، ۱۵۳
 کیتباد ، ۱۶۸
 کریم خان سلطان ، ۲۶۸
 کمگو عبدالرحیم کشمیری ، ۱۵۰

- قاسمی ، میرزا قاسم جنا بندی ، ۱۱۴
 قاضی راضی ابن قاضی مسعود رازی ، ۱۱۷
 قاضی غلام نبی بریلوی ، ۳۴
 قاضی مسعود راضی ، ۱۷۹
 قاضی عبداللہ رازی ، ۱۱۷
 قاسمی ، گیلانی ، ۱۱۷
 قانعی ، کمردوز ، ۱۱۷
 قائلان بیگ ، ۱۱۱
 قائم ، محمد قائم چاند پوری ، ۱۱۸
 قبول عبدالغنی بیگ بدخشانی ، ۱۱۸
 قتلی بخاری ، ۱۱۸
 قتیل میرزا محمد حسین دہلوی ، ۱۱۹ ، ۱۲۰
 ۱۴۱ ، ۱۲۱
 قدرتی ، شیرازی ، ۱۲۲
 قدرتی ، ۱۱۲
 قدسی ، امیر حسین کربلائی ، ۱۲۳
 قدسی حکیم مصطفیٰ گیلانی ، ۱۲۳
 قدسی سبزواری ، ۱۰۱
 قدسی ، جان محمد ، ۱۱۲ ، ۱۴۴
 قدیمی ، نقاش گیلانی ، ۱۲۳
 قراری ملا نورالدین مولانا عبدالرزاق گیلانی ،
 ۱۲۳
 قرا جهان شاہ ، ۱۲۴
 قرانی مشہدی ، ۱۲۴
 قربان ، عبدالرزاق ، ۱۲۵
 قراین حکیم نثار علی لکھنوی ، ۱۲۵ ، ۱۲۶
 قریب حبیب اللہ ابن میرزا رجب علی طهرانی ،
 ۱۲۵
 قریبی دماوندی ، ۱۲۵
 قسمت ، ملا محمد قاسم مشہدی ، ۱۲۶
- قسمت ، ملا علی نقی قمی ، ۱۲
 قسمتی ، میرزا محمد علی امیر آبادی ، ۱۲۶
 قسمتی ، میرزا قائم بیگ ابن افشار ، ۱۲۶ ،
 ۱۲۷
 قطب الدین خواجہ سمرقندی ، ۳۵
 قطب ، خواجہ قطب الدین بختیار کاکی اوشی ،
 ۱۲۷
 قطب ، ملا قطب الدین ، ۱۲۷
 قطب الدین خسرو شاہ ، ۱۲۸
 قطران ، حکیم تبریزی ، ۱۲۸
 قلج ، طمغاج خان ، ۴۹
 قلیچ ، قلیچ اللہ ، ۱۲۸
 قلی خان امام ، ۱۹۳ ، ۲۹۶ ، ۲۳۰
 قلی خان ، ۲۸۳
 قمری بغدادی شیخ ، ۱۱۸
 قمری ، مولانا سراج الدین آملی ، ۱۲۸
 قوام الدین حسین شیرازی ، ۱۲۹
 قوام الملک غزالی ، ۱۲۹
 قوام الدین نقیب ، ۱۲۹
 قواسی ، امیر بدر الدین الرازی ، ۱۲۹
 قواسی ، ۱۲۹
 قوسی تبریزی ، ۱۳۰
 قوسی شومتری ، ۱۳۰
 قوسی طوسی ، ۱۳۰
 قیصری ، ۱۳۲
 قیدی ملا نیشابوری ، ۳۸ ، ۱۰۵ ، ۱۳۰
 قیدی کرمانی ، ۱۳۱
 قیدی شیرازی ، ۱۲۲

گ

- گرامی تبریزی ، ۱۵۴
 گرامی ، محمد قلی بیگ ، ۱۵۳
 گرامی ، ابوالقاسم بیگ اصفہانی ، ۱۵۴
 گرامی دہلوی ، ۱۵۴
 درہ ، ملا مومن اصفہانی ، ۱۵۴
 گبری ، محمد قاسم قاسمی ، ۱۵۳
 گرگانی ، اوحد الدین جرجانی ، ۱۵۴
 گلخنی قمی ، ۱۵۵
 گلبدن بیگم ، ۱۵۵
 گلرخ بیگم ہندی ، ۱۵۵
 گلستان بیگم ، ۱۵۵
 گلشن ، سعد اللہ دہلوی ، ۱۵۵
 گلشنی شیرازی ، ۱۵۶
 گنا بیگم دہلوی ، ۱۵۶
 گوہر شاد بیگم ، ۲۴۴

ل

- لامع ، میرزا انور ہمدانی ، ۱۵۷
 لذتی ، حسین بیگ ہمدانی ، ۱۵۷
 لذتی ، ملا مہدی ، ۱۵۱
 لسانی کاشی ، ۱۶۰
 لسانی شیرازی ، ۱۵۸ ، ۱۵۹
 لطف اللہ ، ۱۶۰
 لطف اللہ قاضی بخاری ، ۱۶۰
 لطف علی حاجی بیگ ، ۲۲ ، ۲۲۳
 لطف علی خان بیگلر بیگی ، ۱۶۰
 لطفی جونپوری ، ۱۶۲
 لطفی ، پرکاش داس بریلوی ، ۱۶۲
 لطفی رومی ، ۱۶۱
 لطفی شیرازی ، ۱۶۲

- لطفی مشہدی ، ۱۶۱
 لطفی ابن عرفی تبریزی ، ۱۶۱
 لطفی مولانا اسعد الحق رازی ، ۱۶۱
 لوند ، ۱۶۲
 لیلی ، ۱۷۰ ، ۲۲۵ ، ۳۳۷ ، ۳۴۱ ، ۲۹۷
 لیلی مجنون ، ۱۰۳

م

- مالک اشتر نجفی ، ۱۶۷
 مانی کاسہ گر مشہدی ، ۱۶۳
 مانی شیرازی ، ۱۶۴
 ماہر ، ۱۶۵
 ماہر ، میرزا محمد علی ، ۱۶۴
 ماہر ، میرزا علی قلی دامغانی ، ۱۶۴
 ماہی آفاق ، ۱۶۵
 مائل اسمعیل بیگ طہرانی ، ۱۶۵
 مائل ، قطب الدین خان دہلوی ، ۱۶۶
 مائل ، قلیچ بیگ خان شاملو ، ۱۶۵
 مائلی تبریزی ، ۱۶۶
 مائلی ، ۱۶۶
 مبارک ، ۱۶۶
 مبارک شیخ ناگوری ، ۱۰۹
 مبارک شاہ سید مرورودی ، ۱۶۷
 مبارک ، ۱۶۷
 مبارک خان سید ، ۱۹۳
 متین میرزا عبدالرضا اصفہانی ، ۱۶۷
 مجازی لاهیجی ، ۱۶۷
 مجد الدین قزوینی ، ۲۲۳
 مجد ، مجد الدین ہمگر شیرازی ، ۱۴۸
 مجد الدین خوانی ، ۱۷۰
 مجد الدین ، ۱۶۹

محمد حسین رضوی ، ۱۸۴
 محمد ، محترم امام ابو حامد غزالی ، ۱۸۷
 محمد خان سیستانی ، ۲۲۰
 محمد خان ، ۱۹۹
 محمد خدا بنده سلطان ، ۳۲۷
 محمد خراسانی ، ۱۸۲
 محمد دین بدیع ، ۱۸۲
 محمد رازی ، ۱۸۳
 محمد رستم‌داری ، ۱۸۲
 محمد زمان مشہدی ، ۹۵
 محمد سمرقندی ، ۱۸۲ ، ۱۸۳
 محمد سید محمد بن ناصر علوی ، ۱۸۱
 محمد ، سید محمد پرده دار بلخی ، ۱۸۴
 محمد ، سید محمد گجراتی ، ۱۸۳
 محمد سید نجفی ، ۱۸۰
 محمد سلطان صفوی ، ۲۰ ، ۱۰۶
 محمد شمس الدین محمد کاتب بلخی ، ۱۸۲
 محمد شاہ ، ۷۴
 محمد شاہ اتابک ، ۱۷۳
 محمد شاہ ، ۱۵ ، ۷۴
 محمد شفیع مستوفی ، ۳۴
 محمد صادق ، آقا ، ۶۳
 محمد مکین میرزا ناصر ، ۲۷۳
 محمد مومن مرزا ابن بدیع الزمان ابن سلطان
 حسین میرزا گورگان ، ۲۴۲
 محمد مومن میرزا ، ۱۵۵
 محمد مومن ، ۶
 محمد ملا ، ۱۸۱

محمد الدین شرف ابو سعید ، ۱۵۹
 محمد الدین قاضی ، ۱۷۰
 محمد الدین جربادقانی ، ۱۷۰
 مجذوب میرزا تبریزی ، ۱۷۰
 مجتبی لاری میر احمد ، ۱۷۴
 مجتبی شیرازی ، ۱۷۵
 مجلسی اصفہانی ، ۱۷۱
 مجلسی هروی ، ۱۷۱
 مجنون یزدی ، ۱۷۲
 مجنون ، ۱۷ ، ۱۷۲ ، ۲۱۵ ، ۲۲۳ ، ۳۴۱
 ۳۴۳ ، ۳۳۷ ، ۳۴۴
 مجنون ، درویش مجنون سمرقندی ، ۱۷۱
 مجنون ، چپ نویس ، ۱۷۱
 مجید ، ۱۷۳
 مجیر الدین بیلقانی ، ۱۷۳
 محمد ابراهیم ، آقا ، ۱۰۸
 محمد ابراهیم قاضی اصفہانی ، ۵۰
 محمد اکبر ، جلال الدین ، ۲۱ ، ۴۵ ، ۵۵
 ۵۹ ، ۷۷ ، ۹۱ ، ۱۰۴ ، ۱۰۹ ، ۱۱۷
 ۱۳۷ ، ۱۳۴ ، ۳۰۸
 محمد جان ، قدسی ، ۳۱۵
 محمد ، حاجی ، ۱۸۴
 محمد ، حافظ قرآن ، ۱۸۴
 محمد بن عبدالله ابن میر محمد میانجی ہمدانی ،
 عینی القضاة ، ۵۵
 محمد حکیم شیرازی ، ۱۸۴
 محمد حسین ناجی ، آقا ، ۱۰۸
 محمد حسین میرزا قتیل ، ۳۴ ، ۲۲۱
 محمد حسین میرزا ، ۱۸۲
 محمد حسین ، ۱۸۴

مرتضیٰ قلی بیگ ، ۱۹۴
 مرتضیٰ قلی خان ابن حسن خان شاملو ،
 ۱۹۵
 مرتضیٰ قلی خان قورچی باسی ، ۱۹۶
 مرتضیٰ قلی خان شاملو ، ۷۵ ، ۱۹۶
 مرزا غازی ، ۱۹۷
 مرزبان حکیم رفیع الدین فارسی ، ۱۹۷
 مرشد ، قلی خان استان جلو ، ۱۹۸
 مرشد ، خواجه میرک شیرازی ، ۱۹۱
 مرشد ، مولانا مرشدی زاده ، ۱۹۸
 مرشد قلی بیگ ابن عباس قلی خان ، ۱۹۸
 مروی خواجه حسن بن جلال الدین منصور
 سمنانی ، ۱۹۶
 مروی محمد ہاشم مروی ، ۱۹۷
 محمد عوفی ، ۲۱ ، ۴۳ ، ۷۴ ، ۸۹ ، ۱۲۹ ،
 ۱۶۹ ، ۱۸۲ ، ۲۶۶
 محمد علی ، آقا ، ۲۸۱
 محمد علی انصاری ، ۱۶۵
 محمد علی ، ملا ، ۲۲۱
 محمد علی ، حزین تنیخ ، لاهیجی ، ۳۰۸ ،
 ۶۳ ، ۳۱۲
 محمد علی ، شیخ طبعی ، ۱۹
 محمد علی ، ماهر ، ۶۲
 محمد همگر ، ۹۰
 محمد ایلدگر سلطان ، ۶۷
 محمود غزنوی یمین الدولہ ، ۱۷ ، ۳۲ ،
 ۳۸ ، ۵۰ ، ۶۰ ، ۸۷ ، ۸۹ ، ۸۰ ، ۸۱ ،
 ۶۱ ، ۵۸ ، ۸۴ ، ۱۶۵ ، ۲۳۵ ، ۳۵۱
 محمود ، مغنی پسر ، ۱۶۱

معی الدین ابن عربی ، شیخ ، ۴۰
 محب ، مرزا محمد قلی خان ، ۱۷۴
 محبت خان بریلوی ، ۱۷۴
 محترم امیر ہاشم قصہ گو ، ۱۷۵
 محتشم مولانا ، ۱۰۲ ، ۱۷۴ ، ۱۷۵ ، ۳۱۹ ،
 محتشم ، ۱۷۷
 محترم قلی خان بیگ ، ۱۷۹
 محرم ، میر حسین شاہ ، ۱۷۸
 محروم ، ابو تراب ، ۱۷۹
 محرمی ، ۱۷۹
 محسن ، بدری ، ۱۸۰
 محسن ، شیرازی ، ۱۸۰
 محسن ، میرزا ، ۱۶۳
 محسن ، ملا محسن ، ۱۸۰
 محسن ، شیخ قانی ، ۶۲
 محزون ، مولانا محمد حسین خطاط تبریزی ،
 ۱۷۹
 مختاری حکیم ، ۴۸
 مخلص ، اندرام لاهوری ، ۱۹۲
 مخلص کاشی ، ۱۹۳
 مدهوش ، اصفہانی ، ۱۹۳
 مذاقی اصفہانی ، ۱۹۳
 مراد ، استر آبادی ، ۱۹۳
 مراد ، دکنی میرزا ، ۱۱۳
 مرادی ، ۱۹۴
 مرتضیٰ ارتیبائی ، ۱۹۵
 مرتضیٰ سمنانی ، ۱۹۵
 مرتضیٰ از سادات اصفہانی ، ۱۹۵

- مست تبریزی ، ۱۹۹
 مستی مرزا زین العابدین ، ۱۹۹
 مستغنی محمد امین کشیری ، ۱۹۹
 مسرت ، مرزا اشرف عامری ، ۲۰۰
 مسرور ، آقا رضی ، ۲۰۰
 مسرور ولی محمد خان شاملو اصفہانی ، ۲۰۰
 مسلمی شیرازی ، ۲۰۲
 مسعود امیر فخر الدولہ ابن بہمن ، ۲۰۱
 مسعود سعد ابن سلمان ، ۲۰۱
 مسعود سلطان بن سلطان محمود
 مسعود قاضی ، ۱۱۷
 مسعود خواجہ بخاری ، ۳۶
 مسعود ولد آقا زمان ، ۲۰۲
 مسعود ملا اصفہانی ، ۲۰۲
 مسعود کابلی ، ۲۰۲
 مسعود نجم الدین ہروی ، ۲۰۲
 مسعود شیرازی ، ۲۰۱
 مسیب خان ، ۱۹۹
 مسیحا ، سعد اللہ پانی پتی ، ۲۰۴
 مسیح ، خردہ فروش ، ۲۰۳
 مسیح ، حکیم رکن الدین مسعود ، ۲۰۲
 مسیحی ، تبریزی ، ۲۰۴
 مشتاق ، اخوند محمد باقر ، ۲۰۷
 مشتاق ، ملا حسین ، ۲۰۶
 مشتاق ، منشی بیچناتہ بریلوی ، ۲۰۷
 مشتاق ، میر سید علی ، ۲۰۴ ، ۲۰۵
 مشتاق ، میرزا نصیر ، ۲۰۴
 مشرب ، بہولا سنگھ ، ۲۰۸
 مشربی ، کاشی ، ۲۰۸
 مشیر ، ۲۱۰
 مشتری استر آبادی ، ۲۰۷
 مشکی میر محمود تبریزی ، ۲۰۹
 مشکی درویش اصفہانی ، ۲۱۰
 مشقی بخاری ، ۲۰۹
 مشقی ، میرزا محمد رضا قمی ، ۲۰۹
 مشقی ، شیخ مکھن سنبھلی ، ۲۰۹
 مشہور ایرانی ، ۲۱۰
 مشہوری اصفہانی ، ۲۱۰
 مصاحب ، نائینی ، ۲۱۰
 مصحفی ، غلام ہمدانی دہلوی ، ۲۱۱
 مطربی قزوینی ، ۲۱۲
 مطربہ کاشغری ، ۲۱۲
 مظفر ، ۱۲۸
 مظفر ، مرزا ابن سنجر مرزا ، ۲۱۴
 مظفر ، مرزا مظفر حسین کاشی ، ۲۱۳
 مظفر ، شیخ رباعی ہروی ، ۲۱۳
 مظہر علی خان ، ۲۱۵
 مظہر ، مرزا جان جانا ، ابن میرزا جان علوی
 دہلوی ، ۲۱۴
 مظہر الدین قوشنجی ، ۲۱۵
 مظہر ، گجراتی ، ۲۱۵
 مظہر کشمیری ، ۲۱۵
 معصوم ، میر رفیع الدین حیدر معانی کاشی ،
 ۲۱۷
 معانی کاشی ، ۲۱۷
 معلوم ، محمد حسین بیگ تبریزی ، ۲۱۸
 معنی جامی ، ۲۱۸
 معنی شیرازی ، ۲۱۸
 معنوی ، خواجہ لطف بخاری ، ۲۱۸

- معین الدین شیرازی ، ۲۱۸
 معین ، مولوی معین الدین بدایونی ، ۲۱۹
 معین الدین یزدی ، ۲۱۹
 مغربی مولانا محمد شیرین ، ۲۲۰
 مغول عبدالوہاب بیگ سمرقندی ، ۲۲۰
 مفتون ، میرزا عبدالرحیم بیگ ، ۲۲۱
 مفرد ، ملا محمد ہمدانی ، ۲۱۱
 مفرد ملا ، ۲۲۱
 مفلس مشہدی ، ۲۲۱
 مفید ، ۲۲۱
 مفیدی ، ۲۲۲
 مکتبی شیرازی ، ۲۲۵
 مکین ، میرزا محمد فاخر ، ۲۲۵
 مکتوب خاں سبزواری ، ۸۷
 مقصود ، برادر باقر خوردہ فرش ، ۲۲۳
 مقصود ، یوسف شاہ ، ۲۲۳
 مقصدی ساوجی ، ۵۲
 مقیم اصفہانی ، ۲۲۴
 مقیمی ، میرزا حسن بیگ ، ۲۲۴
 ملا خواجہ گزرونی ، ۲۲۶
 ملا سبزواری ، ۱۰۸
 ملا میر تربتی ، ۲۴۸
 ملا غیاث اللہ شیخ الاسلام ، ۱۷۹
 ملا نظیری ، ۳۹
 ملا مراد قزوینی ، ۱۹۴
 ملالی دیلمی ، ۲۲۶
 ملک شاہ ، ۱۳۸
 ملک شاہ ، سلطان جلال الدین ملک شاہ ابن
 الپ ارسلان ، ۲۲۹
 ملک دیلمی ، ۲۲۶
 ملک قمی ، ۲۲۷
 ملک محمد تونی ، ۲۲۸
 ملکی توپسرکانی ہمدانی ، ۲۲۹ ، ۲۳۰
 ملوک عجم ، ۲۸۵
 ملولی ، خلیفہ میر اسد اللہ اصفہانی ، ۲۳۰
 ملہمی تبریزی ، ۲۳۰
 ملہمی کوکنی دکنی ، ۲۳۰
 ملہمی بافتی ، ۲۳۱
 ممتاز ، فضل علی بیگ ، ۲۳۱
 منت ، کریم خان افشا ، ۲۳۱
 منت ، میر قمر الدین دہلوی ، ۲۳۱
 منشور محمد یوسف حاجی اصفہانی ، ۲۳۳
 منصف محمد اسمعیل تبریزی ، ۲۳۳
 منصف عبدالحی خواجہ ، ۲۳۳
 منصف شیرازی ، ۱۳۶
 منصور برخوردار بیگ ، ۳۳۴
 منصور غیاث الدین تبریزی ، ۲۳۴
 منعم حکاک شیرازی ، ۲۳۴
 منعم میرزا عبدالرحمن محتسب بخاری ، ۲۳۴
 منوہر ، ۳۳۵
 منوچہری ، احمد بن یعقوب بلخی ، ۵۰
 منو لال بریلوی ، ۱۰۳
 منہی ، میر منہی زوارہ ، ۲۳۳
 منیر ، محمد باقر اصفہانی ، ۲۳۵
 منیر لاہوری ابن میر عبدالمجید ملتانی ، ۲۳۵
 موالی تونی ، ۲۳۶

- موالی لاری ، ۲۳۶
 موالی ، میرزا ابوالحسن اصفهانی ، ۲۳۶
 موالی ، ترکمان ، ۲۳۶
 موجود ، میرزا اصفهانی ، ۲۳۶
 موجود ، مکهن لال بدایونی ، ۲۳۷
 موجی ، قاسم خان بدخشانی ، ۲۳۷
 موجی نهندانی ، ۲۳۷
 مودود ، چشتی خواجه ، ۲۳۷
 موسی ، موسی رضا همدانی ، ۲۳۸
 موسی بیگ ساوجی ، ۲۳۸
 موسی ۱۱۳ ، ۱۴۰
 موسی ، ۲۹۶
 موسوی میر محمد هاشم مشهدی ، ۲۳۸
 موسوی خان ، ۹۶
 موسوی میر محمد افضل ، ۲۳۸
 مولانا وقوعی (محمد شریف) تبریزی ، ۳۳۰
 مولانا صبوحی ، ۱۸۰
 مولانا محتشم ، ۱۷۱
 مولی ، عبدالمولی ابن آقا عباد اصفهانی ، ۲۴۰
 مومن آقا جی اصفهانی ، ۲۴۳
 مومن سمرقندی ، ۲۴۲
 مومن ، مولانا مومن حسین یزدی ، ۲۴۱
 مومن ، میر محمد مومن امیر آبادی ، ۲۴۰
 مومن ، حسین مولانا ، ۶۴
 مونس ، ۲۳۸
 موید الدین ابوالفتح بغدادی ، ۱۹۶
 سہابت خان ، ۲۴۳
 مهدی میر محمد مهدی ، ۲۴۳
 مهدی رازی ، ۲۴۳
 مهدی پهلوان ، ۲۴۳
 مهدی میرزا محمد مهدی ابن میرزا محمد شفیع
 مستوفی ، ۲۴۴
 مہری جلائر تبریزی ، ۲۴۴
 مہستی گنجوی ، ۲۴۵
 میر ابوالعلی گنجوی ، ۱۰۳
 میر طاہر اصفهانی ، ۲۴
 میر جملہ ، ۲۴۸
 میر حسین شیشہ گر ، ۲۰۸
 میر غیاث الدین منصور دشتکی شیرازی ، ۶۴
 میرزا فاخر ، ۱۲۵
 میرزادہ ، ۲۴۱
 میرزا مهدی ابن میرزا حبیب اللہ حیدر ،
 ۲۴۳
 میرزا جعفر معاری ، ۱۶۴
 میر خان ، ۲۴۸
 میر شیخ الاسلام سبزواری ، ۲۴۷
 میر کرمان ، ۲۴۷
 میر مشتاق ، ۳۰۵
 میر ہاشم ، ۲۱۷
 میر محمد زمان (راسخ) ، ۳۱۳
 میر دیسی ہاپون ، ۳۳۵
 میر مقبول ، ۲۲۲
 میر کریمی خوافی ، ۱۴۱
 میر عظمت اللہ (بلگرامی) ، ۱۰۰
 میر سید محمد صاحب ، ۴۱
 میر کلنگ ، ۱۴۴
 میر محمد تنی دہلوی ، ۲۴۶
 میرک جان بلخی ، ۲۴۸

- میران شاہ گورگانی ، ۳۶
 میرکی اعمی ، ۲۴۹
 میلی ، میرزا جلائر ہروی ، ۲۴۹ ، ۲۵۰ ، ۲۵۱ ، ۲۵۲ ، ۲۵۳ ، ۲۵۴ ، ۲۵۵ ، ۲۵۶ ، ۲۵۷ ، ۲۵۸ ، ۲۵۹ ، ۲۶۰ ، ۲۶۱
 میلی ، شادمانی ، ۲۶۲
 می کلان ، ۲۶۲
- ن**
- ناجی تبریزی ، ۲۶۳
 ناجی ، آقا حسین اندجانی ، ۲۶۳
 نادر شاہ ، ۲۷۴
 نادر مروزی ، ۲۶۳
 نادری سمرقندی ، ۲۶۳
 نادری شوستری ، ۲۶۴
 نادری سیالکوٹی ، ۲۶۴
 نادم گیلانی ، ۲۶۴
 ناصر الدین خواجہ قطب الدین مرعشی ،
 ۲۶۶
 ناصر بخاری ، ۲۴۷
 ناصر خواجہ ابو نصر ، ۲۶۵
 ناصر خسرو سید اسد اللہ مازاندرانی اصفہانی ،
 ۲۶۵
 ناصر ، درویش ناصر بخاری ، ۲۶۵
 ناصر ، شاہ ناصر خواجہ ، ۲۶۶
 ناصر ، شیخ ناصر بجنفی ، ۲۶۶
 ناصر علوی غزنوی ، ۱۸۱
 ناصر علی سرہندی ، ۳۹ ، ۴۲
 ناصری ، محمود ناصر میرزا ابن سلطان حسین
 میرزا ، ۲۶۶
- ناصر قاضی ، ۲۶۶
 ناظم محمد صادق خواجہ تبریزی ، ۲۶۷
 ناظم ہروی ، ۲۶۷
 ناظمی ، ۲۶۷
 ناسی کشمیری ، ۲۴۹
 ناسی میرزا افضل شبرانی ، ۲۴۹
 ناسی میرزا محمد صادق ، ۲۶۸
 ناسی میر محمد معصوم خان بکری ، ۲۶۹
 ناسی ، نور اصفہانی ، ۲۷۰
 نافع قمی ، ۲۶۷
 نائب میرزا محمد رضا ، ۲۷۰
 نجات ، میر عبدالعالی اصفہانی ، ۲۷۰
 نجاتی ، مولانا عبدالعلی مشہدی ، ۲۷۱
 نجف خان ذوالفقار الدولہ نواب ، ۲۱۴
 نجم الدین زرکوب ، ۲۷۲
 نجم الدین حسن کرمانی ، ۲۷۱
 نجم الدین سمنانی ، ۲۷۲
 نجم الدین شیخ دایہ رازی ، ۲۷۱
 نجم الدین کبریٰ شیخ
 نجم الدین کبریٰ احمد ابن عمر خیوفی ، ۲۷۲
 نجیب الدین جربادقانی ، ۲۷۳
 نجیب ابن محمد امین اصفہانی ، ۲۷۳
 نجیف ، رای چنی لال لکھنوی ، ۲۷۳
 ندای نیشابوری ، ۲۷۳
 ندای (سلطان) محمد اسفرائینی ، ۲۷۴
 ندیم محمد زکی مشہدی ، ۲۸۴
 نرگسی (ابوالمکارم) ، ۲۷۴
 نزاری ، ۲۷۶
 نزاری سعد الدین ، ۲۷۵
 نزاری ، فند رسکی ، ۲۷۶

نصیر، خواجه نصیر الدین ہمدانی ابن خواجه
 حسن بیگ نصیرای ہمدانی ، ۲۸۵
 نصیر الدین طوسی ، ۷۶ ، ۳۴۴
 نصیر الدین خواجه ، ۱۹۹ ، ۱۴۸
 نصر آبادی ، ۵۱ ، ۲۹۷
 نصر بن ناصر امیر چغتائی ، ۷۹
 نطقی استر آبادی ، ۲۶۷
 نطقی ابن غازی بیگ تبریزی ، ۲۸۶
 نطقی نیشابوری ، ۲۸۵
 نظام الدین اولیاء ، ۴۰ ، ۹۰ ، ۲۸۷
 نظام الدین اصفہانی ، ۲۸۷
 نظام الدین اعراج ، ۲۷۹
 نظام الدین، خوانساری ، ۲۸۶
 نظام الہین طباخ جهرمی ، ۱۳۹
 نظام الدین علی حکیم ، ۲۰۲
 نظام، قاضی نظام الدین امیر علی شیر، ۲۷۸
 نظام ، قاضی نظام الدین عثمان قزوینی، ۲۸۸
 نظام ، حکیم نظام الدین علی شامی ، ۲۸۸
 نظام ، قاضی نظام الدین کاشی ، ۲۸۸
 نظام الملک ابو علی حسن ، ۲۹
 نظام الملک نصیر الدین طوسی ، ۲۹۰
 نظام کلاغ قزوینی ، ۲۸۸
 نظام ، ۲۸۶
 نظام ، عمدۃ الملک ، ۲۸۷
 نظام ، سید نظام غره ، ۲۸۸

نزهتی ضیا ، ۲۷۶
 نژاد، محمد علی خان اصلان خان گرجستانی ،
 ۲۷۵
 نسبتی (شاه محمد صالح) ، ۲۷۷ ، ۲۷۸
 نسبتی ، ۲۸۶
 نسائی ، مولانا ، ۱۶۰
 نسیم ، ۲۷۹
 نسیم شیرازی ، ۲۷۹
 نسیم ہندی ، ۲۷۹
 نسیمی ہروی ، ۲۸
 نشاط، آقا محمد اصفہانی برادر محمد تقی سہبا،
 ۲۸۰
 نشاط ، زین العابدین اصفہانی ابن میرزا علی
 اکبر ، ۲۸۰
 نشاط ، عبدالرزاق تبریزی ، ۲۸۰
 نشاط ، محمد تقی دہلوی ، ۲۸۰
 نشانی، مولانا علی احمد مہر کن دہلوی، ۲۸۱
 نصیب ، آقا محمد علی اصفہانی ، ۲۸۱
 نصیبی ، گیلانی ، ۲۸۱ ، ۲۸۲
 نصیبی ، محمد شریف رازی ، ۲۸۳
 نصیبی ، مولانا نصیبی نور بخش ، ۲۸۳
 نصیر ، خواجه نصیر الطوسی ، ۲۸۳
 نصیر متولی مرقد امام زادہ «سہل» ، ۲۸۴
 نصیر ، حمید الدین شیرازی ، ۲۸۴
 نصیر میرزا محمد نصیر اصفہانی ، ۲۸۴
 نصیر کاتب شیرازی ، ۲۸۴

- نظامی استر آبادی ، ۲۷۹
 نظامی ، ۸۰
 نظامی عروضی سمرقندی ، ۲۹۱
 نظامی گنجوی ، ۲۹۰
 نظمی خراسانی ، ۲۹۱
 نظمی مولانا اخی رنگتراش ، ۲۹۱
 نظیری ، شاملو ، ۲۷۴
 نظیری ، نیشابوری ، ۲۶۴ ، ۲۹۲ ، ۲۹۳
 ۲۹۵ ، ۲۹۴
 نظیری مشہدی ، ۲۹۱
 نعمت اللہ بدایونی دہلوی ، ۲۹۵
 نعمت اللہ شاہ ولی کرمانی ، ۲۱۴
 نعمت خان ، ۱۰
 نعمت ، مولانا نور الدین نعمت ماہانی ، ۹۶
 نعیم ، ۲۹۶
 نعیمی ، مولانا فضل اللہ ، ۲۹۶
 نعیمی کاشی ، ۲۹۷
 نکھت ، میرزا محمد بیگ ، ۲۹۹
 نقاش محمد طاہر کاشی نقشبند ، ۲۹۷
 نقیب خان قزوینی ، ۲۹۹
 تقی ، شیخ علی تقی ، ۲۹۷ ، ۲۹۸
 نوا ظہور اللہ خان بدایونی ، ۲۹۹
 نور بخش مہین ، ۱۶۱
 نور بیگ خان ، ۳۰۴
 نور الدین قعی اکسیر ، ۳۲
 نور اللہ رازی ، ۳۰۳
- نور اللہ شوستری قاضی ، ۱۸ ، ۷۸
 نورجہان ، ۲۶۲ ، ۳۰۱ ، ۳۲۸
 نور الحسن ، ۹۵
 نورس قزوینی ، ۳۰۱
 نورس ، محمد حسین دماوندی ، ۳۰۱
 نوشیروان ، ۱۶۸ ، ۸۴
 نور محل ، ۳۰۴
 نوری اردبیلی ، ۳۰۴
 نوری سید قاضی نور اللہ شوستری ، ۳۰۳
 نوری قاضی اصفہانی ، ۳۰۳
 نوری لاری ، ۳۰۴
 نوری نیشابوری ، ۳۰۴
 نہانی ، ہندی ، ۳۰۶
 نہانی خواہرزادہ خواجہ افضل کرمانی ، ۳۰۶
 نوید تربتی ، ۳۰۵
 نوید شیرازی ، ۳۰۶
 نوید عبدی بیگ شیرازی ، ۳۰۵
 نوید محمد حسن اصفہانی ، ۳۰۵
 نیاز مولوی نیاز احمد ، ۳۰۶
 نیاز تقی عطار اصفہانی ، ۳۰۸
 نیازی اصفہانی نواب ، ۳۰۷
 نیازی تبریزی ، ۳۰۷
 رحمت اللہ عصوی ، ۳۰۶
 نیازی استر آبادی ، ۳۰۸
 نیازی امیر یوسف ہروی ، ۳۰۸
- و
- واثق ، حسین بیگ نیشابوری ، ۳۱۱
 واحد ، ۳۱۱
 واحد ، اصفہانی ، ۳۱۱

وحشی ، مولانا ، ۱۹۴ ، ۳۱۹ ، ۳۲۰ ،
 ۳۲۱ ، ۳۲۲ ، ۳۲۳ ، ۳۲۴
 وحشی ، مولانا جوشقانی ، ۳۲۵
 وحید میرزا محمد طاهر قزوینی ، ۳۲۶
 وحید ، ہزاری لال ابن مکھن لال ، ۳۲۴
 وداد محمد زمان معروف بہ ملیان علی خان
 دہلوی ، ۳۲۷
 وصالی تونی ، ۳۲۷
 وصاف ، فضل اللہ شرف الدین شیرازی ، ۳۲۷
 وصفی ، میر عبداللہ کرمانی مشکین قلم ،
 ۳۲۸
 وصفی ، میر اصفہانی ، ۳۲۸
 وصفی ، ہروی ، ۳۲۱
 وصفی میرزا محمد طاهر ، ۳۲۸
 وفا ، میرزا اشرف الدین علی خان اکسی ،
 ۳۲۸
 وفائی عمیرازی ، ۳۲۹
 وفائی زبردست خان ، ۳۲۹
 وکیل قمی ، ۳۳۱
 ولی بیگ ، ۳۴۵
 وقوعی محمد شریف نیشابوری ، ۳۳۰
 ۳۳۲ ، ۳۳۳
 ولی دشت بیاضی مولانا ، ۱۱۴ ، ۳۳۱
 ۵
 ہاتف ، سید احمد حسینی اصفہانی ، ۳۳۶
 ہاتف ، میرزا ابو علی اصفہانی ، ۳۳۷
 ہاتفی ، مولانا عبداللہ ، ۳۷۷
 ہاتفی ، ۳۳۸
 ہادی (میر محمد ہادی) ، ۳۳۹

واحد ، کرمانی ، ۱۱
 واحد ، مولانا رجب علی تبریزی ، ۳۱۲
 واحدی ، مولانا ، ۳۱۲
 وارثی ، اردبیلی ، ۳۱۲
 وارستہ ، سیالکوٹی ، ۳۱۲
 وارستہ ، امام قلی بیگ ، ۳۱۲
 واصلی ، مرزا امام (ویردی) لکھنوی ، ۳۱۳
 واصلی توی
 واضح میرزا مبارک اللہ خان دہلوی ، ۳۱۳
 واعظ میرزا رفیع الدین محمد قزوینی ، ۳۱۳
 وافی حاکم بیگ دہلوی ، ۳۱۴
 واقف نور الدین لاهوری ، ۳۱۴
 واقفی خواجہ علی شہدی ، ۳۱۵
 واہب میرزا شاہ نفی اصفہانی ، ۳۱۸
 والہ علی قلی خان داغستانی ، ۳۱۵
 والہ ، مرزا یوسف اصفہانی ، ۳۱۷
 والای مرتضیٰ بیگ ، ۳۱۵
 والہی میر یوسف ، ۳۱۸
 والہی ہروی ، ۳۱۸
 والی پنجاب رای لکھنوی ، ۳۱۸
 والی خواجہ عطار بخاری ، ۳۱۸
 وجدان میر معصوم (عالی نسب خان) ، ۳۱۸
 وجہہ الدین شیخ ، ۶۹
 وجہی اصفہانی ، ۳۱۹
 وجہی ، از ملا زمان اکبری ، ۳۱۹
 وحشت ، عبدالواحد تھانیسری ، ۳۱۹
 وحشی ، دولت آبادی ، ۲۲۶
 وحشی ملا ، ۱۲۶ ، ۳۹ ، ۵۵

- یاری استر آبادی ، ۳۴۸
 یاری نقاش شیرازی ، ۳۴۸
 یارک قزوینی هراتی ، ۳۴۸
 یتیم محمود همدانی ، ۳۴۹
 یحیی کاشانی ، ۳۴۹
 یحیی قزوینی ، ۳۵۰
 یحیی کیلانی ، ۳۴۹
 یوسف جرجانی ، ۳۵۱
 یوسف ۱۶ ، ۹۱ ، ۱۷۲ ، ۱۲۰ ، ۱۳۳ ،
 ۲۷۷ ، ۲۹۰ ، ۳۰۷ ، ۳۲۲ ، ۳۳۴
 یوسف شاه کاتب ، ۱۳۳
 یوسف میرزا ، ۳۵۱
 یوسف کوسجی ، ۳۵۱
 یوسف میر والهی ، ۳۱۷
 یوسف همدانی ، ۱۶
 یونس ابهری ، ۳۵۲
 یعقوب ، ۹۶ ، ۱۳۴ ، ۳۳۴
 یعقوب ، ترکان سلطان ، ۱۷۴ ، ۲۸۱ ،
 ۳۵۰
 یعقوب ، سلطان عاشق ، ۳۴۵
 یعقوب سلطان وزیراعظم ، ۵۴
 یعقوب سلطان ، ۲۰۰
 یعقوب شیخ نجم الدین ساوجی ، ۳۵۰
 یقینی آقا عبدالله لاهجی ، ۳۵۰
 یمینی سمنانی ، ۳۵۱
 یمینی محمد بن عثمان ، ۳۵۱
- هادی میرا حسن ، ۳۳۸
 هارون خواجه ، ۳۴۵
 هاشم موسوی ، ۳۳۹
 هاشم قمی ، ۳۳۹
 هاشمی شیخ الاسلام ، ۳۳۹
 هلالی (بدر الدین) استر آبادی ، ۳۴۲ ، ۳۴۳
 هامون ، ۳۴۴
 هجری اندجان فرغانه ، ۳۴۰
 هجری قمی ، ۳۴۰
 هجری محمد شریف رازی ، ۳۴۰
 هجری میرزا ابوالقاسم ابن آقا محمد
 صادق تفرشی ، ۳۴۱
 هدایت ، هدایت الله آخته بیگی رازی ، ۳۴۱
 هروی ، میر سید علی ابن سید علی رضا عاملی ،
 ۳۴۵
 هام ، خواجه هام الدین تبریزی ، ۳۴۴
 هایون لبنانی ، ۳۴۴
 هایون ۳۲ ، ۸۵ ، ۷۸ ، ۱۳۹ ، ۱۹۵ ،
 ۱۹۶ ، ۲۳۸ ، ۲۷۲ ، ۲۶۳ ، ۳۴۵
 ها ، مولوی عطای الله کشمیری دهلوی ،
 ۳۴۴
 هلالی مولانا ، ۲۰ ، ۹
 هلاکو خان ، ۲۸۳
 هلای همدانی ، ۴۳۱
- ی**
 یار محمد آخته شیرازی ، ۳۴۸

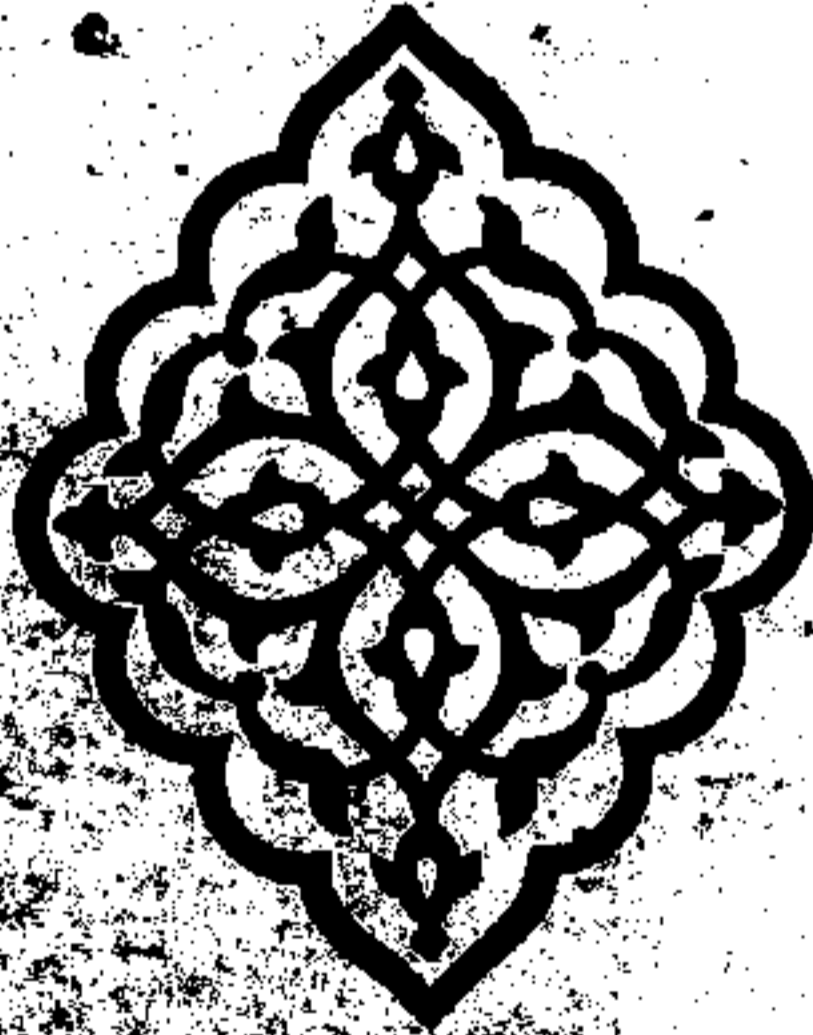
TAZKIRA-YI IMAM AZ AL-ĀRIFIN

BY
AFTAB RAI LAKHNAWI

Volume II

ANNOTATION

BY
SAYYAD HOSSAMODDIN RASHEDI

Iranian Institute of Persian Studies
Islamabad, Pakistan

1982